

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Μάρτιος – Απρίλιος 2021

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Πρόεδρος Τμήματος ΔΕΣ

Μάιος 2021

Επιστημονική Ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
4. Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (επιμέλεια).
5. Ρεβέκκα Παιδή, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
6. Παύλος Σεραφείμ, μεταδιδακτορικός ερευνητής Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα Εκκλησιών)
7. Αναστασία Μπλουκουτζίη, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα μετανάστευσης)
8. Σταύρος Δελαβίνιας, Μ.Α., Πανεπιστήμιο Στοκχόλμης (Εγγύς και Κεντρική Ασία)
9. Μαρκάρ Σανγκογιάν, Μεταπτυχιακός Φοιτητής, Πανεπιστήμιο Ούμεο (Καύκασος)
10. Καρατσώλη Ευαγγελία, Πτυχιούχος ΔΕΣ, Πανεπιστημίου Πειραιά (Σχέσεις με Ρωσία, Ουκρανία, Κίνα, Δυτική, Κεντρική Ασία και Καύκασο, Μέση Ανατολή)

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική Ομάδα	2
Αρκτικόλεξα	6
ΤΟΥΡΚΙΑ	7
1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ	7
1.1. Πολιτικές εξελίξεις	7
1.1.1. Το ζήτημα του νέου Συντάγματος	7
1.1.2. Μικρός κυβερνητικός ανασχηματισμός	8
1.1.3. Πιέσεις κατά της κουρδικής παράταξης	11
1.1.3.1. Απειλή απαγόρευσης λειτουργίας του φιλοκουρδικού κόμματος.....	11
1.1.3.2. Άρση ασυλίας του βουλευτή Γκεργκερλίογλου (Δ.Κ.Λ.).....	13
1.2. Στρατός και Πολιτική	15
1.2.1. Ανοιχτή Επιστολή Ναυάρχων ε.τ. για το Μοντρέ και τη Διώρυγα	15
1.2.2. Συλλήψεις «Γκιουλενιστών» στις Τ.Ε.Δ.	18
1.3. Δημοσκοπήσεις και Τουρκική Κοινή Γνώμη	21
1.4. Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δικαιώματα των Γυναικών.....	24
1.4.1. Σχέδιο μεταρρύθμισης για τα «Ανθρώπινα Δικαιώματα»	24
1.4.2. Η αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως.....	26
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	30
2.1. Το κλίμα αβεβαιότητας και οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	30
2.2. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	31
2.3. Το Νέο Πρόγραμμα Οικονομικών Μεταρρυθμίσεων της 12 ^{ης} Μαρτίου.....	36
2.4. Η πορεία του Χρηματιστηρίου και η «Μαύρη Δευτέρα»	38
2.5. Κανονισμός της Κεντρικής Τράπεζας για τα κρυπτονομίσματα	40
3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	44
3.1. Μέση Ανατολή	44
3.1.1. Τουρκία και Συριακό	44
3.1.1.1. Οι εξελίξεις στο στρατιωτικό πεδίο	44
3.1.1.2. Τουρκικές προσπάθειες προσέγγισης της Δύσης γύρω από το Συριακό.....	49
3.1.1.3. Η Διαδικασία της Ντόχα	52
3.1.1.4. Η τουρκική ανθρωπιστική δράση στη βόρεια Συρία	53
3.1.2. Σχέσεις Τουρκίας-Ιράκ.....	56
3.1.2.1. Στρατιωτική επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ.....	57
3.1.2.2. Επίσκεψη του Πάπα Φραγκίσκου στο Ιράκ	60
3.1.3. Σχέσεις με την προσωρινή κυβέρνηση της Λιβύης	62
3.1.3.1. Έκθεση του πάνελ εμπειρογνομώνων του Ο.Η.Ε. και η Τουρκία.....	62
3.1.3.2. Επίσκεψη Ντιμπεϊμπά στην Τουρκία και μνημόνια συνεργασίας.....	64

3.1.4. Σχέσεις με το Ισραήλ.....	68
3.1.5. Σχέσεις με Ιράν	70
3.1.5.1. Διπλωματικές Σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Τεχεράνης.....	70
3.1.5.2. Οικονομική συνεργασία Ιράν-Τουρκίας	72
3.1.6. Οι αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου κατά της Τουρκίας.....	73
3.1.7. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου	74
3.1.7.1. Σχέσεις με το Κουβέιτ.....	75
3.1.7.2. Σχέσεις με το Κατάρ	77
3.1.7.3. Σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία	78
3.1.7.4. Πιθανή εμπλοκή της Τουρκίας στην Υεμένη.....	82
3.1.8 Σχέσεις με την Αίγυπτο: Χάρτες αιγυπτιακής Α.Ο.Ζ. και προσπάθειες επαναπροσέγγισης	83
3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου.....	90
3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν	90
3.2.1.1. Η συνεργασία στον πολιτιστικό τομέα	90
3.2.1.2. Αμυντική και στρατιωτική συνεργασία	92
3.2.1.3. Εμπορική και οικονομική συνεργασία.....	94
3.2.1.4. Η συνεργασία στα εδάφη του Καραμπάχ.....	96
3.2.2. Τουρκία και Αρμενική Εξωτερική Πολιτική	97
3.2.3. Σχέσεις με Γεωργία	99
3.3. Σχέσεις με Δυτική και Κεντρική Ασία	101
3.3.1. Τουρκοπακιστανικές σχέσεις	101
3.3.1.1. Συνεργασία στον τομέα της άμυνας	101
3.3.1.2. Το ζήτημα των ελικοπτερών T-129 ΑΤΑΚ	102
3.3.1.3. Συνεργασία σε άλλους τομείς: Διπλωματία και Οικονομία.....	103
3.3.2. Σχέσεις με Αφγανιστάν	107
3.3.3. Σχέσεις με Κεντρική Ασία.....	112
3.3.3.1. Η επίσκεψη στο Τουρκμενιστάν.....	112
3.3.3.2. Η επίσκεψη στο Ουζμπεκιστάν: διπλωματικές σχέσεις και αμυντική συνεργασία.....	113
3.3.3.3. Η επίσκεψη στην Κιργισία	116
3.3.3.4. Σχέσεις με Καζακιστάν: διπλωματικές σχέσεις και αμυντική συνεργασία..	117
3.3.3.5. Σχέσεις με το Τατζικιστάν.....	119
3.3.3.6. Το Συμβούλιο Τουρκόφωνων Κρατών και το ψευδοκράτος της Κύπρου....	120
3.4. Σχέσεις με την Κίνα	124
3.4.1. Διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις με το Πεκίνο.....	124
3.4.2. Το ζήτημα των Ουιγούρων της Σιντζιάνγκ.....	126
3.5. Σχέσεις με τη Ρωσία.....	130
3.5.1. Ο πυρηνικός σταθμός του Άκουγιου.....	130
3.5.2. Η συνεργασία Ρωσίας-Τουρκίας στον αμυντικό τομέα.....	133
3.5.3. Η υπόθεση δολοφονίας του Ρώσου πρέσβη στην Άγκυρα	135

3.6. Σχέσεις με την Ουκρανία	142
3.6.1. Η επίσκεψη Ζελένσκι στην Κωνσταντινούπολη	142
3.6.2. Συνεργασία στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα	143
3.6.3. Η οικονομική συνεργασία.....	145
3.6.4. Το ζήτημα της Κριμαίας και των Τατάρων.....	147
3.7. Σχέσεις με Η.Π.Α., Καναδά και Ηνωμένο Βασίλειο.....	150
3.7.1. Σχέσεις με Η.Π.Α.....	150
3.7.1.1. Δηλώσεις Μπάιντεν για Πούτιν	150
3.7.1.2. Αποκλεισμός από το πρόγραμμα F-35 και οι πύραυλοι S-400	151
3.7.1.3. Αναγνώριση Αρμενικής γενοκτονίας.....	152
3.7.2. Σχέσεις με Καναδά: Ακύρωση εξαγωγικών αδειών καναδικού εξοπλισμού προς την Τουρκία	155
3.7.3. Σχέσεις με Ηνωμένο Βασίλειο: Συνομιλία Ρ.Τ. Έρντογαν – Μπόρις Τζόνσον	158
3.8. Σχέσεις με Ε.Ε. και κράτη μέλη	160
3.8.1. Η «Έκθεση Μπορέλ» και η Σύνοδος Κορυφής της 25 ^{ης} Μαρτίου	160
3.8.2. Επίσκεψη Λάιεν και Μισέλ στην Άγκυρα	164
3.8.3. Τηλεδιάσκεψη Εμανουέλ Μακρόν – Ρ.Τ. Έρντογαν και δηλώσεις Μακρόν.....	165
3.8.4. Δηλώσεις Μάριο Ντράγκι	167
3.9. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο	171
3.9.1. 62 ^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών και πολιτικές διαβουλεύσεις.....	171
3.9.2. Επίσκεψη Δένδια στην Άγκυρα	173
3.9.3. Συμφωνία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, ωκεανογραφικό «L’Atalante»	174
3.9.4. Μεταναστευτικό	176
3.9.5. Συμφωνία Τουρκίας και ψευδοκράτους.....	177
3.10. Σχέσεις με τα Βαλκάνια	180
3.10.1. Βοσνία-Ερζεγοβίνη.....	180
3.10.1.1. Επίσκεψη Βόνιου υπουργού Άμυνας στην Άγκυρα.....	180
3.10.1.2. Επίσκεψη της Προεδρίας της Βοσνίας στην Τουρκία.....	180
3.10.3. Σχέσεις με Κοσσυφοπέδιο.....	181
3.11. Σχέσεις με την Αφρική	182
3.11.1. Αγορά τουρκικών UAVs από το Μαρόκο	182
3.11.2. Αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας για την έναρξη του ραμαζανιού σε Ν. Σουδάν και Αιθιοπία.....	183
3.11.3. Η κρίση στη Σομαλία	184

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ **Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.**

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Δ.Α.Δ.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Δ.Π.	Κόμμα Δημοκρατίας και Προόδου (DE.V.A.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Κ.	Καλό Κόμμα (İ.P.)
Κ.Μ.Ε.	Κόμμα Μεγάλης Ένωσης (B.B.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Τ.Τ.	Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας (T.C.M.B.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Π.Θ.Υ.	Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων (D.İ.B.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
AFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
M.I.T.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
N.A.T.O.	Βορειοατλαντική Συμμαχία
P.Y.D.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου»
TUİK	Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία
Y.P.G.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

ΤΟΥΡΚΙΑ

1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

1.1. Πολιτικές εξελίξεις

1.1.1. Το ζήτημα του νέου Συντάγματος

Ο Ρ.Τ. Έρντογαν έθεσε εκ νέου το θέμα του νέου Συντάγματος στην επικαιρότητα. Στην ομιλία του κατά τη διάρκεια του 7^{ου} τακτικού Συνεδρίου του Κ.Δ.Α. στην Άγκυρα στις 24 Μαρτίου 2021, ο Τούρκος Πρόεδρος αναφέρθηκε την συνταγματική εμπειρία του τουρκικού λαού τους τελευταίους δύο αιώνες, περιέγραψε τις αδυναμίες του εν ισχύι συντάγματος και ανακοίνωσε τον στόχο του κόμματός του να θέσει σε διαβούλευση σχέδιο Συντάγματος το προσεχές διάστημα προκειμένου να ολοκληρωθούν οι εργασίες εντός του πρώτου εξαμήνου του ερχόμενου έτους.¹ Κατά την ομιλία του έδωσε έμφαση στην ανάγκη ενός Συντάγματος που θα συνταχθεί από τους ίδιους τους πολίτες και θα εξυπηρετεί τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές τους, σε αντίθεση με τα προηγούμενα Συντάγματα της χώρας που είχαν συνταχθεί από εκπροσώπους της στρατο-γραφειοκρατίας που ήταν στην εξουσία. Στην προσπάθεια αυτή τόνισε ότι θα πορευθεί το κόμμα του μαζί με τον εκλογικό του εταίρο, το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (Κ.Ε.Δ.), έτσι ώστε να επιτευχθεί ο σημαντικός αυτός στόχος.

Πράγματι το εν ισχύι Σύνταγμα του 1982 έχει αρκετές αδυναμίες και δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σημερινής Τουρκίας. Συντάχθηκε από την στρατιωτική ηγεσία που ήρθε στην εξουσία με το πραξικόπημα του 1980, με σκοπό να ελέγξει την τουρκική κοινωνία και να την αποτρέψει από προοδευτικές παρεκκλίσεις. Πρόκειται για ένα αυταρχικό κείμενο που εξυπηρετούσε τις ανάγκες ασφάλειας και τάξης της περιόδου εκείνης. Έκτοτε έγιναν περιορισμένες

¹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye'nin yeni ve sivil bir Anayasa'ya tartışması değişen şartların kaçınılmaz gereğidir”, 24 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-turkiyenin-yeni-ve-sivil-bir-anayasayi-tartismasi-degis-en-sartlarin-kacinilmaz-geregidir-/2186123>

αναθεωρήσεις του Συντάγματος, προκειμένου να προσαρμοστούν ορισμένες διατάξεις του στις νέες περιστάσεις.

Ο Πρόεδρος έθεσε το ζήτημα του νέου Συντάγματος σε μια δύσκολη συγκυρία τόσο για τον τουρκικό λαό όσο και για την παράταξή του. Η πτώση της αξίας της τουρκικής λίρας, η ανεργία, ο πληθωρισμός και η μείωση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών συνθέτουν μια πολύ αρνητική εικόνα για τη δοκιμαζόμενη τουρκική κοινωνία. Η πτώση της δημοτικότητας του Τούρκου Προέδρου και οι ψυχρές -έως και συγκρουσιακές- σχέσεις με τη Δύση αποτελούν αγκάθι για τα σχέδιά του. Υπό το πρίσμα αυτό, θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι η αναγγελία του νέου Συντάγματος είναι μέρος της στρατηγικής επικοινωνίας του Κ.Δ.Α.. Η υπόσχεση ενός νέου Συντάγματος που θα αντικατοπτρίζει τις ανάγκες και ιδιαιτερότητές του θα μπορούσε να αποτελέσει τρόπο συγκράτησης των δυσαρεστημένων ψηφοφόρων και πολιτών – κυρίως όσων έχουν ζήσει την εμπειρία του πραξικοπήματος της 12^{ης} Σεπτεμβρίου του 1980. Η κατάργηση του δεσμού αίματος με την ιδιότητα του πολίτη θα μπορούσε να ικανοποιήσει ακόμη και τις σημαντικές μειονότητες της χώρας, όπως οι Κούρδοι, οι οποίοι τυγχάνουν συχνά εχθρικής αντιμετώπισης από το κράτος. Η σύνταξη ενός νέου Συντάγματος που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες του Τούρκου πολίτη, θα ήταν μια πραγματική πρόκληση για τις παραδοσιακές πολιτικές δυνάμεις της χώρας. Μέλλει να δούμε αν οι άλλοτε εξωσυστημικές δυνάμεις, που στις μέρες μας κατέχουν την εξουσία, θα πετύχουν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες και να υιοθετήσουν ένα νέο δημοκρατικό Σύνταγμα.

1.1.2. Μικρός κυβερνητικός ανασχηματισμός

Στα μέσα Απριλίου ο Πρόεδρος της Τουρκίας αποφάσισε να προχωρήσει σε μικρό κυβερνητικό ανασχηματισμό, με αποτέλεσμα να αλλάξουν χέρι τα χαρτοφυλάκια του Υπουργείου Εμπορίου και του Υπουργείου Οικογένειας, Εργασίας και Κοινωνικών Παροχών. Για την ακρίβεια το τελευταίο διασπάστηκε σε δύο για να επανέλθει στο πρότερο σχήμα πριν την μετάβαση στο προεδρικό σύστημα. Έτσι

επανιδρύθηκε, αφενός, το Υπουργείο Οικογένειας και Κοινωνικών Παροχών, και αφετέρου, το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Η αλλαγή στην ηγεσία του Υπουργείου Εμπορίου ήταν επιβεβλημένη μετά την αποκάλυψη ότι η υπουργός Εμπορίου Ρουχσάρ Πεκτζάν είχε εγκρίνει την προμήθεια αντισηπτικών για τις ανάγκες του τουρκικού δημοσίου από την εταιρεία Nanoksia Biyoteknoloji, στην οποία προεδρεύει ο σύζυγός της.² Η Πεκτζάν είχε αποδεχθεί με ανακοίνωσή του Υπουργείου ότι είχε επιλεγεί η προσφορά της εν λόγω εταιρείας διότι ήταν η πιο συμφέρουσα. Φαίνεται πάντως ότι η Nanoksia Biyoteknoloji είχε προμηθεύσει με διάφορα προϊόντα το τουρκικό δημόσιο από την αρχή της πανδημίας. Στη θέση της Πέκτζαν διορίστηκε ο Μεχμέτ Μους, ο οποίος είναι πρώην βουλευτής και στέλεχος του Κ.Δ.Α.. Κατά το παρελθόν διατέλεσε και Αντιπρόεδρος του κόμματος αρμόδιος για οικονομικές υποθέσεις. Ο Μους θεωρείται ότι ανήκει στους κύκλους του πρώην υπουργού Μπεράτ Άλμπαϊρακ³, ο οποίος είναι γαμπρός του Έρντογαν.

Το Υπουργείο Οικογένειας και Κοινωνικών Παροχών ανατέθηκε στην Ντεριά Σαζάκ, η οποία είναι δικηγόρος, ιδρυτικό μέλος της Τ.Ο. Κωνσταντινουπόλεως του Κ.Δ.Α., ενώ διατέλεσε επί σειρά ετών Δημοτικός Σύμβουλος. Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης ανατέθηκε στον Βεντάτ Μπιλγκίν, ο οποίος είναι πανεπιστημιακός, πρώην βουλευτής Άγκυρας του Κ.Δ.Α., και έως πρότινος Σύμβουλος του Προέδρου της Δημοκρατίας.⁴

Φήμες για τον ανασχηματισμό κυκλοφορούσαν ήδη πριν το Συνέδριο του Κ.Δ.Α., για τον οποίο, όμως, ο εκπρόσωπος Τύπου του Κ.Δ.Α., Ομέρ Τσελίκ, είχε

² *Sözcü*, “Ruhsar Pekcan görevinden alındı, yeni bakan Mehmet Muş oldu”, 21 Απριλίου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/ticaret-bakani-ruhsar-pekanin-gorevine-son-verildi-yerine-atanan-isim-belli-oldu-6386478/>

³ *DW Türkçe*, “Ruhsar Hanım, Mehmet Bey ve hesap vermemenin dayanılmaz hafifliği”, 24 Απριλίου 2021, <https://www.dw.com/tr/ruhsar-han%C4%B1m-mehmet-bey-ve-hesap-vermemenin-dayan%C4%B1lmaz-hafifli%C4%9Fi/a-57317458>

⁴ *Sözcü*, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ikiye bölündü! Vedat Bilgin ve Derya Yanık kabinenin iki yeni üyesi oldu”, 21 Απριλίου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/aile-calisma-ve-sosyal-hizmetler-bakanligi-ikiye-bolundu-6386461/>

δηλώσει ότι εναπόκειται στην κρίση του Προέδρου.⁵ Ορισμένοι είχαν προβλέψει ακόμη και την αντικατάσταση του υπουργού Εξωτερικών Μ. Τσαβούσογλου με την πρώην πρωθυπουργό Τανσού Τσιλλέρ.⁶ Μια τέτοια αλλαγή στην ηγεσία του Υπουργείου Εξωτερικών ενδεχομένως να εξυπηρετούσε στόχους επικοινωνιακής στρατηγικής της κυβέρνησης, προωθώντας την εικόνα μιας χώρας πιο κοντά στα δυτικά πρότυπα. Τελικά, ο Έρντογαν περιορίστηκε σε έναν μικρό ανασχηματισμό για να αντιμετωπίσει τις άμεσες ανάγκες που προέκυψαν τόσο από το σκάνδαλο της εταιρείας Nanoksia Biyoteknoloji, όσο και από την ανάγκη προβολής της αξίας που δίνει η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. στη γυναίκα μετά από την απόφαση αποχώρησης από τη Σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως στις αρχές Μαρτίου. Εντούτοις, παρατηρεί κανείς ότι ενώ αυξήθηκε ο αριθμός των Υπουργείων από 16 σε 17, ο αριθμός των υπουργών που είναι γυναίκες μειώθηκε. Σημειώνεται ότι στην απόφαση του Προέδρου δεν έγινε καμία αναφορά στην πρώην υπουργό Οικογένειας, Εργασίας και Κοινωνικών Παροχών Ζεχρά Ζιουμουτ Σελτσούκ, ενώ απομακρύνθηκε και η Ρουχσάρ Πεκτζάν λόγω του σκανδάλου. Έτσι, η μόνη γυναίκα υπουργός στο κυβερνητικό σχήμα επί του παρόντος είναι η Ντεριά Σαζάκ.

Είναι κοινό μυστικό ότι η κυβέρνηση του Έρντογαν δεν είναι πια αποτελεσματική. Αυτό οφείλεται κυρίως στον τρόπο δράσης και άσκησης της εξουσίας από τον ίδιο τον Πρόεδρο. Οι προσωπικές παρεμβάσεις σε θεσμικά ζητήματα δημιουργούν αντιπάθεια και μειώνουν την εμπιστοσύνη των ψηφοφόρων. Η ανάθεση χαρτοφυλακίων σε συγγενικά πρόσωπα, όπως εκείνο του γαμπρού του Μπεράτ Άλμπαϊρακ, είχαν εκθέσει ανεπανόρθωτα την κυβέρνηση τόσο στην εσωτερική όσο και στη διεθνή κοινή γνώμη. Η αποχώρησή του Άλμπαϊρακ από το κυβερνητικό σχήμα τον περασμένο Νοέμβριο είχε συμβάλει στην περαιτέρω χειροτέρευση της κυβερνητικής εικόνας. Δευτερευόντως, σχετίζεται

⁵ *DW Türkçe*, “Kabine değişikliği Cumhurbaşkanı'nın takdirinde”, 24 Μαρτίου 2021, <https://www.dw.com/tr/kabine-de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1n%C4%B1n-takdirinde/a-56977513>

⁶ *Millî Gazete*, “Kabine iddiasında yeni gelişme! Erdoğan Çiller ile neyi planlıyor?”, 26 Μαρτίου 2021, <https://www.milligazete.com.tr/haber/6814818/kabine-iddiasinda-yeni-gelisme-erdogan-ciller-ile-neyi-planliyor>

με τις διεθνείς και εσωτερικές συγκυρίες που καθιστούν το έργο των υπουργών ακόμη πιο δύσκολο. Τόσο οι οικονομικές δυσκολίες όσο και οι συνθήκες πανδημίας, καθιστούν το έργο της κυβέρνησης ακόμη πιο δυσχερές. Τέλος, ενδέχεται να οφείλεται στην «κόπωση» που προκαλούν τα τρία χρόνια παραμονής τους στην εξουσία, στοιχείο που επηρεάζει σε κάποιο βαθμό την απόδοσή τους. Η απροθυμία του Έρντογαν να προχωρήσει σε ευρύτερο ανασχηματισμό δεν αποκλείεται να οφείλεται στους προεκλογικούς του υπολογισμούς, που θα αποκαλυφθούν όσο πλησιάζουμε το κρίσιμο έτος 2023. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι ο κύκλος των ατόμων που εμπιστεύεται, αξιοποιεί ή δίνει ευκαιρία φαίνεται ότι αρχίζει να περιορίζεται, σημάδι ίσως της μετατροπής του σε καθεστώς.

1.1.3. Πιέσεις κατά της κουρδικής παράταξης

1.1.3.1. Απειλή απαγόρευσης λειτουργίας του φιλοκουρδικού κόμματος

Στις αρχές Μαρτίου ο πρόεδρος του ακροδεξιού Κόμματος Εθνικιστική Δράση (Κ.Ε.Δ.) Ντεβλέτ Μπαχσελί απηύθυνε νέα έκκληση για κλείσιμο του φιλοκουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος των Λαών (Δ.Κ.Λ.).⁷ Έκκληση για κλείσιμο του Δ.Κ.Λ. είχε απευθύνει ο Μπαχσελί και στα μέσα Φεβρουαρίου, αμέσως μετά την αποτυχημένη επέμβαση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (Τ.Ε.Δ.) στην περιοχή Γκάρα του βορείου Ιράκ, με την κατηγορία ότι το φιλοκουρδικό κόμμα δεν καταδίκασε τις «τρομοκρατικές» ενέργειες. Ανέφερε, ακόμη, ότι θα πρέπει να απαγορευτεί η λειτουργία του κόμματος και ανασύστασής του υπό νέο τίτλο, καθώς επίσης ότι αν δεν εισακουστεί η έκκλησή του θα κάνει χρήση του Νόμου περί Πολιτικών Κομμάτων για να κινήσει τις νόμιμες διαδικασίες. Ο Μπαχσελί κάλεσε τόσο το κυβερνών Κ.Δ.Α. όσο και την αντιπολίτευση (Ρ.Λ.Κ. – Καλό Κόμμα) να τοποθετηθούν επί του θέματος.

Έως τα μέσα Φεβρουαρίου το κυβερνών Κ.Δ.Α. δεν είχε δώσει συνέχεια στις εκκλήσεις του προέδρου του Κ.Ε.Δ.. Αυτό ενδεχομένως να σχετίζεται με το ήδη

⁷ *Hurriyet Daily News*, “MHP leader reiterates call for closure of HDP”, 2 Μαρτίου 2021, https://www.hurriyetdailynews.com/mhp-leader-reiterates-call-for-closure-of-hdp-162813?fbclid=IwAR0CugdZZHClp9ji6yQsVb_U6mCF-k-ZN_30CDF27mCrT46IYO1zdQEwpOA

πολύ βαρύ κλίμα που επικρατούσε στην πολιτική σκηνή μετά την απώλεια των 13 ομήρων και των 3 στρατιωτικών που συμμετείχαν στην επιχείρηση διάσωσής τους. Ας μην λησμονούμε, ακόμη, ότι η υιοθέτηση της πρότασης του Μπαχτσελί θα είχε επιπτώσεις στις τάξεις του Κ.Δ.Α., μέρος των ψηφοφόρων και στελεχών του οποίου ανήκουν στην συντηρητική πτέρυγα των Κούρδων. Τέλος, ένα κόμμα όπως το «Δικαιοσύνη και Ανάπτυξη», το οποίο ισχυρίζεται ότι προασπίζεται την δημοκρατία, έχει προτείνει στο δημοψήφισμα του 2010 αναθεώρηση διατάξεων προκειμένου να δυσχεράνει τη διαδικασία απαγόρευσης λειτουργίας κόμματος, και επιβίωσε μιας απόπειρας πραξικοπήματος, θα έχανε κάθε ίκνος αξιοπιστίας που μπορεί να του έχει απομείνει. Το Κ.Δ.Α. θεωρεί ότι η απαγόρευση λειτουργίας του Δ.Κ.Λ. θα ενίσχυε την κουρδική παράταξη, η οποία θα επανεμφανιζόταν ισχυρότερη υπό νέα σκέπη.⁸ Αντί της υιοθέτησης της πρότασης του Μπαχτσελί το Κ.Δ.Α. φαίνεται ότι ευνοεί την άποψη της άρσης ασυλίας των βουλευτών του Δ.Κ.Λ. και της παραπομπής τους στη δικαιοσύνη. Να υπενθυμίσουμε ότι το Γραφείο Διερεύνησης Τρομοκρατικών Εγκλημάτων της Εισαγγελίας της Άγκυρας διεξήγαγε έρευνα για την υπόθεση της συμμετοχής ορισμένων βουλευτών στις διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα στην ΝΑ Τουρκία σχετικά με τις εξελίξεις στο Κόμπανι (Συρία) τον Σεπτέμβριο 2014, και ενημέρωσε σχετικά με το θέμα το Υπουργείο Δικαιοσύνης.⁹ Στα τέλη Φεβρουαρίου του 2021, ο Πρόεδρος της Βουλής Σέντοπ ανακοίνωσε στα ΜΜΕ ότι είχαν παραληφθεί τα σχετικά έγγραφα και ότι αναμενόταν να ξεκινήσουν οι εργασίες εξέτασης της υπόθεσης, στην οποία φέρονταν κατηγορούμενοι και 9 βουλευτές του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ., στις αρμόδιες επιτροπές της Βουλής.

Σε δυσχερέστερη θέση βρέθηκαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης, το Ρ.Λ.Κ. και το Καλό Κόμμα, απέναντι στην πρόταση του Μπαχτσελί. Η εν λόγω πρόταση μάλλον διέσπασε τις τάξεις του υποτυπώδους συνασπισμού, καθώς η ηγεσία του

⁸ *BBC Türkçe*, “MHP'nin 'HDP kapatılsın' çağrısı karşısında AKP'de hangi görüş ağırlık kazanıyor?”, 18 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56108368>

⁹ *BBC Türkçe*, “TBMM Başkanı Şentop: 33 fezleke Meclis'e ulaştı, içinde HDP'li milletvekilleri de var”, 24 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56184454>

ακροδεξιού Καλού Κόμματος φαίνεται να ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα, σε αντίθεση με εκείνη του Ρ.Λ.Κ..

Η αποτυχημένη επιχείρηση των Τ.Ε.Δ. στη Γκάρα τον περασμένο Φεβρουάριο υπήρξε μια ευκαιρία για τον Μπαχτσελί να επωφεληθεί πολιτικά από τις εθνοτικές εντάσεις μεταξύ Τούρκων και Κούρδων. Έτσι, σχεδίασε μια εκστρατεία η οποία ενώ παραβλέπει τις διατάξεις περί απαγόρευσης λειτουργίας ενός πολιτικού κόμματος, θα μπορούσε όχι μόνο να του εξασφαλίσει μεγαλύτερη δημοτικότητα σε μια μερίδα ψηφοφόρων, αλλά να προκαλέσει τριγμούς και στον αντίπαλο συνασπισμό.

1.1.3.2. Άρση ασυλίας του βουλευτή Γκεργκερλίογλου (Δ.Κ.Λ.)

Στα μέσα Μαρτίου οι εισαγγελικές αρχές της Τουρκίας αιτήθηκαν στο Συνταγματικό Δικαστήριο την απαγόρευση λειτουργίας του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ., επικαλούμενες την υποτιθέμενη σύνδεση με το εκτός νόμου Ε.Κ.Κ.. Ταυτόχρονα το τουρκικό Κοινοβούλιο αποφάσισε την άρση της ασυλίας του Ομέρ Φαρούκ Γκεργκερλίογλου, βουλευτή του Δ.Κ.Λ. και ακτιβιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε βάρος του εκδόθηκε καταδικαστική απόφαση (2 χρόνια και 6 μήνες φυλάκιση) για προπαγάνδα «τρομοκρατικής οργάνωσης», λόγω κοινοποίησης μηνύματος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Twitter) υπέρ της ειρήνης στην ΝΑ Τουρκία.¹⁰ Λίγες μέρες μετά την αφαίρεση της βουλευτικής ασυλίας του, ο Γκεργκερόγλου παραδόθηκε στις αρχές.

Για την άρση της βουλευτικής ασυλίας και τη νομική διαδικασία κατά του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ. τοποθετήθηκαν με ανακοίνωσή τους τόσο το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α.¹¹ όσο και ο Υπάτος Αρμοστής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής και Ασφάλειας Ζόσεπ Μπορέλ με τον Επίτροπο Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και Διεύρυνσης Όλιβερ Βάρχει.¹² Περί του

¹⁰ *Sabah*, “Gergerlioglu teslim olmazsa görüldüğü yerde yakalanacak”, 22 Μαρτίου 2021, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/03/22/son-dakika-gergerlioglu-teslim-olmazsa-goruldugu-yerde-yakalanacak>

¹¹ Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α., “Actions in Turkey’s Parliament”, Δελτίο Τύπου, 17 Μαρτίου 2021, <https://www.state.gov/actions-in-turkeys-parliament/>

¹² *EEAS*, “Turkey: Joint Statement by High Representative/Vice-President Josep Borrell and Neighbourhood and Enlargement Commissioner Olivér Várhelyi on latest actions regarding the

θέματος εκφράστηκε και ο πρώην Πρόεδρος της Τουρκίας Αμπντουλλάχ Γκιούλ, ο οποίος εξέφρασε την αντίθεσή του με τις εν λόγω αποφάσεις και διαδικασίες, τονίζοντας ότι «η ηγεσία όφειλε να αντιληφθεί ότι θα δημιουργήσουν επιπλέον προβλήματα». ¹³

Στα μέσα Απριλίου το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας αποφάνθηκε ότι το αίτημα της Αρχιεπισκοπής περί απαγόρευσης λειτουργίας του Δ.Κ.Λ. δεν περιείχε όλα τα απαραίτητα στοιχεία από τα οποία να προκύπτουν οι κατηγορίες, με αποτέλεσμα να το απορρίψει. ¹⁴ Ο φάκελος επεστράφη στην Αρχιεπισκοπή και δεν είναι απίθανο να υποβληθεί εκ νέου, όταν θα συμπληρωθεί το κατηγορητήριο.

Η διεθνής κατακραυγή για την επίθεση που δέχτηκε η φιλοκουρδική παράταξη δεν αποκλείεται να άσκησε επιρροή στην αρνητική απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Σε κάθε περίπτωση, η Άγκυρα βρήκε την ευκαιρία να προβάλλει μια ακέραιη -έστω και για τις περιστάσεις- εικόνα Κράτους Δικαίου, όπως εκείνα του δυτικού κόσμου. Η κίνηση αυτή συμβαδίζει και με τον γενικότερο στόχο του ευπρεπισμού της διεθνούς εικόνας της, η οποία μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016 παρακμάζει συνεχώς.

Από την άλλη, η απόρριψη του αιτήματος από το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν σημαίνει ότι θα πάσουν να υφίστανται πιέσεις προς την φιλοκουρδική παράταξη. Το πιθανότερο είναι ότι ο κίνδυνος μιας νέας παραπομπής του φιλοκουρδικού κόμματος στο Συνταγματικό Δικαστήριο θα επικρέμεται πάνω από την ηγεσία του κόμματος σαν δαμόκλεια σπάθα. Μικρή πιθανότητα ο μοχλός αυτός πίεσης στα χέρια της ισλαμικής ηγεσίας να αναγκάσει την κουρδική ηγεσία σε αναγκαστικούς συμβιβασμούς ή υποχωρήσεις.

Peoples' Democratic Party (HDP)", 18 Μαρτίου 2021, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/95243/turkey-joint-statement%E2%80%A6tentativevice-president-josep-borrell-and-neighbourhood-and_en

¹³ *Ahval*, "Abdullah Gül'den HDP ve Gergeerlioglu açıklaması", 18 Μαρτίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/hdp/abdullah-gulden-hdp-ve-gergerlioglu-aciklamasi>

¹⁴ *Ahval*, "AYM, HDP iddianamesini Yargıtay'a iade etti", 15 Απριλίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/hdp/aym-hdp-iddianamesini-yargitaya-iade-etti>

1.2. Στρατός και Πολιτική

1.2.1. Ανοικτή Επιστολή Ναυάρχων ε.τ. για το Μοντρέ και τη Διώρυγα

Από τα τέλη Μαρτίου άρχισε να συζητείται δημοσίως το ενδεχόμενο αποχώρησης της Τουρκίας από τη Σύμβαση του Μοντρέ (1936), η οποία ρυθμίζει το καθεστώς των διεθνών Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Αυτό θα μπορούσε να καταστεί εφικτό εφόσον ο Πρόεδρος αποφασίσει να κάνει χρήση των αρμοδιοτήτων που απορρέουν από την νομοθεσία της περιόδου που ακολουθεί την απόπειρα του πραξικοπήματος.¹⁵ Η συζήτηση ξεκίνησε με αφορμή τις δηλώσεις του προέδρου του Τουρκικού Κοινοβουλίου, Σέντοπ, ο οποίος ανέφερε ότι ο Έρντογαν δύναται να καταγγείλει τη Συνθήκη του Μοντρέ, όπως το έκανε και με τη Σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως για την προστασία των Γυναικών κατά της βίας.

Στις αρχές Απριλίου δημοσιεύτηκε ανοικτή επιστολή προς την κυβέρνηση, την οποία υπέγραψαν πάνω από 100 ναύαρχοι ε.τ..¹⁶ Η επιστολή αφορούσε τη δημόσια συζήτηση που ξεκίνησε στην Τουρκία αναφορικά με το σχέδιο κατασκευής της Διώρυγας της Κωνσταντινουπόλεως και το ενδεχόμενο αποχώρησης της χώρας από τη Συνθήκη του Μοντρέ.¹⁷ Στην επιστολή τους οι ναύαρχοι επέστησαν την προσοχή της πολιτικής ηγεσίας, αρχικά, στη σημασία και την αξία της Συνθήκης για την ασφάλεια της χώρας και την ειρήνη στον Εύξεινο Πόντο. Τόνισαν επίσης την ανάγκη να αποφεύγεται οποιαδήποτε ρητορική ή κίνηση, η οποία θα προκαλέσει την εκ νέου διαπραγματεύση της Συνθήκης.

Στην επιστολή τους οι ναύαρχοι εξέφρασαν, επίσης, τη δυσαρέσκειά τους για τις εικόνες που είδαν το φως της δημοσιότητας και αφορούσαν αποκαλύψεις για αξιωματικούς του ναυτικού που απαθανάτιστηκαν εν ώρα προσευχής με τη

¹⁵ Άρθρο 3 του Προεδρικού Διατάγματος υπ' αριθμόν 9 της 15^{ης} Ιουλίου του 2018. *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Τουρκίας*, Τεύχος 30479, Κυριακή, 15 Ιουλίου 2018, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-6.pdf>

¹⁶ T24, “103 emekli amiralden 'Montrö' ve 'tarikattaki amiral' bildirisi, Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Başkanı'ndan tepki: Darbe çağrısızlı bildiri, haddinizi bilin!”, 4 Απριλίου 2021, <https://t24.com.tr/haber/103-emekli-amiralden-montro-ve-tarikattaki-amiral-bildirisi-cumhurbaskanligi-ve-tbmm-baskani-ndan-tepki-darbe-cagrisimli-bildiri-haddinizi-bilin,943446>

¹⁷ *Veryansın TV*, “104 amiralden Montrö ve Atatürk açıklaması”, 3 Απριλίου 2021, <https://www.veryansintv.com/104-amiralden-montro-ve-ataturk-bildirisi>

στολή τους. Οι ναύαρχοι επισήμαναν ότι η δημόσια συζήτηση γύρω από τις εν λόγω εικόνες έθιγαν το κύρος του Τουρκικού Ναυτικού, το οποίο, δεν λησμόνησαν να υπογραμμίσουν, είχε γίνει επίσης στόχος συστηματικών διώξεων στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης με την αδελφότητα Γκιουλέν.

Τέλος, κατέκριναν τις προσπάθειες που επιχειρούν να εμφανίσουν τις Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις και το Τουρκικό Ναυτικό ωσάν κι είχαν παραβεί τη συνταγματική νομιμότητα και δεν ακολουθούσαν τον σύγχρονο κόσμο που χάραξε ο ιδρυτής του τουρκικού κράτους, ο Ατατούρκ. Τόνισαν, ακόμη, τους κινδύνους που εγκυμονεί μία τέτοια διολίσθηση για την Τουρκική Δημοκρατία και απαίτησαν την καλλιέργεια των στελεχών του Τουρκικού Ναυτικού σύμφωνα με τις κεμαλικές αρχές και μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που κατέβαλε ο ιδρυτής του κράτους.

Η ανοικτή επιστολή προκάλεσε την αντίδραση του νεοθωμανικού κατεστημένου, το οποίο βρήκε την ευκαιρία να δώσει νέα ώθηση στο αφήγημα περί απειλών κατά της δημοκρατίας και προέρχονται από κύκλους που επιβουλεύονται αυτήν. Η αντιπολίτευση καταδίκασε επίσης την επιστολή, τονίζοντας ότι τέτοιου είδους παρεμβάσεις συνιστούν εμπόδιο στην ομαλή λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτεύματος.¹⁸ Την επομένη της δημοσίευσής της, με εισαγγελική εντολή ξεκίνησαν οι προσαγωγές όσων πρωτοστάτησαν στη σύνταξη της επιστολής,¹⁹ κατηγορούμενοι για αδικήματα κατά της συνταγματικής τάξης και την ομαλή λειτουργία της (ΠΚ 5237, άρθρο 316).

Επιστολές στήριξης προς τους ναυάρχους δημοσίευσαν διάφορες ομάδες, η σημαντικότερη των οποίων ήταν εκείνη των 96 πρώην βουλευτών που ανήκαν στο Ρ.Λ.Κ., στο Κόμμα της Δημοκρατικής Αριστεράς και στο Σοσιαλδημοκρατικό

¹⁸ *Ahval*, “Amirallerin ortak bildirisi için muhalefet partileri ne dedi?”, 4 Απριλίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/muhalefet-partileri/amirallerin-ortak-bildirisi-icin-muhalefet-partileri-ne-dedi#>

¹⁹ *Cumhuriyet*, “Montrö bildirisine imza atan emekli amirallere gözaltı”, 5 Απριλίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/emekli-amiral-cem-gurdeniz-1825697>

Λαϊκό Κόμμα.²⁰ Λίγες μέρες αργότερα οι 14 ναύαρχοι που πρωτοστάτησαν στη σύνταξη της επιστολής απελευθερώθηκαν υπό όρους.²¹

Σημειώνεται, ακόμη, ότι λίγα εικοσιτετράωρα πριν δημοσιευθεί η επιστολή των απόστρατων ναυάρχων, είχε κυκλοφορήσει εκ νέου στον ηλεκτρονικό Τύπο της Τουρκίας παρόμοια επιστολή που είχαν συντάξει 126 Τούρκοι πρέσβεις ε.τ. τον Ιανουάριο του 2020.²² Με ανοιχτή επιστολή τους αποδοκίμαζαν το σχέδιο της κυβέρνησης να κατασκευάσει τη Διώρυγα Κωνσταντινουπόλεως.²³ Συγκεκριμένα ανέφεραν ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος να τεθούν υπό αμφισβήτηση τα κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας στην περιοχή των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, καθώς και της Προποντίδας, ανατρέποντας τους ευνοϊκούς για την Άγκυρα όρους της Συνθήκης του Μοντρέ για τα Στενά του 1936. Στην επιστολή τους οι πρέσβεις τόνιζαν τη σημασία των Στενών για την ασφάλεια των Μεγάλων Δυνάμεων όπως η Ρωσία, η οποία θεωρεί τα Στενά ως ένα είδος αναχώματος σε πιθανές απειλές. Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Τσαβούσογλου, στην προσπάθειά του να υποβαθμίσει τη σημασία της επιστολής, την είχε χαρακτηρίσει ως πολιτική διακήρυξη.²⁴

Η ανοιχτή επιστολή των απόστρατων ναυάρχων αφορούσε το κρίσιμο ζήτημα της Συνθήκης του Μοντρέ, η οποία βρέθηκε στο προσκήνιο της επικαιρότητας με αφορμή τις συζητήσεις για τα σχέδια κατασκευής της «Διώρυγας της

²⁰ *Milliyet*, “96 eski vekilden bildiri”, 5 Απριλίου 2021, <https://www.haberturk.com/son-dakika-amirallerin-bildirisinin-ardindan-96-eski-vekilden-de-bildiri-haber-3029300>

²¹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Emekli amirallerin bildirisine ilişkin soruşturmada Mengi serbest bırakıldı”, 12 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/emekli-amirallerin-bildirisine-iliskin-sorusturmada-mengi-serbest-birakildi/2206361>

²² *T24*, “Erdoğan'ın İstanbul Sözleşmesi'ni feshetmesinin ardından başlayan Montrö tartışmaları için 126 diplomat ortak açıklama yayımlamıştı”, 31 Μαρτίου 2021, <https://t24.com.tr/haber/erdoganin-istanbul-sozlesmesini-feshetmesinin-ardından-baslayan-montro-tartismalari-icin-126-diplomat-ortak-aciklama-yapmisti,942804>

²³ *Artı Gerçek*, “126 emekli diplomat, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni vurgulayarak Kanal İstanbul'dan vazgeçilmesini istedi”, 1 Απριλίου 2021, <https://artigercek.com/haberler/126-emekli-diplomat-montro-bogazlar-sozlesmesi-ni-vurgulayarak-kanal-istanbul-dan-vazgecilmesini-ist>

²⁴ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Emekli büyükelçilerin Kanal İstanbul açıklaması siyasi bir deklarasyondur”, 2 Φεβρουαρίου 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakani-cavusoglu-emekli-buyukelcilerin-kanal-istanbul-aciklamasi-siyasi-bir-deklarasyondur/1721885>

Κωνσταντινουπόλεως». Ωστόσο, δημοσιεύτηκε σε μια χρονική στιγμή πολύ ιδιαίτερη. Πρόκειται για μια περίοδο κατά την οποία η κυβέρνηση αντιμετωπίζει τεράστιες οικονομικές δυσκολίες, δέχεται πολιτικές πιέσεις από τη Δύση, ενώ αδυνατεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις επιπτώσεις της πανδημίας (Covid-19). Δεδομένης της αρνητικής συγκυρίας, μερίδα του τουρκικού Τύπου θεώρησε την εν λόγω επιστολή ως ακόμη ένα «δώρο Θεού» για τον Έρντογαν,²⁵ το οποίο του προσφέρει την ευκαιρία να αποπροσανατολίσει την τουρκική κοινή γνώμη από ζητήματα ζωτικής σημασίας που αντιμετωπίζουν οι πολίτες. Καλλιεργώντας το αφήγημα της «δημοκρατίας υπό απειλή», πετυχαίνει, αφενός, να συσπειρώσει τους ψηφοφόρους του γύρω από την εξουσία, και αφετέρου, να θέσει σε εγρήγορση τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους.

Η επιστολή συντάχτηκε από απόστρατους αξιωματικούς του Ναυτικού, οι οποίοι με την πείρα που διαθέτουν επιχειρήσαν να προειδοποιήσουν την κοινή γνώμη για τους κινδύνους που μπορεί να προκύψουν από μια ενδεχόμενη απόσυρση από την Συνθήκη του Μοντρέ. Ο τόνος της επιστολής συσχετίστηκε από πολλούς με πρακτικές του παρελθόντος, όταν οι στρατιωτικοί επωφελούμενοι των ευνοϊκών συνταγματικών προβλέψεων, ασκούσαν επιρροή στη χάραξη πολιτικής. Η παρεμβατική αυτή πολιτική, ωστόσο, δεν έπαψε να υφίσταται έκτοτε παρά τη ρύθμιση του 2003 και τον περιορισμό της πολιτικής τους δύναμης από το κυβερνών Κ.Δ.Α..

1.2.2. Συλλήψεις «Γκιουλενιστών» στις Τ.Ε.Δ.

Κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου πραγματοποιήθηκαν μεγάλης έκτασης επιχειρήσεις για τον εντοπισμό και τη σύλληψη μελών των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (Τ.Ε.Δ.), τα οποία ήταν ύποπτα για συμμετοχή στην αδελφότητα Γκιουλέν, η οποία κατηγορείται για ανατροπή της συνταγματικής τάξης τον Ιούλιο του 2016 και τρομοκρατική δράση.

²⁵ Ergun Babahan, “Amiraller bildirisi: Erdoğan’a Allah’ın yeni bir lütfü”, *Ahval*, 4 Απριλίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/guncel/amiraller-bildirisi-erdogana-allahin-yeni-bir-lutfu>

Στα μέσα Μαρτίου πραγματοποιήθηκε μεγάλης κλίμακας επιχείρηση για την σύλληψη στρατιωτικών, ύποπτων για συμμετοχή στην αδελφότητα Γκιουλέν. Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε κατόπιν αιτήματος της Μ.Ι.Τ. και εισαγγελικής εντολής σε 55 νομούς. Στο επίκεντρο βρέθηκε ο νομός της Σμύρνης, ενώ η επιχείρηση διεξήχθη και στα κατεχόμενα στην βόρεια Κύπρο. Οι εντολές αφορούν 184 άτομα, εκ των οποίων τα 123 αξιωματικοί και υπαξιωματικοί και τα 38 πρώην σπουδαστές Στρατιωτικών Σχολών, οι οποίοι απώλεσαν την ιδιότητά τους μετά την απόπειρα του πραξικοπήματος του 2016.²⁶ Μεταξύ των συλληφθέντων αναφέρθηκαν 2 Συνταγματάρχες, 7 Ταγματάρχες, 10 Λοχαγοί, 22 Υπολοχαγοί, 2 Ανθυπολοχαγοί και 95 υπαξιωματικοί.

Σύμφωνα με το κρατικό *Πρακτορείο Ανατιολού*, η Εισαγγελία της Σμύρνης χρησιμοποίησε σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα διασταύρωσης στοιχείων με τα επιτελεία για την συλλογή στοιχείων για τους υπόπτους. Έτσι, σε πέντε επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο Οκτωβρίου 2020 - Μαρτίου 2021, συνελήφθησαν 934 στρατιωτικοί εκ των οποίων οι 847 αξιωματικοί και υπαξιωματικοί.²⁷ Επίσης αποπέμφθηκαν από την αεροπορία 679 μέλη.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, στις αρχές Απριλίου, πραγματοποιήθηκε παρόμοια επιχείρηση σε 49 νομούς με εντολή της Εισαγγελίας της Σμύρνης. Η επιχείρηση διεξήχθη για τον εντοπισμό και τη σύλληψη 84 ατόμων εκ των οποίων 64 μέλη των Τ.Ε.Δ. (3 Λοχαγοί, 7 Υπολοχαγοί, 6 Ανθυπολοχαγοί, 34 Υπαξιωματικοί, 10 πρώην σπουδαστές Στρατιωτικών Σχολών) και 20 μέλη της Αστυνομίας.²⁸

²⁶ *Sözcü*, “55 ilde büyük operasyon: Çok sayıda gözaltı”, 23 Μαρτίου 2021, https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/55-ilde-buyuk-operasyon-cok-sayida-gozalti-6329821/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber

²⁷ *Πρακτορείο Ανατιολού*, “İzmir merkezli 53 ilde FETÖ'nün TSK yapılanmasına yönelik operasyonda 166 zanlı gözaltına alındı”, 23 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/izmir-merkezli-53-ilde-fetonun-tsk-yapilanmasına-yonelik-operasyonda-166-zanlı-gozaltına-alındi/2184764>

²⁸ *Sözcü*, “İzmir’de FETÖ operasyonu: 84 şüpheliye gözaltı kararı”, 13 Απριλίου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/izmirde-feto-operasyonu-84-supheliye-gozalti-karari-6369759/>

Τέλος, τον Απρίλιο πραγματοποιήθηκε ακόμη μία επιχείρηση σε 62 νομούς και τα κατεχόμενα στην βόρεια Κύπρο. Επίκεντρο αυτή τη φορά των επιχειρήσεων ήταν τόσο η Σμύρνη όσο και η Κωνσταντινούπολη. Οι εντολές σύλληψης αφορούσαν 532 μέλη των Τ.Ε.Δ. εκ των οποίων 459 αξιωματικοί και υπαξιωματικοί. Αναλυτικότερα, η Εισαγγελία της Σμύρνης εξέδωσε ένταλμα σύλληψης για 243 μέλη των Τ.Ε.Δ. εκ των οποίων 235 υπαξιωματικοί, καθώς και 31 πρώην σπουδαστές Στρατιωτικών Σχολών. Αντίστοιχα, η Εισαγγελία της Κωνσταντινουπόλεως εξέδωσε εντάλματα σύλληψης για 258 υπόπτους εκ των οποίων 216 αξιωματικοί και υπαξιωματικοί (4 Συνταγματάρχες, 1 Αντισυνταγματάρχης, 9 ταγματάρχες, 24 Λοχαγοί, 32 Υπολοχαγοί, 3 Ανθυπολοχαγοί και 142 υπαξιωματικοί), καθώς και 42 πρώην σπουδαστές Στρατιωτικών Σχολών.²⁹

Κατά την περίοδο που ακολούθησε την απόπειρα πραξικοπήματος έλαβαν χώρα σημαντικές ανακατατάξεις στις Τ.Ε.Δ..³⁰ Η αποτυχία του εγχειρήματος είχε ως αποτέλεσμα να επικρατήσει ένα κλίμα έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ των μελών των Τ.Ε.Δ. που φθάνει σε απηνείς διώξεις στελεχών της ηττημένης παράταξης. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ο αναπροσανατολισμός σημαντικής μερίδας των μελών των Τ.Ε.Δ., προκειμένου να συντονιστούν με τις αρχές και αξίες της ισλαμικής παράταξης. Έτσι, φαίνεται ότι οι παραδοσιακοί κεμαλιστές των Τ.Ε.Δ. κι αν ακόμη δεν συμβιβάζονται, δέχονται ολοένα και πιο ασφυκτικές πιέσεις. Αποτέλεσμα αυτών είναι και οι περίπου 20 μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν έως αυτή τη στιγμή στην Τουρκία για τη σύλληψη υπόπτων στις τάξεις των Τ.Ε.Δ. με την κατηγορία της συμμετοχής στην αδελφότητα Γκιουλέν. Το εύρος των διώξεων μαρτυρεί, αφενός, την πρόθεση της ισλαμικής κυβέρνησης να ελέγξει πλήρως τις Τ.Ε.Δ., και αφετέρου, την αναταραχή που επικρατεί στις τάξεις του στρατεύματος. Η τόσο συστηματική και έντονη εκδίωξη μελών των Τ.Ε.Δ. με την κατηγορία της συμμετοχής τους στην

²⁹ *Evrensel*, “62 ilde 'FETÖ' operasyonu: 532 gözaltı kararı”, 26 Απριλίου 2021, <https://www.evrensel.net/haber/431540/62-ilde-feto-operasyonu-532-gozalti-karari>

³⁰ *Ahval*, “Kemalist ordudan Erdoğanist orduya mı?”, 31 Μαρτίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/akp/kemalist-ordudan-erdoganist-orduya-mi>

αδελφότητα Γκιουλέν, υποδηλώνει και μια επείγουσα ανάγκη εξάρθρωσης ομάδων που δεν υπόκεινται πλήρως στον έλεγχο της ισλαμικής εξουσίας. Η απειλή αυτή, πραγματική ή φαντασική, οδηγεί την ισλαμική εξουσία να λάβει τα απαραίτητα μέτρα απέναντι στους αντιφρονούντες και να τους αφοπλίσει εγκαίρως. Έτσι, πετυχαίνει όχι μόνο τη διείσδυση και τον έλεγχο στις Τ.Ε.Δ., αλλά, δια του κλίματος φόβου που καλλιεργεί, κι έναν καλύτερο έλεγχο σε όλο το φάσμα της τουρκικής κοινωνίας. Είναι αυτή η αντιπαράθεση με τον ιδεολογικό αντίπαλο που τρέφει τις πιο φανατικές μερίδες των δύο παρατάξεων και καθιστά αναπόφευκτη μια νέα σύγκρουση, όταν έρθει το πλήρωμα του χρόνου.

1.3. Δημοσκοπήσεις και Τουρκική Κοινή Γνώμη

Οι δημοσκοπήσεις της περιόδου Μαρτίου-Απριλίου 2021 εμφανίζουν μια σταθερή μείωση των ποσοστών του κυβερνώντος Κ.Δ.Α.. Η μείωση αυτή μπορεί να αποδοθεί στις πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις και δυσκολίες που αντιμετωπίζει η κυβέρνηση, οι οποίες προκαλούν γενικότερη απογοήτευση στους ψηφοφόρους του κόμματος. Οι πολιτικές πρωτοβουλίες σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις στις αρχές Μαρτίου, δεν στάθηκαν ικανές να αναστρέψουν την αρνητική πορεία του Κ.Δ.Α.. Ο παρεμβατισμός του Προέδρου σε θέματα νομισματικής πολιτικής, αντικείμενο που εμπίπτει στην αρμοδιότητα της Κεντρικής Τράπεζας, φαίνεται ότι έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στη συσσώρευση της δυσαρέσκειας. Η παθητική πολιτική που ακολουθήθηκε στην περίπτωση των πιέσεων που εξαπέλυσε ο ακροδεξιός ηγέτης του Κ.Ε.Δ., ενδεχομένως να συνέβαλε στην απομάκρυνση συντηρητικών Κούρδων ψηφοφόρων από το κυβερνών κόμμα.

Το Ρ.Λ.Κ. φαίνεται ότι αδυνατεί να καρπωθεί τα οφέλη της λαϊκής δυσαρέσκειας από την κυβερνητική πολιτική. Ενώ θα ανέμενε κανείς να αυξάνονται τα ποσοστά του, αυτά δείχνουν να μειώνονται μήνα με τον μήνα. Το μόνο θετικό ίσως είναι η αύξηση της δημοτικότητας των Δημάρχων Αγκύρας και Κωνσταντινουπόλεως του Κόμματος, Μανσούρ Γιαβάς και Μουαρέμ Ιμάμογλου αντίστοιχα, σε σχέση με εκείνη του Προέδρου Έρντογαν. Αξίζει να σημειωθεί ότι

σύμφωνα με τη δημοσκόπηση της εταιρείας *AREA* τον Απρίλιο του 2021, ο Γιαβάς ήταν ο δημοφιλέστερος πολιτικός με 50,3%, ενώ ακολουθούσε ο Έρντογαν με 42,5%.

Το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ. παρουσιάζει μια σταθερότητα στις δημοσκοπήσεις, η οποία ίσως να οφείλεται στη συμπαγή λαϊκή του βάση. Ωστόσο, σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις της *AREA* παρουσιάζονται σημαντικές διακυμάνσεις στα ποσοστά δημοφιλίας του φυλακισμένου πρώην προέδρου του κόμματος, Σελαχατίν Ντεμιρτάς, τον Μάρτιο (19,2%) και τον Απρίλιο (13,2%), που πιθανότατα να σχετίζεται με την εκστρατεία που εξαπέλυσε ο ακροδεξιός ηγέτης σε βάρος του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ..

Το ακροδεξιό Κ.Ε.Δ. του Μπαχτσελί αντιμετωπίζει σημαντικό πρόβλημα, καθώς φαίνεται ότι εξακολουθεί να χάνει ψηφοφόρους. Αμφίβολο είναι αν τελικά ωφελήθηκε από την επίθεση που εξαπέλυσε στο φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ.. Το μόνο σίγουρο είναι ότι το έτερο ακροδεξιό κόμμα του Κοινοβουλίου, το Καλό Κόμμα της Μεράλ Άκσενερ, φαίνεται να ενισχύεται με αργούς αλλά σταθερούς ρυθμούς. Όλες σχεδόν οι δημοσκοπήσεις το φέρνουν στην 3^η θέση στις προτιμήσεις των ερωτηθέντων.

Από τα μικρότερα κόμματα, φαίνεται ότι ξεχωρίζει το Κόμμα «Δημοκρατία και Πρόοδος» του πρώην υπουργού Αλί Μπαμπατζάν. Ωστόσο, τα ποσοστά του παραμένουν πολύ χαμηλά για να περάσει ακόμη και το χαμηλότερο κατώφλι που σχεδιάζει στον νέο εκλογικό νόμο η κυβέρνηση για να στηρίξει το Κ.Ε.Δ..

Δημοσκοπήσεις	Πολιτικά Κόμματα (αποτελέσματα σε %)								
	Κ.Δ.Α.	Ρ.Δ.Κ.	Δ.Κ.Δ.	Κ.Ε.Δ.	Καλό Κόμμα	Κ.Δ.Π.	Άλλα Κόμματα	Ψήφος Διαμαρτυρίας	Αναποφάσιμοι Αποχή
<i>Avrasya Araştırma</i> 19/3/21 ³¹	29,6	22,6	8,3	6,1	11,9	2	5,4	-	14,1
<i>AREA Araştırma</i> 1/4/2021 ³²	29,2	20	10	7,9	11,7	1,3	3,2	-	16,7
<i>Metropol Araştırma</i> 5/4/2021 ³³	31,3	19,1	9,1	7,8	9,9	1,3	2,5	6	11,8
<i>AREA Araştırma</i> 1/5/2021 ³⁴	27,5	20,2	8,2	7	11,7	2,5	2,8	-	20
<i>Metropol Araştırma</i> 3/5/2021 ³⁵	27,1	18,3	8,4	8,7	10,7	2,2	4	6	14,6

Οι αναποφάσιμοι παραμένουν το κλειδί για κάθε πρόβλεψη που αφορά το αύριο του τουρκικού πολιτικού συστήματος. Το ποσοστό τους παραμένει αρκετά

³¹ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 7-12 Μαρτίου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 1480 άτομα (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Avrasya Mart Ayı Anket Sunumu*, Avrasya Araştırma, Μάρτιος 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=qUF6rrjN5V8>

³² Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 27-29 Μαρτίου 2021 σε 12 Μητροπολιτικούς Δήμους με δείγμα 2228 άτομα (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye Siyasi Gündem Araştırması*, AREA Araştırma, Μάρτιος 2021, <http://areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2021-mart.pdf>

³³ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 22-25 Μαρτίου 2021 σε 28 νομούς με δείγμα 1637 άτομα και περιθώρια λάθους +/-2,42 (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye'nin Nabzi*, Metropol Araştırma, Μάρτιος 2021, <http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/turkiyenin-nabzi-17/1895>

³⁴ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 24-28 Απριλίου 2021 σε 12 Μητροπολιτικούς Δήμους με δείγμα 2234 άτομα (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye Siyasi Gündem Araştırması*, AREA Araştırma, Απρίλιος 2021, <http://areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2021-nisan.pdf>

³⁵ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 16-21 Απριλίου 2021 σε 28 νομούς με δείγμα 1752 άτομα και περιθώρια λάθους +/-2,34 (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye'nin Nabzi*, Metropol Araştırma, Απρίλιος 2021, <http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/turkiyenin-nabzi-17/1898>

υψηλό με αυξητική τάση. Δεδομένων των καταπιεστικών πολιτικών συνθηκών που δεν επιτρέπουν να εκφραστούν με ελευθερία, οι αναποφάσιστοι ίσως ορίσουν και την επόμενη εκλογική αναμέτρηση. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις της *Metropoll* του Μαρτίου και του Απριλίου, ένα σταθερό ποσοστό της τάξεως του 6% φαίνεται ότι σκοπεύει να κάνει χρήση της ψήφου διαμαρτυρίας, κάτι που είναι ενδεικτικό της έντονης δυσαρέσκειας των ψηφοφόρων από την απόδοση των κομμάτων - κυρίως το κυβερνών είναι εκείνο που υπόκειται στη μεγαλύτερη φθορά.

1.4. Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δικαιώματα των Γυναικών

1.4.1. Σχέδιο μεταρρύθμισης για τα «Ανθρώπινα Δικαιώματα»

Στις αρχές Μαρτίου ο Τούρκος Πρόεδρος παρουσίασε στην Άγκυρα το «Σχέδιο Δράσης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» που ετοίμασε η κυβέρνησή του Κ.Δ.Α.. Ο Έρντογαν ισχυρίστηκε ότι καθοριστικό ρόλο στη σύνταξη του Σχεδίου Δράσης έπαιξαν οι ανάγκες και οι επιθυμίες του λαού.³⁶ Πρόσθεσε, ακόμη, ότι το Σχέδιο είναι αποτέλεσμα της συναντίληψης και συμπόρευσης της κυβέρνησης με τον λαό, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι μιας πιο συμμετοχικής, φιλελεύθερης και πλουραλιστικής δημοκρατίας

Το Σχέδιο Δράσης έχει εννέα σκοπούς και στηρίζεται σε έντεκα βασικές αρχές. Οι 9 σκοποί είναι οι εξής:

- 1) Ένα πιο ισχυρού συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- 2) Η ενίσχυση της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και του δικαιώματος της δίκαιης δίκης.
- 3) Νομική προβλεψιμότητα και διαφάνεια.
- 4) Η προστασία και η ανάπτυξη του δικαιώματος της έκφρασης, οργάνωσης και θρησκείας.
- 5) Ενίσχυση των ατομικών ελευθεριών και της ασφάλειάς του.
- 6) Η διασφάλιση της υλικής και ηθικής ακεραιότητας του ατόμου και της ιδιωτικής του ζωής.
- 7) Η αποτελεσματικότερη προστασία των δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας.

³⁶ *Evrensel*, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, "İnsan Hakları Eylem Planı"nı açıkladı", 2 Μαρτίου 2021, <https://www.evrensel.net/haber/427142/cumhurbaskani-erdogan-insan-haklari-eylem-planini-acikladi>

- 8) Η προστασία των ευάλωτων ομάδων και η ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας.
- 9) Η διοικητική και κοινωνική ευαισθητοποίηση στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όσο για τις 11 αρχές, αυτές αφορούν:

- 1) Τα αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου και το καθήκον του κράτους να τα προασπίζεται.
- 2) Την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από το νόμο.
- 3) Την ισότητα όλων ενώπιον του νόμου άνευ θρησκευτικών, φυλετικών, γλωσσικών κ.λπ. διακρίσεων.
- 4) Την παροχή των δημόσιων υπηρεσιών με τρόπο ισότιμο και αμερόληπτο.
- 5) Μια σαφής νομοθεσία με ξεκάθαρους και κατανοητούς κανόνες, οι οποίοι εφαρμόζονται από το δημόσιο δίχως παρεκκλίσεις.
- 6) Την προστασία των συμβάσεων και των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων.
- 7) Την προστασία της επιχειρηματικότητας βάσει των κανόνων της ελεύθερης αγοράς και των αρχών του κοινωνικού κράτους.
- 8) Οι δικαστικοί και διοικητικοί μηχανισμοί ακολουθούν μια προσέγγιση βάσει του τεκμηρίου της αθωότητας
- 9) Την προστασία της ελευθερίας των ατόμων και το δικαίωμα έκφρασης γνώμης και σκέψης συνιστά την εγγύηση της δικαιοσύνης, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών.
- 10) Την προστασία του Κράτους Δικαίου από μια ανεξάρτητη και αμερόληπτη δικαιοσύνη.
- 11) Την πρόσβαση σε ικανά ένδικα μέσα για όποιον ισχυρίζεται ότι παραβιάζονται τα δικαιώματά του.

Το Σχέδιο Δράσης προβλέπει 50 στόχους και 393 δράσεις, ενώ η διάρκεια ζωής του θα είναι τα δύο έτη. Οι στόχοι καλύπτουν σχεδόν όλες τις πτυχές του πολιτικού και κοινωνικού βίου και εκτείνονται από τον Νόμο περί Πολιτικών Κομμάτων έως τα δικαιώματα των ζώων και από τα ζητήματα διαφάνειας έως και το Νέο Σύνταγμα. Ο Έρντογαν υποστήριξε ότι κάθε προβλεπόμενη δράση του Σχεδίου είναι προϊόν μιας μακράς διαδικασίας διαβούλευσης με τους κοινωνικούς φορείς.³⁷

³⁷ BIANET, “Erdoğan İnsan Hakları Eylem Planı’nı açıkladı”, 2 Μαρτίου 2021, <https://bianet.org/bianet/siyaset/240181-erdogan-insan-haklari-eylem-planı-ni-acikladi>

Το Σχέδιο Δράσης θεωρήθηκε από πολλούς, κυρίως από την φιλοκουρδική αντιπολίτευση και τους ακτιβιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως ένα πολιτικό κείμενο με πολλαπλούς στόχους. Παρατηρεί κανείς ότι το Σχέδιο σκοπεύει στη δημιουργία μιας κοινής βάσης που θα αμβλύνει έστω και προσωρινά αντικρουόμενα συμφέροντα πριν τη θέση σε εφαρμογή της διαδικασίας σύνταξης και ψήφισης ενός νέου Συντάγματος. Δεδομένων των εύθραυστων ισορροπιών, η κυβέρνηση επιχειρεί να δώσει την εντύπωση ενός σύγχρονου Σχεδίου δράσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να πετύχει την ευρύτερη δυνατή συναίνεση που θα διαρκέσει τουλάχιστον έως την ψήφιση του νέου Συντάγματος. Διακρίνεται επίσης μια προσπάθεια δημιουργίας θετικών εντυπώσεων στη διεθνή κοινή γνώμη για την πολιτική που σκοπεύει να ακολουθήσει η κυβέρνηση σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μέλημα της κυβέρνησης φαίνεται ότι είναι η βελτίωση των τεταμένων σχέσεων με την Ε.Ε.,³⁸ εξέλιξη που θα ανέτρεπε το ενδεχόμενο επιβολής κυρώσεων σε βάρος της Άγκυρας. Ωστόσο, το Σχέδιο φαίνεται να μην είναι ικανό από μόνο του να καλύψει την ζοφερή εικόνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία, η οποία εξακολουθεί να δέχεται επικριτικά σχόλια για τις πολύ κακές επιδόσεις της στον εν λόγω τομέα.³⁹ Να σημειωθεί ακόμη ότι η προσπάθεια δημιουργίας θετικών εντυπώσεων αφορά και την εσωτερική πολιτική σκηνή και την προσπάθεια προσέγγισης των δυσαρεστημένων ψηφοφόρων. Η κοινωνική και οικονομική κατάσταση που επιδεινώνεται συνεχώς, ωστόσο, φαίνεται να μην αφήνει πολλά περιθώρια επιτυχούς υλοποίησης του Σχεδίου Δράσης.

1.4.2. Η αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως

Με Προεδρικό Διάταγμα της 19^{ης} Μαρτίου 2021, η Τουρκία αποχώρησε από τη Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Γυναικών του Συμβουλίου της

³⁸ *BIANET*, “HDP, iktidara “OHAL karnesini” sordu”, 4 Μαρτίου 2021, <https://bianet.org/1/17/240324-hdp-iktidara-ohal-karnesini-sordu>

³⁹ Βλέπε σχετικά την έκθεση του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Τουρκία το 2020, που δημοσιεύθηκε στα τέλη Μαρτίου 2021: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/turkey/>

Ευρώπης, που είχε υιοθετηθεί στην Κωνσταντινούπολη το 2011.⁴⁰ Αυτό κατέστη εφικτό βάσει του άρθρου 3 του Προεδρικού Διατάγματος υπ' αριθμόν 9 της 15^{ης} Ιουλίου του 2018.⁴¹ Η Τουρκία είχε υπογράψει τη Σύμβαση τον Μάιο του 2011 στην Κωνσταντινούπολη, ενώ τέθηκε σε ισχύ το 2014. Πρόκειται για ένα σημαντικό νομικό κείμενο με το οποίο τα ευρωπαϊκά κράτη δεσμεύονται να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη των θυμάτων (γυναικών) και την προστασία τους, καθώς και την τιμωρία των θυτών.

Η αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως έρχεται να υπονομεύσει ακόμη περισσότερο τη θέση των γυναικών στην πατριαρχική κοινωνία της Τουρκίας που στρέφεται ολοένα και περισσότερο στην θρησκεία. Οι οικονομικές και κοινωνικές αντιξοότητες που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια στην Τουρκία επιβαρύνουν ακόμη περισσότερο τις δυσμενείς συνθήκες με αποτέλεσμα την αύξηση της έμφυλης βίας. Σύμφωνα με ανακοίνωση του υπουργού Εσωτερικών Σιουλεϊμάν Σοϊλίου, στις αρχές Ιανουαρίου του 2021, το 2017 στην Τουρκία είχαν δολοφονηθεί 353 γυναίκες. Ο αριθμός αυτός μειώθηκε προσωρινά το 2018 στα 279 θύματα, για να αυξηθεί το 2019 στα 336. Σύμφωνα με τον υπουργό, το 2020 ο αριθμός των δολοφονηθέντων γυναικών μειώθηκε στις 266.⁴²

Το ζήτημα της αυξανόμενης βίας κατά των γυναικών στην Τουρκία και η ανάγκη ανάληψης δράσης από το κράτος υπήρξε αφορμή για πολλά νομοσχέδια των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Ωστόσο, εξαιτίας της αρνητικής ψήφου των βουλευτών του κυβερνώντος κόμματος τα εν λόγω νομοσχέδια δεν ψηφίστηκαν ποτέ.⁴³

⁴⁰ *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Τουρκίας*, Τεύχος 31429, Σάββατο, 20 Μαρτίου 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf>

⁴¹ *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Τουρκίας*, Τεύχος 30479, Κυριακή, 15 Ιουλίου 2018, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-6.pdf>

⁴² *Euronews*, “Süleyman Soylu: Kadın cinayetleri yüzde 21 azaldı”, 2 Ιανουαρίου 2021, <https://tr.euronews.com/2021/01/02/suleyman-soylu-kad-n-cinayetleri-yuzde-21-azald>

⁴³ *Artı Gerçek*, “Meclis, kadına karşı şiddeti araştıracak”, 9 Μαρτίου 2021, <https://artigercek.com/haberler/meclis-kadina-yonelik-siddeti-arastiracak>

Η στάση αυτή του κυβερνώντος κόμματος αναιρεί την πολιτική που φαινόταν να ακολουθούσε πριν μία δεκαετία. Εκείνη την εποχή το Κ.Δ.Α. εμφανιζόταν στα Μ.Μ.Ε. ως υπέρμαχος των δικαιωμάτων των γυναικών. Η τότε υπουργός Οικογένειας και Κοινωνικών Πολιτικών Φατμά Σαχίν υπερηφανευόταν για το ότι η Τουρκία ήταν η πρώτη χώρα που υπέγραψε δίχως επιφυλάξεις τη Σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως, ενώ υποσχόταν ότι θα εναρμονιστεί η τουρκική νομοθεσία με τις διεθνείς συμβάσεις, τονίζοντας την ανάγκη αλλαγής στις προβλέψεις του νομοθέτη στο θέμα της νύμφευσης των ανήλικων κοριτσιών.⁴⁴ Με την ίδια υπερηφάνεια μιλούσε λίγα χρόνια μετά και ο τότε υπουργός Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου, στην Ημέρα της Γυναίκας το 2013.⁴⁵ Στην πραγματικότητα η ηγεσία του Κ.Δ.Α. είχε αγνοήσει συστηματικά τις προβλέψεις της Σύμβασης της Κωνσταντινουπόλεως, επιτρέποντας τροποποιήσεις στον ποινικό κώδικα που ευνοούσαν όσους διέπραξαν σοβαρά εγκλήματα κατά των γυναικών.⁴⁶ Η ηγεσία της ισλαμικής παράταξης δεν είχε κρύψει τις προθέσεις της για το ρόλο που προόριζαν στον γυναικείο πληθυσμό της χώρας. Ο Πρόεδρος, από τη δεκαετία του 2000, ζητούσε να φέρουν στον κόσμο τουλάχιστον τρία παιδιά.⁴⁷

Λίγες μέρες πριν την αποχώρηση της Τουρκίας από τη Σύμβαση, η κυβέρνηση φαίνεται ότι έλαβε ορισμένες πρωτοβουλίες. Σε ομιλία του στο 6^ο τακτικό Συνέδριο του Τομέα Γυναικών του ισλαμικού Κ.Δ.Α. στην Άγκυρα, στις αρχές Μαρτίου, ο Τούρκος Πρόεδρος είχε εξαγγείλει μέτρα προκειμένου να περιοριστεί η βία κατά των γυναικών. Σύμφωνα με τον Έρντογαν οι δολοφονίες

⁴⁴ *Milliyet*, “Bakan Şahin'den kadınlara 'İstanbul sözleşmesi' müjdesi”, 27 Οκτωβρίου 2021, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bakan-sahinden-kadinlara-istanbul-sozlesmesi-mujdesi-1455952>

⁴⁵ *Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας*, “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Dünya Kadınlar Haftası Vesilesiyle Türkiye İş Kadınları Derneği Tarafından Düzenlenen Toplantıda Yaptıkları Konuşma”, 9 Μαρτίου 2013, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu-nun-dunya-kadinlar-haftasi-vesilesiyle-turkiye-is-kadinlari-dernegi-tarafindan-duzenlenen.tr.mfa>

⁴⁶ ARMUTÇU Emel, “Uğraştırma AKP'yi, git ötede dayak ye, tecavüze uğra, öl!”, *Hürriyet*, 24 Ιουλίου 2015, <https://www.hurriyet.com.tr/ugrastirma-akp-yi-git-otede-dayak-ye-tecavuze-ugra-ol-36472273>

⁴⁷ *Hürriyet*, “Başbakan 3 çocuk doğurun diyor ama...”, 8 Μαρτίου 2008, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-3-cocuk-dogurun-diyor-ama-8407613>

γυναικών στις αναπτυγμένες χώρες είναι πολλαπλάσιες από εκείνες στην Τουρκία και οι σπάνιες εκείνες περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών στη χώρα δεν δικαιώνουν τους επικριτές της.⁴⁸ Ο Τούρκος Πρόεδρος ανακοίνωσε ότι θα συσταθεί νέα επιτροπή στην Βουλή της Τουρκίας που θα είναι αρμόδια για την εξέταση των αιτιών που προκαλούν τη βία κατά των γυναικών και τον καθορισμό των προληπτικών μέτρων που πρέπει να ληφθούν. Πράγματι η Βουλή στις 9 Μαρτίου αποφάσισε τη σύσταση της σχετικής επιτροπής.⁴⁹

Η αποχώρηση της Τουρκίας από τη Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων των Γυναικών δίνει τέλος σε οποιαδήποτε αμφιβολία μπορεί να υπήρχε για την οπισθοδρομική πολιτική που ακολουθείται από την ισλαμική κυβέρνηση της χώρας στο θέμα των γυναικών. Η αποχώρηση από τη Σύμβαση στερεί τον γυναικείο πληθυσμό της Τουρκίας από τη σημαντικότερη διεθνή ασπίδα προστασίας που διέθετε κατά των βίαιων συμπεριφορών που δέχεται από το οικογενειακό, στενό ή ευρύ περιβάλλον της. Η επιλογή της κυβέρνησης αποτυπώνει σε όλο του το εύρος την κοινωνική θέση που επιφυλάσσει η ισλαμική ηγεσία της χώρας στις γυναίκες, η οποία δεν απέχει από εκείνη των θεοκρατικών καθεστώτων της Ανατολής. Αναμένεται η ισλαμική κυβέρνηση να βρεθεί στο επίκεντρο της προσοχής τόσο της κοσμικής παράταξης της χώρας όσο και των διεθνών οργανώσεων όσον αφορά τον σεβασμό των δικαιωμάτων των γυναικών.

⁴⁸ *Yeni Şafak*, “Kötülere meydan okuyacağız”, 9 Μαρτίου 2021, <https://www.yenisafak.com/gundem/kotulere-meydan-okuyacagiz-3602778>

⁴⁹ *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Τουρκίας*, Τεύχος 31420, Πέμπτη, 11 Μαρτίου 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210311-15.pdf>

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1. Το κλίμα αβεβαιότητας και οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Η τουρκική οικονομία βρέθηκε σε δυσχερή θέση κατά τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο. Παρά την ανακοίνωση του νέου Προγράμματος Οικονομικών Μεταρρυθμίσεων, το κλίμα της αβεβαιότητας εντείνεται λόγω του παρεμβατισμού του Τούρκου Προέδρου στα οικονομικά δρώμενα της χώρας. Παράλληλα, ο καλπάζων πληθωρισμός, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (Ι.Τ.Σ.), η περαιτέρω υποτίμηση της τουρκικής λίρας και η απώλεια της εμπιστοσύνης των ξένων επενδυτών, αλλά και των ίδιων των πολιτών, προς την τουρκική οικονομία συνεχίζουν να δυσχεραίνουν την κατάσταση στη γείτονα χώρα και σκιαγραφούν κάποιες από τις βασικές προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Τούρκοι λήπτες αποφάσεων.

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) της Τουρκίας, όπως τα δημοσίευσε η *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία* (ΤΥΙΚ) την 1^η Μαρτίου 2021, παρουσιάζουν σημεία σταδιακής ανάκαμψης για την οικονομία της γείτονος, απομακρύνοντάς την από την ύφεση. Το Α.Ε.Π. φαίνεται ότι διατηρήθηκε σε υψηλό ρυθμό μεγέθυνσης, καθώς κατά το 4^ο τρίμηνο του 2020 αυξήθηκε κατά 5,9%. Ο ρυθμός μεγέθυνσης του Α.Ε.Π. έφτασε τα 6,3% το 3^ο τρίμηνο του 2020 και -10,3% για το 2^ο τρίμηνο. Στο σύνολο του 2020, ο ρυθμός μεγέθυνσης άγγιξε το 1,8%.⁵⁰

⁵⁰ Η *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία* κατά καιρούς αναθεωρεί τα στατιστικά της στοιχεία, αιτιολογώντας τη διατύπωση διαφορετικών στατιστικών συγκριτικά με την έκθεση της Έδρας για το πρώτο δίμηνο του 2021. Για περισσότερα βλέπε στο: *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία*, “Quarterly Gross Domestic Product, Quarter IV: October-December, 2020”, Press Release, 1 Μαρτίου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Quarterly-Gross-Domestic-Product-Quarter-IV:-October-December,-2020-37180&dil=2>

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι Οικονομικοί δείκτες της Τουρκίας

Επιλεγμένοι Δείκτες	2019	2020	2021
Πραγματικό Α.Ε.Π., Ετήσιος Ρυθμός Μεγέθυνσης (% του Α.Ε.Π.)	0.9	1.8	6 (πι)
Δημόσιο Χρέος (% του Α.Ε.Π.)	32.6	36.8	37.1 (πι)
Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2021. (πι): πρόβλεψη			
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Ετήσιος Ρυθμός Καταναλωτή (%), Μάρτιος επιλεκθέντων ετών)	19.71	11.86	16.19
Συναλλαγματική Ισοτιμία (Λίρες Τουρκίας ανά μονάδα US\$, 1 ^η Απριλίου κάθε έτους)	5.64	6.58	8.34
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.			
Ανεργία (%), Φεβρουάριος)	14.7	12.7	13.4
Κατά Κεφαλήν Α.Ε.Π. (US\$)	9.213	8 599	-
Πληθυσμός (εκατ.)	82	83.15	83.61
Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.			

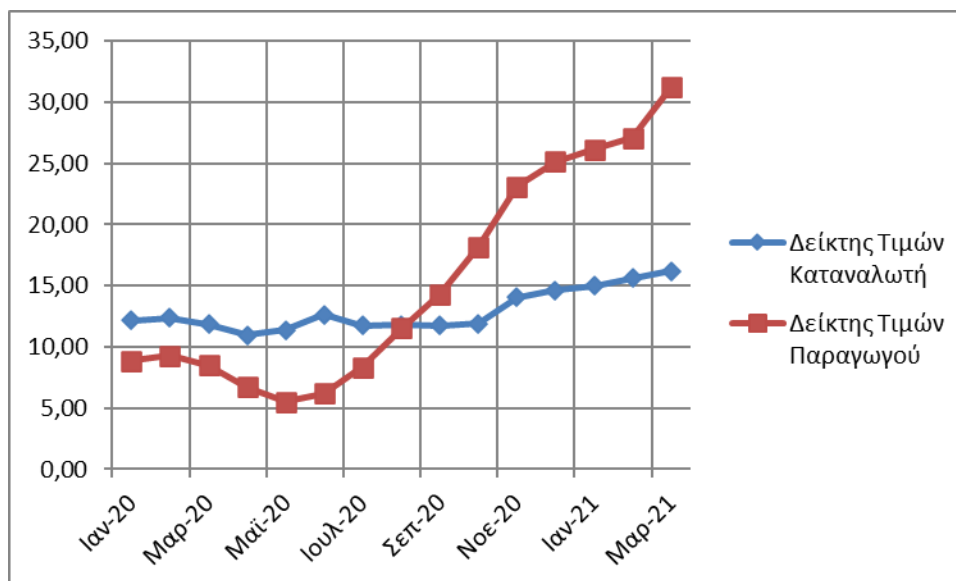
2.2. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Ο πληθωρισμός εξακολουθεί να αποτελεί το μεγάλο αγκάθι για την τουρκική οικονομία, ο οποίος συνεχίζει και αυξάνεται. Ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή παρουσίασε ανοδική πορεία. Το Φεβρουάριο σημείωσε ετήσιο ρυθμό μεταβολής 15,61% και το Μάρτιο έφτασε τα 16,19%, ενώ σε μηνιαία βάση ο ανοδικός ρυθμός μεταβολής έφτασε το 1,08%.⁵¹ Οι τομείς που παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση σε μηνιαία βάση ήταν αυτοί της υγείας, της παιδείας και της εστίασης.⁵² Αντίστοιχη και ακόμα πιο ραγδαία είναι η άνοδος που σημειώνει ο Δείκτης Τιμών Παραγωγού, όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα 1.

⁵¹ Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, “Consumer Price Index, March 2021”, Press Release, 5 Απριλίου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Consumer-Price-Index-March-2021-37381&dil=2>

⁵² Ο.π.

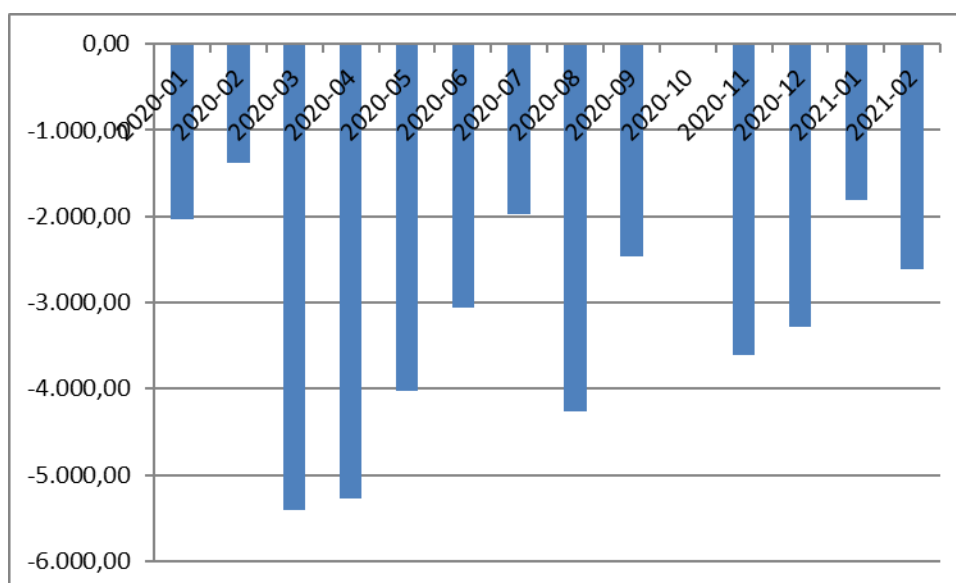
Διάγραμμα 1. Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής Πληθωρισμού (%)

Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.

Την ίδια στιγμή, τα πιο πρόσφατα στοιχεία του Φεβρουαρίου για το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Ι.Τ.Σ.) υποδεικνύουν αύξηση του ελλείματος, το οποίο αυξήθηκε κατά \$1,233 εκατ. σε σύγκριση με το Φεβρουάριο του 2020. (Διάγραμμα 2)

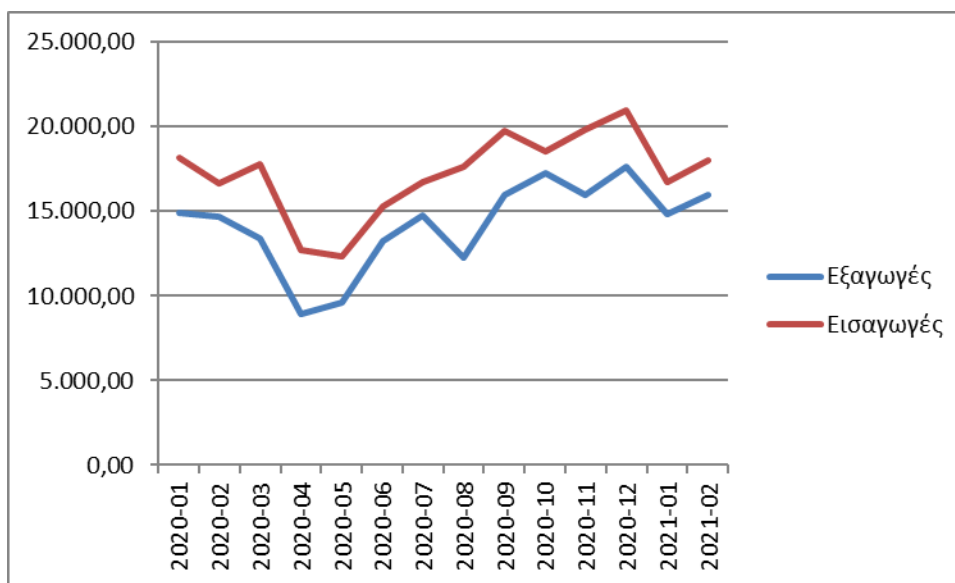
Διάγραμμα 2. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Τουρκίας (σε εκατ. δολάρια Η.Π.Α., τρέχουσες τιμές)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Εστιάζοντας στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας παρατηρεί κανείς πως τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές παρουσίασαν αυξητική τάση. Για το διάστημα Ιανουαρίου– Φεβρουαρίου οι εξαγωγές έφτασαν τα \$31,038 δις και οι εισαγωγές τα 37,388 δις για το ίδιο διάστημα, διατηρώντας το αρνητικό πρόσημο του εμπορικού ισοζυγίου⁵³ (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3. Εμπορικό Ισοζύγιο (χιλιάδες. δολάρια Η.Π.Α.)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Οι εξελίξεις στην τουρκική οικονομία κατά το διάστημα Μαρτίου – Απριλίου οδήγησαν σε ενίσχυση του κλίματος της αβεβαιότητας. Οι πρώτες μέρες του Μαρτίου είδαν την πολιτική και οικονομική ηγεσία να εμφανίζει ορισμένα σημεία συγκρατημένης αισιοδοξίας, λόγω της ανακοίνωσης του νέου προγράμματος οικονομικών μεταρρυθμίσεων και τις προσπάθειες του ως τότε Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας, Νατζί Αγκιπάλ, για νομισματική σταθερότητα και οικοδόμηση εμπιστοσύνης μέσω των δεσμεύσεων για πιο ορθολογική και αυστηρή

⁵³ Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, “Foreign Trade Statistics, February 2021”, Press Release, 31 Μαρτίου 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Foreign-Trade-Statistics-February-2021-37414>

δημοσιονομική και νομισματική πολιτική.⁵⁴ Παρ' όλα αυτά, η συγκρατημένη αισιοδοξία του πρώτου διαστήματος εξαλείφθηκε σύντομα, εξαιτίας του προεδρικού παρεμβατισμού. Στις 19 Μαρτίου, ο Έρντογαν αντικατέστησε με Προεδρικό Διάταγμα το Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας Ν. Αγκμπάλ με τον Σαχάπ Καβτσίογλου, πρώην βουλευτή του Κ.Δ.Α. και υπέρμαχο της πολιτικής χαμηλών επιτοκίων, που υποστηρίζει και ο Τούρκος Πρόεδρος.⁵⁵ Τα αίτια αυτής της αλλαγής ήταν η απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας στις 18 Μαρτίου να αυξήσει τα επίπεδα των επιτοκίων στα 19% από τα 17%.⁵⁶

Αυτό το νέο επεισόδιο του προεδρικού παρεμβατισμού, από τη μία πλευρά επαλήθευσε για μια ακόμα φορά τη *de facto* απώλεια της ανεξαρτησίας της Κεντρικής Τράπεζας, καθώς αυτή ήταν η 3^η αντικατάσταση κεντρικού τραπεζίτη τα τελευταία 3 χρόνια⁵⁷, ενώ οδήγησε και σε αναστάτωση στην αγορά και σε περαιτέρω υποτίμηση της τουρκικής λίρας έναντι του αμερικανικού δολλαρίου. (Διάγραμμα 4.)

Η αντίδραση των αγορών στην υποτίμηση της λίρας ήταν τέτοια που επανέφερε τη συναλλαγματική ισοτιμία στα επίπεδα των αρχών του Νοεμβρίου 2020, όταν ο Έρντογαν προχώρουσε σε αλλαγή στις ηγεσίες του Υπουργείου Οικονομικών και της Κεντρικής Τράπεζας. Έτσι, αναιρέθηκε η προσπάθεια για νομισματική σταθερότητα και ακυρώθηκαν οι θετικές εξελίξεις επί της πεντάμηνης θητείας του Αγκμπάλ.

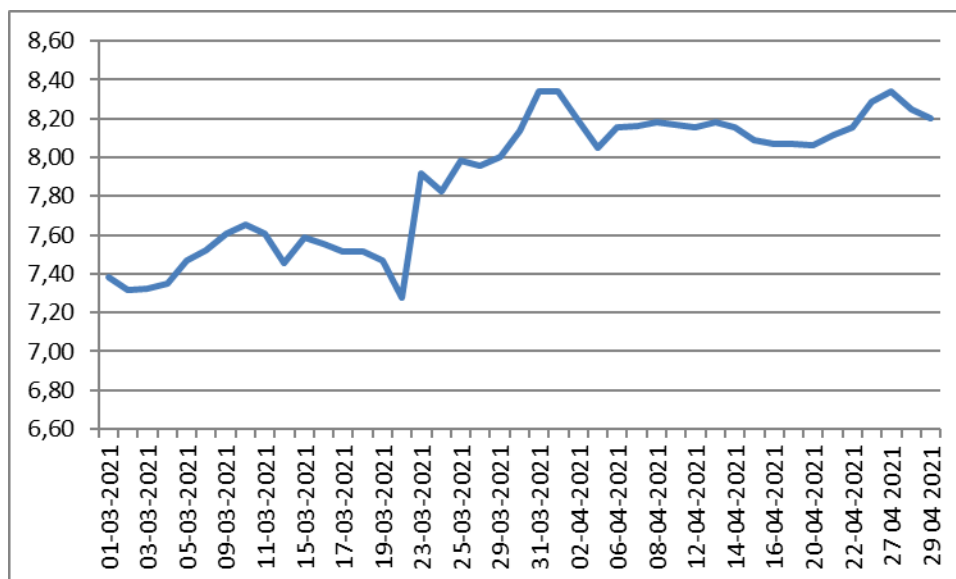
⁵⁴ Naci Ağbal, “The Importance of a Decisive and Predictable Monetary Policy for “Permanent Price Stability””, Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 5 Μαρτίου 2021. <https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/en/main+menu/analyses/theimportanceofadecisive#dipnot3>

⁵⁵ Jared Malsin & Ostroff Caitlin, “After History of Erratic Economic Policy, Erdogan Plunges Turkey Into Fresh Turmoil”, The Wall Street Journal, 25 Μαρτίου 2021. <https://www.wsj.com/articles/after-history-of-erratic-economic-policy-erdogan-plunges-turkey-into-fresh-turmoil-11616599501>

⁵⁶ Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, “Press Release on Interest Rates”, 18 Μαρτίου 2021.

⁵⁷ Graeme Wearden, “Turkey’s lira and stock market tumble; travel stocks hit by holiday worries – as it happened”, The Guardian, 22 Μαρτίου 2021. <https://www.theguardian.com/business/live/2021/mar/22/turkish-lira-tumbles-central-bank-sacking-ftse-pound-dollar-stock-markets-bonds-business-live>

**Διάγραμμα 4. Συναλλαγματική Ισοτιμία τουρκικής λίρας προς δολλάριο Η.Π.Α.
(4 Μαρτίου 2021 – 29 Απριλίου 2021)**

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Αυτές οι εξελίξεις, σε συνδυασμό με μια σειρά από προβλήματα όπως: α) ο έντονος βαθμός δυσπιστίας προς το εθνικό νόμισμα, που ωθεί τους πολίτες στην εύρεση εναλλακτικών, όπως η επένδυση στα κρυπτονομίσματα και το ξένο συνάλλαγμα, πρακτική η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη ‘δολαριοποίηση’ (dollarization) της οικονομίας, μειδιάζουν τον αντίκτυπο των κυβερνητικών πολιτικών, και β) η απώλεια της εμπιστοσύνης των επενδυτών και των συναλλαγματικών διαθεσίμων στα ταμεία της χώρας, σημείο τριβής με την αντιπολίτευση,⁵⁸ σκιαγραφούν το τοπίο στο οποίο εισέρχεται η Τουρκία μετά το πρώτο τετράμηνο του 2021. Οι εκκλήσεις τόσο του Τούρκου Προέδρου να πείσει τους πολίτες να μετατρέψουν τις καταθέσεις τους από χρυσό και ξένο συνάλλαγμα στο εθνικό νόμισμα,⁵⁹ όσο και οι δεσμεύσεις του Καβτσίογλου προς μια σφικτή

⁵⁸ *Artigercek*, “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan kurmaylarına 128 milyar dolar talimatı: Çıkin, anlatın, konuşun”, 21 Απριλίου 2021. https://artigercek.com/haberler/cumhurbaskani-erdogan-dan-kurmaylara-128-milyar-dolar-talimati-cikin-anlatin-konusun?fbclid=IwAR3_Ojn0fmuOTIVlId5h_9MOPWqEf27W5Y8tosXvJKZq1sPT1u-qFGtLpc0

⁵⁹ *CNBC*, “Erdogan calls on Turks to help stabilize the lira as investors fear a monetary crisis”, 24 Μαρτίου 2021. <https://www.cnbc.com/2021/03/24/erdogan-calls-on-turks-to-support-lira-investors-fear-monetary-crisis.html>

νομισματική πολιτική⁶⁰ και διατήρηση των επιτοκίων,⁶¹ δε δείχνουν ικανές να αντιστρέψουν το κλίμα.

2.3. Το Νέο Πρόγραμμα Οικονομικών Μεταρρυθμίσεων της 12^{ης} Μαρτίου

Στις 12 Μαρτίου ο Τούρκος Πρόεδρος προχώρησε στην ανακοίνωση νέων οικονομικών μεταρρυθμίσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης. Το νέο πακέτο μεταρρυθμίσεων διακρίνεται σε 2 άξονες: α) τα μέτρα για τη μακροοικονομική σταθερότητα, και β) τις διαρθρωτικές πολιτικές. Η τουρκική ηγεσία σχεδιάζει την πλήρη εφαρμογή του νέου μεταρρυθμιστικού σχεδίου ως το Μάρτιο του 2023.⁶²

α) Τα μέτρα για τη μακροοικονομική σταθερότητα εστιάζουν στη βελτίωση των δημόσιων οικονομικών, την καταπολέμηση του υψηλού πληθωρισμού και τη στήριξη των τραπεζών και της απασχόλησης. Σε αυτό το σκέλος του νέου πακέτου εμπίπτουν αλλαγές για τη βελτίωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας, τη διαχείριση του δημόσιου χρέους, μετατροπές στο φορολογικό σύστημα, ρυθμίσεις για τις συμπράξεις ιδιωτικού-δημόσιου τομέα, τη λειτουργία των εταιρειών που ελέγχονται από το κράτος και τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή των κρατικών αρχών. Παράλληλα, η κυβέρνηση προχωράει στη σύσταση μιας σειράς από νέες δομές, όπως επιτροπές και ταμεία, και την αναδιαμόρφωση ορισμένων ήδη υπάρχουσών, που στοχεύουν στην αντιμετώπιση μακροχρόνιων δομικών προβλημάτων, αλλά και νεότερων προκλήσεων. Ορισμένες από τις πιο κομβικές είναι η Επιτροπή Σταθερότητας Τιμών για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού, το Ταμείο Εγγύησης Ομολόγων, καθώς και η Προεδρία Βιομηχανιών Φροντίδας Υγείας (Healthcare) και Προεδρία Βιομηχανιών Λογισμικού και Υλικού Υπολογιστών (Software and Hardware – και οι δύο υπό την αιγίδα της τουρκικής

⁶⁰ Πρακτορείο Ανατολού , “Turkish Central Bank to continue monetary tightening”, 23 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-central-bank-to-continue-monetary-tightening/2218747>

⁶¹ Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, “Press Release on Interest Rates”, 15 Απριλίου 2021.

⁶² Πρακτορείο Ανατολού, “Turkey unveils Economic Reform Action Plan”, 23 Μαρτίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-unveils-economic-reform-action-plan/2185802>

Προεδρίας). Επιπροσθέτως, προβλέπεται η δημιουργία νέων Ειδικευμένων Ελεύθερων Ζωνών Νέας Γενιάς για την ενθάρρυνση της ‘συσταδοποίησης’ (clustering) και η εγκαθίδρυση κέντρων διοικητικής μέριμνας (logistics centers) στο εξωτερικό για τις τουρκικές εξαγωγές. Στον τομέα της απασχόλησης προβλέπονται κίνητρα για τη μείωση της ανεργίας, ιδίως των νέων ηλικιακά ομάδων, ενώ στον τραπεζικό τομέα έμφαση δίνεται στην απλοποίηση του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου και τη δημιουργία μιας Κεντρικής Συμβουλευτικής Επιτροπής.⁶³

β) Οι διαρθρωτικές πολιτικές δίνουν έμφαση στην αναδιάρθρωση της θεσμικής δομής της οικονομίας, την εποπτεία των αγορών, τη στήριξη και προσέλκυση επενδύσεων, τις πολιτικές ανταγωνισμού και το εγχώριο εμπόριο. Αυτός ο άξονας προβλέπει τη σύσταση νέων δομών, όπως είναι η Επιτροπή Οικονομικού Συντονισμού, υπό την προεδρία του Αντιπροέδρου, και η Επιτροπή Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας, υπό την προεδρία του υπουργού Οικονομικών. Στο ζήτημα των επενδύσεων και εμπορίου προβλέπεται σύσταση Αρχής Επίλυσης Επενδυτικών Διαφορών (Investment Dispute Authority), η παροχή κινήτρων για την προσέλκυση επενδύσεων κεφαλαίου και η απλοποίηση της σχετικής νομοθεσίας, καθώς και η εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας κατά των αθέμιτων εμπορικών πρακτικών με την αντίστοιχη της Ε.Ε.. Παράλληλα, το σχέδιο προβλέπει την εισαγωγή κανονισμών στις αγορές του διαδικτύου και μέτρων για την καταπολέμηση φαινομένων κατάχρησης δεδομένων από μεγάλες πλατφόρμες. Στον τομέα της εποπτείας των αγορών ο Τούρκος Πρόεδρος ανακοίνωσε τη δημιουργία ανεξάρτητης Υπηρεσίας Επιτήρησης και Επιθεώρησης της Αγοράς (Market Surveillance and Inspection Agency). Επιπλέον, τίθενται αυστηρότερες προϋποθέσεις για το διορισμό σε υψηλόβαθμα αξιώματα, με γνώμονα την εμπειρία του στελέχους, και παράλληλα εισάγεται περιορισμός για τη

⁶³ Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας, “Address by his excellency President Recep Tayyip Erdogan: On the occasion of the announcement of economic reforms”, 12 Μαρτίου 2021, σελ. 9-32. <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-03-12-ekonomi-en.pdf>

συμμετοχή των δημόσιων λειτουργιών στο διοικητικό συμβούλιο μόνο ενός επιπρόσθετου οργανισμού, πέραν εκείνου στον οποίο ανήκουν⁶⁴.

Το νέο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό από μέτρα και αλλαγές για τη βελτίωση της οικονομίας. Το συγκεκριμένο πακέτο εντοπίζει ορισμένες από τις κυριότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η τουρκική οικονομία. Μια σειρά από τις ανακοινωθείσες ρυθμίσεις βρίσκονται προς την κατεύθυνση της ορθολογικής αντιμετώπισης προκλήσεων, όπως ο πληθωρισμός, η παροχή κινήτρων για επενδύσεις, η πολύπλοκη νομοθεσία και ο εκσυγχρονισμός των λειτουργιών του κράτους. Παράλληλα, όμως, αυξάνει το ρόλο του κράτους και δυνητικά τις πιθανότητες παρέμβασης στην ομαλή λειτουργία της αγοράς.

Οι νέες δομές σε στρατηγικούς τομείς, οι οποίες θα τελούν υπό την αιγίδα της Προεδρίας και των υπουργών, συμβάλλουν στην ενίσχυση του άμεσου ρόλου που δύναται να διαδραματίσει ο Τούρκος Πρόεδρος στα οικονομικά τεκταινόμενα της χώρας. Επομένως, το νέο πρόγραμμα φαντάζει δύσκολο να οδηγήσει στην αναστροφή του κλίματος δυσπιστίας, τόσο των πολιτών όσο και των επενδυτών. Παράλληλα έμφαση δίνεται στη συνεργασία φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα σε μια προσπάθεια δημιουργίας θετικού κλίματος προς τις επιχειρήσεις.⁶⁵

2.4. Η πορεία του Χρηματιστηρίου και η «Μαύρη Δευτέρα»

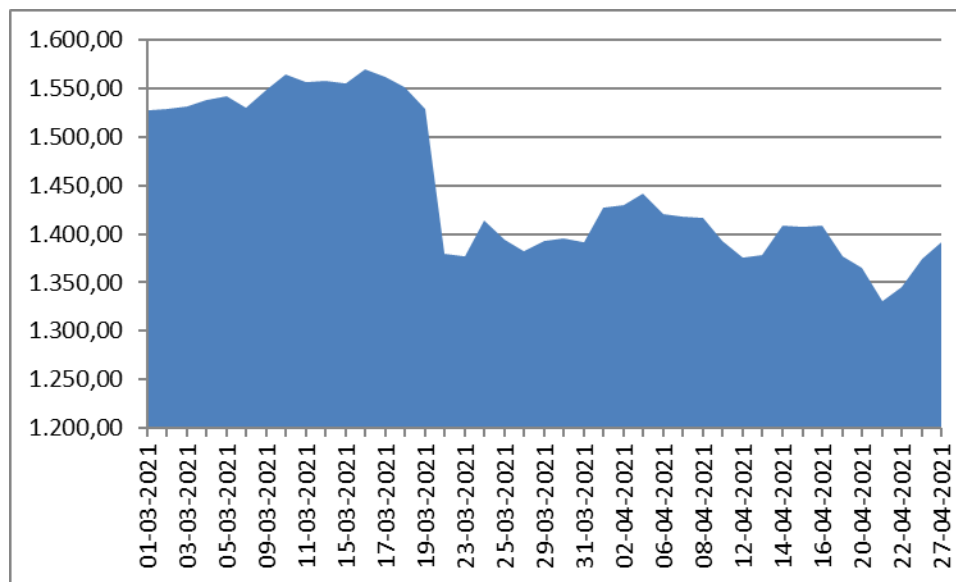
Ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index δέχτηκε γερό πλήγμα μετά από την απόφαση του Έρντογαν να αντικαταστήσει τον κεντρικό τραπεζίτη Ν. Αγκμπάλ, την Παρασκευή 19 Μαρτίου. Το άνοιγμα των αγορών στις 22 Μαρτίου αποδείχθηκε ιδιαίτερα δύσκολο για το τουρκικό χρηματιστήριο. Μέσα σε μια μόλις ημέρα, το εθνικό νόμισμα απώλεσε 15% της

⁶⁴ Ο.π. 32-36.

⁶⁵ Ζουρούδη Μαρία-Χριστίνα, «Το Νέο Πακέτο Οικονομικών Μεταρρυθμίσεων της Κυβέρνησης Έρντογαν: Μια προσπάθεια ανάκαμψης της τουρκικής οικονομίας.», *Εργαστήριο Τουρκικών και Ευρασιατικών Μελετών, Ενημερωτικό Σημείωμα Τουρκίας*, Αρ. 18, 14 Απριλίου 2021. <http://etem.unipi.gr/blog/2021/04/14/ometinfo18/>

αξίας του έναντι του αμερικανικού δολαρίου,⁶⁶ ενώ ο δείκτης του χρηματιστηρίου έπεσε κατά 9,8%, τη μεγαλύτερη πτώση που κατέγραψε από το 2013.⁶⁷ Η αρνητική αντίδραση των αγορών ήταν τόσο έντονη, που το χρηματιστήριο αναγκάστηκε να διακόψει 2 φορές εντός της ημέρας τη λειτουργία του.

**Διάγραμμα 5. Πορεία του δείκτη BIST 100 Index
(1 Μαρτίου 2021 - 27 Απριλίου 2021)**

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Η τουρκική οικονομία φαίνεται πως κλείνει το πρώτο τετράμηνο του 2021 με αρνητικές επιδόσεις, επιστρέφοντας στις συνθήκες που επικρατούσαν το Νοέμβριο του 2020 και αναιρώντας τις όσες θετικές εξελίξεις είχαν δρομολογηθεί εντός αυτού του διαστήματος. Οι συνεχείς παρεμβάσεις του Τούρκου Προέδρου, που υπονομεύουν την ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας και υποσκάπτουν την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς, αλλά και τα υψηλά ελλείμματα και ο υψηλός

⁶⁶ Sagarika Jaisinghani, “EMERGING MARKETS-Turkish lira plunges to near record low after central bank shake-up”, *Reuters*, 22 Μαρτίου 2021. <https://www.reuters.com/article/emerging-markets-idUSL1N2LK0G6>

⁶⁷ Graeme Wearden, “Turkey’s lira and stock market tumble; travel stocks hit by holiday worries – as it happened”, *The Guardian*, 22 Μαρτίου 2021. <https://www.theguardian.com/business/live/2021/mar/22/turkish-lira-tumbles-central-bank-sacking-ftse-pound-dollar-stock-markets-bonds-business-live>

ρυθμός πληθωρισμού, συναινούν στην προοπτική έναρξης ενός δυσοίωνου επόμενου διμήνου για την οικονομία της χώρας.

2.5. Κανονισμός της Κεντρικής Τράπεζας για τα κρυπτονομίσματα

Τα μεσάνυχτα της 16^{ης} Απριλίου δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Τουρκικής Κυβερνήσεως κανονισμός λειτουργίας της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας σχετικά με την χρήση των κρυπτονομισμάτων.⁶⁸ Ο κανονισμός τροποποιεί το άρθρο 4 του Νόμου 1211 (1970) περί της Τράπεζας της Τουρκίας, καθώς και τα άρθρα 12 και 18 του Νόμου 6493 (2013) περί τα Συστήματα πληρωμών και διακανονισμών χρεογράφων, τις υπηρεσίες πληρωμών, και τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος, ενώ προβλέπετε ότι θα τεθεί σε ισχύ στις 30 Απριλίου 2021.

Σύμφωνα με την τροποποίηση, τα κρυπτονομίσματα χαρακτηρίζονται ως άυλα στοιχεία που δεν έχουν την αξία και τα χαρακτηριστικά χρημάτων, αξιογράφων κ.λπ., και απαγορεύεται η χρήση τους ως μέσο πληρωμής. Απαγορεύεται επίσης η άμεση ή έμμεση χρήση τους στην παροχή υπηρεσιών πληρωμής. Τέλος, απαγορεύει στα ηλεκτρονικά ανταλλακτήρια να παρέχουν υπηρεσίες μεσολάβησης σε πλατφόρμες που αγοράζουν, πουλούν, φυλάσσουν, μεταφέρουν, κ.λπ., κρυπτονομίσματα.

Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των επενδυτών στην Τουρκία που διαθέτουν χαρτοφυλάκιο κρυπτονομισμάτων ανέρχεται στα 3 εκατ. άτομα.⁶⁹ Κατά το παρελθόν υπήρχαν ενδείξεις ότι η κυβέρνηση είναι πρόθυμη να λάβει πρωτοβουλίες για τη ρύθμιση του τομέα των κρυπτονομισμάτων και να δημιουργήσει εθνικό κρυπτονόμισμα. Στο *11^ο Αναπτυξιακό Σχέδιο (2019-2023)* προβλεπόταν η δημιουργία τουρκικού κρυπτονομίσματος από την Κ.Τ.Τ. (249.5), προκειμένου να ενισχυθούν οι χρηματοπιστωτικές υποδομές που θα παρέχουν

⁶⁸ *Resmi Gazete*, Αρ. 31456, Παρασκευή, 16 Απριλίου 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm>

⁶⁹ T24, “Merkez Bankasi'nin kripto para yasağının perde arkası”, 19 Απριλίου 2021, <https://t24.com.tr/haber/merkez-bankasi-nin-kripto-para-yasaginin-perde-arkasi,946836>

πίστωση χαμηλού κόστους στην πραγματική οικονομία.⁷⁰ Στο *Πρόγραμμα της Προεδρίας του έτους 2020*, το οποίο ετοιμάστηκε από το Υπουργείο Οικονομικών και δημοσιεύθηκε τον Νοέμβριο του 2019, για παράδειγμα, γίνεται αναφορά στο ότι η κυβέρνηση σχεδιάζει τη σύσταση «Ένωσης Ιδρυμάτων Παροχής Υπηρεσιών Πληρωμής και Ηλεκτρονικών Νομισμάτων» (250.3), η οποία θα τελεί υπό τον έλεγχο της Κ.Τ.Τ., καθώς επίσης ότι θα δημιουργηθεί εθνικό κρυπτονομίσμα (249.5) από την Κ.Τ.Τ. σε συνεργασία με το *Τουρκικό Συμβούλιο Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας* (TÜBİTAK).⁷¹ Ο κανονισμός της Κ.Τ.Τ. ήρθε να αιφνιδιάσει όχι μόνο τους επενδυτές και τα ηλεκτρονικά ανταλλακτήρια κρυπτονομισμάτων, αλλά και πολλούς θεσμικούς παράγοντες. Σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο δεν είχαν ενημερωθεί για τον κανονισμό η αρμόδια διεύθυνση του Υπουργείου Οικονομικών, το οποίο είχε προετοιμασίες για τη ρύθμιση του τομέα των κρυπτονομισμάτων, η Αρχή Ρύθμισης και Επόπτευσης των Τραπεζικών Υποθέσεων (B.D.D.K.), το Συμβούλιο Κεφαλαιαγοράς (S.P.K.) κ.λπ.⁷² Υπενθυμίζεται ότι η

Ο νέος κανονισμός λειτουργίας της Κεντρικής Τράπεζας φαίνεται ότι δεν λαμβάνει υπόψη τη διεθνή πραγματικότητα. Η πίστη των διεθνών επενδυτών στα κρυπτονομίσματα φαίνεται να ενισχύεται μετά την ανάκαμψη που άρχισε να σημειώνεται στην αγορά κρυπτονομισμάτων τον Νοέμβριο του 2021. Έτσι, ολοένα και περισσότεροι διεθνείς οικονομικοί δρώντες, όπως οι ισχυρές εταιρείες Tesla Motors, Micro Strategy, Square, κ.ο.κ., επενδύουν στα κρυπτονομίσματα. Επίσης διεθνείς χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως η Morgan Stanley, προσφέρουν στους πελάτες τους τη δυνατότητα να αποκτήσουν χαρτοφυλάκιο σε επιλεγμένα κρυπτονομίσματα. Το άνοιγμα αυτό ορισμένων ηγετικών εταιρειών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην αγορά κρυπτονομισμάτων είναι ενδεικτικό της

⁷⁰ Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας, «11^ο Αναπτυξιακό Σχέδιο (2019-2023)», Ιούλιος 2019, σελ. 42, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

⁷¹ Resmi Gazete, Αρ. 20938, Δευτέρα, 4 Νοεμβρίου 2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191104M1-1.pdf>

⁷² Ο.π..

τάσης προς την καθιέρωση των κρυπτονομισμάτων ως εναλλακτικού τρόπου συναλλαγής.

Η δημοσίευση του κανονισμού σχετίζεται με την τουρκική πραγματικότητα και επιχειρεί να εμποδίσει την στροφή των εγχώριων επενδυτών προς τα κρυπτονομίσματα. Δεδομένης της πτωτικής πορείας της τουρκικής λίρας από το 2018 και των δυσσιώνων προβλέψεων για την πορεία της, το τελευταίο διάστημα σημειώθηκε αύξηση στην φυγή των τούρκων πολιτών από το εθνικό νόμισμα παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις του Τούρκου Προέδρου για την στήριξή του, πουλώντας τον χρυσό ή ανταλλάσσοντας το συνάλλαγμα που διαθέτουν. Έτσι τα νοικοκυριά άρχισαν να επενδύουν το κεφάλαιό τους είτε στα κρυπτονομίσματα είτε σε ξένο συνάλλαγμα για να διατηρήσουν την περιουσία τους.

Ο κανονισμός λειτουργίας της Κεντρικής Τράπεζας συνδέεται με τις προσπάθειες εφαρμογής μιας νομισματικής πολιτικής που θα προστατεύσει και θα ενισχύσει το εθνικό νόμισμα. Η απαγόρευση της χρήσης των κρυπτονομισμάτων στοχεύει στην αποθάρρυνση των πολιτών από το να επενδύσουν σε αυτά, προκειμένου να μην χάσει περαιτέρω αξία το εθνικό νόμισμα και αφετέρου για να μην στερηθεί η οικονομία τα εν λόγω κεφάλαια. Πρόκειται για ένα είδος απαγόρευσης κίνησης κεφαλαίων (capital control) με απώτερο σκοπό τη διοχέτευσή τους στην πραγματική οικονομία. Στην πράξη το μέτρο αυτό προκάλεσε πανικό στο επενδυτικό κοινό που επιδεινώθηκε εξαιτίας της είδησης για το αιφνίδιο κλείσιμο τουρκικού ανταλλακτηρίου (Thodex) και την εξαφάνιση του Διευθύνοντα Συμβούλου του.⁷³ Ακολούθησαν παρόμοια περιστατικά (Vebitcoin). Επιπλέον, πυροδότησε συζήτηση περί της αξιοπιστίας τόσο των ανταλλακτηρίων όσο και των κρυπτονομισμάτων.

Η φυγή από την τουρκική λίρα και η άνθηση των ανταλλακτηρίων κρυπτονομισμάτων φέρει ομοιότητες με τις προκλήσεις που αντιμετώπιζε η χώρα την περίοδο 1973-1983, όταν το τουρκικό κράτος είχε φτάσει σε σημείο χρεοκοπίας εξαιτίας των πετρελαϊκών κρίσεων, της παράνομης εισβολής και

⁷³ *Bloomberg*, “Crypto Users Bicker After Turkish Exchange Abruptly Goes Silent”, 21 Απριλίου 2021, https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-21/crypto-users-bicker-after-turkish-exchange-abruptly-goes-silent?utm_source=url_link

κατοχής στην Κυπριακή Δημοκρατία και των οικονομικών και πολιτικών κυρώσεων που είχε δεχθεί συνεπεία αυτής. Τότε οι κυβερνήσεις είχαν αναγκαστεί να στραφούν σε διεθνείς οργανισμούς ή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, προκειμένου να αντλήσουν τα αναγκαία κεφάλαια. Οι ανάγκες της εσωτερικής αγοράς και η δυσκολία στις συναλλαγές είχε ευνοήσει την άνθιση της μαύρης αγοράς και την εμφάνιση τραπεζιτών που ακολουθούσαν ανορθόδοξα επενδυτικά σχήματα (πυραμίδες). Η κυβέρνηση Έρντογαν φαίνεται να απορρίπτει το ενδεχόμενο νέας προσφυγής στο Δ.Ν.Τ., πιθανώς λόγω γοήτρου, ενώ επιμένει στην πολιτική διατήρησης χαμηλών επιτοκίων. Η στροφή στα κρυπτονομίσματα υπήρξε παράθυρο ευκαιρίας για τους μικροεπενδυτές. Αν λάβουμε υπόψη την αύξηση του πληθωρισμού, την υψηλή ανεργία, την μειωμένη παραγωγή λόγω πανδημίας (Covid-19), τότε αντιλαμβάνεται κανείς το μέγεθος των διλημάτων και αντιξοοτήτων που θα αντιμετωπίσει η τουρκική ηγεσία στο αμέσως επόμενο διάστημα. Σε κάθε περίπτωση, ο ανορθόδοξος αυτός τρόπος αντιμετώπισης της χρήσης κρυπτονομισμάτων από την Κ.Τ.Τ., επιβαρύνει ακόμη περισσότερο, αφενός, την αξιοπιστία του θεσμού και των οικονομικών πολιτικών της κυβέρνησης, και αφετέρου, προκαλεί ανησυχία στην αγορά για το μέλλον των κρυπτονομισμάτων.

3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.1. Μέση Ανατολή

3.1.1. Τουρκία και Συριακό

3.1.1.1. Οι εξελίξεις στο στρατιωτικό πεδίο

Στο στρατιωτικό πεδίο η κατάσταση στις περιοχές δράσης της Τουρκίας στη βόρεια Συρία παραμένει κατά βάση παγιωμένη. Εντούτοις, κατά το υπό μελέτη διάστημα σημειώθηκαν μια σειρά από συγκρουσιακές αλληλεπιδράσεις που φανερώνουν τόσο τα κίνητρα και τις βλέψεις των σημαντικότερων εμπλεκόμενων δρώντων όσο και τις αδυναμίες της Άγκυρας να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις που δέχεται από αυτούς (Κούρδους, Ρώσους, Σύρους καθεστωτικούς και αντικαθεστωτικούς, τζιχαντιστές).

Καθ' όλη τη διάρκεια του διμήνου Μαρτίου-Απριλίου συνεχίστηκαν οι μικρής κλίμακας βομβαρδισμοί μεταξύ τουρκικών και κουρδικών δυνάμεων σε Χαλέπι και Ράκκα, ενώ οι τουρκικές δυνάμεις και οι ομάδες που υποστηρίζουν, δέχθηκαν σειρά επιθέσεων με αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς από τζιχαντιστικές ομάδες στο Ιντλίμπ.⁷⁴ Οι επιθέσεις των εξτρεμιστικών ομάδων που έχουν κερδίσει έδαφος σε βάρος των ομάδων της αντιπολίτευσης που στηρίζει η Τουρκία, μαρτυρούν τη δυσχερή θέση της Άγκυρας στη βόρειο Συρία. Φαίνεται ότι οι τουρκικές δυνάμεις αδυνατούν να επιβάλουν πλήρως τον έλεγχό τους στις περιοχές αυτές, ενώ το κόστος της τουρκικής παρουσίας εκεί έχει αυξηθεί σημαντικά, με τις εγκαταστάσεις και το στρατιωτικό δυναμικό της να είναι μονίμως εκτεθειμένα στον κίνδυνο επιθέσεων.

Προκειμένου να εξασφαλίσει μεγαλύτερο έλεγχο, η Τουρκία συνέχισε να ενισχύει τη στρατιωτική της παρουσία στη βορειοδυτική Συρία⁷⁵. Ωστόσο, αυτή η

⁷⁴ Eva Kahan, Ezgi Yazici, “Syria Situation Report: February 19 – March 22, 2021”, *Institute for the Study of War*, 25 Μαρτίου 2021, <http://www.understandingwar.org/backgroundunder/syria-situation-report-february-19-march-22-2021>

⁷⁵ Υπολογίζεται ότι από τις αρχές Φεβρουαρίου η Τουρκία έχει μεταφέρει σχεδόν 12.000 φορτηγά και στρατιωτικά οχήματα στα φυλάκιά της περιμετρικά του Ιντλίμπ. Βλ. *Συριακό Παρατηρητήριο*

προσπάθεια δεν ήταν δίχως προβλήματα. Από τις διεθνείς δημοσιεύσεις προκύπτει ότι η *Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών* (M.I.T.) δεν φαίνεται να είχε ανταποκριθεί στις πληρωμές των μαχητών του Ελεύθερου Συριακού Στρατού κατά τους τελευταίους δύο μήνες, αλλά ούτε φαίνεται να έχει τηρήσει τις υποσχέσεις οικονομική επιβράβευση για την κατάληψη της Τελ-Αμπιάντ τον Οκτώβριο του 2019. Οι ίδιες πηγές αναφέρουν ότι οι καθυστερήσεις στην μισθοδοσία πιθανότατα να σχετίζονται με την προσπάθεια της Άγκυρας να ασκήσει πιέσεις προς τους μαχητές, προκειμένου να εφαρμόσουν τα προβλεπόμενα στις ρωσοτουρκικές συμφωνίες.⁷⁶ Σημειωτέον ότι στις αρχές Απριλίου ξέσπασαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ενάντια στις πρακτικές αυτές της Άγκυρας.

Στις 21 Μαρτίου σημειώθηκε μια επικίνδυνη κλιμάκωση στις ελεγχόμενες από την Τουρκία περιοχές της βόρειας Συρίας. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν πυραυλικές επιθέσεις τόσο στην πόλη Qah όσο και σε χώρο στάθμευσης λεωφορείων στην πόλη Sarmada της Βόρειας Ιντλίμπ, καθώς και παράλληλες ρωσικές αεροπορικές επιδρομές σε νοσοκομείο στο Χαλέπι⁷⁷ και σε αποθήκη καυσίμων στην Al-Bab.⁷⁸ Η εν λόγω κλιμάκωση μέσω επιθέσεων σε κρίσιμης σημασίας υποδομές ισοδυναμεί όχι μόνο με επίδειξη της ρωσικής ισχύος σε όλο το εύρος της βόρειας Συρίας όπου εμπλέκεται η Τουρκία, αλλά κυρίως με προσπάθεια άσκησης πίεσης ως υπενθύμιση στην Άγκυρα ότι ακόμη δεν έχει εκπληρώσει τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει με τις ρωσοτουρκικές συμφωνίες των προηγούμενων ετών. Η Άγκυρα αντέδρασε καλώντας τον Ρώσο

Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “Turkey’s military build-up | Forces bring in new column to their positions in ‘de-escalation zone’”, 29 Μαρτίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/211920/>

⁷⁶ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Growing Resentment | Turkish Intelligence suspends salaries of Syrian National Army’s militiamen”, 30 Μαρτίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/212039/>

⁷⁷ *Λογαριασμός του Τουρκικού Υπουργείου Εθνικής Αμύνης στο Twitter*, 21 Μαρτίου 2021, <https://twitter.com/tcsavunma/status/1373696209957888001>

⁷⁸ *Arab News*, “Turkey and Russia escalate standoff in Syria”, 22 Μαρτίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1829916/middle-east>

πρέσβη και τον στρατιωτικό ακόλουθο της πρεσβείας στο Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών.⁷⁹

Από άλλη, στη βορειοανατολική Συρία, σε μία στρατηγικής σημασίας περιοχή τόσο για την Άγκυρα όσο και για τη Δαμασκό, παραμένει η Ain Issa, η οποία συνδέει την Αλ Χασάκα με το Χαλέπι, και ελέγχεται από κουρδικές δυνάμεις. Από το Δεκέμβριο ως σήμερα, η Τουρκία φαίνεται ότι έχει μετατρέψει πέντε φυλάκιά της σε μικρές στρατιωτικές βάσεις, οι οποίες βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από θέσεις των κουρδικών *Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων* (Σ.Δ.Δ.) και κυβερνητικών δυνάμεων γύρω από την Ain Issa⁸⁰. Εκτιμάται ότι οι Τ.Ε.Δ. και οι δυνάμεις του Άσαντ ακολουθούν μια ανταγωνιστική στρατηγική περικύκλωσης της περιοχής, έτσι ώστε αφενός να περιοριστεί η έντονη παρουσία κουρδικών δυνάμεων, και αφετέρου, να διευκολυνθεί το άνοιγμα του διεθνούς αυτοκινητοδρόμου M4 που θα επιτρέψει εκ νέου την οικονομική δραστηριότητα. Ως αποτέλεσμα, τα περίχωρα της Ain Issa έχουν αποτελέσει πεδίο συχνών συγκρούσεων μεταξύ των τριών δρώντων⁸¹. Η Ρωσία από την πλευρά της παρακολουθεί προσεκτικά τις κινήσεις αυτές και έχει εκφράσει ανησυχία για την ενίσχυση των τουρκικών θέσεων γύρω από την Ain Issa, κίνηση που παραβιάζει τη ρωσοτουρκική συμφωνία του Οκτωβρίου 2019.⁸² Παράλληλα, θέλοντας να εκβιάσει τις Σ.Δ.Δ. ώστε να συμμορφωθούν προς όσα έχουν συμφωνηθεί και να δεχθούν την προέλαση του καθεστώτος Άσαντ στην περιοχή, εν μέρει επιτρέπει να αναπτύσσονται τουρκικές και καθεστωτικές δυνάμεις σε περιοχές πολύ κοντά

⁷⁹ *Hurriyet*, “Turkey expresses concern to Russian envoy over attacks in northern Syria”, 23 Μαρτίου 2021, <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-expresses-concern-to-russian-envoy-over-attacks-in-northern-syria-163361>

⁸⁰ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Turkish military in NE Syria | Turkish forces turn military post into base in rural Tel Tamr and establish new base near areas controlled by SDF and regime forces”, 14 Μαρτίου 2021, <https://www.syriaahr.com/en/208919/>

⁸¹ Mohammed Hardan, “Turkey reinforces military posts around Ain Issa amid clashes with Kurdish forces”, *Al-monitor*, 19 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkey-reinforces-military-posts-around-ain-issa-amid-clashes-kurdish-forces>

⁸² *Sputnik*, “Russia Alarmed by Transfer of Turkish Army’s Equipment in Syria’s Raqqa”, 15 Μαρτίου 2021, <https://sputniknews.com/middleeast/202103151082350836-russia-alarmed-by-transfer-of-turkish-armys-equipment-in-syrias-raqqa-military-says/>

τους, στέλνοντας το μήνυμα ότι σε περίπτωση πιθανής επίθεσης ενός εκ των δύο δεν θα τύχουν ρωσικής προστασίας. Με τον τρόπο αυτό η Μόσχα πετυχαίνει να παίξει τον ρόλο του ηγεμόνα στην περιοχή.

Στις 5 και στις 14 Μαρτίου, κυβερνητικές και ρωσικές δυνάμεις επιτέθηκαν με πυραύλους Tochka σε σημαντικές υποδομές διύλισης πετρελαίου σε περιοχές του Χαλεπίου που βρίσκονται υπό τον έλεγχο της Τουρκίας, προκαλώντας εκρήξεις και σοβαρές ζημιές.⁸³ Στην επίθεση της 14^{ης} Μαρτίου η Άγκυρα απάντησε βομβαρδίζοντας περιοχές που ελέγχει η Δαμασκός, κατηγορώντας για τις επιθέσεις μόνο το καθεστώς και παραβλέποντας πιθανή ρωσική ανάμειξη. Οι διπλές επιθέσεις στο Χαλέπι έπληξαν την αξιοπιστία της Τουρκίας στην περιοχή, καθώς αποκαλύφθηκε η αδυναμία της να ασκήσει αποτελεσματικό έλεγχο προστατεύοντας ζωτικής σημασίας υποδομές από εχθρικές επιθέσεις. Αποτέλεσμα των επιθέσεων ήταν να υποβαθμιστεί η ασφάλεια και να ζημιωθεί η οικονομική δραστηριότητα της συριακής αντιπολίτευσης στην πλούσια σε υδρογονάνθρακες περιοχή. Υπενθυμίζεται ότι στην περιοχή διυλίζεται το 40% του πετρελαίου προερχόμενου από πηγές της βορειοανατολικής Συρίας που τελεί υπό τον έλεγχο κουρδικών δυνάμεων.

Προς τα τέλη Μαρτίου, η Ρωσία πρότεινε στην Άγκυρα την επαναλειτουργία τριών σημείων διέλευσης στις επαρχίες Ιντλίμπ και Al-Bab, προκειμένου να επιτραπεί η έξοδος Σύρων πολιτών προς περιοχές που ελέγχει ο Άσαντ, επικαλούμενη την κακή ανθρωπιστική κατάσταση στις επαρχίες που ελέγχει η Τουρκία και οι προσκείμενες σε αυτήν οργανώσεις.⁸⁴ Παρόλ' αυτά η τουρκική πλευρά αρνήθηκε αυτή την πρόταση και λίγες ημέρες μετά η ρωσική πλευρά ανακοίνωσε το κλείσιμο των σημείων διέλευσης.⁸⁵ Η τακτική του Κρεμλίνου

⁸³ Seth J. Frantzman, "Ballistic missiles target north Syria oil facilities in rare attack", *The Jerusalem Post*, 6 Μαρτίου 2021, <https://www.jpost.com/middle-east/in-rare-attack-ballistic-missiles-target-oil-facilities-in-n-syria-661130>

⁸⁴ Menekse Tokyay, "Ankara, Kremlin discuss reopening of crossing points in Syria", *Arab News*, 25 Μαρτίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1831862/middle-east>

⁸⁵ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, "Impacts of Russian-Turkish agreement on opening crossings between areas held by factions and regime-held areas in NW Syria | Idlib markets witness significant rise in vegetable prices", 26 Μαρτίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/211706/>

οδήγησε στην υποβάθμιση για άλλη μια φορά του ρόλου της Τουρκίας. Πέτυχε, ακόμη, να αναδείξει τον ρυθμιστικό ρόλο της Ρωσίας στις εξελίξεις, να επιβεβαιώσει τον έλεγχο που ασκεί σε περιοχές της συριακής επικράτειας -ακόμη και εκείνες που τελούν υπό τουρκικό έλεγχο-, και να τονίσει την πρόθεσή της να εξασφαλίσει το άνοιγμα της ζωτικού ενδιαφέροντος για το καθεστώς της Δαμασκού οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή.⁸⁶ Επιπλέον, επιβεβαιώνεται ότι παρά τις ενέργειες συντονισμού των ενεργειών τους σε ορισμένα ζητήματα, Τουρκία και Ρωσία διατηρούν αντικρουόμενα στρατηγικά συμφέροντα. Σύμφωνα με το Ρώσο υπουργό Εθνικής Αμύνης, «η Άγκυρα και το Κρεμλίνο διατηρούν μια δύσκολη αλλά καρποφόρα ισορροπία» μεταξύ επιδίωξης των εθνικών τους συμφερόντων και συντονισμού των προσπαθειών για επίλυση της συριακής διαμάχης.⁸⁷ Είναι ενδεικτικό ότι παρά τις εντάσεις της περιόδου, οι διάσπαρτες κοινές ρωσοτουρκικές περιπολίες συνεχίστηκαν τόσο στην Αλ Χασάκα όσο και στο Κόμπανι, ενώ στις 25 Μαρτίου, Ακάρ και Σοϊγκού συζήτησαν τηλεφωνικά τις παραβιάσεις της εκκευρίας και τους τρόπους πρόληψής τους, στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι συνεχίζει να υφίσταται ένας βαθμός συντονισμού.⁸⁸

Ένα πρόσθετο στοιχείο που δύναται να προκαλέσει εντάσεις ανάμεσα σε Μόσχα και Άγκυρα γύρω από το Συριακό είναι η Συμφωνία που υπεγράφη εντός του Μαρτίου μεταξύ της κυβέρνησης Άσαντ και του Κρεμλίνου, βάσει της οποίας παραχωρείται σε δύο ρωσικές εταιρείες η άδεια ερευνών για υδρογονάνθρακες σε δύο τεμάχια της Συριακής Α.Ο.Ζ. για μια τετραετία.⁸⁹ Παράλληλα, επανενεργοποιήθηκε παρόμοια συμφωνία που είχε υπογραφεί το 2013. Η πρόσφατη συμφωνία, όμως, αναφέρεται σε δύο διαμφισβητούμενα τεμάχια της

⁸⁶ Fehim Tastekin, “War over economic routes heats up in Syria”, *Al-monitor*, 5 Απριλίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/war-over-economic-routes-heats-syria>

⁸⁷ *Yeni Safak*, “Turkey-Russia role in Syria difficult but fruitful”, 18 Μαρτίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/news/turkey-russia-role-in-syria-difficult-but-fruitful-3562907>

⁸⁸ *Ρωσικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης*, “Russian Defence Minister General of the Army Sergei Shoigu held telephone talks with the head of the Turkish military department”, 25 Μαρτίου 2021, http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12350880@egNews

⁸⁹ *The Arab Weekly*, “Russian East Med ambitions anger the Lebanese, confuse the Turks”, 2 Απριλίου 2021, <https://theArabweekly.com/russian-east-med-ambitions-anger-lebanese-confuse-turks>

Συριακής Α.Ο.Ζ., επί των οποίων ο Λίβανος προβάλλει αξιώσεις και ζητά επίσημη οριοθέτηση. Η Τουρκία από την πλευρά της αποστρέφεται την παρουσία επιπλέον δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και γι' αυτό εκτιμάται ότι εάν η Ρωσία προχωρήσει σε έρευνες, θα προκαλέσει την ανησυχία της Άγκυρας. Ως εκ τούτου, δεν είναι απίθανο η Τουρκία να ασκήσει επιρροή στο Λίβανο προκειμένου να αποτρέψει την εφαρμογή της συμφωνίας.⁹⁰ Όσον αφορά τη Ρωσία, αν υλοποιηθεί τα συμφωνηθέντα, θα αποκτήσει στρατηγικό πλεονέκτημα στη Μεσόγειο. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ούτε η προηγούμενη παρόμοια συμφωνία επέφερε ουσιαστικά αποτελέσματα.

3.1.1.2. Τουρκικές προσπάθειες προσέγγισης της Δύσης γύρω από το Συριακό

Στο διπλωματικό πεδίο, το τελευταίο διάστημα, η Άγκυρα επέτεινε την προσπάθεια συγκέντρωσης μεγαλύτερης διεθνούς στήριξης για τη συμμετοχή της στο Συριακό, αξιοποιώντας την επέτειο συμπλήρωσης μιας δεκαετίας από την έναρξη του πολέμου.⁹¹

Η προσπάθεια αυτή βασίστηκε εκ νέου στην προβολή του ρόλου της Τουρκίας ως χώρας που, ενώ φέρει μεγάλο μερίδιο ευθύνης στο συριακό εμφύλιο, θέλει να εμφανίζεται ότι έχει παράσχει ασφαλές καταφύγιο και μέριμνα σε εκατομμύρια πρόσφυγες. Επ' αυτού δομείται το αφήγημα μιας αδικημένης χώρας, που ισχυρίζεται ότι ενώ έχει προσφέρει τα μέγιστα στην ανθρωπιστική κρίση στη Συρία και έχει ταχθεί στο σκοπό της καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας, η Δύση δεν το αναγνωρίζει και την αφήνει να επωμίζεται τα βάρη μόνη της. Στο πλαίσιο αυτό, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών⁹² απέρριψε

⁹⁰ David Romano, Najia Houssari, "Why Lebanon is keeping mum on Syria's contentious oil exploration contracts", *Arab News*, 12 Απριλίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1841256/middle-east>

⁹¹ Betul Yuruk, "Turkey cannot deal with Syria tragedy alone: UN envoy", *Πρακτορείο Ανατολού*, <https://www.aa.com.tr/en/world/turkey-cannot-deal-with-syria-tragedy-alone-un-envoy/2162584>

⁹² Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, "Press Release Regarding the Allegations Against Turkey in European Parliament Resolution on the Syrian conflict", 12 Μαρτίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-95_-avrupa-parlamentosu-genel-kurulu-nda-kabul-edilen-suriye-

κατηγορηματικά ως «μεροληπτικό, ανειλικρινές και εκτός πραγματικότητας» ψήφισμα του Ευρωκοινοβουλίου, το οποίο καταδικάζει τουρκικές βιαιότητες και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Συρία.⁹³

Επικαλούμενη αρχές και αξίες (ελευθερία, δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα, κ.ά.) που ασπάζεται ευλαβικά η Δύση, η Άγκυρα αποσκοπεί στο να αποσπάσει όχι μόνο τη στήριξη της Ε.Ε. (ενόψει και της διαπραγμάτευσης νέας Συμφωνίας για το Μεταναστευτικό) και άλλων διεθνών δρώντων υπό τη μορφή οικονομικών ανταλλαγμάτων, αλλά κυρίως την υποστήριξη των Η.Π.Α.⁹⁴ Η Τουρκία ενδιαφέρεται να αποσπάσει από τη Δύση πρωτίστως την καταδίκη των κούρδικών *Μονάδων Προστασίας του Λαού* (Y.P.G.) της βόρειας Συρίας ως οργάνωση που συνδέεται άρρηκτα με το Ε.Κ.Κ., πολιτική στήριξη και νομιμοποίηση της μετριοπαθούς αντιπολίτευσης που υποστηρίζει η ίδια, και ανάληψη μέρους του βάρους της διαχείρισης των προσφυγικών ροών.

Η εμμονή της Άγκυρας στην ανάγκη τερματισμού οποιασδήποτε επαφής ανάμεσα στη Δύση και τις Μ.Π.Λ./Y.P.G. επαναβεβαιώθηκε όταν με αφορμή τηλεδιάσκεψη του Σουηδού υπουργού Άμυνας με τον επικεφαλής των Μ.Π.Λ., το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών προσκάλεσε τον Σουηδό πρέσβυ στην Άγκυρα για διευκρινίσεις.⁹⁵ Η τηλεδιάσκεψη αφορούσε το συντονισμό των δράσεων για την καταπολέμηση στοιχείων του Ισλαμικού Κράτους (I.K.) στη βορειοανατολική Συρία, και την παροχή στήριξης προς την αυτοανακηρυχθείσα αυτόνομη κούρδικη περιοχή. Ωστόσο, η Τουρκία θορυβήθηκε ιδιαίτερα λόγω του ιστορικού

[ihtilafina-iliskin-kararda-ulkemize-yonelik-ifadeler-hk.en.mfa?fbclid=IwAR1xS1AqXsRu185PI5tbhVMwi-hIRrkXtFZvktW7Uk2KBlw0SRJ4Hau8sk](https://www.mfa.gov.tr/ihtilafina-iliskin-kararda-ulkemize-yonelik-ifadeler-hk.en.mfa?fbclid=IwAR1xS1AqXsRu185PI5tbhVMwi-hIRrkXtFZvktW7Uk2KBlw0SRJ4Hau8sk)

⁹³ *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, “Syria needs a greater financial and political response from the EU”, 11 Μαρτίου 2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210304IPR99218/syria-needs-a-greater-financial-and-political-response-from-the-eu>

⁹⁴ Recep Tayyip Erdogan, “The West Should Help Turkey End Syria’s Civil War”, *Bloomberg*, 15 Μαρτίου 2021, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-03-15/erdogan-the-west-should-help-turkey-end-syria-s-civil-war>

⁹⁵ *Daily Sabah*, “Sweden continues YPG support as talks with terrorist head resume”, 20 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/sweden-continues-ypg-support-as-talks-with-terrorist-head-resume>

συνεργασίας που συνδέει τη Σουηδία με κουρδικές δυνάμεις της περιοχής, και την κατηγορήσε ανοικτά για στήριξη της τρομοκρατίας⁹⁶.

Καθώς αναγνωρίζει ότι η νέα αμερικανική διοίκηση βρίσκεται στο στάδιο του επαναπροσδιορισμού του ρόλου της στη Συρία και χρειάζεται συμμάχους με τους οποίους θα συντονίσει τις κινήσεις της ώστε να περιοριστεί η δική της άμεση εμπλοκή, η Άγκυρα εντείνει τις προσπάθειες για να κερδίσει την αμερικανική εύνοια που θα της επιτρέψει να δρα εντός της Συρίας με ενισχυμένη αυτοπεποίθηση και μεγαλύτερο βαθμό διεθνούς νομιμοποίησης.⁹⁷ Βάσει των τουρκικών δημοσιεύσεων, η Άγκυρα φαίνεται ότι επιθυμεί μια θετική στάση της Ουάσιγκτον απέναντι σε μια τέτοια προοπτική,⁹⁸ η οποία ενδεχομένως θα επιδρούσε ευεργετικά και στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις ή στην ανάληψη δράσεων εκ μέρους της Άγκυρας σε άλλα σημεία της ευρύτερης Μέσης Ανατολής.

Από την άλλη, η Μόσχα αντιλαμβανόμενη τη στρατηγική προσέγγιση της Δύσης που ακολουθεί η Άγκυρα, δεν αντιμετωπίζει θετικά το ενδεχόμενο μιας στενής αμερικανοτουρκικής συνεργασίας που θα περιοριζε το δικό της πεδίο δράσης στη Συρία.⁹⁹ Εάν η Άγκυρα απομακρυνθεί από την πολιτική της Ρωσίας στο Συριακό, η Μόσχα δεν θα διστάσει να πλήξει τα τουρκικά συμφέροντα με τρόπο ώστε να καταστούν σαφείς οι αντιρρήσεις της. Άλλωστε, η Ρωσία φαίνεται ότι διαθέτει ισχυρά διαπραγματευτικά εργαλεία, με σημαντικότερο ίσως τις σχέσεις με τις Σ.Δ.Δ..

⁹⁶ Η Σουηδία αναγνωρίζει το ρόλο των κουρδικών οργανώσεων της Συρίας στην καταπολέμηση του «Ι.Κ.» και γι' αυτό τα τελευταία χρόνια διατηρεί στενή συνεργασία με αυτές. Οι εν λόγω επαφές έχουν ξανά στο παρελθόν προκαλέσει τις αντιδράσεις της Άγκυρας. Χαρακτηριστικά, κατά την επίσκεψη της Σουηδής υπουργού Εξωτερικών στην Τουρκία τον περασμένο Οκτώβριο προέκυψε φραστικό επεισόδιο κατά τις δηλώσεις Τύπου με τον Τσαβούσογλου, όταν τέθηκε το ζήτημα της τρομοκρατίας.

⁹⁷ *Daily Sabah*, “US should partner up with Turkey rather than YPG: defense minister”, 18 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/us-should-partner-up-with-turkey-rather-than-ypg-defense-minister>

⁹⁸ *Daily Sabah*, “US, Turkey have shared interests in Syria: State Department”, 3 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/us-turkey-have-shared-interests-in-syria-state-department>

⁹⁹ Fehim Tastekin, “Turkish-Russian partnership under fresh strain in Syria”, *Al-monitor*, 25 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkish-russian-partnership-under-fresh-stress-test-syria>

3.1.1.3. Η Διαδικασία της Ντόχα

Στις 11 Μαρτίου οι υπουργοί Εξωτερικών Τουρκίας, Ρωσίας και Κατάρ εγκαινίασαν μια νέα διπλωματική πρωτοβουλία για την επίλυση του Συριακού, υπό την ονομασία «Διαδικασία της Ντόχα».¹⁰⁰ Όπως προκύπτει από το Κοινό Ανακοινωθέν, η συγκεκριμένη Διαδικασία έχει συμπληρωματική λειτουργία ως προς την ειρηνευτική διαδικασία που προωθούν τόσο τα Ηνωμένα Έθνη όσο και η Διαδικασία της Ασάνα, στην οποία μετέχουν Τουρκία, Ρωσία και Ιράν.¹⁰¹ Η έμφαση φαίνεται ότι δόθηκε στη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας, της ανεξαρτησίας και της ενότητας της Συρίας, στην ανάγκη καταπολέμησης της τρομοκρατίας και των αποσχιστικών τάσεων, στη σημασία εύρεσης πολιτικής λύσης, στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και στο ρόλο της Συνταγματικής Επιτροπής.¹⁰²

Η συγκεκριμένη διπλωματική πρωτοβουλία δίνει προτεραιότητα στην ικανοποίηση των συμφερόντων των τριών δρώντων που τη συνθέτουν, ενώ επιδέξια αφήνει την Τεχεράνη εκτός παιχνιδιού. Συγκεκριμένα, η Μόσχα φαίνεται ότι επιζητεί διεθνή νομιμοποίηση για το καθεστώς Άσαντ, μέσω επανεισδοχής της Συρίας στον *Αραβικό Σύσδεσμο* και πολιτικοοικονομική στήριξη από τα κράτη του Κόλπου για τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση της χώρας. Επιπλέον, καθώς η κατάσταση σε επιχειρησιακό επίπεδο εμφανίζεται στάσιμη, αποτελεί στρατηγικό στόχο της Μόσχας η επαναφορά του Συριακού στο διπλωματικό προσκήνιο. Από την πλευρά της η Άγκυρα επιδιώκει να χρησιμοποιήσει την εν λόγω διπλωματική πρωτοβουλία για να προσεγγίσει τα αραβικά κράτη και να περιορίσει την ιρανική επιρροή στη Συρία.

¹⁰⁰ Amberin Zaman, “Turkey, Russia, Qatar push for unlikely new Syria peace track”, *Al-monitor*, 11 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkey-russia-qatar-push-syria-resolution.html>

¹⁰¹ *The Arab Weekly*, “Turkey seeks role in Russia’s drive for settlement in Syria”, 12 Μαρτίου 2021, <https://theArabweekly.com/turkey-seeks-role-russias-drive-settlement-syria>

¹⁰² *Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the State of Qatar, Republic of Turkey, and Russian Federation, Doha, 11 March 2021”, 11 Μαρτίου 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4616331

Το Κατάρ συνιστά το σημείο όπου εφάπτονται οι παραπάνω επιδιώξεις, καθώς μετά τον τερματισμό της κρίσης του Κόλπου αποκτά εκ νέου τη δυνατότητα προώθησης -έστω και περιορισμένης- ορισμένων αιτημάτων προς κράτη της περιοχής που επηρεάζουν τις περιφερειακές εξελίξεις. Το Ιράν από πλευράς του, μολονότι δεν συμπεριλήφθηκε στη νέα ειρηνευτική διαδικασία, καλωσόρισε την εγκαθίδρυσή της, αξιολογώντας ότι σε κάθε περίπτωση μια τέτοια διπλωματική προσπάθεια αδυνατεί να μεταβάλει σημαντικά την κατάσταση εντός της Συρίας, όπου η Τεχεράνη έχει ήδη εδραιώσει την επιρροή της.¹⁰³

3.1.1.4. Η τουρκική ανθρωπιστική δράση στη βόρεια Συρία

Ξεχωριστό πυλώνα της τουρκικής πολιτικής στη Συρία συνιστά η παροχή στοχευμένης ανθρωπιστικής βοήθειας προς πληθυσμούς των περιοχών που τελούν υπό άμεσο ή έμμεσο τουρκικό έλεγχο. Στην προσπάθεια αυτή ενεργό ρόλο διαδραματίζουν κοινωνικές οργανώσεις με φιλανθρωπικό ή θρησκευτικό χαρακτήρα, καθώς επίσης μη κυβερνητικές οργανώσεις. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι προσφάτως το Τουρκικό *Ίδρυμα Ανθρωπιστικής Βοήθειας* (I.H.H.)¹⁰⁴, γνωστό για το ρόλο του στην κρίση του «Μαβί Μαρμαρά» στα ανοικτά της Γάζας το Ιούνιο του 2010, χρηματοδότησε την κατασκευή μιας συνοικίας με 300 κατοικίες για τη στέγαση εκτοπισμένων πληθυσμών στο Azaz, ενώ σκοπεύει να κατασκευάσει επιπλέον 950 κατοικίες στην ευρύτερη περιοχή¹⁰⁵. Η ίδια

¹⁰³ *Middle East Monitor*, “Iran backs Turkey, Qatar, Russia talks on Syria”, 15 Μαρτίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210315-iran-backs-turkey-qatar-russia-talks-on-syria/>

¹⁰⁴ Πρόκειται για συντηρητική ΜΚΟ που δραστηριοποιείται σε 135 χώρες παρέχοντας ανθρωπιστική βοήθεια κυρίως σε μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Δρα ως βραχίονας της τουρκικής κυβέρνησης σε χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ασίας. Από το 2012 έχει χαρακτηριστεί ως τρομοκρατική οργάνωση από το Ισραήλ καθώς διοργάνωσε τη νοηπομπή του Μαβί Μαρμαρά το 2010, ενώ υπάρχουν ενδείξεις για παροχή υλικοτεχνικής υποστήριξης σε Χαμάς και Αλ Κάιντα. Βλ. Ahmet S. Yayla, “IHH: The Nonprofit Face of Jihadism. An In-Depth Review”, *International Institute for Counter-Terrorism*, 16 Μαΐου 2019, <https://www.ict.org.il/Article/2397/IHH#gsc.tab=0>

¹⁰⁵ *Daily Sabah*, “Turkish NGO sponsors construction of new town in Syria’s Azaz”, 1 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-ngo-sponsors-construction-of-new-town-in-syrias-azaz>

Μ.Κ.Ο. απέστειλε επίσης πόσιμο νερό στο Ιντλίμπ,¹⁰⁶ και συμμετείχε στη διάνοιξη πηγαδιών για την παροχή καθαρού νερού σε πρόσφυγες.¹⁰⁷ Επιπρόσθετα, ο τουρκικός φιλανθρωπικός σύλλογος *İyilikder* δημιούργησε σε συνεργασία με κρατικούς φορείς 400 βιβλιοθήκες σε σχολεία που βρίσκονται σε περιοχές ελεγχόμενες από τουρκικές δυνάμεις, εφοδιάζοντάς τις με βιβλία στα τουρκικά, τα αραβικά και τα κουρδικά.¹⁰⁸ Ακόμη, ο *Τουρκικός Ερυθρός Σταυρός* παρέδωσε 1.300 κατοικίες που κατασκεύασε στην κωμόπολη Sarmada, σε απόσταση 6 χιλιομέτρων από τα τουρκικά σύνορα, και έχει δεσμευτεί να παραδώσει συνολικά 50.000 κατοικίες σε πρόσφυγες του Ιντλίμπ ως τον Ιούνιο.¹⁰⁹

Οι εν λόγω δράσεις, οι οποίες υλοποιούνται σε συνεννόηση με την τουρκική κυβέρνηση έχουν διπλό ρόλο. Αφενός, υπό το μανδύα της καλόπιστης προσφοράς ανθρωπιστικής βοήθειας κινητοποιούν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας και συνθέτουν την εικόνα ενός κράτους που εμφανίζεται πάντοτε έτοιμο να συνδράμει «ανιδιοτελώς» όπου παρίσταται ανάγκη. Αυτή η τακτική αποβλέπει εμμέσως στην προνομιακή μεταχείριση της Άγκυρας από τους συμμάχους της που επιδεικνύουν ιδιαίτερες ευαισθησίες γύρω από το ζήτημα και στην απόσπαση οφελών εξ αυτών, λόγου χάριν ευρωπαϊκής οικονομικής βοήθειας, προς στήριξη του ανθρωπιστικού έργου που προωθείται. Αφετέρου, μέσω τέτοιων δράσεων η Άγκυρα αποκτά ερείσματα και διεισδύει σε καίριας σημασίας τομείς και υποδομές της βόρειας Συρίας, γεγονός που, σε συνδυασμό με την κατοχή εδαφών, της επιτρέπει να εδραιώσει μια μόνιμη παρουσία μακροπρόθεσμα. Ενέργειες όπως η θέση σε κυκλοφορία της τουρκικής λίρας, οι προσπάθειες αλλαγής της πληθυσμιακής

¹⁰⁶ Omer Faruk Salman, “Turkish aid group sends drinking water to N. Syria”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 29 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-aid-group-sends-drinking-water-to-nsyria/2191961>

¹⁰⁷ Ayse Erkec, “Turkish charities open more water wells in Syria”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 22 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-charities-open-more-water-wells-in-syria/2184477>

¹⁰⁸ Feride Pelin Inal, “Turkish charity opens 400 libraries in Syria”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 30 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-charity-opens-400-libraries-in-syria/2192546>

¹⁰⁹ *Daily Sabah*, “Turkish Red Crescent delivers homes to displaced Syrians in Idlib”, 3 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/turkish-red-crescent-delivers-homes-to-displaced-syrians-in-idlib/news>

σύνθεσης και η διάδοση της τουρκικής γλώσσας στην περιοχή, εξυπηρετούν προς αυτή την κατεύθυνση.

Υπάρχει, όμως, και η άλλη όψη του νομίσματος, η οποία φαίνεται ότι αποτυπώνει στις ορθές διαστάσεις την τουρκική παρουσία στην βόρεια Συρία. Είναι κρίσιμο να λαμβάνονται υπόψη οι συχνές αναφορές που εντοπίζονται γύρω από συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υφαρπαγή περιουσιών και αγροτικών προϊόντων, δολοφονίες πολιτών του Ιντλίμπ που επιδιώκουν να περάσουν στην Τουρκία,¹¹⁰ συλλήψεις και απαγωγές προσώπων, κυρίως Κούρδων σε Azaz, Afrin, Jarablus, κ.ά., από τουρκικές δυνάμεις και ομάδες που κατευθύνονται από αυτές.¹¹¹ Οι συγκεκριμένες ενέργειες θα έπρεπε να τυγχάνουν μεγαλύτερης προβολής και να μην αγνοούνται από τη διεθνή κοινότητα όταν τίθεται προς εξέταση η συνολική δράση της Τουρκίας εντός της Συρίας. Επιπλέον, τέτοιες αναφορές θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από την ελληνική ηγεσία, όταν αυτή δέχεται τα πυρά της Τουρκίας για τον τρόπο αντιμετώπισης προσφύγων και μεταναστών στα ελληνικά σύνορα.

¹¹⁰ Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “In 72 hours | Number of people killed by border guards increases to four, as woman shot dead in northern Idlib”, 22 Απριλίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/214507/>

¹¹¹ Akhin Ahmed, “Why is opposition arresting Kurds in northeast Syria”, *Al-monitor*, 24 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/why-opposition-arresting-kurds-northeast-syria>

3.1.2. Σχέσεις Τουρκίας-Ιράκ

Στον απόηχο της στρατιωτικής επιχείρησης «Claw-Eagle 2» που έλαβε χώρα στο βόρειο Ιράκ τον Φεβρουάριο, οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις συνέχισαν τις μικρής κλίμακας επιχειρήσεις στις περιοχές Hakurk και Qandil. Σύμφωνα με το τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, στις περιοχές αυτές κατέστρεψαν κρησφύγετα και εξοπλισμό του Ε.Κ.Κ., ενώ με διάσπαρτες αεροπορικές και πυραυλικές επιθέσεις στη διάρκεια του Μαρτίου και του Απριλίου, ισχυρίζονται ότι εξουδετέρωσαν βάσεις της εν λόγω κουρδικής εθνοαπελευθερωτικής οργάνωσης.¹¹²

Στις 14 Απριλίου έλαβαν χώρα παράλληλες επιθέσεις με ρουκέτες στο Διεθνές Αεροδρόμιο της Αρμπιλ, κοντά σε βάση Αμερικανών στρατιωτών, και εναντίον τουρκικής βάσης στην περιοχή Bashik, κοντά στη Μοσούλη, με αποτέλεσμα το θάνατο ενός Τούρκου στρατιώτη.¹¹³ Από την τουρκική πλευρά εικάζεται ότι πίσω από την επίθεση βρίσκονταν δυνάμεις που σχετίζονται με την Τεχεράνη, ωστόσο καμία οργάνωση δεν ανέλαβε επισήμως την ευθύνη. Ο Πρόεδρος της Κ.Α.Π. Μπαρζανί πάντως έσπευσε να καταδικάσει την επίθεση και να επικοινωνήσει με τον Μ. Τσαβούσογλου, προκειμένου να προλάβει πιθανή τουρκική αντίδραση.¹¹⁴ Η τουρκική πλευρά, όμως, τόνισε ότι δεν σκοπεύει να αναλάβει δράση, αλλά αντιθέτως θα περιοριστεί στην παροχή υποστήριξης προς την κυβέρνηση της Βαγδάτης και στην Κ.Α.Π. για να επιληφθούν της κατάστασης. Αυτή η απόφαση της Άγκυρας πιθανώς να οφείλεται στο ότι η τουρκική ηγεσία δεν ήταν διατεθειμένη να διακινδυνεύσει το ενδεχόμενο μιας νέας αποτυχημένης

¹¹² Sarp Ozer, “Turkey neutralizes 25 terrorists in N. Iraq: Defense minister”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 9 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-neutralizes-25-terrorists-in-niraq-defense-minister/2170215>

¹¹³ *Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης*, “Irak Kuzeyindeki Başika Üs Bölgesine Roketli Saldırı Düzenlendi, 1 Kahraman Silah Arkadaşımız Şehit Düştü”, 14 Απριλίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1442021-06450>

¹¹⁴ *Επίσημη ιστοσελίδα του Προέδρου της Κ.Α.Π.*, “A statement from Kurdistan Region Presidency”, 14 Απριλίου 2021, <https://presidency.gov.krd/en/a-statement-from-kurdistan-region-presidency-2/>

εμπλοκής στο βόρειο Ιράκ κατά του Ε.Κ.Κ., δεδομένης της τροπής που έλαβε η επιχείρηση του Φεβρουαρίου.¹¹⁵

Γενικότερα, η Άγκυρα επιδιώκει να συνεχίσει τη στενή συνεργασία με την Κ.Α.Π. και την κυβέρνηση της Βαγδάτης προκειμένου να διασφαλίσει την τήρηση της Συμφωνίας της Σίντζαρ του Οκτωβρίου του 2020, που προβλέπει ότι δεν θα υπάρχει παρουσία του Ε.Κ.Κ. στην ομώνυμη επαρχία στα σύνορα με τη Συρία. Προκειμένου να εδραιώσει ερείσματα που μελλοντικά θα της επιτρέπουν να παρεμβαίνει στην περιοχή όποτε αυτό κριθεί αναγκαίο, η Άγκυρα επιχειρεί να προσεγγίσει κοινότητες των Γιεζίντι που έχουν εκτοπιστεί από τις εστίες τους στη Σίντζαρ, τονίζοντας ότι η εκεί παρουσία του Ε.Κ.Κ. αποτρέπει την επιστροφή τους. Με στόχο να ενισχύσει την επιρροή της στην περιοχή, η Άγκυρα προωθεί επίσης ανθρωπιστικές δράσεις. Ενδεικτικά, η τουρκική *Ερυθρά Ημισέληνος* σε συνεργασία με το Γενικό Προξενείο της Τουρκίας στην Κ.Α.Π. παρείχαν γεύματα σε οικογένειες εκτοπισμένων Γιεζίντι που διαμένουν στην πόλη Duhok του βορείου Ιράκ.¹¹⁶ Σημειώνεται ότι εκτός της παροχής πολιτικής στήριξης προς τους πληθυσμούς αυτούς, η Τουρκία έχει δεσμευθεί και υπέρ της ανάληψης άμεσης δράσης εναντίον του Ε.Κ.Κ., εάν οι ιρακινές δυνάμεις δεν κατορθώσουν να επανακτήσουν τον έλεγχο της περιοχής. Το στοιχείο αυτό της έχει ήδη δώσει ερείσματα για πιθανές επιχειρήσεις στο μέλλον, όπως αυτή που ακολούθησε μερικές ημέρες αργότερα.

3.1.2.1. Στρατιωτική επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ

Στις 23 Απριλίου οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις ξεκίνησαν δύο νέες παράλληλες επιχειρήσεις (Claw-Lightning και Claw-Thunderbolt) στο βόρειο Ιράκ με τη

¹¹⁵ *Shafaq News*, “Turkey’s ambassador to Baghdad expressed support to Sinjar Agreement”, 17 Απριλίου 2021, <https://shafaq.com/en/Iraq-News/Turkey-s-ambassador-to-Baghdad-expressed-support-to-Sinjar-Agreement>

¹¹⁶ *Daily Sabah*, “PKK presence prevents Yazidis’ return to Sinjar: Turkish envoy”, 2 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/pkk-presence-prevents-yazidis-return-to-sinjar-turkish-envoy>

συμμετοχή επίγειων και αεροπορικών δυνάμεων.¹¹⁷ Σε μια επίδειξη ισχύος, Τούρκοι καταδρομείς προσγειώθηκαν από ελικόπτερα στην περιοχή Metina,¹¹⁸ ενώ, παράλληλα, πολεμικά αεροσκάφη βομβάρδιζαν στόχους του Ε.Κ.Κ. στις περιοχές Qandil, Zap, Gara, Avasin και Basyan. Σύμφωνα με το Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης ως τα τέλη Απριλίου φαίνεται ότι εξουδετερώθηκαν συνολικά 42 μαχητές του Ε.Κ.Κ., χωρίς ωστόσο να έχουν ολοκληρωθεί οι επιχειρήσεις.¹¹⁹ Ο επιχειρησιακός στόχος συνίστατο στον περιορισμό της κινητικότητας των μαχητών του Ε.Κ.Κ. σε μια περιοχή όπου εντοπίζεται μεγάλος αριθμός βάσεων της οργάνωσης, μεταξύ των οποίων έχουν διεισδύσει οι τουρκικές δυνάμεις προκειμένου να αποτρέψουν πιθανές επιθέσεις προς τα νότια σύνορα της Τουρκίας.¹²⁰

Ο χρόνος διεξαγωγής των επιχειρήσεων δεν είναι τυχαίος, καθώς ξεκίνησαν λίγες ώρες προτού ο Αμερικανός Πρόεδρος προβεί στην ανακοίνωση αναγνώρισης της γενοκτονίας των Αρμενίων και σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία το Κ.Δ.Α. δέχεται σοβαρές πολιτικές πιέσεις στο εσωτερικό λόγω της κακής οικονομικής αλλά και επιδημιολογικής κατάστασης στη χώρα. Η απουσία προετοιμασίας καταδεικνύει ότι πραγματοποιήθηκε με τρόπο βεβιασμένο. Ο πραγματικός στόχος της ήταν κυρίως να αποπροσανατολίσει την εσωτερική κοινή γνώμη, έτσι ώστε οι πολιτικές πιέσεις προς την κυβέρνηση και πολύ περισσότερο το γεγονός της αναγνώρισης της γενοκτονίας των Αρμενίων από τους Νεότουρκους του 1915 να λάβουν όσο το δυνατόν μικρότερες διαστάσεις. Το παραπάνω συνδυάστηκε με το αφήγημα εκδίκησης που είχε προκύψει μετά το θάνατο 13 στρατιωτών στην επιχείρηση «Claw-Eagle» του Φεβρουαρίου, το οποίο

¹¹⁷ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Pençe-Şimşek ve Pençe-Yıldırım Operasyonlarına Katılan Birlik Komutanlarına Hitap Etti”, 24 Απριλίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2442021-41757>

¹¹⁸ Οι σχεδόν κινηματογραφικές εικόνες προβλήθηκαν στην τουρκική τηλεόραση και είχαν ως αποδέκτες τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

¹¹⁹ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Terör Hedefleri Uçaklarımız ve Topçularımız Tarafından Etkili Şekilde Vuruluyor”, 29 Απριλίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2942021-73573>

¹²⁰ Fehim Tastekin, “Turkish forces in fresh offensive against PKK in Iraqi Kurdistan”, *Al-monitor*, 29 Απριλίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/turkish-forces-fresh-offensive-against-pkk-iraqi-kurdistan>

αξιοποιήθηκε ως έρεισμα για τη νέα εμπλοκή. Ωστόσο, η διεξαγωγή αυτών των επιχειρήσεων είχε εσωτερικές προεκτάσεις, στοχεύοντας να αποκαταστήσει την προηγούμενη αποτυχία και να συσπειρώσει την τουρκική κοινή γνώμη έναντι μιας κοινής εξωτερικής απειλής (rally-round-the-flag effect), εξέλιξη που θα επιδρούσε θετικά και στα ποσοστά δημοτικότητας της τουρκικής ηγεσίας. Η συγκεκριμένη αντίδραση της Άγκυρας επιβεβαιώνει για μια ακόμη φορά ότι η νευρικότητα της Τουρκίας τροφοδοτεί επιθετικές ενέργειές της στο εξωτερικό και προμηνύει ότι, αποβλέποντας στα συγκεκριμένα αποτελέσματα, αντίστοιχες επιχειρήσεις θα συνεχιστούν και μελλοντικά. Εντούτοις, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος μιας αποτυχημένης επιχείρησης με μεγάλες απώλειες που δύναται να προκαλέσει περισσότερα προβλήματα στην τουρκική ηγεσία, όπως συνέβη με την αντίστοιχη επιχείρηση του Φεβρουαρίου.

Όσον αφορά τις εξωτερικές προεκτάσεις, με στόχο να κατευνάσει τη διεθνή κριτική, η Τουρκία επικαλέστηκε *«τα δικαιώματά της που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο»* προκειμένου να αντικρούσει απειλές οι οποίες προέρχονται από το εξωτερικό και έχουν στόχο την ακεραιότητα και την κυριαρχία της.¹²¹ Καταφεύγοντας σε εργαλειακή χρήση του διεθνούς δικαίου, η Άγκυρα επιχειρεί να νομιμοποιήσει ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης τον «αγώνα κατά της τρομοκρατίας» που διεξάγει εναντίον μιας υπαρκτής απειλής προς τα εθνικά της συμφέροντα. Επιπλέον, όσον αφορά τις διεθνείς αντιδράσεις, εν αντιθέσει με την προηγούμενη επιχείρηση, το Ιράν και η κυβέρνηση της Βαγδάτης δεν αντέδρασαν στις νέες, σημαντικά μικρότερης κλίμακας τουρκικές επιχειρήσεις, που πιθανώς εκτίμησαν ότι δεν θα ήταν σε θέση να υπονομεύσουν τα συμφέροντά τους εντός του Ιράκ, ενώ παράλληλα θα πετύχαιναν και κάποιο πλήγμα στην παρουσία του Ε.Κ.Κ. στην περιοχή χωρίς να χρειαστεί να εμπλακούν οι ίδιοι.

¹²¹ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Cumhurbaşkanımız Sn. Recep Tayyip Erdoğan, Pençe-Şimşek ve Pençe-Yıldırım Operasyonları İçin Kara Kuvvetleri Harekât Merkezine Bağlandı”, 24 Απριλίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2442021-16375>

3.1.2.2. Επίσκεψη του Πάπα Φραγκίσκου στο Ιράκ

Στις 5 Μαρτίου ο Πάπας Φραγκίσκος ξεκίνησε μια ιστορικής σημασίας¹²² επίσκεψη στο Ιράκ.¹²³ Το ταξίδι του Ποντίφικα συμπεριέλαβε σημαντικές ιρακινές πόλεις και έλαβε έντονο συμβολικό χαρακτήρα, έχοντας ως διπλό στόχο, αφενός, να στείλει μήνυμα αλληλεγγύης στις πολύπαθες χριστιανικές κοινότητες της χώρας,¹²⁴ και αφετέρου, να προωθήσει το διαθρησκευτικό διάλογο και την ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων του Ιράκ.¹²⁵

Η επίσκεψη του Πάπα αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη καχυποψία από την Άγκυρα, διότι μεταξύ άλλων διεθνοποίησε το ζήτημα του Ιρακινού Κουρδιστάν. Πιο συγκεκριμένα, την τελευταία ημέρα παραμονής του στο Ιράκ, ο Πάπας επισκέφθηκε την πρωτεύουσα της Κ.Α.Π., Αρμπίλ, όπου τέλεσε Θεία Λειτουργία ενώπιον περίπου 10.000 παρευρισκόμενων. Παράλληλα, ο προκαθήμενος της Καθολικής Εκκλησίας συνάντησε υψηλόβαθμους Κούρδους αξιωματούχους στους οποίους εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του για την προθυμία που επέδειξαν να υποδεχθούν κοινότητες διωκόμενων Χριστιανών και άλλων θρησκευτικών ομάδων και μειονοτήτων, όπως των Γιεζίντι, την περίοδο που το «Ισλαμικό Κράτος» εξαπέλυε επιθέσεις εναντίον τους.¹²⁶ Η κουρδική πλευρά τόνισε ότι οι περίπου 140.000 Χριστιανοί που κατοικούν σε περιοχές της Κ.Α.Π. αποτελούν πλέον αναπόσπαστο τμήμα της και τελούν υπό την προστασία της κουρδικής διοίκησης.

¹²² Πρόκειται για την πρώτη επίσημη επίσκεψη Πάπα στη χώρα. Το Βατικανό σχεδίαζε την εν λόγω επίσκεψη την τελευταία διετία, ωστόσο λόγω της πανδημίας μέχρι πρότινος δεν είχε καταστεί εφικτή η διεξαγωγή της. Το γεγονός ότι έστω και με καθυστέρηση έλαβε χώρα εν μέσω της πανδημίας υποδεικνύει τη μεγάλη σημασία που απέδωσε σε αυτό η Καθολική Εκκλησία.

¹²³ *World Politics Review*, “Why Pope Francis Went to Iraq”, 18 Μαρτίου 2021, <https://www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/29505/why-pope-francis-went-to-iraq>

¹²⁴ Ο πληθυσμός των χριστιανικών κοινοτήτων του Ιράκ (Χαλδαίοι, Ασσύριοι, Μελιχίτες, Αρμένιοι κ.ά.) πριν την αμερικανική εισβολή του 2003 ανερχόταν σε περίπου 1,5 εκατομμύρια, ωστόσο σήμερα υπολογίζεται σε μόνο μερικές εκατοντάδες χιλιάδες. Η μείωση οφείλεται και στην καταστροφή ιρακινών πόλεων με σημαντική παρουσία χριστιανικού στοιχείου από το Ισλαμικό Κράτος το διάστημα 2014-2017.

¹²⁵ Joshua J. McElwee, “Pope Francis arrives in Iraq as ‘penitent pilgrim’ begging for peace”, *National Catholic Reporter*, 5 Μαρτίου 2021, <https://www.ncronline.org/news/vatican/pope-francis-arrives-iraq-penitent-pilgrim-begging-peace>

¹²⁶ Fazel Hawramy, “Pope Francis thanks President Barzani for protecting Christians during ISIS war”, *Rudaw*, 7 Μαρτίου 2021, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/07032021>

Οι εν λόγω δηλώσεις δημιούργησαν αμηχανία στην Άγκυρα, η οποία επιχειρεί να οικοδομήσει ένα εντελώς διαφορετικό αφήγημα γύρω από το Κουρδικό στοιχείο σε διεθνές επίπεδο, με στόχο να το συνδέσει με τρομοκρατικές ενέργειες και αποσχιστικές τάσεις. Το συγκεκριμένο αφήγημα έρχεται σε πλήρη αντίφαση με την πραγματική εικόνα που παρουσιάζει την Κ.Α.Π. ως μια κοινότητα που αντιμάχεται την τρομοκρατία και υπερασπίζεται αρχές, όπως η ανεκτικότητα, που κατέχουν εξέχουσα σημασία για τη Δύση. Η αναγνώριση αυτών των στοιχείων από τον Επίσκοπο της Ρώμης, ηγέτη που κατέχει όχι μόνο θρησκευτική αλλά και πολιτική εξουσία, προσδίδει πρόσθετη νομιμοποίηση στο αυτόνομο καθεστώς της περιοχής, γεγονός που αυξάνει τις ανησυχίες της Τουρκίας. Επιπλέον, η επιλογή του Πάπα να συναντηθεί με τον Σίιτη ηγέτη Αλ-Σιστάνι δεν εξελήφθη θετικά από την Άγκυρα. Αν και η επιλογή αυτή αποδίδεται κυρίως στις ισχυρές ρίζες που φαίνεται ότι συνδέουν τη σιιτική παράδοση με το Χριστιανισμό, η Άγκυρα πιθανότατα την εξέλαβε ως ένα τρόπο να δοθεί έμφαση στο πλειοψηφικό σιιτικό στοιχείο εντός του Ιράκ, το οποίο τυγχάνει της ιρανικής υποστήριξης.

Παράλληλα, την επίσημη αντίδραση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών προκάλεσε η πρόταση ενός αναμνηστικού γραμματόσημου της Κ.Α.Π., το οποίο έφερε την εικόνα της κεφαλής του Πάπα μπροστά από χάρτη του μεγάλου Κουρδιστάν,¹²⁷ στον οποίο περιλαμβάνονταν τουρκικές επαρχίες με κατά πλειοψηφία ως επί το πλείστον κουρδικό πληθυσμό.¹²⁸ Το εν λόγω γραμματόσημο θα συνέβαλε στη διεθνοποίηση του κουρδικού ζητήματος και την ανάγκη δημιουργίας ενός ανεξάρτητου κουρδικού έθνους-κράτους. Σε απάντηση, η Κ.Α.Π. υποστήριξε ότι το συγκεκριμένο γραμματόσημο ήταν απλώς ένα μεταξύ των προταθέντων και δεν επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί, προκειμένου να αποφύγει τις

¹²⁸ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Press Release Regarding the Stamp Planned to be Issued by the KRG on the occasion of the Visit of the Pope”, 10 Μαρτίου 2021, http://www.mfa.gov.tr/no_-89_-papa-nin-ziyareti-vesilesiyle-ikby-tarafindan-bastirilmasi-planlanan-pul-hk.en.mfa

πρόσθετες ανεπιθύμητες εντάσεις με την Άγκυρα.¹²⁹ Επισημαίνεται ότι παρά τις στενές σχέσεις που διατηρεί με τη διοίκηση της ημιαυτόνομης Κ.Α.Π., η Άγκυρα λαμβάνει σοβαρά υπόψη οποιαδήποτε ενέργεια θίγει το ζήτημα της απόκτησης πλήρους ανεξαρτησίας από την εν λόγω περιοχή, όπως η διεξαγωγή δημοψηφίσματος υπέρ της ανεξαρτητοποίησης το 2017 που οδήγησε σε ρήξη με την Άγκυρα και τις υπόλοιπες πρωτεύουσες της περιοχής.

3.1.3. Σχέσεις με την προσωρινή κυβέρνηση της Λιβύης

3.1.3.1. Έκθεση του πάνελ εμπειρογνομόνων του Ο.Η.Ε. και η Τουρκία

Στις 8 Μαρτίου το πάνελ εμπειρογνομόνων του Ο.Η.Ε. για τη Λιβύη προχώρησε στη δημοσιοποίηση της έκθεσης που συνέταξε για την κατάσταση του καθεστώτος των κυρώσεων στη χώρα και την εξέταση ενεργειών και δρώντων που αμφισβητούν την ειρήνη, σταθερότητα και ασφάλεια στην περιοχή. Η έκθεση καλύπτει την περίοδο 25 Οκτωβρίου 2019 και 24 Ιανουαρίου 2021. Καταλήγει στο συμπέρασμα πως το καθεστώς των κυρώσεων στη χώρα αποδεικνύεται αναποτελεσματικό, καθώς καταγράφεται μια πληθώρα παραβιάσεων από τις χώρες που ενεπλάκησαν ενεργά στον πόλεμο και υποστήριξαν κάποια από τις δύο πλευρές.¹³⁰

Τα σημαντικότερα σημεία της Έκθεσης σε σχέση με την Τουρκία είναι τα εξής:

- Μη συμμόρφωση με την παράγραφο 19 του ψηφίσματος 2213 (2015), στη βάση μη επιθεώρησης του φορτίου ύποπτων εμπορικών πλοίων ή αεροσκαφών που είχαν ως προορισμό τη Λιβύη και είτε ξεκινούσαν είτε περνούσαν από την τουρκική επικράτεια¹³¹.

¹²⁹ Amberin Zaman, “Kurdish stamp commemorating Pope’s visit to Erbil fans Turkish conspiracy fears”, *Al-monitor*, 10 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkey-lashes-out-erbil-pope-visit-stamp-iraq.html>

¹³⁰ Συμβούλιο Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών, “Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council”, S/2021/229, 8 Μαρτίου 2021, σελ. 2.

¹³¹ Ο.π., σελ. 14.

- Μη συμμόρφωση με την παράγραφο 13 του ψηφίσματος 2509 (2020) για τη μη παροχή λεπτομερών πληροφοριών στο πάνελ αναφορικά με το μεταφορά οπλισμού (arms trafficking) και την αλυσίδα εφοδιασμού, δυσχεραίνοντας το έργο του πάνελ¹³².
- Ο στρατιωτικός ρόλος της Τουρκίας, ο οποίος αυξήθηκε μετά την υπογραφή του Μνημονίου Στρατιωτικής Συνεργασίας ανάμεσα στην Τουρκία και της απελθούσας Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης (GNA) το Νοέμβριο του 2019, συνέβαλε στην εξέλιξη και φύση του πολέμου, ο οποίος μέχρι τότε θεωρείτο χαμηλής έντασης και χαμηλής τεχνολογίας με την αποφυγή των απωλειών και της προστασίας δυνάμεων από αμφότερες τις αντιμαχόμενες πλευρές.¹³³
- Παρεμπόδιση δραστηριοτήτων ελέγχου, στο πλαίσιο της επιχείρησης IRINI, από φρεγάτες του Πολεμικού Ναυτικού.¹³⁴
- Πληθώρα περιπτώσεων παραβίασης του εμπάργκο όπλων από πλευράς Τουρκίας.¹³⁵
- Παραβιάσεις από την τουρκική εταιρεία SADAT, υπεύθυνης για την παροχή στρατιωτικής εκπαίδευσης προς τις δυνάμεις της GNA και Σύριων μαχητών, της παραγράφου 9 του ψηφίσματος 1970 (2011), στη βάση της παροχής στρατιωτικής εκπαίδευσης η οποία αποτελεί «παραβίαση του ψηφίσματος».¹³⁶ (σημείο 99)
- Καταγραφή 3 αιτημάτων του λιβυκού Υπουργείου Εσωτερικών για εντολές πληρωμών προς την τουρκική εταιρεία SSTEK.¹³⁷

Όπως αναδεικνύει η έκθεση των εμπειρογνομώνων, ο ρόλος της Τουρκίας στον πόλεμο της Λιβύης υπήρξε καθοριστικός. Για την υποστήριξη της κυβέρνησης του GNA, η Άγκυρα αγνόησε επανειλημμένα μια σειρά από ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε.. Με άλλα λόγια, για την εξυπηρέτηση των πολιτικών της στόχων, όπως αυτός της επιβίωσης μιας πολιτικής

¹³² Ο.π., σελ. 15.

¹³³ Ο.π., σελ. 16-17.

¹³⁴ Ο.π., σελ. 19-20.

¹³⁵ Ο.π., σελ. 21-27.

¹³⁶ Ο.π., σελ. 33.

¹³⁷ Ο.π., σελ. 24.

οντότητας που τελεί υπό τη σφαίρα επιρροής της, η τουρκική ηγεσία επέλεξε να αγνοήσει τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και τη διεθνή νομιμότητα. Η συμπεριφορά της Τουρκίας αποδυναμώνει τα όποια επιχειρήματά της περί σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς δικαίου. Η τουρκική συμπεριφορά αποκαλύπτει την αδυναμία διεθνών κανόνων, όπως η αρχή της επιβολής του διεθνούς δικαίου επί των προθέσεων ενός πολιτικού δρώντα, να εφαρμοστούν στο άναρχο διεθνές σύστημα. Η έκθεση των εμπειρογνομόνων αποκαλύπτει την ανεπάρκεια ενός ικανού καθεστώτος διεθνών κυρώσεων, εφόσον δεν τηρείται η εφαρμογή του. Αυτό το στοιχείο τονίζει την ανάγκη εύρεσης μέτρων διασφάλισης της *de facto* τήρησης και εφαρμογής ενός καθεστώτος κυρώσεων.

3.1.3.2. Επίσκεψη Ντιμπεϊμπά στην Τουρκία και μνημόνια συνεργασίας

Στις 12 Απριλίου ο προσωρινός πρωθυπουργός της Λιβύης, Αμπντούλ Χαμίμ Ντιμπεϊμπά, επισκέφθηκε την Τουρκία. Η αποστολή που τον συνόδευε σε αυτή τη διμερή του επίσκεψη αποτελούταν, μεταξύ άλλων, από 14 υπουργούς, 5 αναπληρωτές πρωθυπουργούς και τον Αρχηγό των Λιβυκών Ενόπλων Δυνάμεων.¹³⁸ Ο Ντιμπεϊμπά συναντήθηκε με τον Τούρκο Πρόεδρο στο Προεδρικό Μέγαρο, ενώ οι Λίβυοι υπουργοί είχαν επιμέρους συναντήσεις με τους Τούρκους ομολόγους τους. Επιπλέον, οι δύο πολιτικοί ηγέτες προέδρυσαν του 1ου Συμβουλίου Στρατηγικής Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου Τουρκίας-Λιβύης. Κατά την επίσκεψη υπεγράφησαν 5 Μνημόνια Κατανόησης, ενώ ο Λίβυος πρωθυπουργός είχε και συνάντηση με μέλη του τουρκικού επιχειρηματικού κόσμου, όπως το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων της Τουρκίας (DEIK), όπου συζητήθηκε ο ρόλος των τουρκικών εταιρειών σε τομείς όπως ο κατασκευαστικός, της υγείας και της ενέργειας.¹³⁹

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την επίσκεψη είναι τα εξής:

¹³⁸ *Daily Sabah*, “Turkey, Libya hold broad talks, vow stronger oil, gas cooperation”, 12 Απριλίου 2021. <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkey-libya-hold-broad-talks-vow-stronger-oil-gas-cooperation>

¹³⁹ Tuba Sahin, “Turkish businesses set to tackle energy, healthcare projects in Libya”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 15 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-businesses-set-to-tackle-energy-healthcare-projects-in-libya/2209468>

A) Από κοινού δέσμευση τήρησης του τουρκολιβυκού μνημονίου του 2019.

Στην κοινή συνέντευξη Τύπου, τόσο ο Έρντογαν όσο και ο Ντιμπεϊμπά επανέλαβαν την αμοιβαία πρόθεση των κυβερνήσεών τους να τηρήσουν το μνημόνιο που είχαν υπογράψει το Νοέμβριο του 2019 για την παράνομη οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών μεταξύ των δύο κρατών, ενέργεια που αμφισβητεί τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και αντίκειται στη διεθνή σύμβαση του Ο.Η.Ε. για το δίκαιο της Θάλασσας.¹⁴⁰ Ο Έρντογαν, επικαλούμενος τον ίδιο τον Ντιμπεϊμπά, ισχυρίστηκε πως η λιβυκή ηγεσία συμφωνεί πως το συγκεκριμένο μνημόνιο είναι «προς το συμφέρον της Λιβύης και του λαού της».¹⁴¹

B) Επιβεβαίωση του σημαντικού ρόλου της Τουρκίας στην ανοικοδόμηση της Λιβύης.

Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, ο Ντιμπεϊμπά φαίνεται να δήλωσε πως οι τουρκικές εταιρείες θα επιτελέσουν το μεγαλύτερο ρόλο στα έργα ανοικοδόμησης της Λιβύης¹⁴². Αυτή η στάση είναι εμφανής από την υπογραφή 5 μνημονίων κατανόησης που περιλαμβάνουν:

- Πρωτόκολλο για την έναρξη της οικοδόμησης μιας νέας μονάδας παραγωγής ενέργειας.
- Μνημόνιο για την οικοδόμηση άλλων 3 μονάδων παραγωγής ενέργειας.
- Μνημόνιο για την κατασκευή ενός νέου επιβατικού σαλονιού (passengers lounge) στο διεθνές αεροδρόμιο της Τρίπολης.
- Μνημόνιο για την οικοδόμηση ενός εμπορικού κέντρου στην Τρίπολη.
- Μνημόνιο για τη στρατηγική συνεργασία στα μέσα ενημέρωσης.¹⁴³

Ο σημαντικός ρόλος που αναμένεται να διαδραματίσουν οι τουρκικές εταιρίες έγινε εμφανής και από τις δηλώσεις, λίγες μέρες αργότερα, του Λίβυου Υπουργού

¹⁴⁰ Επίσημη Ιστοσελίδα της Προεδρίας της Τουρκίας, ““Our primary goal is the protection of Libya’s territorial integrity and political unity””, 12 Απριλίου 2021. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/126572/-our-primary-goal-is-the-protection-of-libya-s-territorial-integrity-and-political-unity->

¹⁴¹ Ο.π.

¹⁴² *The Libya Observer*, “Libya, Turkey sign 5 new agreements, keep maritime MoU in place”, 12 Απριλίου 2021. <https://www.libyaobserver.ly/news/libya-turkey-sign-5-new-agreements-keep-maritime-mou-place>

¹⁴³ Ο.π.

Οικονομίας, Μοχάμεντ Αλ-Χουβέζ, που στις 15 Απριλίου κατά τη συνάντηση του *Λιβυο-τουρκικού Οικονομικού Φόρουμ* ισχυρίστηκε πως η Λιβύη πρέπει να αναθεωρήσει 26 οικονομικές συμφωνίες με την Τουρκία, καλώντας τους Τούρκους επενδυτές να συνδράμουν στη διαδικασία ανοικοδόμησης της χώρας. Παράλληλα, παρότι δεν υπήρξε κάποια γραπτή δέσμευση, οι δύο πλευρές δεσμεύτηκαν να εντείνουν τον όγκο του διμερούς εμπορίου στα 5 δις δολάρια Η.Π.Α.,¹⁴⁴ ενώ ο Ντιμπεϊμπά ανέφερε πως οι δύο χώρες αναμένεται να ξεκινήσουν συζητήσεις σύντομα για την υπογραφή μιας Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου.¹⁴⁵ Επιπρόσθετα, η Τουρκία δεσμεύτηκε να αποστείλει 150.000 ακόμα δόσεις εμβολίου για τον COVID-19 στη Λιβύη, ενέργεια που πραγματοποίησε λίγες μέρες αργότερα, αποστέλλοντας 150.000 δόσεις του κινεζικού εμβολίου *Sinovac*.¹⁴⁶

Άλλοι τομείς στους οποίους οι δύο πλευρές συμφώνησαν να εμβαθύνουν τη συνεργασία τους:

- Περιφερειακή συνεργασία για την οποία οι δύο χώρες συμφώνησαν ότι πρέπει να θεσπιστεί ένα περιφερειακό συνέδριο για την Ανατολική Μεσόγειο.
- Καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του εγκλήματος.
- Παράνομη μετανάστευση.
- Εκπαίδευση Λίβυων Διπλωματών, μέσω της οργάνωσης εκπαιδευτικού προγράμματος.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Sami Zaptia, “Libya and Turkey agree wide strategic cooperation, sign numerous agreements”, *Libya Herald*, 13 Απριλίου 2021. <https://www.libyaherald.com/2021/04/13/libya-and-turkey-agree-wide-strategic-cooperation-sign-numerous-agreements/>

¹⁴⁵ *Arab News*, “Turkey, Libya committed to eastern Mediterranean maritime accord”, 13 Απριλίου 2021. <https://www.arabnews.com/node/1841776/middle-east>

¹⁴⁶ *Libya Herald*, “150,000 doses of Chinese Sinovac anti-Coronavirus vaccines arrive from Turkey”, 15 Απριλίου 2021. <https://www.libyaherald.com/2021/04/15/150000-doses-of-chinese-sinovac-anti-coronavirus-vaccines-arrive-from-turkey/>

¹⁴⁷ Sami Zaptia, “Libya and Turkey agree wide strategic cooperation, sign numerous agreements”, *Libya Herald*, 13 Απριλίου 2021. <https://www.libyaherald.com/2021/04/13/libya-and-turkey-agree-wide-strategic-cooperation-sign-numerous-agreements/>

Η επίσκεψη του Λίβυου πρωθυπουργού στην Τουρκία συνιστά γόνιμο έδαφος για μια σειρά από συμπεράσματα:

α) Η Τουρκία δράττει τους καρπούς της στρατιωτικής στήριξης που παρείχε στην GNA. Ο καθοριστικός ρόλος που διαδραμάτισε στον πόλεμο ανάμεσα στην Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας και τις δυνάμεις του στρατάρχη Χαφτάρ φαίνεται πως ξεκινούν σταδιακά να αποφέρουν ορισμένα από τα οφέλη που επιδίωκε η τουρκική ηγεσία.

β) Η λιβυκή κυβέρνηση προσδέεται περαιτέρω στην τουρκική σφαίρα επιρροής. Παρότι προσωρινός ο χαρακτήρας της, τα νέα μνημόνια εκφράζουν το στρατηγικό χαρακτήρα που επιδιώκει η Άγκυρα στη σχέση της με τη λιβυκή κυβέρνηση. Παράλληλα, η Άγκυρα πετυχαίνει, έστω και προσωρινά μέχρι και την τέλεση των εκλογών του Δεκεμβρίου, τη δέσμευση της Λιβύης για την τήρηση του παράνομου τουρκολιβυκού μνημονίου, που δίνει την ευκαιρία στην Άγκυρα να αμφισβητήσει περαιτέρω την ελληνική κυριαρχία στην Ανατολική Μεσόγειο.

γ) Η Άγκυρα επιτυγχάνει την εξάπλωση της τουρκικής παρουσίας στη χώρα και την καθιέρωση του κεντρικού της ρόλου μέσω της ανάληψης έργων για την ανοικοδόμηση της Λιβύης, ιδίως σε σημαντικούς τομείς όπως η ενέργεια και οι κατασκευές.

Η εμμονή της τουρκικής ηγεσίας να διατηρήσει τα παράνομα μνημόνια συνεργασίας με την Λιβύη, αγνοώντας τις υποδείξεις των διεθνών δρώντων και θεσμών, καθώς και τους κανόνες Διεθνούς Δικαίου, επιβεβαιώνει την παραβατική πολιτική που ακολουθεί στην προσπάθειά της να προωθήσει τα εθνικά της συμφέροντα. Η εν λόγω προσπάθεια, ωστόσο, λαμβάνει χώρα όχι μόνο σε βάρος των συμφερόντων μιας σειράς περιφερειακών κρατών, αλλά και του περιφερειακού συστήματος εν συνόλω.

3.1.4. Σχέσεις με το Ισραήλ

Στις αρχές Μαρτίου φιλοκυβερνητικά δημοσιεύματα στην Τουρκία έφεραν τον Ισραηλινό πρωθυπουργό Μπεντζαμίν Νετανιάχου να αποκαλύπτει συζητήσεις με την Τουρκία για ζητήματα ενέργειας.¹⁴⁸ Δημοσιεύματα στον τουρκικό Τύπου επίσης εμφάνιζαν τον Ισραηλινό υπουργό Ενέργειας, Yuval Steinitz, έτοιμο να συνεργαστεί με την Τουρκία σε ζητήματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο και ισχυριζόμενο πως θα επιθυμούσε τη μελλοντική ένταξη της Τουρκίας στο *East Med Gas Forum*.¹⁴⁹ Ωστόσο, η στάση της Άγκυρας απέναντι στο Ισραήλ φαίνεται ότι άλλαξε λίγες εβδομάδες μετά. Στις 16 Απριλίου ο Έρντογαν αποκάλυψε το Ισραήλ «εχθρό του Ισλάμ», με αφορμή τα ισραηλινά χτυπήματα στην περιοχή της Γάζας μια ημέρα πριν.¹⁵⁰ Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και η ανακοίνωση του υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας, που καταδίκασε τις ισραηλινές ενέργειες οι οποίες οδηγούν στην «καταπίεση» του λαού της Παλαιστίνης¹⁵¹.

Η αντικρουόμενη απεικόνιση του Ισραήλ στον τουρκικό Τύπο περιγράφει και το διπλό ρόλο που επιτελεί το Ισραήλ στην τουρκική εξωτερική πολιτική, καθώς η Τουρκία φαίνεται να επιδιώκει -τουλάχιστον από το φθινόπωρο του 2020- να πετύχει την επαναπροσέγγιση στα κλιμάκια χαμηλής πολιτικής, με υπεύθυνο τον Χακάν Φιντάν, τον επικεφαλής της Τουρκικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (M.I.T.), με απώτερο σκοπό τη δημιουργία ρηγμάτων στο τρίγωνο

¹⁴⁸ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Israel in contact with Turkey over gas: Netanyahu”, 11 Μαρτίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/economy/israel-in-contact-with-turkey-over-gas-netanyahu/2172808>

¹⁴⁹ *Hurriyet Daily News*, “Israel says ready to cooperate with Turkey on east Med gas”, 10 Μαρτίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/israel-says-ready-to-cooperate-with-turkey-on-east-med-gas-163016>

¹⁵⁰ *Ahval*, “Israel an enemy of Islam, Turkey to let all humanity know - Turkish Pres Erdoğan”, 17 Απριλίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-israel/israel-enemy-islam-turkey-let-all-humanity-know-turkish-pres-erdogan>

¹⁵¹ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “No: 152, 16 April 2021, Press Release Regarding Israel's Attacks on Gaza Strip and its Acts of Oppression Against the Palestinian People”, 16 Απριλίου 2021. https://www.mfa.gov.tr/no_-152_-israil-in-gazze-ye-yonelik-saldirilari-ve-filistin-halkina-yonelik-baskici-uygulamalari-hk.en.mfa

Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ.¹⁵² Το συγκεκριμένο τρίγωνο ενισχύθηκε το τελευταίο διάστημα στο πλαίσιο της στρατηγικής εξωτερικής εξισορρόπησης της απειλής που προέρχεται από τον τουρκικό αναθεωρητισμό. Μια ενδεχόμενη προσέγγιση Τουρκίας-Ισραήλ στο ζήτημα της ενέργειας, όπως θα επιθυμούσε η Άγκυρα, θα μπορούσε να επιφέρει και δυνητικά οικονομικά οφέλη από την αξιοποίηση μέρους του ισραηλινού φυσικού αερίου για τις ανάγκες της τουρκικής αγοράς. Δημοσιεύματα στο Ισραήλ, ωστόσο, δεν επιβεβαιώνουν μια τόσο θερμή στάση από πλευράς ισραηλινής ηγεσίας, όσον αφορά την επαναπροσέγγιση με την Τουρκία. Μάλιστα αναφέρουν πως δημοσίευση τέτοιων άρθρων στον τουρκικό Τύπο είναι σύνηθες φαινόμενο και επιδιώκουν την αποδυνάμωση περιφερειακών συμμαχιών, στις οποίες δεν συμμετέχει η Τουρκία.¹⁵³ Σημείο έντονης διαφωνίας στις διμερείς τουρκοϊσραηλινές σχέσεις παρουσιάζεται να είναι η τουρκική στήριξη προς τη Χαμάς, την οποία το Ισραήλ θεωρεί τρομοκρατική οργάνωση.

Ας μη λησμονούμε, ακόμη, ότι το έντονο αρνητικό στοιχείο στην πλαisiώση του Ισραήλ με όρους θρησκευτικής αντιπαλότητας αποσκοπεί στην προβολή της Τουρκίας ως προστάτιδας δύναμης των Μουσουλμάνων και των αδυνάτων της περιοχής. Με αυτό τον τρόπο η τουρκική ηγεσία επιχειρεί να συσπειρώσει γύρω του το ισλαμικό στοιχείο, επιφυλάσσοντας στο Ισραήλ το ρόλο του εξωτερικού εχθρού. Η ειδική σχέση με τους ομοδόξους της περιοχής συνιστούν μοχλό πίεσης προκειμένου να αξιοποιηθούν ως νομιμοποιητική βάση στις ηγεμονικές βλέψεις της Άγκυρας, εφόσον οι προσπάθειες επαναπροσέγγισης με δέλεαρ το οικονομικό όφελος αποτύχουν. Είναι ηλίου φαινότορο ότι όποια περιφερειακή χώρα υποκύψει στην πολιτική του «καρότου και του μαστίγιου» της Άγκυρας για χάρη ενός πρόσκαιρου οικονομικού οφέλους θα υποστεί και τις πολιτικές συνέπειες. Η ισραηλινή ηγεσία έχει την πικρή εμπειρία από την αλλαγή πλεύσης της τουρκικής ηγεσίας ήδη από τα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας (2009-2010).

¹⁵² Amberin Zaman, “Turkey opens secret channel to fix ties with Israel”, *Al-Monitor*, 30 Νοεμβρίου 2020. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/11/turkey-ties-israel-biden-trump-s400-saudi-arabia-erdogan.html>

¹⁵³ *Jerusalem Post*, “Israel should be wary of Turkey – editorial”, 3 Απριλίου 2021. <https://www.jpost.com/opinion/israel-should-be-wary-of-turkey-opinion-664004>

3.1.5. Σχέσεις με Ιράν

3.1.5.1. Διπλωματικές Σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Τεχεράνης

Η ένταση μεταξύ Άγκυρας και Τεχεράνης που ενισχύθηκε από την πρόσφατη τουρκική επιχείρηση εναντίον του Ε.Κ.Κ. στο βόρειο Ιράκ, εξελίχθηκε σε διπλωματική κρίση στα τέλη Φεβρουαρίου.¹⁵⁴ Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε τον Ιρανό πρέσβη στην Άγκυρα να δώσει εξηγήσεις σχετικά με τις δηλώσεις του Ιρανού πρέσβη στη Βαγδάτη, ο οποίος είχε αναφερθεί σε επιθετικές ενέργειες της Τουρκίας στο βόρειο Ιράκ. Σύμφωνα με την τουρκική πλευρά, τέτοιου είδους δηλώσεις παραγνωρίζουν την απειλή που συνιστά το Ε.Κ.Κ.. Αργότερα την ίδια ημέρα, ως αντίποινα, ο Τούρκος πρέσβης στην Τεχεράνη κλήθηκε στο ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών με αφορμή προηγούμενες δηλώσεις του Τούρκου υπουργού Εσωτερικών, Σουλεϊμάν Σοϊλού, οι οποίες κατηγορούσαν το Ιράν ότι «υποθάλλει 525 τρομοκράτες (του Ε.Κ.Κ.)».¹⁵⁵

Υπό ένα γενικότερο πρίσμα, η Τεχεράνη αντιλαμβάνεται τις τουρκικές επιχειρήσεις στο βόρειο Ιράκ ως προσπάθειες διείσδυσης και άσκησης ελέγχου στις υποθέσεις της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής (Κ.Α.Π.), αλλά και της επίσημης κυβέρνησης της Βαγδάτης, η οποία τηρεί στενές σχέσεις με το Ιράν. Η Τεχεράνη θεωρεί ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις δύνανται να υποβαθμίσουν τη δική της επιρροή σε μια περιοχή στρατηγικής σημασίας για τα ιρανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή.

Αποσκοπώντας εν μέρει στην αποκλιμάκωση της έντασης, στις 19 Μαρτίου, ο Ιρανός υπουργός Εξωτερικών, Τζαβάντ Ζαρίφ, επισκέφθηκε την Άγκυρα και συνάντησε τόσο τον Τούρκο ομόλογό του όσο και τον Πρόεδρο Έρντογαν.¹⁵⁶

¹⁵⁴ *Asharq Al-Aswat*, “Turkish-Iranian Diplomatic Row Erupts Over Iraq”, 1 Μαρτίου 2021, <https://english.aawsat.com/home/article/2834431/turkish-iranian-diplomatic-row-erupts-over-iraq>

¹⁵⁵ Dorian Jones, “Turkey-Iran Tensions on the Rise as Ankara Expands Operations in Iraq”, *Voice of America*, 2 Μαρτίου 2021, <https://www.voanews.com/middle-east/turkey-iran-tensions-rise-ankara-expands-operations-iraq>

¹⁵⁶ *Ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Iranian, Turkish Foreign Ministers Meet in Istanbul”, 19 Μαρτίου 2021, <https://en.mfa.ir/portal/newsview/632225>

Συζητήθηκαν θέματα περιφερειακής ασφάλειας, όπως η κατάσταση στη Συρία, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας και η ειρηνευτική διαδικασία στο Αφγανιστάν, αλλά και ζητήματα διμερούς συνεργασίας. Το κλίμα των συναντήσεων χαρακτηρίστηκε και από τις δύο πλευρές ως εποικοδομητικό, στοιχείο ενδεικτικό της αμοιβαίας διάθεσης για συνέχιση των σχέσεων συνεργασίας.¹⁵⁷

Στο ίδιο κλίμα, στις 14 Απριλίου, ο Ιρανός Πρόεδρος Χασάν Ρουχανί είχε τηλεφωνική επικοινωνία με τον Έρντογαν, στην οποία τονίστηκε η δέσμευση για εντατικοποίηση των επαφών τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο για την αντιμετώπιση περιφερειακών ζητημάτων όπως το Συριακό.¹⁵⁸ Συζητήθηκαν ακόμη οι κοινές προσπάθειες αντιμετώπισης της πανδημίας και ο σημαντικός ρόλος της Κοινής Οικονομικής Επιτροπής για την ενίσχυση των εμπορικών-οικονομικών και ενεργειακών σχέσεων. Ο Ρουχανί έκανε ξεχωριστή αναφορά στην ανάγκη αντιμετώπισης των επιθετικών ενεργειών του Ισραήλ στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής γενικότερα και εναντίον του Ιράν ειδικότερα.

Οι πρόσφατες κινήσεις προσέγγισης εκ μέρους της Τεχεράνης καταδεικνύουν ότι παρά τις περιστασιακές εντάσεις, το Ιράν δεν επιθυμεί κλιμάκωση στις σχέσεις με την Τουρκία. Απεναντίας, η Τεχεράνη σκοπεύει να διατηρήσει ένα θετικό κλίμα, καθώς βλέπει να διαμορφώνονται κοινά «μέτωπα» που στρέφονται κατά της ίδιας και της Άγκυρας στη Μέση Ανατολή.¹⁵⁹ Ειδικά οι πρόσφατες επιθέσεις σε ιρανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις και πλοία επιτάσσουν την αναζήτηση περιφερειακών συμμάχων και οι ψυχρές σχέσεις Άγκυρας-Τελ Αβίβ συνιστούν ιδανική συγκυρία για την Τεχεράνη. Επιπλέον, το Ιράν πιθανότατα αντιλαμβάνεται ότι η Τουρκία επιδιώκει μια επαναπροσέγγιση με κράτη του Κόλπου που διάκεινται εχθρικά απέναντι στην ίδια και γι' αυτό ενδεχομένως

¹⁵⁷ *Islamic Republic News Agency (IRNA)*, “FM Zarif terms visit to Turkey as “productive”, 19 Μαρτίου 2021, <https://en.irna.ir/news/84270476/FM-Zarif-terms-visit-to-Turkey-as-productive>

¹⁵⁸ *Ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Dr Rouhani in a phone call with his Turkish counterpart: Ties with Turkey of great importance for Iran”, 14 Απριλίου 2021, <https://en.mfa.ir/portal/NewsView/634777/Dr-Rouhani-in-a-phone-call-with-his-Turkish-counterpart-Ties-with-Turkey-of-great-importance-for-Iran>

¹⁵⁹ *Arab News*, “Saudi Arabia and Bahrain join efforts to reduce Iranian, Turkish interference in the Gulf”, 7 Απριλίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1838626/saudi-arabia>

αναλαμβάνει δράση προκειμένου να αποτρέψει μια τέτοια εξέλιξη. Από την πλευρά της, η Άγκυρα, επίσης, δεν επιζητεί κλιμάκωση με το Ιράν. Παράλληλα, ωστόσο, αντιλαμβάνεται ότι μια στενή στρατηγική σχέση δεν θα αποβεί ωφέλιμη στην τρέχουσα συγκυρία, καθώς επιχειρεί να αναθερμάνει τις σχέσεις της τόσο με αραβικά κράτη όσο και με τη Δύση. Συνεπώς, θα προτιμήσει να συνεχιστούν μεν οι επαφές με την Τεχεράνη, ωστόσο όχι με τρόπο που να προκαλεί την ανησυχία των δυνάμεων που επιδιώκει να προσεγγίσει.

3.1.5.2. Οικονομική συνεργασία Ιράν-Τουρκίας

Πέραν των διπλωματικών σχέσεων Τεχεράνης-Άγκυρας, ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και η οικονομική πτυχή των μεταξύ τους σχέσεων. Αμφότερες οι πλευρές έχουν πρόσφατα εκφράσει την πρόθεσή τους να ενισχύσουν τις αμοιβαίες εμπορικές συναλλαγές, με στόχο η αξία τους να αγγίξει τα \$30 δις.¹⁶⁰ Προς το σκοπό αυτό κατά την τελευταία Σύνοδο της Κοινής Οικονομικής Επιτροπής Ιράν-Τουρκίας στις 28 Απριλίου, υπεγράφησαν έξι Μνημόνια Συνεργασίας στους τομείς των τραπεζικών σχέσεων, του εμπορίου, των ιδιωτικών επενδύσεων, των μεταφορών, των τελωνείων, της επιστήμης και της ενέργειας.¹⁶¹

Η Τεχεράνη ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την ενίσχυση των εμπορικών σχέσεων με την Τουρκία διότι λόγω των αμερικανικών κυρώσεων οι εμπορικές συναλλαγές της έχουν δεχθεί σημαντικό πλήγμα. Ενδεικτικά, μεταξύ του 2017 και του 2019, ο συνολικός όγκος των εμπορικών συναλλαγών με την Τουρκία μειώθηκε κατά το ήμισυ, από σχεδόν \$11 δις σε περίπου \$5.5 δις.¹⁶² Γι' αυτό και το Ιράν επιδιώκει να πετύχει την αύξηση κυρίως των ενεργειακών εξαγωγών του στην Τουρκία. Ωστόσο, όσο παραμένουν οι αμερικανικές κυρώσεις, οι φιλόδοξοι στόχοι της Τεχεράνης αναμένεται να αντιμετωπίσουν σημαντικά εμπόδια και

¹⁶⁰ *Πρακτορείο Mehr*, “Vaezi terms Turkey as Iran’s best economic partner in region”, 28 Απριλίου 2021, <https://en.mehrnews.com/news/172738/Vaezi-terms-Turkey-as-Iran-s-best-economic-partner-in-region>

¹⁶¹ *Τουρκικό Υπουργείο Ενέργειας*, “Türkiye-İran ilişkilerinde öncelik Tercihli Ticaret Anlaşması kapsamının genişletilmesi olacak”, 28 Απριλίου 2021, <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=10820>

¹⁶² *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Turkey-Iran Economic and Commercial Relations”, δ.η., <https://www.mfa.gov.tr/economic-and-commercial-relations-with-iran.en.mfa>

καθυστερήσεις. Η Τουρκία από τη δική της πλευρά στοχεύει στην επέκταση της Συμφωνίας Προνομιακού Εμπορίου που συνδέει τα δύο κράτη από το 2015, με την ενσωμάτωση περισσότερων προϊόντων και την απλοποίηση γραφειοκρατικών και τελωνειακών διαδικασιών. Ωστόσο, στην τρέχουσα συγκυρία κατά την οποία η Άγκυρα επιζητά την βελτίωση των σχέσεων με την Ουάσιγκτον, κρίνεται επικίνδυνη η επιδίωξη στενών οικονομικών σχέσεων με την Τεχεράνη κατά παράκαμψη των αμερικανικών κυρώσεων. Το παράδοξο της τουρκό-ιρανικής προσέγγισης γίνεται ακόμη πιο φανερό αν αναλογιστεί κανείς ότι εκκρεμεί η εκδίκαση της υπόθεσης της Τουρκικής Λαϊκής Τράπεζας (Halkbank) στην αμερικανική δικαιοσύνη, η οποία αναμένεται να λάβει χώρα εντός του Μαΐου.

Η προσέγγιση που σημειώνεται στις τουρκό-ιρανικές σχέσεις, αναμένεται να αποτελέσουν ακόμη αγκάθι στις σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Ουάσιγκτον. Η υπογραφή των διακρατικών συμφωνιών με το Ιράν είναι χαρακτηριστική της προσπάθειας που καταβάλει η Τουρκία να αποδείξει την ανεξάρτησή της από τη Δύση και την ανεξάρτητη πορεία στο διεθνές σύστημα. Αν λάβει κανείς υπόψη τις ήδη τεταμένες σχέσεις εξαιτίας της αγοράς των ρωσικών πυραυλικών συστημάτων S-400, την αποπομπή της Τουρκίας από το πρόγραμμα F-35, και την πρόσφατη αναγνώριση της Αρμενικής γενοκτονίας από τον Αμερικανό Πρόεδρο, είναι ηλίου φαινότορο ότι οι επιλογές αυτές της Άγκυρας δεν μπορούν να παίξουν έναν επικοινωνιακό ρόλο στην επαναπροσέγγιση Τουρκίας-Η.Π.Α..

3.1.6. Οι αποφάσεις του Αραβικού Συνδέσμου κατά της Τουρκίας

Το ψυχρό κλίμα στις σχέσεις της Άγκυρας με τα αραβικά κράτη αποτυπώθηκε από τις αποφάσεις της Συνόδου του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών των κρατών-μελών του Αραβικού Συνδέσμου της 3^{ης} Μαρτίου. Ο Αιγύπτιος υπουργός Εξωτερικών Σάμεχ Σούκρι κάλεσε για τον τερματισμό της τουρκικής παρεμβατικότητας στη Συρία και τη Λιβύη, η οποία προκαλεί ρήξεις στις σχέσεις μεταξύ των Αράβων. Αναφερόμενος ειδικότερα στην περίπτωση της Συρίας, επεσήμανε ότι η απομάκρυνση των τουρκικών στρατευμάτων συνιστά

προαπαιτούμενο για την εύρεση βιώσιμης λύσης στη διαμάχη.¹⁶³ Οι δηλώσεις αυτές εντάσσονται σε μια ευρύτερη προσπάθεια συσπείρωσης του αραβικού κόσμου εναντίον της Άγκυρας για την αντιμετώπιση της τουρκικής παρεμβατικής δραστηριότητας που αναπτύσσει εντός τρίτων κρατών, στα οποία τα αραβικά κράτη επιδιώκουν να διαφυλάξουν τα συμφέροντά τους.

Τις αποφάσεις του Συνδέσμου απέρριψε το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, χαρακτηρίζοντάς τις «αβάσιμες» και «ανυπόστατες». Σε μια προσπάθεια να τις απονομιμοποιήσει και να υποβαθμίσει την αξιοπιστία τους, υποστήριξε ακόμη ότι όχι μόνο δεν λαμβάνονται μέσω διαφανών διαδικασιών, αλλά αποδίδονται, επίσης, σε ορισμένα μέλη του οργανισμού, τα οποία *«επιδιώκοντας να αποκρύψουν τις δικές τους καταστροφικές ενέργειες, απευθύνουν στερεότυπες κατηγορίες προς την Τουρκία»*.¹⁶⁴ Στη συγκεκριμένη περίπτωση, μπορεί να παρατηρηθεί ένα μοτίβο που φέρει ομοιότητες με αντίστοιχες τουρκικές αντιδράσεις σε αποφάσεις των ευρωπαϊκών θεσμών που έχουν στοχοποιήσει τουρκικές ενέργειες. Προκειμένου να απαντήσει σε τέτοιου είδους αποφάσεις, η Τουρκία στηρίζεται συνήθως σε ένα παίγνιο απόδοσης ευθυνών που κατευθύνεται εναντίον συγκεκριμένων χωρών οι οποίες -κατά την Άγκυρα- αδικώς θέτουν στο στόχαστρο την Τουρκία. Κατ' αυτό τον τρόπο η Τουρκία αντιστρέφει τα δεδομένα επιχειρώντας να προβάλει τις δικές της ενέργειες ως έχουσες θετικό περιφερειακό αντίκτυπο, ούτως ώστε να τυγχάνουν μεγαλύτερης διεθνούς νομιμοποίησης αντί να στοχοποιούνται.

3.1.7. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου

Κατά την υπό μελέτη περίοδο, μια σειρά από διπλωματικές επαφές κατέδειξαν τις προθέσεις της Άγκυρας για επαναπροσέγγιση με ορισμένα αραβικά κράτη με τα

¹⁶³ *Arab Observer*, “Egypt: FM Sameh Shoukry called for the halt of Turkey interference in Syrian and Libyan lands”, 3 Μαρτίου 2021, <https://www.arabobserver.com/egypt-fm-sameh-shoukry-called-for-the-halt-of-turkey-interference-in-syrian-and-libyan-lands/>

¹⁶⁴ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Press Release Regarding the Decisions of the Arab League Targeting Turkey”, 5 Μαρτίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-84_-arap-ligi-nin-ulkemizi-hedef-alan-kararlari-hk.en.mfa

οποία οι σχέσεις είχαν αντιμετωπίσει προβλήματα κατά το προηγούμενο διάστημα. Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών έχει δηλώσει χαρακτηριστικά επ' αυτού ότι «η Τουρκία είναι έτοιμη για διάλογο με όλες τις χώρες της περιοχής χωρίς προϋποθέσεις» και ότι «θεωρεί την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή ως άρρηκτα συνδεδεμένες με τη δική της (ασφάλεια)». Οι τουρκικές προθέσεις περί αλλαγής στάσης απέναντι στα κράτη του Κόλπου υπαγορεύονται από τη στρατηγική επιδίωξη για ανατροπή των συνθηκών διπλωματικής απομόνωσης της Άγκυρας στη Μέση Ανατολή. Επιδιώκεται επίσης να αξιοποιηθούν στο μέλλον οι ομαλές σχέσεις με τα κράτη αυτά ως ένα πρόσθετο μέσο για να προσεγγιστεί η Ουάσιγκτον.

Υπό το πρίσμα αυτό, μεταξύ άλλων ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου είχε διπλή τηλεφωνική επικοινωνία στις 4 και στις 7 Απριλίου με τον ομόλογό του από το Μπαχρέιν, με τον οποίο συζητήθηκαν οι διμερείς σχέσεις και ενδεχόμενες αμοιβαίες επισκέψεις,¹⁶⁵ ενώ συνεχίστηκαν οι επαφές με το Κατάρ και το Κουβέιτ, κράτη τα οποία ενδεχομένως θα μπορούσαν να διαδραματίσουν διαμεσολαβητικό ρόλο προκειμένου να διευκολύνουν την επαναπροσέγγιση με τη Σαουδική Αραβία και την Αίγυπτο. Ακόμη, στις 22 Απριλίου, ο υπουργός Εξωτερικών των Η.Α.Ε. επικοινωνώντας τηλεφωνικώς με τον Τούρκο ομόλογό του έπειτα από διάστημα μιας πενταετίας.¹⁶⁶ Όλα τα παραπάνω μπορούν να ερμηνευθούν ως ενδείξεις ότι τόσο η Τουρκία όσο και οι υπόλοιποι δρώντες της περιοχής πλέον τάσσονται υπέρ της αλλαγής των περιφερειακών ισορροπιών, εξέλιξη την οποία προκαλεί η απουσία ενός ισχυρού περιφερειακού ηγεμόνα στην περιοχή.

3.1.7.1. Σχέσεις με το Κουβέιτ

Το διήμερο 7-8 Απριλίου ο υπουργός Εξωτερικών του Κουβέιτ, Σεΐχης Ahmad Nasser Al-Mohammad Al-Sabah, ταξίδεψε στην Άγκυρα, όπου είχε ξεχωριστές

¹⁶⁵ Zuhail Demirci, “Turkish, Bahraini foreign ministers talk over phone”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 7 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-bahraini-foreign-ministers-talk-over-phone/2201436>

¹⁶⁶ *Middle East Eye*, “UAE-Turkey: Emirati foreign minister calls Turkish counterpart for first time in five years”, 23 Απριλίου 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/uae-turkey-foreign-minister-call-first-five-years>

επαφές με τον Τούρκο Πρόεδρο, τον ομόλογό του, Μεβλούτ Τσαβούσογλου, και τον Πρόεδρο της Τουρκικής Βουλής Μουσταφά Σέντοπ. Μεταξύ άλλων ο Al-Sabah παρέδωσε στον Πρόεδρο Έρντογαν επιστολή του Εμίρη του Κουβέιτ στην οποία εκφραζόταν η δέσμευση για την εντατικοποίηση των διμερών σχέσεων και των επαφών γύρω από περιφερειακά ζητήματα.¹⁶⁷

Οι υπουργοί Εξωτερικών προέδρευσαν της Συνόδου της Κοινής Επιτροπής Συνεργασίας Τουρκίας-Κουβέιτ, στην οποία δόθηκε έμφαση σε τομείς όπως η άμυνα, οι στρατιωτικές υποθέσεις, ο πολιτισμός, η υγεία και η εκπαίδευση, ενώ υπεγράφησαν έξι Συμφωνίες και Μνημόνια Συνεργασίας σε ορισμένους εξ αυτών. Στη συνάντηση με τον Σέντοπ επισημάνθηκε ότι τα δύο κράτη συναινούν ως προς τους τρόπους αντιμετώπισης περιφερειακών ζητημάτων όπως οι διενέξεις σε Συρία, Λιβύη και Παλαιστίνη.¹⁶⁸ Από την πλευρά του ο Σέντοπ έδωσε έμφαση στο διαμεσολαβητικό ρόλο που διαδραματίζει επιτυχώς το Κουβέιτ στην περιοχή, με επίκεντρο τις πρόσφατες διπλωματικές προσπάθειες επίλυσης της κρίσης του Κόλπου.¹⁶⁹

Λαμβάνοντας υπόψη τις θετικές σχέσεις που διατηρεί η Τουρκία με το Κουβέιτ και την αμοιβαία επιθυμία τους να συνεχιστούν, καθώς και την έμφαση της τουρκικής πλευράς στο διαμεσολαβητικό ρόλο του τελευταίου, καθίσταται αντιληπτό ότι η Άγκυρα θα επιδιώξει να αξιοποιήσει τους δεσμούς της με αυτό. Οι αγαστές σχέσεις με το συγκεκριμένο αραβικό κράτος θα μπορούσαν να φανούν ωφέλιμες στην προσπάθεια προσέγγισης άλλων κρατών, όπως η Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν.

¹⁶⁷ Diana Shalhub, “Kuwait wants to strengthen ties with Turkey, says ruler”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 9 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/kuwait-wants-to-strengthen-ties-with-turkey-says-ruler/2203565>

¹⁶⁸ *Kuwait Times*, “Turkey, Kuwait on identical approach toward int’l affairs”, 10 Απριλίου 2021, <https://news.kuwaittimes.net/website/turkey-kuwait-on-identical-approach-toward-intl-affairs/>

¹⁶⁹ Emin Avundukluoglu, “Ankara sees importance of Kuwait’s mediation: Official”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 8 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/ankara-sees-importance-of-kuwaits-mediation-official/2202612>

3.1.7.2. Σχέσεις με το Κατάρ

Το καλό κλίμα στις σχέσεις μεταξύ Άγκυρας-Ντόχα φαίνεται να διατηρείται, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη συχνότητα των διπλωματικών επαφών μεταξύ των δύο πλευρών.

Το διήμερο 10-11 Μαρτίου ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου επισκέφθηκε για δεύτερη φορά από την έναρξη του έτους το Κατάρ και πραγματοποίησε ξανά ξεχωριστές συναντήσεις με τον ομόλογό του και τον Σεΐχη Tamim.¹⁷⁰ Στις συναντήσεις αυτές τέθηκαν τα ζητήματα της Συρίας και του Αφγανιστάν, καθώς και άλλα που άπτονται των διμερών σχέσεων. Ειδικότερα, όσον αφορά το Συριακό, η ταυτόχρονη παρουσία του Ρώσου υπουργού Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ στη Ντόχα επέτρεψε την εγκαινίαση της ειρηνευτικής «Διαδικασίας της Ντόχα».¹⁷¹ Επιπλέον, η αναμενόμενη διοργάνωση της Συνόδου για το Αφγανιστάν στην Τουρκία επέτασσε στενό συντονισμό με τη Ντόχα, που είχε αναλάβει τη διεξαγωγή αντίστοιχων συνόδων έως σήμερα.

Οι διπλωματικές επαφές συνεχίστηκαν με την επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών του Κατάρ στην Κωνσταντινούπολη, όπου συναντήθηκε τόσο με τον Πρόεδρο Έρντογαν όσο και με τον ομόλογό του Τσαβούσογλου,¹⁷² ενώ στις 22 Απριλίου ο Πρόεδρος της Τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας Ισμαήλ Ντεμίρ συνάντησε τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου στη Ντόχα και συζήτησε μαζί του τις προοπτικές επέκτασης της αμυντικής συνεργασίας Κατάρ-Τουρκίας.¹⁷³ Σύμφωνα με ορισμένες αναφορές, στις συζητήσεις αυτές ο Ντεμίρ πρότεινε στο

¹⁷⁰ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Visit of Foreign Minister Mevlut Cavusoglu to Qatar to Attend the Turkey-Qatar-Russia Trilateral Foreign Ministers’ Meeting, 10-11 March 2021”, 11 Μαρτίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-katar-i-ziyareti-11-3-2021.en.mfa>

¹⁷¹ Ο.π.

¹⁷² *Yeni Şafak*, “Erdogan meets Qatari foreign minister in Istanbul”, 27 Μαρτίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/world/erdogan-meets-qatari-foreign-minister-in-istanbul-3563619>

¹⁷³ *Middle East Monitor*, “Qatar, Turkey discuss joint military cooperation”, 23 Απριλίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210423-qatar-turkey-discuss-joint-military-cooperation/>

Κατάρ να αναλάβει τη χρηματοδότηση της παραγωγής των νέων M.E.A. *Akinci Tiha* που σχεδιάζει η Τουρκία.¹⁷⁴

Στόχος της Άγκυρας παραμένει η διατήρηση των στενών επαφών με το Κατάρ, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα των νέων περιφερειακών ισορροπιών μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της αλ-Ουλά με σκοπό τον τερματισμό της κρίσης μεταξύ των αραβικών κρατών του Κόλπου.¹⁷⁵ Υπό το φως αυτών των εξελίξεων, η Τουρκία επιδιώκει να διασφαλίσει ότι παρόλο που θα περιοριστούν οι επιπτώσεις της διεθνούς απομόνωσης του Κατάρ, που μέχρι πρότινος διατηρούσαν έντονο το ενδιαφέρον του τελευταίου για τη συνέχιση των σχέσεων με την Άγκυρα, η ίδια θα εξακολουθεί να έχει προνομιακές σχέσεις και να αποκομίζει οφέλη και οικονομικά ανταλλάγματα. Εάν συνυπολογιστεί η τουρκική κινητικότητα που το τελευταίο διάστημα αποσκοπεί στην επαναπροσέγγιση με αραβικά κράτη, όπως η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία, καθίσταται αντιληπτή η σημασία των δεσμών με τη Ντόχα, οι οποίοι δύνανται να αποτελέσουν μια «γέφυρα» στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας.¹⁷⁶

3.1.7.3. Σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία

Κατά την υπό μελέτη περίοδο, η τουρκική επιδίωξη για επαναπροσέγγιση με το Ριάντ κατέστη σαφής με ποικίλους τρόπους. Ο ίδιος ο Τσαβούσογλου δήλωσε χαρακτηριστικά ότι «η Τουρκία δεν έχει λόγο να μη βελτιώσει τις σχέσεις της με τη Σαουδική Αραβία. Αν εκείνοι κάνουν ένα βήμα, θα κάνουμε κι εμείς».¹⁷⁷ Στο ίδιο πλαίσιο, το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών καταδίκασε τις επιθέσεις που δέχθηκαν σαουδαραβικές εγκαταστάσεις στις 7 Μαρτίου, στέλνοντας επ' ευκαιρία

¹⁷⁴ *The Arab Weekly*, “Qatar invests in the new Turkish ‘Akinci Tiha’ drone”, 24 Απριλίου 2021, <https://theArabweekly.com/qatar-invests-new-turkish-akinci-tiha-drone>

¹⁷⁵ Meliha Benli Altunisik, “The end of the Gulf rift may not signal the end of Turkey-Qatar relations”, *Atlantic Council*, 5 Απριλίου 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/the-end-of-the-gulf-rift-may-not-signal-the-end-of-turkey-qatar-relations/>

¹⁷⁶ Oraib Al-Rantawi, “New winds are blowing in Turkey and the Arab world”, *Middle East Monitor*, 10 Μαρτίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210310-new-winds-are-blowing-in-turkey-and-the-arab-world/>

¹⁷⁷ *Arab News*, “Turkey’s FM says no reason for Ankara not to mend ties with Saudi Arabia, UAE”, 12 Μαρτίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1824191/middle-east>

«τις θερμές ευχές [της Άγκυρας] στο αδελφικό κράτος της Σαουδικής Αραβίας και το λαό του». ¹⁷⁸ Στις 14 Απριλίου ο Τούρκος Πρόεδρος επικοινωνήσε τηλεφωνικά με τον βασιλιά Σαλμάν, με σκοπό να μεταφέρει ακόμη και τις ευχές του για την έναρξη της περιόδου του Ραμαζανίου. ¹⁷⁹

Επιπλέον, στα μέσα Μαρτίου ο Έρντογαν ισχυρίστηκε ότι το Ριάντ έχει αιτηθεί την αγορά Μ.Ε.Α. από την Τουρκία, ¹⁸⁰ ενώ παράλληλα υπήρξαν μη επιβεβαιωμένες αναφορές ότι δύο σαουδαραβικές εταιρίες έχουν ξεκινήσει τη συμπαραγωγή του Μ.Ε.Α. «Karayel-SU» ¹⁸¹ με την άδεια της τουρκικής εταιρείας *Vestel Savunma*. ¹⁸² Αν και η Σαουδική Αραβία είχε πράγματι εκφράσει ενδιαφέρον για τα τουρκικά Μ.Ε.Α. το 2017, πιθανότατα η τωρινή πρόταση Έρντογαν ενδέχεται να απηχεί περισσότερο την τουρκική επιδίωξη για πώληση των αεροσκαφών παρά την επιθυμία των Σαουδαράβων να τα αγοράσουν. Άλλωστε, σύμφωνα με τη σαουδαραβική πλευρά, ο Έρντογαν είχε προβεί σε αντίστοιχη πρόταση σε τηλεφωνική επικοινωνία του με τον βασιλιά Σαλμάν προ τριμήνου. ¹⁸³

Ανεξαρτήτως από το αληθές ή μη των παραπάνω αναφορών, εκτιμάται ότι η πρόταση του Έρντογαν αποβλέπει σε τρεις κυρίως στόχους. Πρώτον, ερμηνεύεται στο πλαίσιο της προσπάθειας αναθέρμανσης των σχέσεων με τη Σαουδική Αραβία, καθώς μια πιθανή συνεργασία στον αμυντικό τομέα θα προσέφερε μιας πρώτης

¹⁷⁸ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Press Release Regarding the Attacks Against the City of Damman of Saudi Arabia”, 9 Μαρτίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-87_-suudi-arabistan-in-dammam-sehri-yakinlarinda-gerceklestirilen-saldiri-hk.en.mfa

¹⁷⁹ *Saudi Gazette*, “King Salman receives phone call from Turkish President Erdogan”, 14 Απριλίου 2021, <https://saudigazette.com.sa/article/605600/SAUDI-ARABIA/King-Salman-receives-phone-call-from-Turkish-President-Erdogan>

¹⁸⁰ *Al-monitor*, “Intel: Saudi Arabia seeks Turkey’s drones, Erdogan says”, 16 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkey-saudi-drones-erdogan.html>

¹⁸¹ Η Σαουδική Αραβία έχει προμηθευτεί τέτοια Μ.Ε.Α. βάσει συμφωνίας του 2018, ενώ έχει προαναγγελθεί και η κατασκευή έξι εγχώριων Μ.Ε.Α. από την *Intra Defense Technologies* εντός του 2021. Βλ. *Λογαριασμός της Γενικής Αρχής Αμυντικής Βιομηχανίας της Σαουδικής Αραβίας στο Twitter*, 27 Απριλίου 2020, https://twitter.com/GAMI_KSA/status/1254790585069830145

¹⁸² Burak Ege Bekdil, “Two Saudi companies to produce Turkish drones”, *Defense News*, 22 Μαρτίου 2021, <https://www.defensenews.com/unmanned/2021/03/22/two-saudi-companies-to-produce-turkish-drones/>

¹⁸³ *The Arab Weekly*, “Erdogan sees contradiction that isn’t as he makes unfounded claim of Saudi request for drones”, 18 Μαρτίου 2021, <https://theArabweekly.com/erdogan-sees-contradiction-isnt-he-makes-unfounded-claim-saudi-request-drones>

τάξης ευκαιρία για επαναπροσέγγιση. Ως εκ τούτου, ο Έρντογαν επιδιώκει να υπενθυμίσει στο Ριάντ ότι ακόμα εκκρεμεί η αγορά των Μ.Ε.Α. για τα οποία πριν λίγα χρόνια εξέφρασε ενδιαφέρον, και η Τουρκία παραμένει καθ' όλα έτοιμη να τα προμηθεύσει. Δεύτερον, η Τουρκία διαρκώς αναζητά πιθανούς αγοραστές για τα Μ.Ε.Α. της και μια τέτοια αγοραπωλησία με μια περιφερειακή δύναμη όπως το Ριάντ θα κρινόταν ως εξαιρετικά επωφελής τόσο για την Τουρκική Αμυντική Βιομηχανία όσο και για την τουρκική οικονομία. Τρίτον, ο Έρντογαν επεσήμανε το παράδοξο της συμμετοχής του Ριάντ σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις με την Ελλάδα, ενώ παράλληλα εκφράζει ενδιαφέρον για τουρκικά Μ.Ε.Α..

Η τελευταία επισήμανση αξίζει ιδιαίτερης προσοχής, καθώς καταδεικνύει την τουρκική αμηχανία γύρω από τις εντεινόμενες επαφές Ελλάδας-Σαουδικής Αραβίας. Κινήσεις όπως η παρουσία σαουδαραβικών F-15C στην Κρήτη, η συμμετοχή Σαουδαράβων στο «Φόρουμ Φιλία», οι αμοιβαίες επισκέψεις και δη η υπογραφή της Συμφωνίας Διευθέτησης Καθεστώτων Ενόπλων Δυνάμεων,¹⁸⁴ επιτείνουν το αίσθημα περικύκλωσης και διπλωματικής απομόνωσης της Άγκυρας σε Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή. Ερμηνεύονται, ακόμη, ως μια προσπάθεια που στρέφεται εναντίον της ίδιας και καθιστούν επιτακτική την πλήρη επαναπροσέγγιση με το Ριάντ. Στην τρέχουσα συγκυρία, η συνέχιση της αμυντικής συνεργασίας Ελλάδας-Σαουδικής Αραβίας κρίνεται ως αμοιβαία επωφελής, καθώς αφενός η Αθήνα επιτυγχάνει το στόχο της δημιουργίας περιφερειακών συμμαχιών που εντείνουν το δίλημμα ανασφάλειας της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, αφετέρου το Ριάντ αξιοποιεί τις διπλωματικές επαφές με την Ελλάδα για να ασκήσει πρόσθετη πίεση και να δυσχεράνει περαιτέρω την τουρκική θέση, έτσι ώστε να αποσπάσει μεγαλύτερες παραχωρήσεις από την Άγκυρα, όταν αποφασίσει υπέρ της ομαλοποίησης των σχέσεων.

Στο ίδιο πλαίσιο, η Σαουδική Αραβία εξακολουθεί να τονίζει την ανάγκη καταπολέμησης της απειλής που προέρχεται από την ιρανική και τουρκική δράση

¹⁸⁴ *Ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης*, «Ολοκλήρωση κοινής επισκέψεως ΥΕΘΑ Ν. Παναγιωτόπουλου & ΥΠΕΞ Ν. Δένδια στη Σαουδική Αραβία», 20 Απριλίου 2021, <https://www.mod.mil.gr/oloklirosi-koinis-episkepseos-yetha-n-panagiotopoyloy-amp-ypex-n-dendia/>

στη Μέση Ανατολή και προς το σκοπό αυτό επηρεάζει περιφερειακούς συμμάχους της, όπως το Μπαχρέιν, προκειμένου να καθυστερήσει την επαναπροσέγγιση με την Τουρκία.¹⁸⁵ Ως αποτέλεσμα, η Άγκυρα θα εξωθηθεί να προσφέρει ακόμη μεγαλύτερα ανταλλάγματα για να επαναφέρει το Ριάντ μεταξύ των εταίρων της, να διασπάσει τις περιφερειακές πρωτοβουλίες και να ανατρέψει τις ισορροπίες που παρατηρεί να διαμορφώνονται σε βάρος της.

Από την πλευρά του το Ριάντ προς το παρόν δεν δείχνει να περιορίζει την πίεση που έχει κλιμακώσει από το περασμένο φθινόπωρο, με αφορμή την απόφαση της Άγκυρας να καταδικάσει Σαουδάραβες για τη δολοφονία του Τζαμάλ Κασόγκι το 2018. Η πίεση αυτή έχει στηριχθεί κυρίως σε ένα ανεπίσημο μποϊκοτάζ σε τουρκικά προϊόντα, θέτοντας παράλληλα γραφειοκρατικά εμπόδια σε Σαουδάραβες επιχειρηματίες που επιθυμούν να συνεργαστούν με τουρκικές εταιρείες. Έγινε επίσης γνωστό ότι πέρυσι ανεστάλη και η λειτουργία οκτώ τουρκικών σχολείων στη Μέκκα και τη Μεδίνα.¹⁸⁶

Ειδικότερα ως προς το μποϊκοτάζ, οι επιπτώσεις του έγιναν ιδιαίτερα αισθητές το πρώτο τρίμηνο του έτους με κατακόρυφη μείωση των τουρκικών εξαγωγών σε ποσοστό 93%.¹⁸⁷ Προκειμένου να παρακάμψουν τους περιορισμούς, ορισμένες επιχειρήσεις αποστέλλουν τα τουρκικά προϊόντα μέσω τρίτων χωρών, στις οποίες προμηθεύονται πλαστά έγγραφα, έτσι ώστε να γίνονται δεκτά στη Σαουδική Αραβία.¹⁸⁸ Παράλληλα, η Άγκυρα επέλεξε να διαμαρτυρηθεί για τις περιοριστικές πρακτικές του Ριάντ στη Σύνοδο του Συμβουλίου Αγαθών του

¹⁸⁵ *Arab News*, “Saudi Arabia and Bahrain join efforts to reduce Iranian, Turkish interference in the Gulf”, 6 Απριλίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1838626/saudi-arabia>

¹⁸⁶ Ragip Soyly, “Saudi Arabia closes Turkish schools amid unofficial boycott”, *Middle East Eye*, 16 Μαρτίου 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-turkey-closed-schools-exports-khashoggi>

¹⁸⁷ *Daily Sabah*, “Turkey’s exports to Saudi Arabia all but dry up in March amid boycott”, 2 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkeys-exports-to-saudi-arabia-all-but-dry-up-in-march-amid-boycott>

¹⁸⁸ *Reuters*, “Black market’ emerges to dodge unofficial Turkish-Saudi trade blockade – sources”, 1 Απριλίου 2021, <https://www.reuters.com/article/turkey-saudi-trade-black-market-idUSL1N2LT0NK>

Π.Ο.Ε. στις 31 Μαρτίου.¹⁸⁹ Θέτοντας το ζήτημα ενόπιον της διεθνούς κοινότητας, η Τουρκία υιοθετεί για μια ακόμη φορά το αφήγημα του αδικημένου -στην προκειμένη περίπτωση εμπορικού εταίρου- ο οποίος αδικώς πλήττεται από τις πρακτικές που ακολουθεί μια άλλη χώρα εναντίον του και γι' αυτό η διεθνής κοινότητα οφείλει να πιέσει προς επανόρθωση της κατάστασης. Όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι η τουρκική ηγεσία θα αναγκαστεί να καταναλώσει πολύ ενέργεια και κόπο έως ότου πείσει το Ριάντ για την μεταμέλειά της και για την διάθεσή της να παραιτηθεί από τις ηγεμονικές διαθέσεις της στην Αραβική Χερσόνησο.

3.1.7.4. Πιθανή εμπλοκή της Τουρκίας στην Υεμένη

Στην προσπάθεια να καταδείξει τη δέσμευσή της στην επαναπροσέγγιση με τη Σαουδική Αραβία υπάρχουν αναφορές ότι η Τουρκία προετοιμάζει την αποστολή μισθοφορικών στρατευμάτων από τη Συρία¹⁹⁰ και τουρκικού στρατιωτικού εξοπλισμού, συμπεριλαμβανομένων Μ.Ε.Α.,¹⁹¹ προς συνδρομή του συνασπισμού δυνάμεων που στηρίζει το Ριάντ εναντίον των Χούθι στον εμφύλιο της Υεμένης.

Στο διεθνές επίπεδο, η υιοθέτηση μιας περισσότερο αυστηρής στάσης της κυβέρνησης Μπάιντεν γύρω από την εμπλοκή της Σαουδικής Αραβίας στον εμφύλιο της Υεμένης και τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Ριάντ, σε συνδυασμό με τις προσπάθειες διάσωσης της Συμφωνίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, έχουν εντείνει τη διπλωματική απομόνωση της Σαουδικής Αραβίας. Η Τουρκία ως εκ τούτου αντιλαμβάνεται ότι το Ριάντ χρειάζεται διεθνή στήριξη και συνεπώς θα αξιολογούσε θετικά την τουρκική συνδρομή, η οποία ενδεχομένως θα ήταν σε θέση να αμβλύνει το μεγάλο κόστος που έχει επωμιστεί η Σαουδική Αραβία, ανατρέποντας την ισορροπία στο πεδίο προς όφελος του

¹⁸⁹ *World Trade Organization – Council for Trade in Goods*, “Proposed Agenda”, 26 Μαρτίου 2021, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/G/C/W793.pdf&Open=True>

¹⁹⁰ Fehim Tastekin, “Could Turkish involvement in Yemen free Saudi Arabia?”, *Al-monitor*, 2 Απριλίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/could-turkish-involvement-yemen-free-saudi-arabia>

¹⁹¹ *Islamic World News Analysis Group*, “Turkish weapons on the way to Yemen”, 4 Απριλίου 2021, <https://english.iswnews.com/18168/turkish-weapons-on-the-way-to-yemen/>

σαουδαραβικού συνασπισμού.¹⁹² Από την άλλη, όμως, μια τέτοια εξέλιξη θα δημιουργούσε ένα νέο μέτωπο με το Ιράν στη Μέση Ανατολή. Ήδη οι υποστηριζόμενοι από την Τεχεράνη Χούθι έχουν προειδοποιήσει την Άγκυρα να μην υλοποιήσει τα σχέδια εμπλοκής υπέρ του σαουδαραβικού συνασπισμού, απειλώντας με καταστροφικές συνέπειες.¹⁹³ Συνεπώς, ενώ η έμπρακτη συνδρομή προς τη Σαουδική Αραβία θα συνέβαλε στην ομαλοποίηση των σχέσεων, το κόστος της εμπλοκής σε ένα ακόμη μέτωπο δεν θα μπορούσε να ήταν προς το συμφέρον της Τουρκίας, καθώς θα την εξέθετε σε πρόσθετους κινδύνους, καθιστώντας ορατό τον κίνδυνο της υπερεπέκτασης.

Κατ' αυτό τον τρόπο επιβεβαιώνονται για άλλη μια φορά οι μέθοδοι που πλέον υιοθετεί η Τουρκία ως βραχίονες της εξωτερικής της πολιτικής στην άμεση περιφέρειά της, δηλαδή η εκπαίδευση και αποστολή μισθοφορικών στρατευμάτων χαμηλού κόστους σε συγκρούσεις δι' αντιπροσώπων προς υπεράσπιση της μιας ή της άλλης πλευράς, με στόχο την εξυπηρέτηση δικών της συμφερόντων, όπως ακριβώς απεδείχθη στις περιπτώσεις της Λιβύης, της Συρίας και του Ναγκόρνο Καραμπάχ.

3.1.8 Σχέσεις με την Αίγυπτο: Χάρτες αιγυπτιακής Α.Ο.Ζ. και προσπάθειες επαναπροσέγγισης

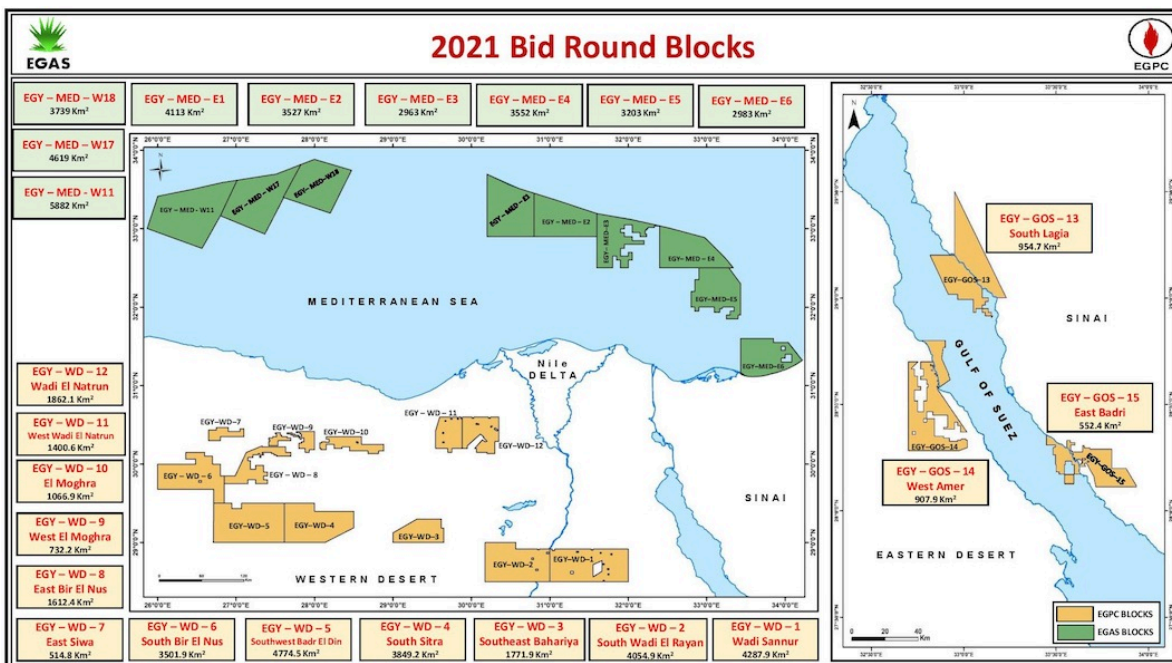
Στις 18 Φεβρουαρίου η Αιγυπτιακή Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου προχώρησε στην προκήρυξη διεθνούς διαγωνισμού για την εκχώρηση αδειών ερευνών για υδρογονάνθρακες εντός της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (Α.Ο.Ζ.) της Αιγύπτου. Ο αρχικός χάρτης που συνόδευε την προκήρυξη και οριοθετούσε τα επιμέρους οικόπεδα της αιγυπτιακής Α.Ο.Ζ. παρουσίαζε τμήμα του οικοπέδου EGY-MED-W18 (Οικόπεδο 18), που βρίσκεται στα ανατολικά του 28^{ου}

¹⁹² Ένθερμος υποστηρικτής της τουρκικής εμπλοκής είναι το Κόμμα Al-Islah, παρακλάδι της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Υεμένη, απέναντι στο οποίο όμως η Σαουδική Αραβία -και πολύ περισσότερο τα Η.Α.Ε.- διατηρούν ιδιαίτερα επιφυλακτική στάση.

¹⁹³ *Middle East Monitor*, "Houthis warn Turkey against Yemen intervention", 8 Απριλίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210408-houthis-warn-turkey-against-yemen-intervention/>

μεσημβρινού, να ακολουθεί τη γραμμή που η Άγκυρα εκφράζει ως το εξωτερικό όριο της δικής της Α.Ο.Ζ..¹⁹⁴

Χάρτης 1. Τα οικόπεδα της 18ης Φεβρουαρίου

Πηγή: Energy Egypt, 18 Φεβρουαρίου 2021.

Εντός του Μαρτίου η τουρκική ηγεσία ξεκίνησε να εκφράζει συστηματικά την προθυμία της να εξομαλύνει τις τουρκοαιγυπτιακές σχέσεις. Ο Τσαβούσογλου δήλωσε ότι η Τουρκία είναι ανοιχτή να προχωρήσει σε διμερείς διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών και πως μια τέτοια συμφωνία θα μπορούσε να οριστικοποιηθεί αμέσως, καθώς η Άγκυρα αντιλαμβάνεται θετικά την απόφαση του Καΐρου να ξεκινήσει έρευνες σε οικόπεδα που δεν είναι διαφιλονικούμενα.¹⁹⁵ Παρόμοια υπήρξε και η στάση του Τούρκου υπουργού Εθνικής Αμύνης, ο οποίος

¹⁹⁴ Νέδος Βασιλης, «Ανοιχτή πόρτα από Κάιρο σε Άγκυρα», *Η Καθημερινή*, 25 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561275788/anoichti-porta-apo-kairo-se-agkyra/>

¹⁹⁵ Κωστίδης Μανώλης, «Τουρκικό άνοιγμα σε Αίγυπτο για ΑΟΖ», *Η Καθημερινή*, 4 Μαρτίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561283771/toyrkiko-anoigma-se-aigypto-gia-aoz/>

επικαλέστηκε τις «πολλές [και κοινές] ιστορικές και πολιτιστικές αξίες» των δύο χωρών, που θα μπορούσαν να ενεργοποιηθούν για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων.¹⁹⁶ Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Ιμπραήμ Καλίν έκανε λόγο για «αλλαγή σελίδας» καταγράφοντας τα ζητήματα που επιθυμεί η Άγκυρα να θέσει προς συζήτηση με το Κάιρο, όπως οι θαλάσσιες ζώνες, το παλαιστινιακό και η Λιβύη.¹⁹⁷

Οι τουρκικές κινήσεις κινητοποίησαν την Αθήνα. Ο Έλληνας πρωθυπουργός συνομίλησε τηλεφωνικώς με τον Αιγύπτιο Πρόεδρο, με αποτέλεσμα, σύμφωνα με αιγυπτιακά μέσα, ο δεύτερος να διαψεύσει τους τουρκικούς ισχυρισμούς και να διαβεβαιώσει πως οποιαδήποτε διαπραγμάτευση θα συμπεριλάμβανε Ελλάδα και Κύπρο.¹⁹⁸ Παράλληλα, στις 8 Μαρτίου ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών μετέβη στο Κάιρο όπου είχε συνομιλία με τον Αιγύπτιο ομόλογό του Σάμεχ Σούκρι. Προϊόν της συνομιλίας των δύο ήταν ο αναπροσδιορισμός των συντεταγμένων του οικοπέδου 18, έτσι ώστε να μην συμπίπτουν με τη γραμμή που η Άγκυρα αντιλαμβάνεται ως το ανατολικό όριο της δικής της Α.Ο.Ζ..¹⁹⁹

Παρά τις αρχικές απορρίψεις, η τουρκική προσπάθεια επαναπροσέγγισης με την Αιγύπτου εκδηλώθηκε εκ νέου στις 12 Μαρτίου, όταν ο Τσαβούσογλου αποκάλυψε ότι οι πρώτες διπλωματικές επαφές μεταξύ των δύο χωρών είχαν ξεκινήσει τουλάχιστον από το 2013 και αφορούσαν την ανταλλαγή πληροφοριών

¹⁹⁶ *Ahval*, “Turkey praises Egypt, signals maritime demarcation treaty”, 6 Μαρτίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-egypt/turkey-praises-egypt-signals-maritime-demarcation-treaty>

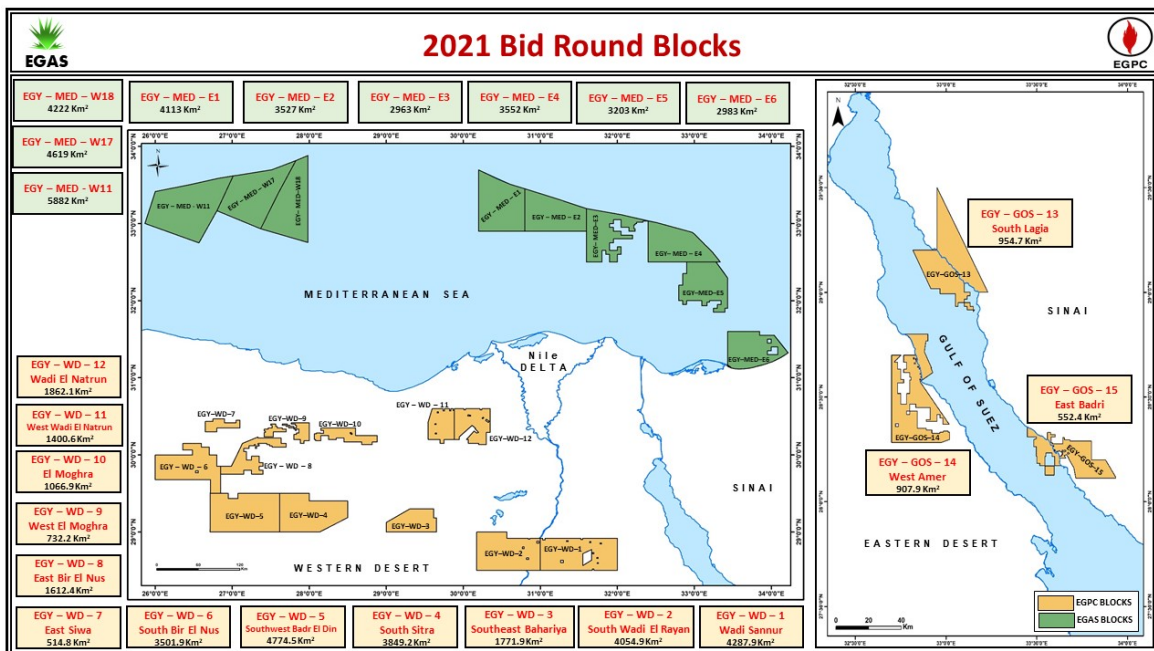
¹⁹⁷ By Firat Kozok, Selcan Hacaoglu & Onur Ant, “Interview With Turkish President’s Spokesman Kalin: Excerpts”, *Bloomberg*, 8 Μαρτίου 2021. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-08/interview-with-turkish-president-s-spokesman-kalin-excerpts>

¹⁹⁸ *Arab News*, “Egypt denies Turkish claims over Mediterranean talks”, 8 Μαρτίου 2021. <https://www.arabnews.com/node/1821661/middle-east>

¹⁹⁹ Νέδος Βασιλης, «Συμφωνία για το επίμαχο οικόπεδο με την Αίγυπτο», *Η Καθημερινή*, 9 Μαρτίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561289000/symfonia-gia-to-epimacho-oikopedo-me-tin-aigypto/>

στα χαμηλότερα κλιμάκια του Υπουργείου Εξωτερικών.²⁰⁰ Η αιγυπτιακή πλευρά το επιβεβαίωσε μέσω δηλώσεων του Σούκρι, ο οποίος όμως τήρησε χαμηλό προφίλ, ισχυριζόμενος πως απαιτείται «πραγματική αλλαγή στην τουρκική εξωτερική πολιτική» για την επανασύσταση μιας πλήρους διπλωματικής σχέσης.²⁰¹

Χάρτης 2. Τα οικόπεδα της 8^{ης} Μαρτίου

Πηγή: *Egypt Upstream Gateway*, 8 Μαρτίου.

Εντός του Απριλίου, η τουρκοαιγυπτιακή επαναπροσέγγιση προχώρησε ένα βήμα παραπέρα. Με αφορμή την εορτή του ραμαζανίου, οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών αντάλλαξαν ευχές, ενώ στις 14 Απριλίου ο Τσαβούσογλου έκανε λόγο για «νέα εποχή» στις σχέσεις των δύο χωρών και, κατά τον Τσαβούσογλου, θα αποστέλιαν, στις αρχές Μαΐου, διπλωματική αντιπροσωπεία στην Αίγυπτο,

²⁰⁰ *Ahval*, “Turkey says started diplomatic contacts with Egypt, to host Afghanistan talks”, 12 Μαρτίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-egypt/turkey-says-started-diplomatic-contacts-egypt-host-afghanistan-talks>

²⁰¹ *The Arab Weekly*, “Egypt wants actions not words to restore full ties with Turkey”, 15 Μαρτίου 2021. <https://theArabweekly.com/egypt-wants-actions-not-words-restore-full-ties-turkey>

κατόπιν αιτήματος από το Κάιρο.²⁰² Εν συνεχεία, στις 20 Απριλίου βουλευτές του Κ.Δ.Α.²⁰³ κατέθεσαν πρόταση για τη σύσταση κοινοβουλευτικής ομάδας τουρκοαιγυπτιακής φιλίας στην τουρκική Εθνοσυνέλευση, σε μια συμβολική κίνηση.²⁰⁴ Στο μεσοδιάστημα, η Άγκυρα φαίνεται να αιτήθηκε προς τα μέσα ενημέρωσης που εκπέμπουν από την Τουρκία και είναι επικριτικά προς το καθεστώς Σίσι να χαμηλώσουν τα επίπεδα της κριτικής τους.²⁰⁵ Η αιγυπτιακή πλευρά τηρεί χαμηλούς τόνους στο ζήτημα, με τον Σούκρι να υποστηρίζει πως η αποκατάσταση των διμερών σχέσεων θα ολοκληρωθεί μόνο στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού και του τερματισμού της τουρκικής παρέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα του αραβικού κόσμου.

Τα κίνητρα για την τουρκική συστηματική προσπάθεια επαναπροσέγγισης της Αιγύπτου φαίνεται πως είναι τόσο πολιτικής, όσο και οικονομικής φύσεως. Σε πολιτικό επίπεδο, η απόπειρα διάσπασης των αντίπαλων στρατηγικών συμμαχιών στην περιοχή αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο. Η χρονική περίοδος της επιδιωκόμενης επαναπροσέγγισης δεν είναι τυχαία, καθώς προκύπτει έπειτα από την επιλογή του Καΐρου να τηρήσει ένα βαθμό ουδετερότητας στο ζήτημα των θαλάσσιων ζωνών, όπως προκύπτει και από τις οριοθετήσεις του οικοπέδου 18. Η τουρκική ηγεσία εξέλαβε αυτή την κίνηση ως παράθυρο ευκαιρίας για τη δυνητική υπονόμηση των περιφερειακών προσπάθειών εξισορρόπησης της τουρκικής απειλής. Σε οικονομικό επίπεδο, η δυσμενής οικονομική κατάσταση της Τουρκίας και το ενδεχόμενο αποκόμισης σημαντικού οικονομικού οφέλους από δραστηριότητα εξόρυξης υδρογονανθράκων, πιθανότατα αποτελούν τον

²⁰² NTV, “SON DAKİKA HABERİ... Bakan Çavuşoğlu: Mısır ile yeni dönem başlıyor”, 14 Απριλίου 2021. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-cavusoglugdan-rusyanin-ucus-sinirlamasina-iliskin-aciklama,0qYpyvBP2kGABGJMnOIITA>

²⁰³ Πρακτορείο Ανατολού, “Turkey to establish Egypt friendship group: Lawmaker”, 20 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkey-to-establish-egypt-friendship-group-lawmaker/2214899>

²⁰⁴ Ahval, “Ruling AKP proposes Turkey-Egypt parliamentary friendship group”, 20 Απριλίου 2021. <https://ahvalnews.com/egypt-turkey/ruling-akp-proposes-turkey-egypt-parliamentary-friendship-group>

²⁰⁵ Turkish Minute, “Erdoğan’s party extends new olive branch to Egypt”, 20 Απριλίου 2021. <https://www.turkishminute.com/2021/04/20/erdogans-party-extends-new-olive-branch-to-egypt/>

κρίσιμο εκείνο παράγοντα που κινητοποιεί την τουρκική ηγεσία. Αναλυτές εκτιμούν πως πιθανή βελτίωση των τουρκοαιγυπτιακών σχέσεων θα συνέβαλλε θετικά στην πορεία της τουρκικής οικονομίας, εφόσον προφανώς καθοριστούν τα όρια της τουρκο-αιγυπτιακής Α.Ο.Ζ. σύμφωνα με τα σχέδια της Άγκυρας. Δύο επιπρόσθετοι παράγοντες που αναδεικνύονται κατόπιν των πρόσφατων εξελίξεων πρέπει να ληφθούν υπόψη: α) Η κινητοποίηση ολόκληρου του κρατικού και κομματικού μηχανισμού της Τουρκίας. Αυτό προκύπτει τόσο από τις επαφές σε επίπεδο υπηρεσιών πληροφοριών και των χαμηλότερων κλιμακίων του υπουργείου εξωτερικών, όσο και από την πρόταση του Κ.Δ.Α. στην εθνοσυνέλευση και το αίτημα αποσιώπησης της κριτικής κατά του Σίσι από τα μέσα ενημέρωσης. β) Η διαφορετική αντιμετώπιση της επαναπροσέγγισης από Άγκυρα και Κάιρο. Η Άγκυρα επιλέγει να προβάλλει σε μεγάλο βαθμό την επιθυμία της για επαναπροσέγγιση, προκειμένου να βελτιώσει την εικόνα της διεθνώς, προβάλλοντας με επιδεξιότητα την εικόνα φιλειρηνικής χώρας και να κάμψει τις όποιες αμφιβολίες διατηρεί η Αίγυπτος. Το Κάιρο από την άλλη πλευρά κρατά χαμηλούς τόνους. Τα αίτια αυτής της διαφοράς προσεγγίσεων είναι η υφιστάμενη σύγκρουση συμφερόντων σε μια πληθώρα θεμάτων, κάτι που δεν επιτρέπει στο Κάιρο να κάμψει τις επιφυλάξεις του. Κεντρικό σημείο τριβής είναι οι τουρκικές παρεμβάσεις στο εσωτερικό του αραβικού κόσμου και η στήριξη της Άγκυρας απέναντι στην κοινότητα των Αδελφών Μουσουλμάνων, την οποία η Τουρκία εξακολουθεί να αρνείται να αναγνωρίσει ως «τρομοκρατική».²⁰⁶ Η Λιβύη αποτελεί μια ακόμα περιοχή ανταγωνισμού, αφού κατά τον εμφύλιο οι δύο πλευρές υποστήριξαν αντιμαχόμενες πλευρές. Μετά από την κατάπαυση πυρός, όμως, και τη σύσταση προσωρινής κυβέρνησης στη Λιβύη, η Αίγυπτος επαναλαμβάνει συνεχώς την ανάγκη της αποχώρησης των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων από τη

²⁰⁶ *Alarabiya News*, “Turkey wants to befriend Egypt, still opposes labeling Muslim Brotherhood terrorists”, 21 Απριλίου 2021. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2021/04/21/Turkey-wants-to-befriend-Egypt-still-opposes-labeling-Muslim-Brotherhood-terrorists>

Λιβύη. Το Κάιρο δε διατάζει να επικρίνει την Άγκυρα για τη μη απόσυρση των στρατιωτικών δυνάμεων που προώθησε στη Λιβύη τα τελευταία χρόνια.²⁰⁷

Δεν είναι η πρώτη φορά που η Τουρκία επιχειρήσε να παρεμβληθεί στις ελληνό-αιγυπτιακές προσπάθειες οριοθέτησης της μεταξύ τους Α.Ο.Ζ.. Το είχε επιχειρήσει και στα τέλη της δεκαετίας του 2000. Πρόκειται για μια πάγια τακτική που φαίνεται ότι ακολουθεί και με άλλους γείτονες της χώρας μας, όπως η Λιβύη, η Αλβανία, κ.λπ.. Επιχειρεί να εκμεταλλευτεί κάθε ενδεχόμενη απραξία ή ασυνεννοησία, προκειμένου να επιχειρήσει να προωθήσει τις θέσεις της περί δικαιωμάτων επί της ελληνικής και κυπριακής Α.Ο.Ζ. στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι κινήσεις αυτές της Άγκυρας αντιβαίνουν τους κανόνες καλής γειτονίας, ακυρώνουν τις εκπεφρασμένες προθέσεις περί συνεννόησης και επιβεβαιώνουν τις αναθεωρητικές και επεκτατικές της διαθέσεις. Η ενίσχυση των δεσμών με τα περιφερειακά κράτη της Ανατολικής Μεσογείου, όπως η Αίγυπτος, η διατήρησή τους σε ένα καλό επίπεδο και η συνεχής καλλιέργειά τους, συνιστούν ικανό τρόπο περιφρούρησης των συμφερόντων των περιφερειακών χωρών.

²⁰⁷ *Arab Observer*, “Egypt: FM Sameh Shoukry called for the halt of Turkey interference in Syrian and Libyan lands”, 3 Μαρτίου 2021. <https://www.arabobserver.com/egypt-fm-sameh-shoukry-called-for-the-halt-of-turkey-interference-in-syrian-and-libyan-lands/>

3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου

3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν

Η εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ Μπακού και Άγκυρας γύρω από ποικίλους τομείς πολιτικής συνέχισε να αποτελεί το ζητούμενο των επαφών μεταξύ των δύο πλευρών καθ' όλη τη διάρκεια της υπό μελέτη περιόδου. Ενδεικτική της σημασίας των σχέσεων αυτών για το Αζερμπαϊτζάν είναι η δήλωση του Προέδρου Αλίεβ κατά την πρόσφατη Σύνοδο του *Οργανισμού Περιφερειακής Συνεργασίας* (ECO): «*Η Τουρκία είναι ο αδελφός μας, ο μεγάλος μας σύμμαχος. Και ο λαός του Αζερμπαϊτζάν είναι χαρούμενος που έχει έναν τέτοιο σύμμαχο*».²⁰⁸

3.2.1.1. Η συνεργασία στον πολιτιστικό τομέα

Στις αρχές Μαρτίου, αντιπροσωπεία του αζερικού Υπουργείου Πολιτισμού πραγματοποίησε συναντήσεις με τον διευθυντή Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας Fahrettin Altun στην Άγκυρα. Οι δύο πλευρές συζήτησαν γύρω από την εντατικοποίηση της συνεργασίας στους τομείς της επικοινωνίας, των μέσων ενημέρωσης, του πολιτισμού, των τηλεοπτικών σειρών και του κινηματογράφου.²⁰⁹ Αποφασίστηκε η συμπαραγωγή ταινιών και σειρών γύρω από ιστορικής σημασίας γεγονότα, με έμφαση στη νίκη των δύο συμμάχων επί της Αρμενίας στον πρόσφατο πόλεμο του Ορεινού Καραμπάχ. Επιπλέον, υπεγράφησαν Πρωτόκολλα συνεργασίας ανάμεσα στον Τουρκική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Συνεργασίας (TIKA) και στην Κρατική Υπηρεσία Συντήρησης, Ανάπτυξης και Αποκατάστασης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Αζερικού Υπουργείου Πολιτισμού.²¹⁰ Για το επόμενο διάστημα σχεδιάζονται η παραγωγή ντοκιμαντέρ, καθώς και η έκδοση δημοσιεύσεων γύρω από τον πόλεμο του Καραμπάχ.

²⁰⁸ *Επίσημη ιστοσελίδα του Αζέρου Προέδρου*, “Ilham Aliyev made speech at virtual Summit of Economic Cooperation Organization”, 4 Μαρτίου 2021, <https://en.president.az/articles/50795>

²⁰⁹ *Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας*, “Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun, Azerbaycan Kültür Bakanı Kerimov ile bir araya geldi”, 2 Μαρτίου 2021, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-azerbaycan-kultur-bakani-kerimov-ile-bir-araya-geldi?fbclid=IwAR08bZCpVyyqF02v5g3_ai7ufZRxVgPAWu8ozQ-m87TRDAtmrFyMyzfJDeKk

²¹⁰ *Πρακτορείο Trend*, “Azerbaijan to use Turkey's experience in restoring monuments in liberated lands”, 1 Μαρτίου 2021. <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3388602.html>

Στη συνέχεια, στις 11 Απριλίου, ο Fahrettin Altun και άλλοι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι στο πλαίσιο άτυπης συνόδου του *Συμβουλίου Τουρκόφωνων Κρατών*, επισκέφθηκαν τις πόλεις Γκαντζά και Αγντάμ, από όπου απηύθυναν κατηγορίες προς το Ερεβάν για τη διάπραξη «εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας» στον πόλεμο του Καραμπάχ. Ταυτόχρονα κατέκριναν τη διεθνή κοινότητα και τα διεθνή μέσα ενημέρωσης για τη μη αναγνώριση και καταδίκη των εν λόγω ενεργειών.²¹¹ Ακόμη, ο Altun κάλεσε την UNESCO και άλλους διεθνείς πολιτιστικούς οργανισμούς να αναγνωρίσουν «χωρίς υποκρισία» τις εσκεμμένες προσπάθειες της Αρμενίας να καταστρέψει ισλαμικά και τουρκικά μνημεία στα εδάφη του Καραμπάχ.²¹² Από την πλευρά της, η Άγκυρα έχει δεσμευθεί να συμβάλει με κάθε μέσο στην αποκατάσταση αυτών των «αδικιών».

Το παίγνιο απόδοσης ευθυνών σε βάρος της Αρμενίας, στο οποίο πρωτοστατούν Άγκυρα και Μπακού, στοχεύει στην ενίσχυση της νομιμοποίησης της νίκης και της συνακόλουθης δραστηριοποίησής τους στο Καραμπάχ και στην αντίστοιχη απονομιμοποίηση των αρμενικών ενεργειών ενώπιον της διεθνούς κοινότητας.²¹³ Επιχειρείται η συστηματική απόδοση ευθυνών στην αρμενική πλευρά για τη διασπορά προπαγάνδας²¹⁴ και για τη διαιώνιση της εχθρικής συμπεριφοράς και των συνθηκών αστάθειας στην περιοχή, ενώ την ίδια στιγμή η

²¹¹ Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας, “Director of Communications Altun: “We see a deafening silence in the face of this tragedy, despite the fact that the entire world should stand up against it”, 11 Απριλίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/director-of-communications-altun-we-see-a-deafening-silence-in-the-face-of-this-tragedy-despite-the-fact-that-the-entire-world-should-stand-up-against-it>

²¹² Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας, “ Director of Communications Altun: “Armenian forces also tried to destroy Turkish and Islamic cultural treasures on Azerbaijani lands they once occupied”, 11 Απριλίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/director-of-communications-altun-armenian-forces-also-tried-to-destroy-turkish-and-islamic-cultural-treasures-on-azerbaijani-lands-they-once-occupied>

²¹³ Πρακτορείο Ανατολού, “Turkish parliament details Armenia’s rights violations”, 15 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-parliament-details-armenias-rights-violations/2209992>

²¹⁴ *Daily Sabah*, “Azerbaijan hails Turkey’s support against Armenian black propaganda”, 20 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/azerbaijan-hails-turkeys-support-against-armenian-black-propaganda>

Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν από τη δική τους πλευρά διατηρούν τις εντάσεις, υπερτονίζοντας με κάθε ευκαιρία τα αποτελέσματα της αζερικής νίκης. Η συγκεκριμένη στάση δεν αναμένεται να μεταβληθεί στο εγγύς μέλλον, καθώς το αφήγημα που έχει διαμορφωθεί προσφέρει την αναγκαία ώθηση για την ενίσχυση των διμερών σχέσεων και επιτείνει το αίσθημα υπεροχής που επιδρά καταλυτικά τόσο για τις δύο ηγεσίες σε επίπεδο εσωτερικής πολιτικής όσο και για τη διαμόρφωση μιας πιο ενεργούς εξωτερικής πολιτικής.

Πρωτοβουλίες όπως οι προαναφερθείσες μπορούν να αποδειχθούν ως βαρύνουσας σημασίας μακροπρόθεσμα, μολονότι δεν εμπίπτουν στους τομείς υψηλής πολιτικής. Στη βάση της νέας διεθνούς πραγματικότητας στον Καύκασο, Άγκυρα και Μπακού επιδεικνύουν αξιοπρόσεκτη αποφασιστικότητα να προωθήσουν τη στενή συνεργασία τους και να εναρμονίσουν μέρος των πολιτικών τους. Με αυτόν τον τρόπο, κατά τον Altun, θα αποδειχθεί ότι η προσέγγιση «ένα έθνος δύο κράτη» που υιοθετούν Άγκυρα και Μπακού δεν συνιστά μόνο ρητορικό σχήμα, αλλά ότι ακολουθούνται σαφή και συντονισμένα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Χρήζει επίσης προσοχής η προσπάθεια αναπροσαρμογής των ιστορικών γεγονότων στα τρέχοντα δεδομένα με εμφανή τον κίνδυνο διαστρέβλωσης τους και δημιουργίας αφηγημάτων που έχουν ως στόχο να ενδυναμώσουν το αίσθημα πολιτισμικής και εθνικής εγγύτητας μεταξύ των δύο λαών, με τρόπο που δαιμονοποιεί και στρέφεται εναντίον άλλων εθνικών ομάδων, πυροδοτώντας εθνικιστικές τάσεις.

3.2.1.2. Αμυντική και στρατιωτική συνεργασία

Κατά την υπό εξέταση περίοδο, η Άγκυρα και το Μπακού συνέχισαν ποικιλοτρόπως τη συνεργασία τους και στον αμυντικό-στρατιωτικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα, τουρκικά Μ.Ε.Α. *Bayraktar* συμμετείχαν στις τακτικές και επιχειρησιακές ασκήσεις των Αζερικών Ενόπλων Δυνάμεων που έλαβαν χώρα μεταξύ 15 και 18 Μαρτίου.²¹⁵ Τις ίδιες ημέρες πραγματοποιήθηκαν παράλληλες

²¹⁵ *Daily Sabah*, “Turkey-made Bayraktar TB2 UCAV used in Azerbaijani military drill”, 17 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkey-made-bayraktar-tb2-ucav-used-in-azerbaijani-military-drill>

ασκήσεις στην Αρμενία, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά ότι η υποβόσκουσα αντιπαλότητα σε καμία περίπτωση δεν εξαλείφθηκε με την υπογραφή της εκκεχειρίας του περασμένου Νοεμβρίου.

Επιπλέον, στις 6-8 Απριλίου πραγματοποιήθηκαν κοινές ασκήσεις με τη χρήση των πιο σύγχρονων επικοινωνιών και αυτοματοποιημένων συστημάτων ελέγχου, με σκοπό τη δημιουργία ενός ενοποιημένου συστήματος επικοινωνίας και τη βελτίωση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των δύο ενόπλων δυνάμεων. Στις ασκήσεις αυτές παρευρέθηκε και ο Αζέρος υπουργός Αμύνης, ο οποίος συμμετείχε σε τηλεδιάσκεψη με τον Τούρκο ομόλογό του, έτσι ώστε αμφότεροι να απευθύνουν μήνυμα προς τους συμμετέχοντες στρατιώτες, τους οποίους ευχαρίστησαν για μια ακόμη φορά για τη νίκη τους στο Καραμπάχ.²¹⁶ Στις 28 Μαρτίου, ο Τουρκικός Στρατός παρείχε ορεινή εκπαίδευση σε στρατιωτικό προσωπικό των Αζερικών Ενόπλων Δυνάμεων στην Ισπάρτα (η αρχαία Σπάρτη της Πισιδίας),²¹⁷ ενώ στις 8 και 9 Απριλίου Τούρκοι και Αζέροι στρατιώτες συμμετείχαν σε από κοινού επιχειρησιακές και τακτικές ασκήσεις στο Αζερμπαϊτζάν σύμφωνα με το Κοινό Ετήσιο Σχέδιο των δύο Υπουργείων Εθνικής Αμύνης.²¹⁸

Την 1^η Απριλίου ο Αζέρος Πρόεδρος Αλιεβ υποδέχθηκε στο Μπακού τους επικεφαλής των τουρκικών αμυντικών εταιρειών *Baykar* και *ASELSAN*, στους οποίους εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του για την πολύτιμη στήριξη που παρείχαν τα προϊόντα των εταιρειών τους στον πόλεμο του Καραμπάχ.²¹⁹ Την ίδια ημέρα, ο

²¹⁶ *Αζερικό Υπουργείο Αμύνης*, “The Ministers of Defence of Azerbaijan and Turkey observed the joint activity of the automated control systems of the two countries”, 7 Απριλίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/the-ministers-of-defense-of-azerbaijan-and-turkey-observed-the-joint-activity-of-the-automated-control-systems-of-the-tw-35440.html>

²¹⁷ *Daily Sabah*, “Turkish military provides training to Azerbaijan’s military”, 28 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-military-provides-training-to-azerbajians-military>

²¹⁸ *Αζερικό Υπουργείο Αμύνης*, “Azerbaijani and Turkish armies Joint Operational-Tactical Exercises started”, 8 Απριλίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/azerbajani-and-turkish-armies-joint-operational-tactical-exercises-started-video-35449.html>

²¹⁹ *Επίσημη ιστοσελίδα του Αζέρου Προέδρου*, “Ilham Aliyev received Chief Technology Officer of Baykar Company and Chairman of Board of ASELSAN”, 1 Απριλίου 2021, <https://en.president.az/articles/50980>

Αξέρος υπουργός Αμύνης Zakir Hasanov υποδέχθηκε αντιπροσωπεία της Επιτροπής της Τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας, στην οποία εκφράστηκε η επιθυμία για επέκταση της συνεργασίας στο στρατιωτικό και τεχνικό τομέα, όπως και για προμήθεια του αζερικού στρατού με τις σύγχρονες ηλεκτρονικές τεχνολογίες και η ενίσχυση των δυνατοτήτων των συστημάτων επικοινωνίας και της διαλειτουργικότητας των ενόπλων δυνάμεων εν γένει.²²⁰

Επιπρόσθετα, η Συμφωνία συνεργασίας στον τομέα της Αμυντικής Βιομηχανίας που είχε υπογραφεί το 2017 και βάσει του Νόμου 7270 τέθηκε σε ισχύ στις 20 Φεβρουαρίου 2021,²²¹ επικυρώθηκε με προεδρικό διάταγμα στις 5 Απριλίου. Για την εφαρμογή της έχει προβλεφθεί η σύσταση Κοινής Επιτροπής με τη συμμετοχή μελών του Τουρκικού Συμβουλίου Αμυντικής Βιομηχανίας και του Αζερικού Υπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας. Η εν λόγω Συμφωνία προβλέπει σύμπραξη σε μεγάλο βαθμό και ως εκ τούτου αναμένεται να ενδυναμώσει το νομικό πλαίσιο που διέπει τη διμερή αμυντική συνεργασία. Άλλωστε, όλα τα παραπάνω συνηγορούν ως προς την ύπαρξη ισχυρής αμοιβαίας βούλησης για την ενδυνάμωση των αμυντικών δεσμών, η οποία προμηνύει εξελίξεις και για το επόμενο διάστημα.

3.2.1.3. Εμπορική και οικονομική συνεργασία

Την 1η Μαρτίου τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία Προνομιακού Εμπορίου μεταξύ των δύο κρατών. Σύμφωνα με την τότε υπουργό Εμπορίου της Τουρκίας Ruhsar Peckan, όμως, η εν λόγω Συμφωνία θα πρέπει σύντομα να επεκταθεί σε μια Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου, με στόχο ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών να

²²⁰ Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “Azerbaijan and Turkey discussed the prospects of military-technical cooperation”, 1 Απριλίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/azerbaijan-and-turkey-discussed-the-prospects-for-the-development-of-military-technical-cooperation-35381.html>

²²¹ *Resmî Gazete*, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşmasının”, 20 Φεβρουαρίου 2021, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210220-2.htm?fbclid=IwAR1W5SfMyPejKUPD6zGsG_YeuLnTPOEXI_eCbF2eOZPjJEo4PyU3EhSIKY

ανέλθει σε 15 δις δολάρια ως το 2023.²²² Ο στόχος αυτός κρίνεται ως εξαιρετικά φιλόδοξος καθότι η τρέχουσα αξία των συναλλαγών δεν ξεπερνά τα \$5 δις.

Την 1^η Απριλίου, αντιπροσωπεία του Τουρκικού Υπουργείου Εμπορίου που συνοδεύονταν από εκπροσώπους βιομηχανικών και εμπορικών ενώσεων και συλλόγων, πραγματοποίησαν συναντήσεις στο Μπακού με μέλη του επιτελείου του Αζερικού Υπουργείου Οικονομικών.²²³ Στις συναντήσεις αυτές υπεγράφη Μνημόνιο Συνεργασίας στο ψηφιακό εμπόριο και συζητήθηκε η δημιουργία ενός Κοινού Επενδυτικού Ταμείου με σύμπραξη της Αζερικής Επενδυτικής Εταιρείας (OJSC) και του Κρατικού Επενδυτικού Ταμείου της Τουρκίας.²²⁴ Επιπρόσθετα, από τις 15 Απριλίου τέθηκε σε ισχύ Μνημόνιο Συνεργασίας για την απλοποίηση των τελωνειακών διαδικασιών, το οποίο μεταξύ άλλων προβλέπει μείωση των τελών διέλευσης για 15 ομάδες προϊόντων και ενίσχυση της σιδηροδρομικής γραμμής Μπακού-Τιφλίδα-Καρς και του Μεσαίου Διαδρόμου.²²⁵

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν την προσπάθεια της Τουρκίας να επιτείνει την υπάρχουσα τάση οικονομικής αλληλεξάρτησης με το Μπακού, από την οποία η ίδια θα είναι σε θέση να επωφεληθεί σε μεγαλύτερο βαθμό, τόσο σε όρους οικονομικής ισχύος όσο και διεθνοπολιτικής επιρροής. Συνεπώς, η Άγκυρα στοχεύει στην αξιοποίηση της οικονομικής δύναμης που έχει συγκεντρώσει το Μπακού λόγω της εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων που διαθέτει. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αξία των αζερικών επενδύσεων στην Τουρκία ήδη ανέρχεται σε \$19,5 δις, ενώ το σύνολο των αντίστοιχων τουρκικών επενδύσεων στο Αζερμπαϊτζάν δεν ξεπερνά τα \$11 δις.²²⁶ Η οικονομική διασύνδεση δύναται να

²²² *Daily Sabah*, “Turkey-Azerbaijan trade to reach \$15 B with investments, FTA”, 2 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-azerbaijan-trade-to-reach-15b-with-investments-fta>

²²³ Ο.π..

²²⁴ *Πρακτορείο Trend*, “Azerbaijan to create joint investment fund with Turkey – minister”, 2 Απριλίου 2021, <https://en.trend.az/business/economy/3403175.html>

²²⁵ Ο «Μεσαίος Διάδρομος» συνιστά πρωτοβουλία τουρκικής εμπνεύσεως για τη διασύνδεση Δύσης-Ανατολής μέσω της Κασπίας. Έχει ως αφειτηρία την Τουρκία και διέρχεται από τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία καταλήγοντας στην Κίνα. Αποτελεί μέρος του αρχαίου Δρόμου του Μεταξίου τον οποίο επιχειρεί να αναβιώσει η κινεζική πρωτοβουλία «Μια Ζώνη-Ένας Δρόμος».

²²⁶ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Economic Relations between Turkey and Azerbaijan”, <https://www.mfa.gov.tr/economic-relations-between-turkey-and-azerbaijan.en.mfa>

δημιουργήσει κοινά οικονομικά συμφέροντα, ενώ η παροχή διευκολύνσεων, όπως η κατάργηση των θεωρήσεων εισόδου για τις μετακινήσεις πολιτών μεταξύ των δύο χωρών που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Απριλίου²²⁷ και η απλοποίηση των τελωνειακών διαδικασιών συντελούν στη διαμόρφωση της επιδιωκόμενης αλληλεξάρτησης.

3.2.1.4. Η συνεργασία στα εδάφη του Καραμπάχ

Ενδιαφέρον εμφανίζουν και οι κοινές προσπάθειες μεταξύ Άγκυρας και Μπακού προς την ανοικοδόμηση και αποκατάσταση των περιοχών που περιήλθαν σε αζερικό έλεγχο μετά τον δεύτερο πόλεμο του Ορεινού Καραμπάχ. Επί παραδείγματι, το επιχειρηματικό πάρκο *Technopark Istanbul* και η αζερική Υπηρεσία Καινοτομίας υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των περιοχών του Καραμπάχ, με στόχο να δοθεί προτεραιότητα στη δημιουργία «έξυπνων πόλεων» κατά τον αστικό σχεδιασμό.²²⁸ Παράλληλα, προωθήθηκε η συνεργασία στον αγροτικό τομέα και κατέστη γνωστό ότι η τουρκική τεχνογνωσία έχει ήδη ξεκινήσει να εφαρμόζεται στις νέες καλλιέργειες σε περιοχές του Καραμπάχ. Στις 18 Μαρτίου μάλιστα, αντιπροσωπεία του Τουρκικού Υπουργείου Γεωργίας και Δασοκομίας επισκέφθηκε τις περιοχές Fuzuli, Jabrayil και Zangilan μαζί με Αζέρους υπουργούς προκειμένου να επιθεωρήσουν τις εν λόγω αλλαγές.²²⁹

Παρατηρείται ότι η Τουρκία επιδεικνύει μεγάλο ζήλο στην ανάδειξη του Αζερμπαϊτζάν ως πολιτιστικό κέντρο και κέντρο υλικοτεχνικής υποστήριξης της ευρύτερης περιοχής, διότι εκτιμά ότι έτσι θα καταφέρει να κερδίσει και η ίδια ανταλλάγματα, πρωτίστως οικονομικής φύσεως (μέσω ανάληψης έργων ανοικοδόμησης στις περιοχές του Καραμπάχ από τον τουρκικό κατασκευαστικό κλάδο, κτλ.), αλλά και με όρους πολιτικής επιρροής. Στο επίκεντρο της

²²⁷ *Πρακτορείο Trend*, “Mutual visa exemption between Azerbaijan, Turkey enters into force”, 1 Απριλίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3402246.html>

²²⁸ Ilham Karimli, “Azerbaijan, Turkey Team Up for Karabakh Region’s High-Tech Transformation”, *Caspian News*, 11 Μαρτίου 2021, <https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijan-turkey-team-up-for-karabakh-regions-high-tech-transformation-2021-3-10-0/>

²²⁹ *Πρακτορείο Trend*, “Azerbaijani, Turkish ministers visit Azerbaijan’s liberated lands”, 18 Μαρτίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3397129.html>

προσπάθειας αυτής βρίσκεται η δημιουργία ενός διαδρόμου μεταφοράς στην περιοχή του Ζαγκεζούρ, προσπάθεια η οποία, κατά τον Αλίεβ, δεν δύναται να επιτευχθεί χωρίς την Τουρκία. Η τοποθέτηση αυτή αναδεικνύει την σχέση εξάρτησης που πλέον συνδέει τα δύο κράτη και εκ της οποίας επωφελείται περισσότερο η Τουρκία.²³⁰ Παράλληλα, προτάσεις συμμετοχής στα διάφορα έργα της περιοχής έχουν απευθυνθεί και προς την Αρμενία «υπό τον όρο ότι θα επιδείξει καλή συμπεριφορά». Αντίστοιχες προτάσεις όμως σκοπεύουν κυρίως στο να καταδείξουν αφενός ότι πλέον οι όροι στην περιοχή καθορίζονται από το Μπακού και την Άγκυρα, ενώ η Αρμενία δύναται μόνο να ακολουθήσει υπό προϋποθέσεις, αφετέρου ότι υπάρχει καλή διάθεση από την αζερο-τουρκική πλευρά, προκειμένου να αποδώσουν ευθύνες στο Ερεβάν για την επίδειξη μη συνεργατικών προθέσεων.

3.2.2. Τουρκία και Αρμενική Εξωτερική Πολιτική

Στον απόηχο των εσωτερικών πολιτικών αναταραχών που εκδηλώθηκαν στην Αρμενία στα τέλη του Φεβρουαρίου, ο πρωθυπουργός Νικόλ Πασινιάν προχώρησε στην προκήρυξη εκλογών για τις 20 Ιουνίου.

Εν αναμονή της διεξαγωγής νέων εκλογών, στην εσωτερική πολιτική σκηνή απουσιάζει μια ενιαία εθνική γραμμή πλεύσης γύρω τη στάση που θα πρέπει στο εξής να τηρήσει το Ερεβάν απέναντι στην Άγκυρα. Μέλη της αντιπολίτευσης έχουν κατηγορήσει το κυβερνών κόμμα ότι εμφανίζεται έτοιμο να ενδώσει στην Τουρκία, υποβιβάζοντας τα εθνικά συμφέροντα της χώρας, με σκοπό να ανοίξει τα σύνορα και να ομαλοποιηθούν οι οικονομικές σχέσεις. Ο Νικόλ Πασινιάν από την πλευρά του έχει υποστηρίξει ότι η Άγκυρα οφείλει να αλλάξει την επιθετική της πολιτική εναντίον του Ερεβάν εάν πράγματι επιθυμεί να συμβάλει στην αποκατάσταση της

²³⁰ *Πρακτορείο Trend*, “Zangezur corridor cannot be unlocked without Turkey’s agreement, participation – President Aliyev”, 15 Απριλίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3408704.html>

ειρήνης στην περιοχή,²³¹ αλλά και ότι η στάση του Ερεβάν πρέπει να επαναπροσδιοριστεί.²³² Το Αρμενικό Υπουργείο Εξωτερικών πάντως έχει αρνηθεί επανειλημμένως την ύπαρξη σχεδιασμών περί έναρξης συνομιλιών με στόχο την ομαλοποίηση των σχέσεων με την Άγκυρα στο εγγύς μέλλον.²³³

Μολονότι αντιμέτωπη με σοβαρές εσωτερικές πολιτικές αναταράξεις, η Αρμενία δείχνει να προάγει μια πραγματιστική προσέγγιση στην εξωτερική της πολιτική, η οποία λαμβάνει υπόψη υφιστάμενες απειλές και έχει ως στόχο την ενίσχυση της ασφάλειας και της σταθερότητας στα εξωτερικά σύνορά της.²³⁴ Ως εκ τούτου, ακολουθεί μια στρατηγική εξωτερικής εξισορρόπησης της τουρκο-αζερικής απειλής που εκδηλώθηκε με μεγάλη ένταση στη σύγκρουση του Καραμπάχ, θέτοντας μεταξύ άλλων το ζήτημα της τουρκικής επιθετικότητας στις διπλωματικές επαφές της με κράτη της ευρύτερης περιοχής, όπως το Ιράν και το Ιράκ²³⁵, αλλά και σε διεθνείς οργανισμούς που συμμετέχει.²³⁶ Στις προσπάθειες διαμόρφωσης ενός διπλωματικού μετώπου εναντίον της Άγκυρας λαμβάνονται υπόψη και οι επαφές με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία, οι οποίες από την πλευρά τους θα μπορούσαν να αναμένουν οφέλη από την αναβίωση στενών διπλωματικών δεσμών με το Ερεβάν.

²³¹ *Armenpress*, “Turkey must change the aggressive policy towards Armenia – PM Pashinyan”, 6 Απριλίου 2021, <https://armenpress.am/eng/news/1048164.html>

²³² *Azatutyun*, “FM Wants ‘Radical’ Change in Turkish Policy on Armenia”, 29 Μαρτίου 2021, <https://www.azatutyun.am/a/31175698.html>

²³³ *Πρακτορείο ARKA*, “Foreign ministry: there are no negotiations between Armenia and Turkey on establishment of diplomatic relations”, 19 Απριλίου 2021, http://arka.am/en/news/politics/foreign_ministry_there_are_no_negotiations_between_armenia_and_turkey_on_establishment_of_diplomatic/

²³⁴ *Sputnik Armenia*, “ՀՀ-ն թշնամիներ չի փնտրում սարածաշրջանում. Այվազյանը՝ թուրքական սպանալիքի մասին”, 29 Μαρτίου 2021, <https://armeniasputnik.am/politics/20210329/26971913/hh-n-tshnaminer-chi-pntrum-taratsashrjanum.html>

²³⁵ Siranush Ghazanchyan, “Armenian FM briefs Iraqi Defense Minister on Turkey’s direct involvement in Azerbaijan’s aggression against Artsakh”, *Public Radio of Armenia*, 25 Μαρτίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/03/25/armenian-fm-briefs-iraqi-defense-minister-on-turkeys-direct-involvement-in-azerbajians-aggression-against-artsakh/>

²³⁶ Siranush Ghazanchyan, “Azerbaijan and Turkey must be held accountable: Armenia’s Justice Minister presents war crimes against Artsakh”, *Public Radio of Armenia*, 7 Μαρτίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/03/07/azerbaijan-and-turkey-must-be-held-accountable-armenias-justice-minister-presents-war-crimes-against-artsakh-at-tokyo-meeting/>

Η Αρμενία επιχείρησε να αξιοποιήσει, ακόμη, την άσκηση οικονομικής πίεσης στην Τουρκία ως απάντηση για τη στάση που τήρησε κατά τον πρόσφατο πόλεμο του Καραμπάχ. Ενδεικτικά, από την 1^η Ιανουαρίου έχει τεθεί σε ισχύ εμπάργκο διάρκειας έξι μηνών στα τουρκικά προϊόντα, ενώ ήδη πληθαίνουν οι φωνές υπέρ της επέκτασής του και πέραν του Ιουνίου.²³⁷ Επιπλέον, στις αρχές Μαρτίου, η Αρμενία πέτυχε την εξαίρεση της Τουρκίας από το καθεστώς των χωρών που αναγνωρίζονταν ως αναπτυσσόμενες από την *Ευρασιατική Οικονομική Ένωση* και ως εκ τούτου απολάμβαναν δασμολογικά προνόμια.²³⁸

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν ως προς το ότι η τρέχουσα εσωτερική πολιτική αστάθεια στην Αρμενία και το αρνητικό κλίμα που συντηρεί η στάση του Μπακού και της Άγκυρας δεν ευνοούν την ανάπτυξη διπλωματικών επαφών στο άμεσο μέλλον. Παρόλα αυτά σε μεταγενέστερο χρόνο δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο της ομαλοποίησης των οικονομικών σχέσεων.

3.2.3. Σχέσεις με Γεωργία

Στις αρχές Μαρτίου, ο υπουργός Εξωτερικών και αναπληρωτής πρωθυπουργός της Γεωργίας David Zalkaliani επισκέφθηκε την Άγκυρα, όπου συμμετείχε σε συνάντηση με τον Τσαβούσογλου και τον Αντιπρόεδρο Οκτάι.²³⁹ Σε αυτή συζητήθηκαν οι προοπτικές συνεργασίας σε διμερές και σε περιφερειακό επίπεδο, με έμφαση σε ζητήματα που άπτονται του εμπορικού και οικονομικού τομέα, των μεταφορών και της ενέργειας. Ιδιαίτερα όσον αφορά τον εμπορικό τομέα, επισημαίνεται ότι σύμφωνα με τα δεδομένα της Γεωργιανής Στατιστικής

²³⁷ Το 2019 η Αρμενία εισήγαγε τουρκικά προϊόντα συνολικής αξίας 268 εκ. δολαρίων ΗΠΑ, ενώ την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2020 μόλις 178 εκ. Βλ. ARKA, “Deputy prime minister: Armenian government set to expand ban on import of Turkish goods”, 15 Απριλίου 2021, http://arka.am/en/news/economy/deputy_prime_minister_armenian_government_set_to_extend_ban_on_import_of_turkish_goods/

²³⁸ Πρακτορείο Ειδήσεων ARKA, “Armenia initiates removing Turkey from list of countries enjoying EEU tariff benefits”, 5 Μαρτίου 2021, http://arka.am/en/news/economy/armenia_initiates_removing_turkey_from_list_of_countries_enjoying_eeu_tariff_benefits/

²³⁹ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Meeting of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu with Vice Prime Minister and Foreign Minister David Zalkaliani of Georgia”, 3 Μαρτίου 2021. <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-gurcistan-db-ile%20gorusmesi.en.mfa>

Υπηρεσίας, κατά το πρώτο τρίμηνο του έτους, η Τουρκία αναδείχθηκε στον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Τιφλίδας.²⁴⁰ Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν τη σημασία του εν λόγω τομέα για τις διμερείς σχέσεις και το μεγάλο ενδιαφέρον της Τουρκίας για τη συνέχισή τους.

Από την τουρκική πλευρά απευθύνθηκε επίσης πρόταση συμμετοχής της Γεωργίας στο συνεργατικό σχήμα «3+3» που σχεδιάζεται να προωθήσουν Τουρκία, Αζερμπαϊτζάν και Ρωσία στον Καύκασο.²⁴¹ Ωστόσο, όπως δήλωσε ο Γεωργιανός υπουργός, η Τιφλίδα δεν προτίθεται να συμμετάσχει σε ένα φόρουμ συνεργασίας όπου λαμβάνει μέρος και η Μόσχα ενόσω συνεχίζεται η ρωσική κατοχή στη Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία. Το στοιχείο αυτό, όμως, πιθανότατα θα περιορίσει τις οικονομικές ευκαιρίες της Τιφλίδας, η οποία μέχρι σήμερα έχει επωφεληθεί από το σχεδόν μονοπωλιακό της ρόλο ως διαμετακομιστικός κόμβος που συνδέει τα κράτη της περιοχής.²⁴² Εφόσον υλοποιηθούν τα νέα σχέδια διασύνδεσης στον Καύκασο και σε κάποιο βαθμό ομαλοποιηθούν οι σχέσεις μεταξύ Μπακού και Ερεβάν, είναι πιθανό η Γεωργία να απωλέσει μέρος των πρότερων προνομίων της. Γι' αυτό και η στενή συνεργασία με την Τουρκία, που επιζητεί κεντρικό ρόλο στις προσπάθειες αυτές, έχει κριθεί ότι είναι προς όφελος της Τιφλίδας.

²⁴⁰ Η αξία των τουρκικών εξαγωγών ανήλθε σε 343.3 εκ. δολάρια. Στις αμέσως επόμενες θέσεις βρίσκονται η Ρωσία, η Κίνα και το Αζερμπαϊτζάν με αξία εξαγωγών 220.3, 182.7 και 145.7 εκ δολάρια αντιστοίχως. Βλ. *Εθνική Στατιστική Αρχή της Γεωργίας*, “External Merchandise Trade of Georgia, January-March 2021 (preliminary results)”, 19 Απριλίου 2021, <https://www.geostat.ge/media/37774/External-Merchandise-Trade-of-Georgia-in-January-March-2021.pdf>

²⁴¹ Η Γεωργία, εν αντιθέσει με την Τουρκία, προκειμένου να μη δημιουργήσει ρήξη με κανένα εκ των δύο άλλων κρατών του Καυκάσου με τα οποία διατηρεί συνεργασία, προτίμησε την τήρηση ουδέτερης στάση στον πόλεμο του Καραμπάχ, προάγοντας τη σημασία της διατήρησης της ειρήνης και της σταθερότητας στο υποσύστημα του Καυκάσου.

²⁴² Giorgi Lomsadze, “Not all roads lead to Georgia”, *Eurasianet*, 8 Μαρτίου 2021, <https://eurasianet.org/not-all-roads-lead-to-georgia>

3.3. Σχέσεις με Δυτική και Κεντρική Ασία

3.3.1. Τουρκοπακιστανικές σχέσεις

3.3.1.1. Συνεργασία στον τομέα της άμυνας

Μεταξύ 27 Μαρτίου και 2 Απριλίου, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου των Πακιστανικών Ενόπλων Δυνάμεων Nadeem Raza, συνοδευόμενος από στρατιωτική αντιπροσωπεία επισκέφθηκε την Τουρκία, όπου είχε επαφές με τον Τούρκο υπουργό Αμύνης, τους επικεφαλής των τριών κλάδων των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων και τον Πρόεδρο της Τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας İsmail Demir. Στις συζητήσεις τους τέθηκαν θέματα στρατηγικού ενδιαφέροντος και διάφορες προκλήσεις για την ασφάλεια των δύο κρατών. Παράλληλα, σε ειδική τελετή στο Γενικό Επιτελείο, ο Αρχηγός Γιασάρ Γκιουλέρ απένειμε στο στρατηγό Reza το παράσημο του «*Τάγματος της Λεγεώνας της Αξίας*» εν είδει αναγνώρισης της σημαντικής συμβολής του στην ενίσχυση των διμερών αμυντικών δεσμών Άγκυρας-Ισλαμαμπάντ. Επιπρόσθετα, ο Πακιστανός αξιωματούχος επισκέφθηκε εγκαταστάσεις της τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας, μεταξύ των οποίων και της Baykar.²⁴³ Οι εκτενείς επαφές και η θερμή υποδοχή της οποίας έτυχε ο Reza στην Άγκυρα είναι ενδεικτικές των στενών επαφών που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ Τουρκίας και Πακιστάν στον αμυντικό τομέα. Σημειώνεται ότι η Τουρκία έχει καταφέρει να αναδειχθεί στο δεύτερο μεγαλύτερο εξαγωγέα αμυντικού εξοπλισμού στο Πακιστάν μετά την Κίνα, με αρκετές συμφωνίες να έχουν υπογραφεί μεταξύ των δύο για την αγορά τουρκικών κορβέτων, αεροσκαφών και ελικοπτέρων.

Το τελευταίο διάστημα εντοπίζονται ακόμη και εκτενείς αναφορές περί συνομιλιών με στόχο τη συμπαραγωγή μαχητικών αεροσκαφών στο έδαφος του

²⁴³ Dawn, “Chairman joint chiefs of staff committee receives Turkish military award for promoting defense ties”, 1 Απριλίου 2021, <https://www.dawn.com/news/1615849/chairman-joint-chiefs-of-staff-committee-receives-turkish-military-award-for-promoting-defence-ties>

Πακιστάν.²⁴⁴ Επί του παρόντος το Ισλαμαμπάντ κατασκευάζει μαχητικά JF-17 τέταρτης γενιάς σε συνεργασία με την Κίνα και ως εκ τούτου προκύπτουν ερωτηματικά σχετικά με τη βούληση ή μη του Πεκίνου να επιτρέψει στο Πακιστάν να μοιραστεί τεχνογνωσία με την τουρκική Αμυντική Βιομηχανία στην περίπτωση που προχωρήσει μια τουρκοπακιστανική συνεργασία.²⁴⁵ Η Τουρκία πάντως δεν έχει κρατήσει κρυφή τη φιλοδοξία της να αξιοποιήσει το Πακιστάν ως ένα στρατηγικό εταίρο στην προσπάθειά της να αναπτύξει εγχώριας τεχνολογίας μαχητικά αεροσκάφη πέμπτης γενιάς (TX-F), με στόχο την απεξάρτηση από εισαγωγές, με τις οποίες αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες τα τελευταία έτη λόγω των ποικίλων περιορισμών που της έχουν επιβληθεί από δυτικούς συμμάχους.

3.3.1.2. Το ζήτημα των ελικοπτέρων T-129 ATAK

Ξεχωριστής αναφοράς χρήζει η Συμφωνία παράδοσης 30 ελικοπτέρων T-129 ATAK στο Πακιστάν βάσει ενός συμβολαίου \$1.5 δις που υπεγράφη το 2018. Τα συγκεκριμένα ελικόπτερα περιέχουν διπλούς κινητήρες αμερικανικής και βρετανικής κατασκευής LHTEC T800-4A. Η Ουάσιγκτον, όμως, δεν έχει χορηγήσει στην Άγκυρα την άδεια εξαγωγής τους,²⁴⁶ με αποτέλεσμα να μην μπορεί να πραγματοποιηθεί η παράδοση των ελικοπτέρων.

Προς το παρόν το Πακιστάν εμμένει στη θέση του υπέρ της απόκτησης των ελικοπτέρων, καθώς έχει συμφωνήσει στην παράταση ισχύος του συμβολαίου δύο φορές ως σήμερα, με την πιο πρόσφατη παράταση για ένα επιπλέον εξάμηνο να έχει ανακοινωθεί από τον İsmail Demir στις 12 Μαρτίου.²⁴⁷ Ωστόσο, δεν είναι

²⁴⁴ Selcan Hacaoglu, “Turkey Widens War Tech Hunt By Tapping Pakistan’s China Ties”, *Bloomberg*, 2 Μαρτίου 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-02/turkey-expands-war-tech-search-by-tapping-pakistan-s-china-ties>

²⁴⁵ *Business Recorder*, “Turkey to expand military cooperation with Pakistan, for coveted Chinese military technology”, 2 Μαρτίου 2021, <https://www.brecorder.com/news/40069455/turkey-to-expand-military-cooperation-with-pakistan-for-coveted-chinese-military-technology>

²⁴⁶ *The International News*, “US blocks Turkish copters’ sale to Pakistan”, 11 Μαρτίου 2021, <https://www.thenews.com.pk/print/802384-us-blocks-turkish-copters-sale-to-pakistan>

²⁴⁷ Burak Ege Bekdil, Usman Ansari, Joe Gould, “Pakistan extends delayed T129 helo deal with Turkey -yet again”, *DefenseNews*, 15 Μαρτίου 2021, <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2021/03/15/pakistan-extends-delayed-t129-helo-deal-with-turkey-again/>

απίθανο, εάν δεν βρεθεί ευνοϊκή λύση στο επόμενο διάστημα, να οπισθοχωρήσει, εγκαταλείποντας το συμβόλαιο. Ας σημειωθεί επίσης ότι πέραν της δυσμενούς περιόδου που διανύουν οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις, η εντεινόμενη αμυντική συνεργασία Η.Π.Α.-Ινδίας,²⁴⁸ σε συνδυασμό με τις υποδεέστερες σχέσεις Η.Π.Α.-Πακιστάν το τελευταίο διάστημα, προστίθενται ως παράμετροι στους αμερικανικούς υπολογισμούς και ως εκ τούτου λειτουργούν ανασταλτικά προς την απόφαση αδειοδότησης των τουρκικών εξαγωγών προς το Ισλαμαμπάντ.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα προσκόμματα που θέτουν οι Η.Π.Α. στις εξαγωγές αμυντικού εξοπλισμού της Άγκυρας ευνοούν το τουρκικό αφήγημα ότι η ίδια καταλήγει να είναι ένας «αδικημένος σύμμαχος», ο οποίος στοχοποιείται με περιορισμούς και απαγορεύσεις που επιβάλλονται έξωθεν, επιβεβαιώνοντας έτσι τη σημασία της ανάπτυξης μιας ισχυρής ανεξάρτητης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Ωστόσο, η άρνηση παραχώρησης της απαραίτητης άδειας από την υπερδύναμη σχετίζεται με την προκλητική πολιτική της νέο-οθωμανικής ηγεσίας που στην προσπάθειά της να υλοποιήσει το εθνικό της όραμα, υπερέβη τα εσκαμμένα. Η παράβλεψη των υποδείξεων του Βορειοατλαντικού Συμφώνου από την Τουρκία σε στρατηγικής σημασίας ζητήματα, όπως εκείνο των ρωσικών S-400 και οι τριβές με την Ουάσινγκτον, είχαν ως αποτέλεσμα ποικίλες αρνητικές συνέπειες για την Άγκυρα, η οποία, απ' ό,τι φαίνεται, υποτιμά τις ποικίλες σχέσεις αλληλεξάρτησης που έχει με την Δύση.

3.3.1.3. Συνεργασία σε άλλους τομείς: Διπλωματία και Οικονομία

Στο πλαίσιο της Συνόδου του Σχήματος «Καρδιά της Ασίας», οι υπουργοί Εξωτερικών Τουρκίας και Πακιστάν συναντήθηκαν για δεύτερη φορά από την αρχή του έτους και συζήτησαν θέματα που άπτονται της εντεινόμενης διμερούς συνεργασίας τους, αλλά και ζητήματα περιφερειακού ενδιαφέροντος, όπως εκείνο του Αφγανιστάν, γύρω από τη διαχείριση των οποίων έχουν συγκλίνουσες

²⁴⁸ Ενδεικτικά, η αξία των εισαγωγών αμερικανικού αμυντικού εξοπλισμού από το Νέο Δελχί «εκτινάχθηκε» από 6 εκ. δολάρια το 2019 σε πάνω από 3 δις δολάρια το 2020.

απόψεις.²⁴⁹ Σημειώνεται ότι καθώς η Τουρκία αποβλέπει στην ανάληψη ενός πιο ενεργού ρόλου στο Αφγανιστάν μετά την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων, οι εντατικές επαφές με το Ισλαμαμπάντ, που διατηρεί στενές σχέσεις με τους Ταλιμπάν, θα αποβούν ιδιαίτερα επωφελείς για την Άγκυρα.

Επιπλέον, καθώς το Πακιστάν έχει προσφάτως διακηρύξει ότι θα ακολουθήσει μια στρατηγική προσέγγιση που προωθεί τη οικονομία σε βάρος της πολιτικής, με έμφαση στις περιφερειακές εμπορικές σχέσεις ως κινητήριοι μοχλούς της οικονομικής μεγέθυνσης,²⁵⁰ εκτιμάται ότι μπορούν να προκύψουν αξιόλογες προοπτικές οικονομικής συνεργασίας και με την Τουρκία. Άλλωστε η τουρκική πλευρά έχει καταστήσει γνωστή τη φιλοδοξία της για αύξηση των αμοιβαίων επενδύσεων,²⁵¹ των πολιτιστικών ανταλλαγών, της συνεργασίας στην υλοποίηση μεγάλων έργων υποδομής, και αύξηση των τουριστικών ροών μεταξύ των δύο κρατών.²⁵² Επιπρόσθετα, καθώς σε επίπεδο ηγεσίας τα δύο κράτη υιοθετούν ολοένα και περισσότερο την προσέγγιση «Ένα έθνος δύο κράτη», προκρίνεται και η καλλιέργεια διαπροσωπικών δεσμών μεταξύ των λαών, προσβλέποντας στο θετικό αντίκτυπο στην ευρύτερη συνεργασία. Προς αυτό το σκοπό πολύ πρόσφατα συστάθηκε και ένας Σύλλογος Τουρκο-πακιστανικής Φιλίας.²⁵³

Όσον αφορά τις επενδύσεις στο βιομηχανικό τομέα του Πακιστάν, οι Τούρκοι επιχειρηματίες έχουν εκδηλώσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους κλάδους

²⁴⁹ *Πακιστανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Foreign Minister’s meeting with Turkish Foreign Minister on the sidelines of the 9th Ministerial Conference of the Heart of Asia – Istanbul Process 29th March 2021 – Tajikistan”, 29 Μαρτίου 2021, <http://mofa.gov.pk/foreign-ministers-meeting-with-turkish-foreign-minister-on-the-sidelines-of-9th-ministerial-conference-of-the-heart-of-asia-istanbul-process-29th-march-2021-tajikistan/>

²⁵⁰ Kamran Yousaf, “Transform Pakistan from geostrategic to geo-economic hub”, *The Express Tribune*, 13 Φεβρουαρίου 2021, <https://tribune.com.pk/story/2283795/transform-pakistan-from-geostrategic-to-geo-economic-hub>

²⁵¹ Η τρέχουσα αξία των τουρκικών επενδύσεων στο Πακιστάν ανέρχεται σε μόλις 1 δις δολάρια.

²⁵² *Pakistan Observer*, “Ankara keen on mega projects; promotion of tourism in Pakistan; Turkish Ambassador”, 13 Μαρτίου 2021, <https://pakobserver.net/ankara-keen-on-mega-projects-promotion-of-tourism-in-pakistan-turkish-ambassador/>

²⁵³ *The International News*, “Pak-Turk Friendship Association launching planned”, 10 Μαρτίου 2021, <https://www.thenews.com.pk/print/801833-pak-turk-friendship-association-launching-planned>

των τροφίμων, των υφασμάτων και των χημικών, ενώ η Άγκυρα έχει εκφράσει την επιθυμία να συνεργαστεί με το Πακιστάν στον τομέα της τεχνολογίας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης, προάγοντας την ανταλλαγή τεχνογνωσίας. Για τη διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών έχει προταθεί ακόμη και η σύσταση παραρτήματος της Τουρκικής Τράπεζας στο Πακιστάν²⁵⁴.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι η τουρκική εταιρεία ναυπήγησης *Sanmar* και το Πακιστανικό Υπουργείο Ναυτιλίας υπέγραψαν δύο συμβόλαια αξίας \$33.46 εκ. για τη ναυπήγηση τεσσάρων ρυμουλκών και δύο πλοηγίδων, τα οποία αναμένεται να παραδοθούν στο Ισλαμαμπάντ εντός 12 μηνών.²⁵⁵ Ο Πακιστανός υπουργός Ναυτιλίας απηύθυνε παράλληλη πρόσκληση στην εταιρεία *Sanmar*, με την οποία διατηρείται συνεργασία από το 2000, προκειμένου να εγκαθιδρύσει ναυπηγείο της στον εμπορικό λιμένα *Qasim*, έναν εκ των μεγαλύτερων του Πακιστάν, και να μοιραστεί τεχνογνωσία, εκτιμώντας ότι αυτό θα συνεισφέρει και στην ενίσχυση των διμερών δεσμών. Ακόμη, στις 12 Μαρτίου, ο Τούρκος πρέσβης στο Πακιστάν επικοινωνήσε με τον υπουργό Αεροπορίας της χώρας και συζήτησε μαζί του τις προοπτικές ενίσχυσης της συνεργασίας στον εν λόγω τομέα.²⁵⁶ Τέλος, τα δύο κράτη φαίνεται ότι επεκτείνουν τη συνεργασία τους και σε τρίτες χώρες, καθώς ανακοινώθηκε ότι κοινοπραξία της τουρκικής *DOLSAR* και της πακιστανικής *NESPAK* ανέλαβε την εγκατάσταση τριών εργοστασίων υδροηλεκτρικής ενέργειας στο Ουζμπεκιστάν.²⁵⁷

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η συνεργασία οικονομικού χαρακτήρα που αναπτύσσεται μεταξύ Άγκυρας και Ισλαμαμπάντ διαρκώς επεκτείνεται σε πλήθος τομέων χαμηλής πολιτικής, καθώς υπάρχει αμοιβαία βούληση για

²⁵⁴ *Pakistan Observer*, “Turkey to expand cooperation with Pakistan in technology sector”, 11 Μαρτίου 2021, <https://pakobserver.net/turkey-to-expand-cooperation-with-pakistan-in-technology-sector/>

²⁵⁵ Λογαριασμός *Twitter* του Πακιστανικού Υπουργείου Ναυτιλίας, 30 Μαρτίου 2021, https://twitter.com/MaritimeGovPK/status/1376746593941135360?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Eembeddedtimeline%7Ctwterm%5Eprofile%3AMaritimeGovPK%7Ctwcon%5Etimeli nechrome&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.moma.gov.pk%2F

²⁵⁶ *Daily Times*, “Pakistan, Turkey discuss cooperation in aviation sector”, 13 Μαρτίου 2021, <https://dailytimes.com.pk/733876/pakistan-turkey-discuss-cooperation-in-aviation-sector/>

²⁵⁷ *The Nation*, “Nespaq wins 24MW hydropower project in Uzbekistan”, 12 Μαρτίου 2021, <https://nation.com.pk/12-Mar-2021/nespaq-wins-24mw-hydropower-project-in-uzbekistan>

εδραίωση στενότερων δεσμών. Οι συνέπειες αυτής της πολυδιάστατης συνεργασίας δημιουργούν οφέλη για αμφότερες τις πλευρές, με την Τουρκία να αποκτά ερείσματα για μια πιθανή προσέγγιση της Κίνας, αλλά και για στήριξη των προσπάθειών διείσδυσης σε Κεντρική Ασία και Αφγανιστάν, και με το Πακιστάν να γίνεται αποδέκτης επικερδών τουρκικών επενδύσεων και να αποκτά δυνατότητες ταχύτερης και οικονομικότερης μεταφοράς των εμπορευμάτων του προς τη Δύση μέσω της Τουρκίας. Εφόσον τεθεί σε λειτουργία η σιδηροδρομική γραμμή Κωνσταντινούπολη–Τεχεράνη–Ισλαμαμπάνι, θα συνεισφέρει καθοριστικά στο στόχο αυτό. Η εν λόγω γραμμή μήκους 6.500 χιλιομέτρων προβλέπεται να μειώσει το χρόνο του ταξιδιού μεταξύ Πακιστάν και Ευρώπης από 45 σε περίπου 12 ημέρες. Μολονότι η λειτουργία της είχε προγραμματιστεί για τις 4 Μαρτίου, ζητήματα διοικητικής και λειτουργικής φύσεως οδήγησαν σε περαιτέρω καθυστερήσεις²⁵⁸ και μέχρι στιγμής παραμένει άγνωστο το πότε και εάν θα τεθεί σε λειτουργία.²⁵⁹

Η πρώτη δοκιμαστική διαδρομή της γραμμής είχε πραγματοποιηθεί το 2009. Ωστόσο, μετά το 2011 σοβαρές υλικοτεχνικές και οργανωτικές προκλήσεις και ζητήματα ασφαλείας απέτρεψαν τη λειτουργία της. Αφενός αμφισβητείται η καταλληλότητα των γραμμών, αφετέρου πρόκειται για ένα πολυδάπανο έργο, η χρηματοδότηση του οποίου πιθανότατα δεν μπορεί να καλυφθεί εξ ολοκλήρου από την Τουρκία, το Ιράν και το Πακιστάν. Γι' αυτό και η προοπτική ενσωμάτωσής του στο νέο Δρόμο του Μεταξιού, ως προέκταση του Οικονομικού Διαδρόμου Κίνας-Πακιστάν, κρίνεται εξαιρετικά συμφέρουσα.²⁶⁰ Ωστόσο, ως τώρα το Πεκίνο δεν έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον ανάληψης του κόστους του εν λόγω έργου. Σε επιπρόσθετο προβληματικό σημείο ανάγεται η διέλευση της γραμμής από τη νοτιοδυτική επαρχία του Μπαλουχιστάν, το οποίο έχει συχνά εκδηλώσει βίαιες

²⁵⁸ *Dawn*, “Resumption of ECO freight train delayed”, 3 Μαρτίου 2021, <https://www.dawn.com/news/1610332/resumption-of-eco-freight-train-delayed>

²⁵⁹ Nikos Papatolios, “What happened to the Istanbul-Tehran-Islamabad train?”, *Railfreight.com*, 17 Μαρτίου 2021, <https://www.railfreight.com/railfreight/2021/03/17/what-happened-to-the-istanbul-tehran-islamabad-train/>

²⁶⁰ Nikos Papatolios, “ITI corridor to assume services as part of New Silk Road”, *Railfreight.com*, 19 Ιανουαρίου 2021, <https://www.railfreight.com/beltandroad/2021/01/19/iti-corridor-to-assume-services-as-part-of-new-silk-road/>

αποσχιστικές τάσεις εναντίον του Ισλαμαμπάντ, με αποτέλεσμα να ανακλύπουν πρόσθετα ζητήματα ασφάλειας που απειλούν τη βιωσιμότητα του έργου.²⁶¹

3.3.2. Σχέσεις με Αφγανιστάν

Στις αρχές Μαρτίου, σε επιστολή του προς τον Αφγανό Πρόεδρο Ασράφ Γκάνι, ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών Άντονι Μπλίνκεν,²⁶² καθιστούσε επιτακτική τη σημασία της συνέχισης των ειρηνευτικών συνομιλιών για το Αφγανιστάν.²⁶³ Προς το σκοπό αυτό, η επιστολή καλούσε την Τουρκία να αναλάβει τη σύγκληση μιας Διάσκεψης σε επίπεδο υψηλόβαθμων αξιωματούχων υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε. για την οριστικοποίηση μιας ειρηνευτικής συμφωνίας ανάμεσα στην επίσημη κυβέρνηση και τους Ταλιμπάν, σε συνέχεια των διαπραγματεύσεων στο Κατάρ. Όπως ήταν αναμενόμενο, η τουρκική πλευρά αποδέχθηκε την πρόσκληση και ανακοίνωσε την επικείμενη διεξαγωγή ειρηνευτικών συνομιλιών στην Κωνσταντινούπολη. Έπειτα από αρκετές εβδομάδες προετοιμασίας και προπαρασκευαστικών συνομιλιών με τα εμπλεκόμενα μέρη, τελικά η Διάσκεψη προγραμματίστηκε για το διάστημα 24 Απριλίου-4 Μαΐου.²⁶⁴

Το ενδιαφέρον της Τουρκίας στη σύγκληση μιας τέτοιας συνόδου είχε διπλό χαρακτήρα. Αφενός, η Άγκυρα αναλαμβάνει το ρόλο μιας διαμεσολαβητικής δύναμης που εμφανίζεται πρόθυμη να παράσχει τις «καλές υπηρεσίες» της προς όφελος της διεθνούς κοινότητας, για να διευκολύνει την επίλυση μιας σημαντικής διαμάχης που εμπλέκει πλήθος διεθνών δρώντων, κρατικών και μη. Η Τουρκία έχει αναλάβει ξανά στο παρελθόν αντίστοιχες διπλωματικές πρωτοβουλίες,

²⁶¹ Harun Janjua, “Is the Pakistan-Iran-Turkey rail link economically viable?”, *Deutsche Welle*, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dw.com/en/is-the-pakistan-iran-turkey-rail-link-economically-viable/a-56225236>

²⁶² *TOLO news*, “Letter by the Secretary of State to President Ashraf Ghani of Afghanistan”, 7 Μαρτίου 2021, <https://tolonews.com/pdf/02.pdf>

²⁶³ Βάσει της Συμφωνίας Η.Π.Α.-Ταλιμπάν του Φεβρουαρίου 2020, η Ουάσινγκτον είχε δεσμευθεί για την απόσυρση του συνόλου των αμερικανικών στρατευμάτων ως την 1^η Μαΐου 2021. Ωστόσο, η κυβέρνηση Μπάιντεν αποφάσισε να μην τηρήσει τη συγκεκριμένη προθεσμία.

²⁶⁴ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Joint Statement by co-Conveners of the Istanbul Conference on the Afghanistan Peace Process”, 13 Απριλίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-146_-afganistan-baris-sureci-istanbul-konferansi-hk.en.mfa

δραστηριοποιούμενη ενεργά στο πλαίσιο διεθνών και περιφερειακών ζητημάτων. Έτσι, επιδιώκεται η αναβάθμιση του ρόλου της τουρκικής διπλωματίας και η ενίσχυση της εικόνας της Άγκυρας απέναντι στους δυτικούς συμμάχους της, οι οποίοι καλούνται να τη λαμβάνουν υπόψη στους υπολογισμούς τους. Αφετέρου, η Άγκυρα έχει συχνά εκδηλώσει το ενδιαφέρον της για το μέλλον της ειρηνευτικής διαδικασίας στο Αφγανιστάν.²⁶⁵ Η ίδια διατηρεί στρατεύματα στη χώρα στο πλαίσιο της δράσης των νατοϊκών δυνάμεων και τον περασμένο Δεκέμβριο ενέκρινε την παραμονή τους για διάστημα 18 επιπλέον μηνών.²⁶⁶ Κρίνεται ότι η Τουρκία προσβλέπει στην ανάληψη μεγαλύτερου ρόλου εντός του Αφγανιστάν, ιδίως μετά την αποχώρηση των αμερικανικών και άλλων νατοϊκών στρατευμάτων που θα δημιουργήσει ένα κενό ισχύος εντός της χώρας.

Μια επιπλέον παράμετρος που λαμβάνεται υπόψη είναι η σημασία της ανάληψης πρωταγωνιστικού ρόλου σε μια τέτοια Σύνοδο για τις αμερικανοτουρκικές σχέσεις.²⁶⁷ Πιο συγκεκριμένα, σε μια περίοδο έντασης στις διμερείς σχέσεις τους, οι Η.Π.Α. ανέθεσαν στην Άγκυρα μια δύσκολη αποστολή την οποία γνωρίζουν ότι η τουρκική διπλωματία θα μπορούσε παρά τις δυσκολίες να φέρει σε πέρας, κάνοντας έτσι ένα μικρό βήμα προς την επαναπροσέγγιση με αυτή.²⁶⁸

Στα μέσα Μαρτίου, αντιπρόσωποι της αφγανικής κυβέρνησης και των Ταλιμπάν συνομίλησαν με εκπροσώπους των Η.Π.Α., της Ρωσίας, της Κίνας και

²⁶⁵ *Daily Sabah*, “Turkey to continue supporting Afghan security: FM Çavuşoğlu”, 1 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-to-continue-supporting-afghan-security-fm-cavusoglu>

²⁶⁶ Οι τουρκικές δυνάμεις ηγούνται μιας πολυεθνικής στρατιωτικής μονάδας όπου συμμετέχουν δυνάμεις κρατών-μελών της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, με στόχο την εκπαίδευση και την παροχή συνδρομής και συμβουλευτικών υπηρεσιών στις αφγανικές ένοπλες δυνάμεις. Βλ. Hanva Kara Aydin, “Turkish officer assumes NATO-led office in Afghanistan”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 1 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkish-officer-assumes-nato-led-office-in-afghanistan/2195351>

²⁶⁷ Selcuk Aydin, “Intra-Afghan peace talks can revitalize Turkey-US ties”, TRT World, 16 Μαρτίου 2021, <https://www.trtworld.com/opinion/intra-afghan-peace-talks-can-revitalise-turkey-us-ties-45043>

²⁶⁸ Fehim Tastekin, “Washington’s Afghan plan diplomatic godsend for Ankara”, *Al-monitor*, 12 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/03/turkey-united-states-afghanistan-peace-talks-godsend-ankara.html>

του Πακιστάν υπό το μοντέλο της «εκτεταμένης Τρόϊκα» σε Σύνοδο που διοργανώθηκε στη Ρωσία,²⁶⁹ όπου συμμετείχαν επίσης παρατηρητές από την Τουρκία και το Κατάρ ως επίσημοι προσκεκλημένοι. Ωστόσο, οι εν λόγω συζητήσεις δεν επεκτάθηκαν σε επί της ουσίας διαπραγματεύσεις και γι' αυτό οι ελπίδες της διεθνούς κοινότητας για πρόοδο στην ειρηνευτική διαδικασία στηρίχθηκαν στη Διάσκεψη που θα λάμβανε χώρα στην Τουρκία. Επιπρόσθετα, η τουρκική διπλωματία επισήμανε ότι η διοργάνωση μιας Συνόδου στην Τουρκία, κράτος-μέλος του NATO με ενεργή παρουσία στο Αφγανιστάν και το οποίο διατηρεί στενές επαφές με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, θα έπρεπε να προκριθεί συγκριτικά με το Κατάρ που φαινόταν ότι έχαιρε της προτίμησης των συμμάχων μέχρι πρότινος.²⁷⁰

Παρά το ζήλο που επέδειξε η Άγκυρα, όμως, μια σειρά από συνθήκες απέτρεψαν τη διεξαγωγή της Διάσκεψης στα τέλη Απριλίου. Η επίσημη αφγανική κυβέρνηση είχε αποδεχθεί κατ' αρχήν την πρόταση²⁷¹ και για τις ανάγκες της Διάσκεψης, αφενός, προετοίμασε τη διαπραγματευτική ομάδα, και αφετέρου, κατήρτισε ειρηνευτική πρόταση τριών φάσεων,²⁷² την οποία θα παρουσίαζε στην Τουρκία. Η επιστολή Μπλίνκεν εμπεριείχε ίσως έναν έμμεσο εκβιασμό προς την κυβέρνηση του Αφγανού Προέδρου Γκάνι. Η Ουάσιγκτον φαίνεται ότι επιχειρούσε να στείλει το μήνυμα ότι εάν δεν προχωρήσουν οι συνομιλίες, οι Η.Π.Α. θα στηρίξουν μια μεταβατική κυβέρνηση με συμμετοχή των Ταλιμπάν. Δεδομένου

²⁶⁹ Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, "Press release on the Moscow meeting of extended Troika on peaceful settlement in Afghanistan", 19 Μαρτίου 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4642133

²⁷⁰ Eralp Yazar, "Turkey's ties with actors in Afghanistan point to mediator role", *Daily Sabah*, 21 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/news-analysis/turkeys-ties-with-actors-in-afghanistan-point-to-mediator-role>

²⁷¹ *Afghanistan Times*, "Govt. to Attend Russia, Turkey Meetings on Afghan Peace", 13 Μαρτίου 2021, <http://www.afghanistantimes.af/govt-to-attend-russia-turkey-meetings-on-afghan-peace/>

²⁷² Αυτές περιλάμβαναν μια εκκεχειρία υπό διεθνή εποπτεία, προεδρικές εκλογές και εγκαθίδρυση μιας «ειρηνευτικής κυβέρνησης» και τη σύσταση μιας συνταγματικής επιτροπής για την προώθηση συνταγματικών μεταρρυθμίσεων, σταδιακή επανένταξη των προσφύγων και ανάπτυξη. Βλ. *Daily Sabah*, "Afghanistan's Ghani to present 3-phase peace roadmap in Turkey", 4 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/world/asia-pacific/afghanistans-ghani-to-present-3-phase-peace-roadmap-in-turkey>

του διακυβεύματος, η αφγανική κυβέρνηση έδειξε ισχυρή δέσμευση στη διεξαγωγή των συνομιλιών στην Τουρκία και γι' αυτό το λόγο ως και την τελευταία στιγμή πίεζε να λάβουν χώρα.²⁷³

Από τη δική τους πλευρά, οι Ταλιμπάν εξαρχής απέφυγαν να ανταποκριθούν στην έκκληση Μπλίνκεν προκειμένου να αναγκάσουν τους υπόλοιπους δρώντες να προσφέρουν περισσότερα ανταλλάγματα. Μέχρι τα μέσα Απριλίου ακολουθούσαν την εν λόγω τακτική που σκοπίμως δημιουργούσε σύγχυση γύρω από τη συμμετοχή τους ή μη στην επικείμενη Διάσκεψη. Παρά την παρότρυνση και τις συστηματικές προσπάθειες των υπόλοιπων δρώντων (Η.Π.Α., Ε.Ε., Τουρκία, Κατάρ, Πακιστάν, και δρώντες εντός του Αφγανιστάν) να τους πείσουν να συμμετάσχουν, οι ίδιοι ανακοίνωσαν επίσημα στις 18 Απριλίου τη μη συμμετοχή τους. Είχε προηγηθεί η ανακοίνωση του Προέδρου Μπάιντεν ότι η αποχώρηση των αμερικανικών και νατοϊκών δυνάμεων θα ξεκινήσει μεν την 1^η Μαΐου, αλλά προβλέπεται να ολοκληρωθεί ως την 11^η Σεπτεμβρίου του τρέχοντος έτους.²⁷⁴ Οι Ταλιμπάν φαίνεται ότι εξέλαβαν την σχεδίαση αποχώρησης των αμερικανικών δυνάμεων ως αδυναμία της Δύσης με αποτέλεσμα να υιοθετήσουν μια αδιάλλακτη στάση. Κατέστησαν σαφές ότι δεν προτίθενται να συμμετάσχουν σε συνομιλίες, αν οι Η.Π.Α. δεν αποσύρουν τα στρατεύματά τους σύμφωνα με τους όρους της Συμφωνίας του 2020, απειλώντας παράλληλα με αύξηση της βίας και επιθέσεις σε βάρος των ξένων δυνάμεων.²⁷⁵ Συνεπώς, η μη συμμετοχή των Ταλιμπάν ανάγκασε την Τουρκία, το Κατάρ και τα Η.Ε. να αναβάλουν τη διεξαγωγή της Διάσκεψης «μέχρι οι συνθήκες για την επίτευξη προόδου να είναι περισσότερο ευνοϊκές».²⁷⁶

²⁷³ Sherif Amiry, “Govt: Republic’s Negotiating Team Ready for Istanbul Talks”, *TOLO news*, 20 Απριλίου 2021, <https://tolonews.com/afghanistan-171591>

²⁷⁴ *Επίσημη Ιστοσελίδα του Λευκού Οίκου*, “Remarks by President Biden on the Way Forward in Afghanistan”, 14 Απριλίου 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/14/remarks-by-president-biden-on-the-way-forward-in-afghanistan/>

²⁷⁵ Sherif Amiry, “If No US Policy Change, Taliban Will Not Attend Istanbul Summit”, *TOLO news*, 18 Απριλίου 2021, <https://tolonews.com/afghanistan-171547>

²⁷⁶ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Joint Statement on the Postponement of the Istanbul Conference of Afghanistan Peace Progress”, 21 Απριλίου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-156_-afganistan-baris-sureci-istanbul-konferansi-nin-ertelenmesi-hk.en.mfa

Καθώς η Σύνοδος δεν έλαβε τελικά χώρα, η Άγκυρα διοργάνωσε μια Τριμερή Διάσκεψη με τη συμμετοχή των υπουργών Εξωτερικών Τουρκίας, Πακιστάν και Αφγανιστάν στις 23 Απριλίου, προκειμένου να διατηρήσει το ενδιαφέρον γύρω από το ζήτημα και να προβάλει την κινητικότητα της επ' αυτού. Σύμφωνα με το Κοινό Ανακοινωθέν, οι τρεις υπουργοί απηύθυναν μεταξύ άλλων έκκληση στους Ταλιμπάν να προσέλθουν σε διαπραγματεύσεις για την εύρεση ειρηνικής επίλυσης.²⁷⁷ Η διεξαγωγή της εν λόγω Συνόδου επιβεβαίωσε την προθυμία της τουρκικής διπλωματίας, αλλά και την ύπαρξη συντονιστικών μηχανισμών ανάμεσα σε Άγκυρα, Ισλαμαμπάντ και Καμπούλ, που δεν αποκλείεται να εξελιχθούν σε ένα συνεργατικό άξονα το επόμενο διάστημα, καθώς η Τουρκία επιζητεί ενεργότερο ρόλο στις υποθέσεις του Αφγανιστάν. Οι στενές σχέσεις του Πακιστάν με τους Ταλιμπάν, επίσης, μπορούν να συμβάλλουν στη διευκόλυνση της προσέγγισής τους από την Άγκυρα, όπως σχεδίαζαν οι Αμερικανοί, προκειμένου να δεχθούν να συμμετάσχουν αργότερα στη Διάσκεψη.

Σε κάθε περίπτωση, παρά την αναβολή της Διάσκεψης, εκτιμάται ότι η τουρκική διπλωματία αποκόμισε ορισμένα οφέλη από το σύνολο των επαφών που ανέπτυξε με τους εμπλεκόμενους δρώντες. Αρχικά, η ανάγκη συντονισμού για την προετοιμασία της Διάσκεψης επέτρεψε την προσέγγιση με αξιωματούχους των Η.Π.Α. σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο, και προσέφερε μια καλή ευκαιρία για μια πρώτη προσέγγιση της νέας αμερικανικής κυβέρνησης. Επιπρόσθετα, αφενός, δόθηκε η ευκαιρία στην Τουρκία να εντείνει τις στενές διπλωματικές επαφές που διατηρούσε με το Κατάρ και το Πακιστάν, και αφετέρου, ο συντονισμός με φορείς εντός του Αφγανιστάν της επέτρεψε να δημιουργήσει ερείσματα και προηγούμενο που μπορούν να προσδώσουν στρατηγικό πλεονέκτημα στην Άγκυρα, όταν θα επιχειρήσει να διεισδύσει και να αυξήσει την επιρροή της εντός του Αφγανιστάν.

²⁷⁷ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Joint Statement Adopted at the Conclusion of the Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Afghanistan, the Republic of Turkey and the Islamic Republic of Pakistan”, 23 Απριλίου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/tr-afg-pak-uclu-dib-ortak-bildiri.en.mfa>

3.3.3. Σχέσεις με Κεντρική Ασία

Μεταξύ 5 και 10 Μαρτίου ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών πραγματοποίησε περιοδεία σε τρεις χώρες της Κεντρικής Ασίας, στο Ουζμπεκιστάν, το Τουρκμενιστάν και την Κιργισία.²⁷⁸ Πέραν της εν λόγω περιοδείας, όμως, υπήρξαν κι άλλες σημαντικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ της Τουρκίας και των υπόλοιπων δρώντων της περιοχής, καθώς και τους περιφερειακούς οργανισμούς της.

3.3.3.1. Η επίσκεψη στο Τουρκμενιστάν

Στο Ασγκαμπάτ ο Τσαβούσογλου έγινε δεκτός από τον Πρόεδρο και τον υπουργό Εξωτερικών της χώρας.²⁷⁹ Στις δηλώσεις του μετά το πέρας της συνάντησης με τον ομόλογό του, ο Τούρκος υπουργός τόνισε ότι η Άγκυρα αποβλέπει στην ενίσχυση της συνεργασίας με το Ασγκαμπάτ στους τομείς της ενέργειας, της οικονομίας, των μεταφορών και της υλικοτεχνικής υποδομής.²⁸⁰

Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει ο ενεργειακός τομέας, όπου αναμένονται εξελίξεις το επόμενο διάστημα σε επίπεδο τριμερούς συνεργασίας Αζερμπαϊτζάν–Τουρκίας–Τουρκμενιστάν, μετά τη σύναψη προκαταρκτικής Συμφωνίας τον Ιανουάριο ανάμεσα σε Μπακού και Ασγκαμπάτ για συνεκμετάλλευση ενός υποθαλάσσιου κοιτάσματος στην Κασπία.²⁸¹ Η συγκεκριμένη συνεργασία χαιρεί της αμέριστης τουρκικής υποστήριξης, καθώς η Άγκυρα επιδιώκει να καταστεί ενεργειακός κόμβος που θα διευκολύνει τη μεταφορά υδρογονανθράκων της

²⁷⁸ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Press Release Regarding the Visits of H.E. Mr. Mevlüt Çavuşoğlu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, to Turkmenistan, Uzbekistan and the Kyrgyz Republic, 4 Μαρτίου 2021, http://www.mfa.gov.tr/no_-83_-sayin-bakanimizin-turkmenistan-ozbekistan-ve-kirgiz-cumhuriyeti-ni-ziyaretleri-hk.en.mfa

²⁷⁹ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Turkmenistan, 6 March 2021”, 6 Μαρτίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-turkmenistan-i-ziyareti-6-3-2021.en.mfa>

²⁸⁰ Muhammet Tarhan, “Turkey, Turkmenistan to boost cooperation”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 6 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-turkmenistan-to-boost-cooperation/2166925>

²⁸¹ Paul Goble, “Baku-Ashgabat Accord Transforms Geopolitics of Caspian Region”, *Eurasia Daily Monitor*, 23 Μαρτίου 2021, <https://jamestown.org/program/baku-ashgabat-accord-transforms-geopolitics-of-caspian-region/>

Κασπίας προς την Ευρώπη, ενισχύοντας την πολιτική της επιρροή. Ωστόσο, η προοπτική αυτή έχει προκαλέσει την ανησυχία της Μόσχας, η οποία έχει κινητοποιηθεί με σκοπό να αποτρέψει την εφαρμογή της. Εκτιμάται ότι η δημιουργία ενός νέου ενεργειακού διαδρόμου που μέσω της Κασπίας θα συνδέει το Τουρκμενιστάν με το Αζερμπαϊτζάν και την Τουρκία θα πλήξει τα ρωσικά ενεργειακά και οικονομικά συμφέροντα και, ως εκ τούτου, θα εντείνει τον ανταγωνισμό στην Κεντρική Ασία.²⁸²

3.3.3.2. Η επίσκεψη στο Ουζμπεκιστάν: διπλωματικές σχέσεις και αμυντική συνεργασία

Διπλωματικές σχέσεις

Στη διάρκεια της επίσημης επίσκεψής του στο Ουζμπεκιστάν ο Τούρκος υπουργός συναντήθηκε με τον ομόλογό του, τον Πρόεδρο της χώρας, καθώς και με τον αναπληρωτή πρωθυπουργό και υπουργό Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου. Οι δύο υπουργοί Εξωτερικών προήδρυσαν της δεύτερης συνάντησης της Κοινής Ομάδας Στρατηγικού Σχεδιασμού του Συμβουλίου Υψηλού Επιπέδου Συνεργασίας, το οποίο εγκαθιδρύθηκε το 2019 στην Τασκένδη. Μεταξύ των ζητημάτων που συζητήθηκαν ήταν οι προοπτικές διεύρυνσης της συνεργασίας στους τομείς της πολιτικής, της οικονομίας και του εμπορίου, των μεταφορών, των επενδύσεων, του τουρισμού, της ανθρωπιστικής βοήθειας, της εκπαίδευσης και της επιστήμης.²⁸³ Ακόμη, έγινε γνωστό το ενδιαφέρον της Τασκένδης για αγορά προϊόντων της τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας.

Μετά το πέρας της συνεδρίασης της Ομάδας Στρατηγικού Σχεδιασμού, υπεγράφη Μνημόνιο Οικονομικής Συνεργασίας και έγινε γνωστό ότι οι δύο πλευρές προσβλέπουν στην εγκαθίδρυση Συμφωνίας Προνομιακού εμπορίου και Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου, αποβλέποντας σε αύξηση του όγκου εμπορικών συναλλαγών σε \$5 δις εντός της επόμενης πενταετίας (από \$2 δις), στόχος ο οποίος χαρακτηρίζεται σχετικά

²⁸² Paul Goble, “Moscow and Beijing Seek to Counter Growing Turkish Influence in Central Asia”, *Eurasia Daily Monitor*, 1 Απριλίου 2021, <https://jamestown.org/program/moscow-and-beijing-seek-to-counter-growing-turkish-influence-in-central-asia/>

²⁸³ *Daily Sabah*, “Turkey, Uzbekistan ink deal to enhance economic ties”, 9 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-uzbekistan-ink-deal-to-enhance-economic-ties>

εφικτός.²⁸⁴ Σημειώνεται ότι η Τουρκία αποτελεί έναν εκ των πέντε σημαντικότερων εμπορικών εταίρων της Τασκένδης. Τέλος, υπεγράφη το Πρόγραμμα Συνεργασίας των δύο κρατών για τη διετία 2022-2023²⁸⁵.

Στη διάρκεια της επίσκεψής του ο Τσαβούσογλου εγκαινίασε επίσης μαζί με τον Ουζμπέκο Πρόεδρο το Γενικό Προξενείο της Τουρκίας στην Σαμαρκάνδη, στην προσπάθεια ανάδειξης της ιστορικής της σημασίας,²⁸⁶ ενώ παράλληλα επισκέφτηκε ιστορικής σημασίας ισλαμικά μνημεία και τα μαυσωλεία του Ισλάμ Καρίμοφ και του ιδρυτή της Αυτοκρατορίας των Τιμουριδών.²⁸⁷ Οι εν λόγω επισκέψεις συμβολικού χαρακτήρα καταδεικνύουν ότι η Άγκυρα επιδιώκει να επαναφέρει στο προσκήνιο τη σημασία του Ισλάμ και των πολιτιστικών δεσμών που συνδέουν την Τουρκία με το Ουζμπεκιστάν και τα άλλα τουρκόφωνα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Έτσι ευελπιστεί να τα αξιοποιήσει στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειας αύξησης της ήπιας ισχύος της και της επιρροής της στο συγκεκριμένο περιφερειακό υποσύστημα.

Η συνεργασία στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα

Ο Ουζμπέκος Πρόεδρος ενέκρινε στις 19 Μαρτίου τη *Συμφωνία στρατιωτικής και οικονομικής συνεργασίας* και το *Πρωτόκολλο για την παροχή οικονομικής βοήθειας* προς την Τασκένδη που είχαν υπογραφεί με την Τουρκία κατά την επίσκεψη του Χουλουσί Ακάρ τον προηγούμενο Οκτώβριο.²⁸⁸ Στη βάση της Συμφωνίας αυτής, μεταξύ 22 και 27 Μαρτίου, έλαβαν χώρα κοινές στρατιωτικές ασκήσεις των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων και μονάδων ειδικών δυνάμεων του στρατού του Ουζμπεκιστάν στην

²⁸⁴ Ό.π.

²⁸⁵ *Πρακτορείο Trend*, “FMs of Turkey, Uzbekistan sign co-op program for 2022-2023”, <https://en.trend.az/casia/uzbekistan/3392221.html>

²⁸⁶ Η εν λόγω πόλη είχε αποτελέσει ιστορικό εμπορικό, πολιτιστικό κέντρο και πρωτεύουσα της τουρκομογγολικής αυτοκρατορίας των Τιμουριδών περί τα τέλη του 14^{ου} αιώνα και μέρος του αρχαίου Δρόμου του Μεταξιού.

²⁸⁷ Serife Cetin, Bahtiyar Abdulkirimov, “Turkey opens consulate in Uzbekistan’s Samarkand”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 7 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-opens-consulate-in-uzbekistan-s-samarkand/2167767>

²⁸⁸ *UZ Daily*, “President of Uzbekistan approves an agreement on military-financial cooperation with Turkey”, 19 Μαρτίου 2021, <http://www.uzdaily.com/en/post/64323>

πόλη Tirmiz στα νότια της χώρας.²⁸⁹ Από τις 23 ως τις 25 Μαρτίου στις εν λόγω ασκήσεις παρευρέθηκε ο Τούρκος Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Γιασάρ Γκιουλέρ, τονίζοντας με την παρουσία του την αυξανόμενη σημασία που αποκτά για την Άγκυρα η ενισχυμένη στρατιωτική συνεργασία με την Τασκένδη.²⁹⁰ Κατά την επίσκεψή του, ο Γκιουλέρ συζήτησε με τον ομόλογό του τις προοπτικές ενίσχυσης της συνεργασίας στον στρατιωτικό τομέα και τους τρόπους με τους οποίους το Ουζμπεκιστάν θα μπορούσε να επωφεληθεί από την τουρκική εμπειρία σε θέματα καταπολέμησης της τρομοκρατίας.²⁹¹

Ειδικότερα, το ζήτημα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας έχει διπλό χαρακτήρα για την Άγκυρα. Από τη μια, η Τουρκία ενδιαφέρεται για την καταπολέμηση πιθανών «υπολειμμάτων» της επιρροής του Κινήματος Γκιουλέν εντός του Ουζμπεκιστάν. Από την άλλη, η ίδια έχει οικοδομήσει το αφήγημα ενός κράτους που βάλλεται από απειλές τις οποίες περιγράφει ως τρομοκρατικές, προερχόμενες τόσο εκ των έσω όσο και εκ των έσω. Σύμφωνα με το εν λόγω αφήγημα, το οποίο έχει ως αποδέκτες τη Δύση αλλά και μικρότερα κράτη με τα οποία θα μπορούσε να ενισχύσει τη στρατιωτική της συνεργασία, η Τουρκία, παρότι «αδικημένη χώρα», δηλώνει ταγμένη στο σκοπό της καταπολέμησης της παγκόσμιας τρομοκρατίας. Γι' αυτό και η στήριξη του Ουζμπεκιστάν στη συνεργασία με την Τουρκία, προκειμένου να καταπολεμήσει τρομοκρατικές απειλές, συνιστά έμπρακτη αναγνώριση της επιτυχούς τουρκικής αντιτρομοκρατικής δράσης σε εθνικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως εκ τούτου, και οι δυτικοί σύμμαχοι της Άγκυρας οφείλουν να αναγνωρίσουν τα

²⁸⁹ Ali Murat Alhas, “Uzbek-Turkish joint military drill kicks off”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 22 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/uzbek-turkish-joint-military-drill-kicks-off/2184418>

²⁹⁰ Μετά την άνοδο του Mirziyoyev στην Προεδρία το 2016, η Τουρκία έχει επιδιώξει την αναθέρμανση των σχέσεων με το Ουζμπεκιστάν που επί Karimov υπήρξαν αρκετά προβληματικές. Ως αποτέλεσμα έχει προαχθεί η συνεργασία στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα και η Τουρκία έχει αναδειχθεί στο δεύτερο μεγαλύτερο εξαγωγέα αμυντικού εξοπλισμού στο Ουζμπεκιστάν, αν και με σημαντική διαφορά από τη Ρωσία. Βλ. *SIPRI*, <https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>

²⁹¹ Ahmet Centurk, “Turkish military chief meets counterpart in Uzbekistan”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 23 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkish-military-chief-meets-counterpart-in-uzbekistan/2185707>

επιτεύγματά της στον τομέα αυτό, έτσι ώστε, αφενός, να απολαμβάνει της προνομιακής τους μεταχείρισης, και αφετέρου, να την εμπιστεύονται ως σύμμαχο στις δικές τους διεθνείς προσπάθειες καταπολέμησης της τρομοκρατίας, όπως για παράδειγμα στο Αφγανιστάν, προσφέροντάς της τη δυνατότητα να επεκτείνει την επιρροή της.

3.3.3.3. Η επίσκεψη στην Κιργισία

Η Κιργισία αποτέλεσε τον τελευταίο σταθμό της περιοδείας του Τούρκου αξιωματούχου στην Κεντρική Ασία. Στη Μπισκέκ ο Τσαβούσογλου συναντήθηκε με τον Πρόεδρο Σαντίρ Ζαπάροφ και τον υπουργό Εξωτερικών Ρουσλάν Καζακμπάεβ στο πλαίσιο της 4^{ης} Συνόδου της Κοινής Ομάδας Στρατηγικού Σχεδιασμού του Συμβουλίου Υψηλού Επιπέδου Συνεργασίας Τουρκίας-Κιργισίας.²⁹² Οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν σε θέματα διμερούς και περιφερειακού ενδιαφέροντος γύρω από τους τομείς του εμπορίου, της οικονομίας, της πολιτικής και του πολιτισμού. Ακόμη, ο Τσαβούσογλου πρότεινε την εγκαθίδρυση ενός εμπορικού διαδρόμου διασύνδεσης του Κιργιστάν με το Αζερμπαϊτζάν με στόχο τη μεταφορά εμπορευμάτων προς τη Γεωργία, την Τουρκία και την Ευρώπη.²⁹³

Σημαντική εξέλιξη αποτελεί η ανακοίνωση της δημιουργίας στην Κιργισία του πρώτου σχολείου υπό την αιγίδα του *Τουρκικού Οργανισμού Maarif* στη βάση Συμφωνίας που είχε υπογραφεί κατά την επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών της Κιργισίας στην Άγκυρα τον περασμένο Νοέμβριο. Ο εν λόγω Οργανισμός ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2016, ως ένα μέσο περιορισμού και αντικατάστασης της επιρροής που ασκούσε το πλήθος εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που είχε

²⁹² *24.kg*, “Foreign Minister of Turkey arrives in Kyrgyzstan”, 10 Μαρτίου 2021, https://24.kg/english/185869_Foreign_Minister_of_Turkey_arrives_in_Kyrgyzstan/

²⁹³ *Azertac*, “Cavusoglu: Transport corridor from Kyrgyzstan to Azerbaijan should be established”, 13 Μαρτίου 2021, https://azertag.az/en/xeber/Cavusoglu_Transport_corridor_from_Kyrgyzstan_to_Azerbaijan_should_be_established-1732907

εγκαθιδρύσει το Κίνημα Γκιουλέν σε ασιατικά και αφρικανικά κράτη²⁹⁴ - και όχι μόνο. Σήμερα διαθέτει υπό την εποπτεία του 353 εκπαιδευτικά ιδρύματα, μεταξύ αυτών σχολεία, πανεπιστήμια και εκπαιδευτικά κέντρα, σε 43 χώρες ανά τον κόσμο. Μέσω της προώθησης της τουρκικής γλώσσας και του τουρκικού πολιτισμού, που επιχειρείται συστηματικά στο πλαίσιο δράσης των συγκεκριμένων ιδρυμάτων, η Άγκυρα επιδιώκει να επεκτείνει την επιρροή της αυξάνοντας, αξιοποιώντας και προβάλλοντας την ήπια ισχύ της σε περιφέρειες κρίσιμης σημασίας για την ίδια, όπως αυτή της Κεντρικής Ασίας, με τις οποίες οικοδομεί στενότερους δεσμούς.

3.3.3.4. Σχέσεις με Καζακστάν: διπλωματικές σχέσεις και αμυντική συνεργασία

Διπλωματικές Σχέσεις

Στις 17 Μαρτίου, ο Καζάκος υπουργός Εξωτερικών και αναπληρωτής πρωθυπουργός Μουχτάρ Τλεϊμπερδί (Mukhtar Tleuberdi) επισκέφθηκε την Άγκυρα και πραγματοποίησε ξεχωριστές συνομιλίες με τον Έρντογαν, τον Αντιπρόεδρο Φουάτ Οκτάι και τον Τσαβούσογλου.²⁹⁵ Επιπλέον, ο Τλεϊμπερδί συναντήθηκε με επιχειρηματικούς κύκλους και τουρκικές εταιρείες που σχεδιάζουν την επέκταση των δραστηριοτήτων τους στο Καζακστάν στους τομείς της τεχνολογίας επικοινωνιών και πληροφοριών, των τροφίμων, των φαρμακοβιομηχανιών, κ.ά..²⁹⁶ Όπως επισημάνθηκε, υπάρχουν αξιόλογες προοπτικές συνεργασίας και στους τομείς της άμυνας και της ενέργειας.

Καθώς το Καζακστάν διαθέτει σημαντικά αποθέματα φυσικών πόρων και η Τουρκία έχει αναπτύξει τεχνολογίες για την έρευνα και εκμετάλλευση αυτών,

²⁹⁴ *Daily Sabah*, “Turkey to open first Maarif school in Central Asia in Kyrgyzstan”, 10 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-to-open-first-maarif-school-in-central-asia-in-kyrgyzstan>

²⁹⁵ Assel Satubaldina, “Kazakhstan, Turkey Reaffirm Strategic Partnership, as Kazakh FMs Visits Ankara, Meets Erdogan”, *The Astana Times*, 18 Μαρτίου 2021, <https://astanatimes.com/2021/03/kazakhstan-turkey-reaffirm-strategic-partnership-as-kazakh-fm-visits-ankara-meets-erdogan/>

²⁹⁶ *KazInform*, “Kazakhstan and Turkey to expand investment coop”, 19 Μαρτίου 2021, https://www.inform.kz/en/kazakhstan-and-turkey-to-expand-investment-coop_a3766334

δύνανται να προκύψουν ευκαιρίες συνεργασίας και αμοιβαίων επενδύσεων. Η Κοινή Οικονομική Επιτροπή που έχει συσταθεί μεταξύ των δύο κρατών αναμένεται να διαδραματίσει καίριο ρόλο στο συγκεκριμένο πεδίο.²⁹⁷ Τέλος, εκφράστηκε η κοινή φιλοδοξία για αύξηση του όγκου εμπορικών συναλλαγών σε \$10 δις (από περίπου \$3 δις το 2020), στόχος που φαίνεται δύσκολο να επιτευχθεί, τουλάχιστον όσον αφορά στο βραχυπρόθεσμο μέλλον.

Τέλος, στις αρχές Απριλίου ανακοινώθηκε ότι τουρκικό εργοστάσιο θα αναλάβει την εμφιάλωση και συσκευασία 500.000 δόσεων του εμβολίου *QazVac*, το οποίο αναπτύχθηκε από το Επιστημονικό Ερευνητικό Ινστιτούτο για Ζητήματα Βιολογικής Ασφάλειας του Καζακστάν.²⁹⁸ Προς το παρόν εκκρεμούν η ολοκλήρωση των κλινικών δοκιμών και η χορήγηση της απαραίτητης έγκρισης από τις αρμόδιες αρχές. Ωστόσο, εφόσον τελικά προχωρήσει η συνεργασία, η Τουρκία αναμένεται να την αξιοποιήσει για να προβάλλει σε διεθνές επίπεδο το ότι και η ίδια διαθέτει δυνατότητες δραστηριοποίησης σε έναν κλάδο καίριας σημασίας εν μέσω της υγειονομικής κρίσης. Παρ' όλα αυτά, το επίπεδο αξιοπιστίας της ανάληψης και επιτυχούς περάτωσης ενός τέτοιου εγχειρήματος από την Άγκυρα μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση.

Η συνεργασία στον αμυντικό τομέα

Στις αρχές Μαρτίου, ο Στρατός του Καζακστάν πραγματοποίησε δοκιμές του άρματος μάχης *Arma 8x8* και του τηλεκατευθυνόμενου οπλικού συστήματος *Nefes*, το οποίο σχεδιάστηκε αποκλειστικά για το Καζακστάν από την τουρκική εταιρεία *ASELSAN*. Το άρμα μάχης παραχωρήθηκε δωρεάν από την τουρκική εταιρεία *Otokar*, με σκοπό να προχωρήσουν σε δοκιμές των τεχνικών,

²⁹⁷ Zafer Batih Beyaz, Abdullah Yasin Guler, “Turkish president receives Kazakh foreign minister”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 17 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-president-receives-kazakh-foreign-minister/2179550>

²⁹⁸ Jeyhun Aliyev, “Kazakhstan’s COVID-19 vaccine to be bottled in Turkey”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 10 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/kazakhstans-covid-19-vaccine-to-be-bottled-in-turkey/2204040>

λειτουργικών και τακτικών χαρακτηριστικών του στις ιδιαίτερες συνθήκες της χώρας για τις οποίες κατασκευάστηκε.²⁹⁹

Σημειώνεται ότι τον προηγούμενο Οκτώβριο, στο πλαίσιο περιοδείας του στην Κεντρική Ασία, ο Ακάρ είχε επισκεφθεί την πρωτεύουσα Νουρσουλτάν, όπου μεταξύ άλλων συμφωνήθηκε η ανάπτυξη της συνεργασίας στους τομείς της στρατιωτικής εκπαίδευσης και της αμυντικής βιομηχανίας.³⁰⁰ Βάσει διμερούς Συμφωνίας, δόκιμοι και μέλη των ενόπλων δυνάμεων του Καζακστάν λαμβάνουν πλέον εκπαίδευση σε στρατιωτικές ακαδημίες και κέντρα εκπαίδευσης στην Τουρκία.

3.3.3.5. Σχέσεις με το Τατζικιστάν

Στο πλαίσιο της συμμετοχής του στην 9^η Υπουργική Σύνοδο «Καρδιά της Ασίας – Διαδικασία της Κωνσταντινούπολης» στη Ντουσάνμπε το διήμερο 29-30 Μαρτίου, ο Τσαβούσογλου πραγματοποίησε τριήμερη επίσκεψη στο Τατζικιστάν. Μεταξύ άλλων εκεί συνάντησε τον Πρόεδρο Ιμομαλί Ραχμάν (Emomali Rahmon), τον πρόεδρο του Κοινοβουλίου, τον υπουργό Βιομηχανίας και Τεχνολογιών, και τον υπουργό Εξωτερικών.³⁰¹ Τα δύο Υπουργεία Εξωτερικών υπέγραψαν ένα Μνημόνιο και ένα Πρόγραμμα Συνεργασίας, τα οποία καλύπτουν το χρονικό διάστημα 2021-2023.³⁰²

Στη Ντουσάνμπε ο Τσαβούσογλου συνομίλησε επίσης με κύκλους Τούρκων επιχειρηματιών αναφορικά με ευκαιρίες ενίσχυσης των τουρκικών επενδύσεων στη χώρα και το θετικό αντίκτυπο που μπορούν να επιφέρουν στις διμερείς σχέσεις

²⁹⁹ Meiramgul Kussainova, “Kazakhstan tests modern Turkish weapons”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 1 Μαρτίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/kazakhstan-tests-modern-turkish-weapons/2160963>

³⁰⁰ *The Astana Times*, “Kazakh Prime Minister Meets with Turkish Minister of Defence”, 27 Οκτωβρίου 2020. <https://astanatimes.com/2020/10/kazakh-prime-minister-meets-with-turkish-minister-of-defense/>

³⁰¹ *Hurriyet*, “FM Cavusoglu meets officials in Tajikistan”, 29 Μαρτίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/fm-cavusoglu-meets-officials-in-tajikistan-163510>

³⁰² *Υπουργείο Εξωτερικών του Τατζικιστάν*, “Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of Tajikistan and Turkey”, 29 Μαρτίου 2021, <https://mfa.tj/en/main/view/7409/meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-tajikistan-and-turkey>

Τουρκίας-Τατζικιστάν.³⁰³ Ως σήμερα, τόσο ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών όσο και το ύψος των τουρκικών επενδύσεων στο Τατζικιστάν παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα,³⁰⁴ με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονο ενδιαφέρον από την Άγκυρα για αύξησή τους στο προσεχές μέλλον, ιδιαίτερα όσον αφορά στους τομείς της υλικοτεχνικής υποδομής και των μεταφορών.

Σημειώνεται ότι το Τατζικιστάν αποτελεί το μοναδικό μη τουρκόφωνο κράτος της Κεντρικής Ασίας, το οποίο -όπως και το Τουρκμενιστάν- δεν συμμετέχει στο *Συμβούλιο Τουρκόφωνων Κρατών*, που συνιστά φορέα άσκησης τουρκικής ήπιας ισχύος. Η εντατικοποίηση των σχέσεων με τη Ντουσάνμπε θα επέτρεπε στην Άγκυρα να περιορίσει την ιρανική επιρροή στη χώρα, που επιτείνεται από τις στενές σχέσεις Τεχεράνης-Ντουσαμπέ ως απότοκο της γλωσσικής και πολιτισμικής εγγύτητας των δύο³⁰⁵. Για το λόγο αυτό η Τουρκία προσδοκά μεγαλύτερα οφέλη από μια στενότερη συνεργασία με το Τατζικιστάν, η οποία θα της προσέφερε πλεονέκτημα στο διεθνή ανταγωνισμό που λαμβάνει χώρα με το Ιράν στην Κεντρική Ασία.

3.3.3.6. Το Συμβούλιο Τουρκόφωνων Κρατών και το ψευδοκράτος της Κύπρου

Στις 31 Μαρτίου, έλαβε χώρα άτυπη Σύνοδος Κορυφής του *Συμβουλίου Τουρκόφωνων Κρατών*³⁰⁶ μέσω τηλεδιάσκεψης, η πρώτη μετά τη νίκη του Αζερμπαϊτζάν στο Καραμπάχ, γεγονός που έχει προσλάβει ιστορικές διαστάσεις

³⁰³ Mehmet Sah Yilmaz, Jeyhun Aliyev, “Tajikistan: Turkish foreign minister meets investors”, *Πρακτορείο Ανατολού*, <https://www.aa.com.tr/en/economy/tajikistan-turkish-foreign-minister-meets-investors/2190968>

³⁰⁴ Ο όγκος συναλλαγών το 2020 ανήλθε σε 322 εκ. δολάρια, ενώ τη δεκαετία 2009-2019 πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις συνολικής αξίας μόλις 200 εκ. δολαρίων.

³⁰⁵ *Πρακτορείο Mehr*, “Tajikistan has a special place in Iran foreign policy”, 6 Απριλίου 2021, <https://en.mehrnews.com/news/171769/Tajikistan-has-special-place-in-Iran-foreign-policy>

³⁰⁶ Συστάθηκε το 2009 ως διακυβερνητικός οργανισμός που συνίστατο σε ετήσιες άτυπες συνόδους κορυφής με τη συμμετοχή της Τουρκίας, του Αζερμπαϊτζάν, του Καζακιστάν και του Κιργιστάν. Το 2019 εντάχθηκε και το Ουζμπεκιστάν, ενώ θέση παρατηρητή κατέχει και η Ουγγαρία.

για τον «Τουρκόφωνο Κόσμο».³⁰⁷ Εκφράστηκε μεταξύ άλλων πλήρης αλληλεγγύη προς τις προσπάθειες του Μπακού να αποκαταστήσει τις απελευθερωθείσες περιοχές, οι οποίες θα διαδραματίσουν κομβικό ρόλο στη διασύνδεση της Κίνας με την Τουρκία, μέσω της προώθησης του στρατηγικής σημασίας Μεσαίου Διαδρόμου.³⁰⁸ Ακόμη, η ιστορικής σημασίας για το Ισλάμ πόλη Τουρκεσάν (του Καζακστάν), ανακηρύχθηκε σε πνευματική και ιδεολογική πρωτεύουσα του Τουρκόφωνου κόσμου, υιοθετήθηκαν τα στρατηγικά έγγραφα «Οραμα 2040» και «Στρατηγική 2020-2025», και προτάθηκε η αλλαγή της ονομασίας του Συμβουλίου.³⁰⁹ Οι παραπάνω εξελίξεις μαρτυρούν την αποφασιστικότητα των συμμετεχόντων κρατών να αναδείξουν το Συμβούλιο σε θεσμοποιημένο πολιτικοοικονομικό διεθνή οργανισμό, ο οποίος θα προωθεί έργα περιφερειακής εμβέλειας στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και των υποδομών.³¹⁰

Η Τουρκία, ως το ισχυρότερο κράτος του Οργανισμού, προσβλέπει στην ανάληψη ηγετικού ρόλου. Στηριζόμενη στην οικονομική αλληλεξάρτηση που θα δημιουργήσει η προώθηση περιφερειακών έργων, η Άγκυρα εκτιμά ότι θα καταφέρει να εντάξει τα κράτη της Κεντρικής Ασίας στη δική της σφαίρα επιρροής, στόχος των τουρκικών ηγεσιών από τα πρώτα χρόνια κιόλας της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, κερδίζοντας πλεονέκτημα στο διεθνή ανταγωνισμό με τη Ρωσία, την Κίνα και το Ιράν³¹¹. Ωστόσο, τα έργα αυτά απαιτούν

³⁰⁷ Merve Aydogan, “Turkic Council eyes forming ‘united states of Turkic world’”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 30 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/turkic-council-eyes-forming-united-states-of-turkic-world/2192579>

³⁰⁸ Umida Hashimova, “Turkic Council Sets Sights on Upgrade Rooted in Economic Connectivity Projects”, *The Diplomat*, 12 Απριλίου 2021, <https://thediplomat.com/2021/04/turkic-council-sets-sights-on-upgrade-rooted-in-economic-connectivity-projects/>

³⁰⁹ *The Astana Times*, “Turkistan Declaration of the Informal Summit of the Cooperation Council of Turkic Speaking States”, 1 Απριλίου 2021, <https://astanatimes.com/2021/04/turkistan-declaration-of-the-informal-summit-of-the-cooperation-council-of-turkic-speaking-states/?swfpc=1>

³¹⁰ Erlan Madiyev, “Turkic Integration Reaches New Vistas After March 31 Informal Summit”, *The Astana Times*, 1 Απριλίου 2021, <https://astanatimes.com/2021/04/turkic-integration-reaches-new-vistas-after-march-31-informal-summit/>

³¹¹ Η Τεχεράνη, αντιλαμβανόμενη τις ανανεωμένες τουρκικές βλέψεις στην Κεντρική Ασία, έχει εντείνει και τις δικές της προσπάθειες αύξησης της επιρροής της στην περιοχή, προκειμένου να

σημαντικά κεφάλαια και ευρείες συντονισμένες προσπάθειες, οι οποίες, ωστόσο, δεν προβλέπεται να υλοποιηθούν στο εγγύς μέλλον. Παρ' όλα αυτά, η Άγκυρα ήδη εντείνει τις προσπάθειες να χρησιμοποιήσει το Συμβούλιο Τουρκόφωνων Κρατών ως όχημα επέκτασης της επιρροής της, δίνοντας έμφαση στους κοινούς πολιτιστικούς και θρησκευτικούς δεσμούς, και το αφήγημα της ανάγκης συσπείρωσης του τουρκόφωνου κόσμου γύρω από την προστάτιδα και ηγέτιδα Τουρκία προσφέρει μια πρώτη τάξεως ευκαιρία.

Στην προσπάθεια συσπείρωσης του Τουρκόφωνου κόσμου, η Τουρκία επιθυμεί να συμπεριλάβει και το τουρκοκυπριακό ψευδοκράτος. Στην πρόσφατη επίσκεψή του στα κατεχόμενα εδάφη της Κύπρου, ο Τσαβούσογλου συζήτησε εκτενώς με την τουρκοκυπριακή διοίκηση το ενδεχόμενο να παραχωρηθεί στο ψευδοκράτος θέση παρατηρητή στο συγκεκριμένο Συμβούλιο,³¹² αντίστοιχη με αυτή που του έχει ήδη εξασφαλιστεί για τον *Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας*. Η Τουρκία εξασφάλισε επίσης τη συμμετοχή του Ερσίν Τατάρ στην πρόσφατη Σύνοδο του *Οργανισμού Περιφερειακής Συνεργασίας* (ECO)³¹³, στο πλαίσιο της οποίας ο Έρντογαν απηύθυνε έκκληση προς τα κράτη-μέλη του Οργανισμού να ενισχύσουν τους δεσμούς τους με το ψευδοκράτος.

Συνεπώς, συνιστά σοβαρό ενδεχόμενο η άσκηση πίεσης -πιθανώς με τη χρήση διπλωματικών ή οικονομικών ανταλλαγμάτων- πρωτίστως στο Αζερμπαϊτζάν³¹⁴ και δευτερευόντως στα κράτη της Κεντρικής Ασίας, προκειμένου

παραμείνει ένας σημαντικός δρών και να αποκομίσει οικονομικά οφέλη. Υπό αυτό το πρίσμα ερμηνεύεται η πρόσφατη επίσκεψη του Τζαβάνι Ζαρίφ στα πέντε κράτη της Κεντρικής Ασίας, με προτάσεις συνεργασίας κυρίως γύρω από έργα στον τομέα των μεταφορών. Βλ. *Πρακτορείο Ανατολού*, "Analysis – Iran offers Central Asian nations route to access global waters", 11 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-iran-offers-central-asian-nations-route-to-access-global-waters/2205230>

³¹² *Πρακτορείο Ανατολού*, "Greek side rejected all solution offers for Cyprus", 16 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/-greek-side-rejected-all-solution-offers-for-cyprus-/2211502>

³¹³ Πρόκειται για πολιτικοοικονομικό διακυβερνητικό οργανισμό-διάδοχο της πρώην Περιφερειακής Συνεργασίας για την Ανάπτυξη που συστάθηκε το 1964 ανάμεσα σε Ιράν, Τουρκία και Πακιστάν. Σήμερα συμμετέχουν ακόμη το Αζερμπαϊτζάν, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακιστάν, το Τουρκμενιστάν, το Τατζικιστάν, η Κιργισία και το Αφγανιστάν.

³¹⁴ Μετά την αποκατάσταση της κυριαρχίας επί των εδαφών του Καραμπάχ, το Αζερμπαϊτζάν δεν έχει πλέον κάποιο ζήτημα που να λειτουργεί ανασταλτικά προς την αναγνώριση του ψευδοκράτους

να αναγνωρίσουν και να συνάψουν σχέσεις με το ψευδοκράτος των μουσουλμάνων τουρκόφωνων της Κύπρου. Καλώντας τον ηγέτη της εν λόγω μειονότητας, ενός διεθνώς μη αναγνωρισμένου πολιτικού υποκειμένου, να συμμετάσχει στη Σύνοδο Κορυφής ενός οικονομικού οργανισμού και πιθανώς αργότερα στο Συμβούλιο Τουρκόφωνων Κρατών, η Άγκυρα επιχειρεί να κερδίσει διεθνή νομιμοποίηση του καθεστώτος κατοχής που επιδιώκει να εδραιώσει στη βόρεια Κύπρο. Παρόμοιες τουρκικές προσπάθειες πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από την ελληνική και την κυπριακή πλευρά ως μια δυνητική απειλή για τα συμφέροντα Κύπρου και Ελλάδος, καθώς δημιουργούν προηγούμενο και προοιωνίζουν την ενσωμάτωση του ψευδοκράτους υπό τη μορφή ισότιμου εταίρου των υπολοίπων κρατών του «Τουρκόφωνου κόσμου».

και ο βαθμός σύσφιξης τω σχέσεων με την Άγκυρα μπορεί να ασκήσει σημαντική επιρροή προς αυτή την κατεύθυνση.

3.4. Σχέσεις με την Κίνα

3.4.1. Διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις με το Πεκίνο

Το διήμερο 24-26 Μαρτίου ο Κινέζος υπουργός Εξωτερικών Wang Yi επισκέφθηκε την Τουρκία στο πλαίσιο περιοδείας στη Μέση Ανατολή.³¹⁵ Αντικείμενα των συζητήσεων στις ξεχωριστές συναντήσεις του Κινέζου επισήμου με τον Πρόεδρο Έρντογαν και τον Τσαβούσογλου υπήρξαν ζητήματα διεθνούς και περιφερειακού ενδιαφέροντος.³¹⁶

Μολονότι το κλίμα ανάμεσα σε Άγκυρα και Πεκίνο δεν είναι πάντοτε ευνοϊκό και οι σχέσεις των δύο δεν χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα στενές, εντούτοις έχουν παρατηρηθεί ορισμένα βήματα προσέγγισης. Η Άγκυρα συνειδητοποιεί τη σημασία της Κίνας ως ανερχόμενη οικονομική δύναμη, η αυξανόμενη ισχύς της οποίας μπορεί να εκφραστεί πλέον και με πολιτικούς όρους. Ως εκ τούτου, λόγω της τρέχουσας δυσχερούς κατάστασης της τουρκικής οικονομίας, η Άγκυρα ακολουθεί μια πραγματιστική προσέγγιση στις σχέσεις με το Πεκίνο, προκειμένου να προσελκύσει ζωτικής σημασίας κινεζικά κεφάλαια. Κινεζικά ιδρύματα έχουν συχνά δανείσει την τουρκική οικονομία, ενώ η πιο πρόσφατη συμφωνία δανεισμού ύψους \$400 δις υπεγράφη το Μάρτιο ανάμεσα στην τουρκική *Ziraat Bank* και την κινεζική *Export-Import Bank* με σκοπό να προωθήσει τη χρήση εγχώριων νομισμάτων στις εμπορικές συναλλαγές,³¹⁷ εν είδει άσκησης πίεσης στην κυριαρχία του αμερικανικού δολλαρίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου της Τουρκίας παρατηρείται στις συναλλαγές με την Κίνα (περίπου \$20 δις το 2020).³¹⁸ Γι' αυτό η Τουρκία επιδιώκει να αυξήσει τις

³¹⁵ Shannon Tiezzi, "China's Foreign Minister Heads to the Middle East", *The Diplomat*, 25 Μαρτίου 2021, <https://thediplomat.com/2021/03/chinas-foreign-minister-heads-to-the-middle-east/>

³¹⁶ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, "Press Release Regarding the Visit of H.E. Mr. Wang Yi, State Councilor and Minister of Foreign Affairs of the Republic of China, to Turkey", 23 Μαρτίου 2021, http://www.mfa.gov.tr/no_-116_-cin-halk-cumhuriyeti-db-wang-yi-nin-ulkemizi-ziyareti-hk.en.mfa

³¹⁷ *Daily Sabah*, "Turkey's state lender Ziraat Bank, China ExIm Bank ink 400\$ loan deal", 31 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/finance/turkeys-state-lender-ziraat-china-exim-bank-ink-400m-loan-deal>

³¹⁸ Το 2019 ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών ανήλθε σε 21 δις αμερικανικά δολάρια εκ των οποίων οι τουρκικές εξαγωγές δεν ξεπέρασαν τα 3 δις. Βλ. Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών,

εξαγωγές της προς το Πεκίνο με στόχο να περιορίσει το αρνητικό ισοζύγιο, αξιοποιώντας τις προοπτικές που προσφέρει η κινεζική αγορά.

Η Τουρκία αποβλέπει επίσης σε μεγάλης κλίμακας κινεζικές επενδύσεις, όπως η μονάδα παραγωγής συσκευών κινητής τηλεφωνίας που εγκαινιάστηκε προσφάτως στην Κωνσταντινούπολη από την κινεζική εταιρεία τεχνολογίας *Xiaomi* και τη φινλανδική *Salcomp*,³¹⁹ βάσει επενδυτικού σχεδίου αξίας \$30 εκατ..³²⁰ Τέτοιου είδους επενδύσεις μπορούν να αποβούν εξαιρετικά επωφελείς για την τουρκική οικονομία που έχει παρακολουθήσει μεγάλες επιχειρήσεις άλλων χωρών να αποσύρουν τις επενδύσεις τους.

Η σύναψη στενών σχέσεων με την Κίνα αποσκοπεί επίσης στην απόσπαση οικονομικών οφελών από τη συμμετοχή στο νέο «Δρόμο του Μεταξιού». Από το 2015 η Τουρκία έχει προτείνει να αποτελέσει το σημείο εκκίνησης ενός Μεσαίου Διαδρόμου διασύνδεσης Κίνας-Τουρκίας μέσω του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Από τη συγκεκριμένη πρόταση ως τώρα απουσιάζουν απτά αποτελέσματα, ωστόσο, η νέα διεθνής πραγματικότητα στον Καύκασο μετά τον πόλεμο του Καραμπάχ δημιουργεί ευκαιρίες συνεργασίας στους τομείς των μεταφορών και των υποδομών, καθώς και διασύνδεσης των περιοχών μέσω της Κασπίας. Από την πλευρά του το Πεκίνο ενδιαφέρεται ιδιαίτερα να αξιοποιήσει τη στρατηγική θέση της Τουρκίας στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Ένας Δρόμος, Μια Ζώνη».³²¹ Ακόμη, εντοπίζονται πρόσφατες αναφορές ότι κινεζικές εταιρείες και ιδρύματα όπως η Βιομηχανική και Εμπορική Τράπεζα της Κίνας έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον για

“Turkey-People’s Republic of China Economic and Trade Relations”, https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-china.en.mfa

³¹⁹ Το εργοστάσιο έχει δυνατότητα παραγωγής 5 εκ. συσκευών κατ’ έτος και προορίζεται αρχικά για την κάλυψη της εγχώριας ζήτησης και έπειτα για εξαγωγές. Αναμένεται ότι θα προσφέρει 2.000 θέσεις εργασίας. Η *Xiaomi* σχεδιάζει ακόμη τη δημιουργία 100 εμπορικών καταστημάτων στην Τουρκία εντός του 2021.

³²⁰ *Hurriyet*, “Chinese tech giant Xiaomi opens factory in Turkey”, 29 Μαρτίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/chinese-tech-giant-xiaomi-opens-factory-in-turkey-163527>

³²¹ Firuza Nahmadova, “Perspectives| Turkey and China: Can Azerbaijan be the bridge?”, *Eurasianet*, 22 Μαρτίου 2021, <https://eurasianet.org/perspectives-turkey-and-china-can-azerbaijan-be-the-bridge>

τη χρηματοδότηση του κόστους κατασκευής της Διώρυγας της Κωνσταντινούπολης.³²²

3.4.2. Το ζήτημα των Ουιγούρων της Σιντζιάνγκ

Προκειμένου να βελτιώσει τις σχέσεις με την Κίνα, η Άγκυρα θα πρέπει να θέσει σε δεύτερη μοίρα το ζήτημα της μουσουλμανικής μειονότητας των Ουιγούρων της κινεζικής επαρχίας Σιντζιάνγκ, για το οποίο ήδη από το 2009 ο Έρντογαν είχε κατηγορήσει το Πεκίνο για γενοκτονία. Καθότι η Τουρκία βρίσκεται σε μειονεκτική θέση, θα προτιμήσει να διατηρήσει χαμηλούς τους τόνους γύρω από το ζήτημα, χωρίς ωστόσο να παραβλέπει ότι η συγκεκριμένη μειονότητα μπορεί να αξιοποιηθεί ως πολύτιμο διαπραγματευτικό εργαλείο για την απόσπαση ανταλλαγμάτων από την Κίνα. Ως ιδιαίτερης σημασίας μοχλός πίεσης μπορεί να αποδειχθεί η κοινότητα των περίπου 50.000 Ουιγούρων που έχουν καταφύγει και διαμένουν σήμερα στην Τουρκία, δίνοντας στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να τους αξιοποιεί εργαλειακά εναντίον του Πεκίνου.

Στη συνάντηση με τον Wang, ο Τσαβούσογλου εξέφρασε τις τουρκικές ανησυχίες σχετικά με την αντιμετώπιση της μουσουλμανικής μειονότητας, όμως, κατέστη εμφανές ότι απέφυγε να δώσει ιδιαίτερη έκταση.³²³ Παράλληλα, κατά την επίσκεψη Wang οι τουρκικές αρχές επιχείρησαν να περιορίσουν τις διαδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα τους τελευταίους μήνες έμπροσθεν της κινεζικής πρεσβείας και του Γενικού Προξενείου στην Κωνσταντινούπολη.³²⁴ Εκτιμάται ότι η Κίνα θα χρησιμοποιήσει ως διαπραγματευτικά εργαλεία την προσφορά οικονομικής βοήθειας και πιθανές επενδύσεις για να πιέσει την Τουρκία να κατευνάσει τη

³²² Fehim Tastekin, “China looms large in Turkey’s controversial waterway project”, *Al-monitor*, 12 Απριλίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/china-looms-large-turkeys-controversial-waterway-project>

³²³ *Al Jazeera*, “Turkey raises Uighur issue with China as hundreds protest”, 25 Μαρτίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/25/turkey-says-conveyed-sensitivity-about-uighurs-to-china>

³²⁴ Οι διαδηλώσεις λάμβαναν χώρα από την αρχή του έτους με τη σιωπηρή συναίνεση της τουρκικής κυβέρνησης. Βλ. Metin Gurcan, “Turkey, China assert rapprochement despite Uyghur protests, vaccine delay”, *Al-monitor*, 30 Μαρτίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkey-china-assert-rapprochement-despite-uyghur-protests-vaccine-delay>

ρητορική της εναντίον της κινεζικής πολιτικής στην Σιντζιάνγκ. Στο πλαίσιο αυτό, ο Wang δεν λησμόνησε να τονίσει στον Έρντογαν ότι η αποχή από επεμβάσεις στην εσωτερική πολιτική της Κίνας συνιστά προαπαιτούμενο των ομαλών πολιτικών σχέσεων με το Πεκίνο.³²⁵

Παρά τις κινεζικές προειδοποιήσεις, όμως, λίγες εβδομάδες μετά προέκυψε μικρής κλίμακας διπλωματικό επεισόδιο. Δημοσιεύσεις της Προέδρου του Καλού Κόμματος, Μεράλ Άκσενερ, και του δημάρχου της Άγκυρας (P.Λ.Κ.) Μανσούρ Γιαβάς, στο *Twitter*, περί καταστολής διαδηλώσεων των Ουιγούρων από κινεζικές δυνάμεις το 1990,³²⁶ και ιδίως η δημοσίευση της Άκσενερ που έθιγε τη δημιουργία ανεξάρτητου Ανατολικού Τουρκεστάν, προκάλεσαν την άμεση αντίδραση της κινεζικής πρεσβείας.³²⁷ Ως απάντηση, σε δικές της δημοσιεύσεις η πρεσβεία υπογράμμισε ότι η Σιντζιάνγκ συνιστά «αναπόσπαστο και αδιαμφισβήτητο τμήμα της κινεζικής επικράτειας»,³²⁸ και ότι η Κίνα καταδικάζει κάθε πρόκληση εναντίον της εδαφικής της ακεραιότητας.³²⁹ Ως αποτέλεσμα, το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε τον Κινέζο πρέσβη στην Άγκυρα.³³⁰ Την επομένη, ο εκπρόσωπος του Κινεζικού Υπουργείου Εξωτερικών δήλωσε ότι η Τουρκία οφείλει να αναγνωρίσει την κινεζική στάση ως απόλυτα δικαιολογημένη στο πλαίσιο καταπολέμησης της τρομοκρατίας, εφόσον και η Άγκυρα αντιτάσσεται στην τρομοκρατία, δείχνοντας έτσι ότι και το Πεκίνο διαθέτει μοχλούς πίεσης που

³²⁵ *Κινεζικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Turkish President Recep Tayip Erdogan Meets with Wang Yi”, 26 Μαρτίου 2021, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/xybfs_663590/gjlb_663594/2898_663796/2900_663800/t1864534.shtml

³²⁶ *Λογαριασμός Twitter του Μανσούρ Γιαβάς*, 5 Απριλίου 2021, <https://twitter.com/mansuryavas06/status/1378953364483022849>

³²⁷ *Λογαριασμός Twitter της Μεράλ Άκσενερ*, 5 Απριλίου 2021, https://twitter.com/meral_aksener/status/1378989779916886022

³²⁸ *Λογαριασμός Twitter της Κινεζικής Πρεσβείας στην Άγκυρα*, 6 Απριλίου 2021, <https://twitter.com/ChinaEmbTurkey/status/1379379797747503107>

³²⁹ *Λογαριασμός Twitter της Κινεζικής Πρεσβείας στην Άγκυρα*, 6 Απριλίου 2021, <https://twitter.com/ChinaEmbTurkey/status/1379379955042242562>

³³⁰ Muhammet Tarhan, “Turkey summons Chinese envoy over embassy’s remarks”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 6 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkey-summons-chinese-envoy-over-embassys-remarks/2200180>

δεν θα διατάσει να χρησιμοποιήσει αν η Τουρκία συνεχίσει την προκλητική ρητορική.³³¹

Η άσκηση δημόσιας κριτικής προς την Κίνα από μέλη της τουρκικής αντιπολίτευσης και από ηγετικά στελέχη της κοινότητας των Ουιγούρων εντός της Τουρκίας προμηνύει ότι παρά τις προθέσεις της τουρκικής ηγεσίας να «συμμορφωθεί» προσωρινά προς τις κινεζικές επιταγές χάριν της αποκόμισης ανταλλαγμάτων, το ζήτημα θα διατηρηθεί στο προσκήνιο. Ειδικότερα, η κριτική της αντιπολίτευσης φαίνεται ότι ενέχει κατά βάση πολιτικές σκοπιμότητες και αναμένεται να συνεχιστεί για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, στο μέτωπο της εσωτερικής πολιτικής, το Καλό Κόμμα αξιοποιεί τη δημόσια στήριξη προς την τουρκογενή μειονότητα των Ουιγούρων ως μέσο προσέλκυσης ψηφοφόρων του ακροδεξιού Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης, το οποίο στηρίζει τις κυβερνητικές πολιτικές και για ποικίλους λόγους χάνει σημαντικό έδαφος. Δεύτερον, η Άκσενερ αντιλαμβάνεται ότι μέσω της άσκησης κριτικής στο Πεκίνο δημιουργεί πρόσθετες πιέσεις στο Κ.Δ.Α. και στον Πρόεδρο, που βρίσκονται εκτεθειμένοι όσο το ζήτημα παραμένει στην επικαιρότητα. Το διπλωματικό επεισόδιο που προκλήθηκε από τις δημοσιεύσεις Άκσενερ και Γιαβάς αποδεικνύει την αποτελεσματικότητα της παραπάνω τακτικής και δίνει κίνητρα για συνέχισή της.

Τέλος, σε σημαντικό σκέλος των σινοτουρκικών σχέσεων έχει εξελιχθεί και το ζήτημα των εμβολίων κατά του κορωνοϊού. Η Τουρκία έχει παραγγείλει 100 εκατομμύρια δόσεις του εμβολίου της κινεζικής *Sinovac*. Ωστόσο, ως το τέλος του Απριλίου η Άγκυρα παρέλαβε μόλις 28 εκατομμύρια και γι' αυτό ο Τούρκος Πρόεδρος έθεσε το ζήτημα των καθυστερήσεων κατά την επίσκεψη Wang.³³² Αξίζει να σημειωθεί, όμως, ότι παρά τις καθυστερήσεις και τις ελλείψεις που παρατηρούνται, η Τουρκία έχει ήδη προσφέρει εκατοντάδες χιλιάδες δόσεις εμβολίων σε χώρες στρατηγικής σημασίας για την εξωτερική της πολιτική, όπως η

³³¹ *Global Times*, “Chinese embassy in Turkey’s response to opposition leaders’ criticism over Xinjiang-related issues “justified and beyond reproach”: FM”, 7 Απριλίου 2021, <https://www.globaltimes.cn/page/202104/1220430.shtml>

³³² *The New Arab*, “Erdogan raises vaccine delays with China”, 26 Μαρτίου 2021, <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2021/3/26/erdogan-raises-vaccine-delays-with-china>

Λιβύη και η Βοσνία, ως μέρος της προβολής ήπιας ισχύος της στο πλαίσιο της αποκαλούμενης «διπλωματίας των εμβολίων» (vaccine diplomacy).

3.5. Σχέσεις με τη Ρωσία

3.5.1. Ο πυρηνικός σταθμός του Άκουγιου

Στις 10 Μαρτίου οι Πρόεδροι Έρντογαν και Πούτιν συμμετείχαν μέσω τηλεδιάσκεψης στην τελετή θεμελίωσης της τρίτης μονάδας του πυρηνικού εργοστασίου Άκουγιου, το οποίο κατασκευάζεται κοντά στη Μερσίνη της μεσημβρινής Τουρκίας.³³³ Το εργοστάσιο αποτελείται από τέσσερις μονάδες παραγωγής, η πρώτη εκ των οποίων αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2023, προς τιμήν του ενός αιώνα ζωής της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ακόμη και στην περίπτωση που ο στόχος αυτός επιτευχθεί -παρότι πρόκειται μάλλον για αισιόδοξο σενάριο-, το συνολικό έργο οπωσδήποτε δεν προβλέπεται να έχει ολοκληρωθεί πριν το 2026.

Η σημασία του εργοστασίου για τον ενεργειακό τομέα της Τουρκίας έγκειται στο ότι εφόσον τεθεί σε πλήρη λειτουργία θα συνεισφέρει ποσοστό ως και 10% στο ενεργειακό μίγμα της χώρας. Το συγκεκριμένο ποσοστό δεν είναι αμελητέο εάν ληφθεί υπόψη ότι η ετήσια ενεργειακή κατανάλωση της χώρας αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς.³³⁴ Στόχος είναι μέσω του έργου να διασφαλιστεί η αδιάκοπη παροχή ενέργειας σε ολόκληρη την τουρκική επικράτεια, να περιοριστούν προβλήματα στην ηλεκτροδότηση και να ενισχυθούν η ενεργειακή αποδοτικότητα και η ενεργειακή ασφάλεια της χώρας. Επιπλέον, το έργο αναμένεται να προσφέρει τουλάχιστον 4.000 θέσεις εργασίας, κρίσιμο στοιχείο για την πάσχουσα τουρκική οικονομία.

Από την άλλη, έχουν εκφραστεί ανησυχίες αναφορικά με τον κίνδυνο ατυχημάτων λόγω της παρουσίας του πυρηνικού σταθμού σε σεισμογενή περιοχή, αλλά και φόβοι ότι σε επόμενο χρόνο η Τουρκία θα επιδιώξει να αξιοποιήσει την

³³³ Επίσημη ιστοσελίδα του Ρώσου Προέδρου, “Launch of construction of Akkuyu Nuclear Power Plant’s third unit”, 10 Μαρτίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/65133>

³³⁴ Τη δεκαετία 2008-2018 η ενεργειακή κατανάλωση της γείτονος αυξήθηκε κατά 39%. Βλ. Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας, “Turkey 2021 – Energy Policy Review”, διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/countries/turkey>

πυρηνική ενέργεια για μη ειρηνικούς σκοπούς.³³⁵ Είναι εξάλλου γνωστό ότι τμήμα της στενής συνεργασίας της Τουρκίας με το Πακιστάν -κράτος που αποτελεί πυρηνική δύναμη- αφορά την παροχή τεχνολογίας στα πυρηνικά.³³⁶ Εάν τα παραπάνω συνδυαστούν με τις εκπεφρασμένες τουρκικές φιλοδοξίες περί ανάδειξης της χώρας σε πυρηνική δύναμη,³³⁷ καθίσταται αντιληπτή η σημασία της κατασκευής ενός έργου που θα επιτρέψει την πρόσβαση σε υλικά και τεχνολογία που παρέχουν τη βάση για την ανάπτυξη πυρηνικών όπλων. Ωστόσο, το καίριας σημασίας στοιχείο που παραμένει άγνωστο είναι εάν η Μόσχα σκοπεύει πράγματι να μοιραστεί κρίσιμη πυρηνική τεχνολογία με την Τουρκία, εφόσον το εργοστάσιο θα εξακολουθεί να λειτουργεί κατά βάση υπό ρωσική διεύθυνση. Εκτιμάται πάντως ότι μια τέτοια κίνηση δεν θα ωφελούσε τη Ρωσία, καθώς παρά τις στενές οικονομικές σχέσεις που τη συνδέουν με την Τουρκία, δεν θα ήταν προς όφελός της να συνεισφέρει στην ανάδυση μιας νέας πυρηνικής δύναμης στην άμεση περιφέρειά της, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει δυνητική απειλή και για την ίδια σε μελλοντικό χρόνο.

Πέραν των οφελών που αναμένεται να προσφέρει στην Τουρκία η κατασκευή του πυρηνικού εργοστασίου, θα πρέπει να αξιολογηθούν και οι συνέπειες αυτού για την πορεία των ρωσοτουρκικών σχέσεων. Βάσει Συμφωνίας που υπεγράφη το 2010, ο σταθμός του Άκουγιου κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου από θυγατρική εταιρεία της *Rosatom*³³⁸ για πρώτη φορά υπό το μοντέλο «Build-Own-Operate» (BOO). Ως αποτέλεσμα, η Ρωσία διατηρεί τη δυνατότητα να παράγει πυρηνική ενέργεια και να εξάγει μέρος αυτής σε τρίτες χώρες, καθώς η

³³⁵ Βασίλης Νέδος, Γιάννης Σουλιάτης, «Το πυρηνικό εργοστάσιο της Τουρκίας – Απειλή για την ασφάλεια;», *Η Καθημερινή*, 8 Μαρτίου 2021, <https://www.kathimerini.gr/world/561287053/to-pyriniko-ergostasio-tis-toyrkias-apeili-gia-tin-asfaleia/>

³³⁶ Sinem Koseoglu, “Turkey’s nuclear dilemma”, *Al Jazeera*, 10 Μαρτίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/10/turkeys-nuclear-dilemma>

³³⁷ David E. Sanger, William J. Broad, “Erdogan’s Ambitions Go Beyond Syria. Now He Says He Wants Nuclear Weapons”, *The New York Times*, 20 Οκτωβρίου 2019, <https://www.nytimes.com/2019/10/20/world/middleeast/erdogan-turkey-nuclear-weapons-trump.html>

³³⁸ Η θυγατρική *Akkuyu Nuclear Joint-Stock Company* έχει συσταθεί για να φέρει την ευθύνη της σχεδίασης, υλοποίησης και συντήρησης του έργου στην Τουρκία.

Τουρκία έχει δεσμευτεί να αγοράζει περίπου το ήμισυ της παραγόμενης ενέργειας για την επόμενη δεκαπενταετία σε προκαθορισμένη τιμή.³³⁹ Το παραπάνω αυξάνει το βαθμό επιρροής που έχει εξασφαλίσει η Ρωσία επί ενός κρίσιμης σημασίας τομέα οικονομικής δραστηριότητας για την Τουρκία. Ωστόσο, καθιστά επισφαλή την επένδυση για την ίδια τη Ρωσία, αφού η Rosatom διατηρεί το 99.2% των μετοχών και έχει επωμιστεί το συνολικό κόστος κατασκευής.³⁴⁰ Πρακτικά, τα παραπάνω συνεπάγονται ότι κατά τη διάρκεια των 60 ετών προβλεπόμενης λειτουργίας του σταθμού, η Rosatom θα δραστηριοποιείται υπό την ισχύ τουρκικού νομικού πλαισίου, γεγονός που προϋποθέτει αλλά και συνιστά επιπρόσθετο κίνητρο για τη διατήρηση μιας στενής συνεργασίας Άγκυρας-Μόσχας τις επόμενες δεκαετίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ρωσία έχει χρηματοδοτήσει την εκπαίδευση που έχουν ολοκληρώσει ήδη πάνω από 140 Τούρκοι στις εγκαταστάσεις του ρωσικού *Ινστιτούτου Πυρηνικής Φυσικής και Μηχανικής*, ενώ αντίστοιχα άλλοι 107 Τούρκοι θα ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους εντός του 2021 και στη συνέχεια θα επιστρέψουν στην Τουρκία για να εργαστούν μαζί με Ρώσους στη λειτουργία του πυρηνικού σταθμού.³⁴¹

Σε όρους διεθνούς πολιτικής, η Μόσχα φαίνεται να αποκομίζει σημαντικότερα οφέλη σε μακροπρόθεσμο διάστημα, εάν συνυπολογιστεί η απόκτηση ισχυρών ερεισμάτων στη γειτονική χώρα. Από την άλλη, όμως, η Ρωσία έχει αναλάβει το διόλου ευκαταφρόνητο κόστος του έργου και η απόσβεση των 23-25 δις προβλέπεται να πραγματοποιηθεί σε βάθος δεκαετιών.³⁴² Συνεπώς, εάν το σύνολο της παραγόμενης ενέργειας δεν απορροφηθεί κατά τη λειτουργία του εργοστασίου τότε το οικονομικό πλήγμα θα βαρύνει εξ ολοκλήρου τη Ρωσία. Άρα σε μεγάλο βαθμό η βιωσιμότητα του έργου εξαρτάται από την τήρηση των όρων

³³⁹ Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας, “Turkey 2021 – Energy Policy Review”, *ό.π.*.

³⁴⁰ Akkuyu, “Akkuyu NPP Construction Program”, <http://www.akkunpp.com/index.php?lang=en>

³⁴¹ Επίσημη Ιστοσελίδα του Ρώσου Προέδρου, *ό.π.*

³⁴² Soli Özel, Gökçe Uçar, “The Economics of Turkey-Russia Relations”, Foreign Policy & Security, EDAM, Ιούλιος 2019/Ν. 10, <https://edam.org.tr/en/the-economics-of-turkey-russia-relations/>

στους οποίους έχει συμφωνήσει η Τουρκία. Για το λόγο αυτό η ρωσική θέση μπορεί να κριθεί ως επισφαλής. Επιπλέον, προκύπτουν εύλογα ερωτηματικά σχετικά με το μέλλον του έργου στην περίπτωση που επέλθει ρήξη στις διμερείς σχέσεις. Μολονότι πολύ πιθανό το ενδεχόμενο αυτό, αναμένεται ότι καμία από τις δύο πλευρές δεν θα διακινδυνεύσει να απωλέσει τα δυνητικά οφέλη της συνεργασίας και να επωμιστεί το ανάλογο πολιτικό και οικονομικό κόστος.

3.5.2. Η συνεργασία Ρωσίας-Τουρκίας στον αμυντικό τομέα

Η αμυντική συνεργασία Άγκυρας και Μόσχας κατά την υπό εξέταση περίοδο δεν σημείωσε ουσιαστικές εξελίξεις. Ωστόσο, αξίζει να εξεταστούν τα πολιτικά κίνητρα που ενέχουν οι εξαγγελίες αμφοτέρων των πλευρών περί προθέσεων συνέχισης της. Από την πλευρά της Τουρκίας, ο Πρόεδρος της Τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας Ισμαήλ Ντεμίρ δήλωσε ότι η Τουρκία εξετάζει το ενδεχόμενο αγοράς δεύτερης παρτίδας S-400, εφόσον «η τουρκική Αμυντική Βιομηχανία δεν υπέστη επιπτώσεις από τις αμερικανικές κυρώσεις».³⁴³

Παράλληλα, Ρώσοι αξιωματούχοι έχουν υπογραμμίσει ότι η Τουρκία δεν θα υποκύψει στις πιέσεις τρίτων προκειμένου να εγκαταλείψει την αμυντική συνεργασία με τη Μόσχα.³⁴⁴ Η εκπρόσωπος της Ρωσικής Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας για τη Στρατιωτική και Τεχνική Συνεργασία δήλωσε χαρακτηριστικά ότι η Τουρκία έχει ενημερωθεί για τις δυνατότητες των ρωσικών μαχητικών. Συμπλήρωσε ακόμη ότι εάν η Άγκυρα εκδηλώσει ενδιαφέρον για την απόκτηση επιπρόσθετων πυραυλικών συστημάτων ή μαχητικών αεροσκαφών, η Ρωσία δηλώνει έτοιμη να προχωρήσει σε πώληση S-400, Su-35 και Su-57 όσο και σε συμπαραγωγή μαχητικών πέμπτης γενιάς.³⁴⁵ Παράλληλα με τη συνεργασία στον

³⁴³ TASS, “Turkey considers purchasing 2nd regiment of Russian-made S-400 air defense systems”, 3 Μαρτίου 2021, <https://tass.com/world/1262247>

³⁴⁴ Maxim Minaev, “Turkey Won’t Bow to US Pressure and Will Buy Second Regiment of S-400s, Russian Official Says”, *Sputnik*, 12 Μαρτίου 2021, <https://sputniknews.com/world/202103121082322876-turkey-wont-bow-to-us-pressure-and-will-buy-second-regiment-of-s-400s-russian-official-says/>

³⁴⁵ Meneske Tokyay, “Russian fighter aircraft ‘may drive a new wedge’ between Turkey, US”, *Arab News*, 14 Μαρτίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1825446/middle-east>

τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, η Μόσχα έχει ταχθεί και υπέρ της συνεργασίας στο διάστημα, καθώς παρατηρεί «ισχυρή πολιτική βούληση» από την πλευρά της Τουρκίας για το διαστημικό της πρόγραμμα.³⁴⁶

Κατά την τρέχουσα περίοδο, αφενός η κατάσταση της τουρκικής οικονομίας καθιστά απαγορευτικό το ενδεχόμενο απόκτησης ρωσικών μαχητικών, αφετέρου μια τέτοια ενέργεια θα κλιμάκωνε επικίνδυνα την ένταση με τη Δύση, αυξάνοντας το πολιτικοοικονομικό κόστος για την Άγκυρα. Ως εκ τούτου, μολονότι σε επίπεδο εξαγγελιών Τούρκοι αξιωματούχοι θα συνεχίζουν -αν και με μικρότερη συχνότητα και ένταση- να τάσσονται υπέρ της απόκτησης ρωσικών αεροσκαφών, με πραγματικούς όρους οι παραπάνω παράγοντες αποκλείουν το ενδεχόμενο αγοράς στο εγγύς μέλλον.³⁴⁷ Παράλληλα, η ρωσική πρόταση για συμπαραγωγή αεροσκαφών αποτελεί ιδιαίτερα ισχυρό δέλεαρ για την Άγκυρα, που αυτή την περίοδο αναζητά τεχνογνωσία για παραγωγή εγχώριων μαχητικών. Ωστόσο, μια τέτοια εξέλιξη επίσης θα απομάκρυνε περαιτέρω την Άγκυρα από τη Δύση. Αυτός είναι άλλωστε και ο πολιτικός στόχος της ρωσικής πρότασης, η οποία επιδεικνύει στη Δύση το βαθμό εμβάθυνσης των σχέσεων με τη Άγκυρα, που συνιστά έμμεση απειλή για τα νατοϊκά συμφέροντα. Στο ίδιο πλαίσιο, ο Ρώσος Υπουργός Άμυνας Σεργκέι Σοϊγκού έχει πρόσφατα δηλώσει ότι η συμμετοχή της Τουρκίας στο NATO αποτελεί προβληματική πτυχή για τις ρωσοτουρκικές σχέσεις. Ωστόσο, η επιτυχής διμερής συνεργασία είναι αξιοσημείωτη παράμετρος, ενδεικτική της δυναμικής των μεταξύ τους σχέσεων.³⁴⁸

³⁴⁶ Ο επικεφαλής της Roscosmos έχει δηλώσει ότι η Μόσχα είναι έτοιμη να εκπαιδεύσει Τούρκους αστροναύτες και να προσφέρει ρωσικούς πυραύλους Soyuz στην Τουρκία, προκειμένου να συμβάλει στο Διαστημικό της Πρόγραμμα. Βλ. *Daily Sabah*, “Moscow ready to join Turkey’s space initiatives: Roscosmos head”, 17 Μαρτίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/tech/moscow-ready-to-join-turkeys-space-initiatives-rosocosmos-head>

³⁴⁷ *Russian Aviation*, “Turkish industry minister not ruling out buying Russia’s Su-57 fighter jets”, 11 Μαρτίου 2021, <https://www.ruaviation.com/news/2021/3/11/15929/>

³⁴⁸ *Yeni Safak*, “Turkey-Russia role in Syria difficult but fruitful”, 18 Μαρτίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/news/turkey-russia-role-in-syria-difficult-but-fruitful-3562907>

Δηλώσεις όπως οι παραπάνω συνιστούν μοχλό πίεσης με κύριο αποδέκτη την Ουάσιγκτον και παραμένουν σε επικοινωνιακό επίπεδο, στοχεύοντας να δείξουν ότι υπάρχουν εναλλακτικές αν η Ουάσιγκτον ακολουθήσει στρατηγική κλιμάκωσης της έντασης. Έτσι, το αμερικανικό ενδιαφέρον παραμένει υψηλό παρά την απουσία ουσιαστικών εξελίξεων. Δεδομένης, όμως, της εκ νέου επιβολής κυρώσεων από το Στέιτ Ντιπάρτμεντ σε στελέχη της Τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας και της συνεχιζόμενης αμερικανικής επιφυλακτικότητας απέναντι στην Άγκυρα, η τουρκική στρατηγική έμμεσου εκβιασμού αξιολογείται ως αναποτελεσματική.

3.5.3. Η υπόθεση δολοφονίας του Ρώσου πρέσβη στην Άγκυρα

Στις αρχές Μαρτίου, η Τουρκική Δικαιοσύνη καταδίκασε πέντε κατηγορούμενους για τη δολοφονία του Ρώσου πρέσβη Αντρέι Καρλόφ το 2016.³⁴⁹ Στους δύο κατηγορούμενους επιβλήθηκε ποινή δις ισόβια με τις κατηγορίες της απόπειρας διασάλευσης της συνταγματικής τάξης και δολοφονίας του πρέσβη για λόγους άσκησης τρομοκρατίας, ενώ σε τρία ακόμη άτομα επιβλήθηκε ισόβια κάθειρξη χωρίς αναστολή.³⁵⁰

Η δολοφονία είχε εξαρχής χαρακτηριστεί από τη Μόσχα ως τρομοκρατική επίθεση που απέβλεπε στην καλλιέργεια αρνητικού κλίματος γύρω από ρωσική εμπλοκή στο Συριακό. Από την πλευρά της, η τουρκική κυβέρνηση έχει κατηγορήσει την οργάνωση του Γκιουλέν για τη διοργάνωση της επίθεσης στον πρέσβη, με στόχο να τεθούν προσκόμματα στις ρωσοτουρκικές σχέσεις που μόλις είχαν αρχίσει να ανακάμπτουν μετά την κατάρριψη ρωσικού αεροσκάφους ένα χρόνο νωρίτερα. Ο δολοφόνος του Καρλόφ φαίνεται ότι είχε σχέσεις με τζιχαντιστικούς κύκλους εντός της Συρίας, όχι, όμως, και με το κίνημα Γκιουλέν. Παρόλα αυτά, η ετυμηγορία του δικαστηρίου περιέγραψε το δολοφόνο Μερτ

³⁴⁹ Ο Καρλόφ είχε δολοφονηθεί από τον Τούρκο αστυνομικό Μερτ Ατλιντάς σε έκθεση τέχνης στην Άγκυρα στις 19 Δεκεμβρίου 2016.

³⁵⁰ *Al Jazeera*, “Turkey sentences 5 people to life over Russian envoy’s killing”, 9 Μαρτίου 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/9/turkey-sentence-five-people-for-life-over-russian-envoys-killing>

Αλτίντας ως «μυστικό μέλος της οργάνωσης» που είχε μάλιστα επιλεγεί από τον ίδιο τον Γκιουλέν για το συγκεκριμένο εγχείρημα.³⁵¹ Στην εν λόγω οργάνωση, την οποία αποκαλεί ως «FETO», το Κ.Δ.Α. έχει χρεώσει πλήθος εγκληματικών ενεργειών, αποβλέποντας στη δημιουργία ενός αφηγήματος γύρω από μια υπαρκτή τρομοκρατική απειλή υπό την οποία τελεί, η οποία ως εκ τούτου νομιμοποιεί τις διώξεις που ασκεί σε αντιφρονούντες.

Σε κάθε περίπτωση, η επαναφορά της υπόθεσης στο προσκήνιο με την οριστική καταδίκη των υπόπτων καταδεικνύει την αποφασιστικότητα της Άγκυρας να απαλλαγεί από μελανές κηλίδες στις σχέσεις με τη Μόσχα, αποδεικνύοντας έμπρακτα την προσήλωσή της στην εξερεύνηση της δυναμικής των διμερών σχέσεων. Η ρωσική πλευρά εμφανίστηκε ικανοποιημένη από την έκβαση της υπόθεσης, καθώς η παραπάνω τουρκική προσπάθεια να προσπεραστούν τα εμπόδια αξιολογείται θετικά και από τη Μόσχα.³⁵²

3.5.4. Ρωσοτουρκικές σχέσεις και εντάσεις στην Ανατολική Ουκρανία

Υπό το πρίσμα της συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού ρωσικών δυνάμεων στα σύνορα με την Ανατολική Ουκρανία και στην Κριμαία περί τα τέλη Μαρτίου και της έκφρασης της αμέριστης δυτικής υποστήριξης προς το Κίεβο, αναδύθηκε ξανά στο προσκήνιο η σημασία του εξισορροπητικού ρόλου της Τουρκίας στη Μαύρη Θάλασσα. Η στάση της Τουρκίας γύρω από το ζήτημα χρήζει διερεύνησης για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, λόγω της δυνατότητας της Τουρκίας να διαδραματίζει εξισορροπητικό ρόλο στη Μαύρη Θάλασσα, ο οποίος απορρέει από τον έλεγχο των Στενών επί τη βάση της Συνθήκης του Μοντρέ και δεύτερον λόγω των στενών επαφών που έχει αναπτύξει τόσο με τη Μόσχα όσο και με το Κίεβο.

³⁵¹ *Daily Sabah*, “Turkish court: Killer of Russian envoy was ‘secret FETO member’”, 19 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/turkey/turkish-court-killer-of-russian-envoy-was-secret-feto-member/news>

³⁵² *Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Заявление МИД России в связи с вынесением турецким судом приговора по делу об убийстве Посла России в Турции А.Г.Карлова”, 9 Μαρτίου 2021, https://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNlr/content/id/4613360

Η Άγκυρα, συνειδητοποιώντας τις πιθανές επιπτώσεις μιας άμεσης τουρκικής εμπλοκής για τις ρωσοτουρκικές σχέσεις, υιοθέτησε μια διαφορούμενη στρατηγική, η οποία στηρίχθηκε σε αντιφατικά στοιχεία που ενείχαν μεγάλο βαθμό ρίσκου. Από τη μία, κατέστησε σαφή την πολιτική στήριξη προς την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία της Ουκρανίας, παρέχοντας αμυντικό εξοπλισμό στο Κίεβο. Δεν ήταν λίγες οι αναφορές περί αποστολής Τούρκων στρατιωτικών συμβούλων³⁵³ και μισθοφόρων από τη Συρία στο Ντονμπάς.³⁵⁴ Από την άλλη, σε επίπεδο διπλωματίας τάχθηκε υπέρ της αποκλιμάκωσης και της ειρηνικής επίλυσης στη βάση του Διεθνούς Δικαίου.³⁵⁵ Η ρητορική που χρησιμοποιήθηκε από Τούρκους αξιωματούχους υπήρξε ιδιαίτερα προσεκτική με σκοπό να μην προκαλέσει τη Μόσχα,³⁵⁶ η οποία πιθανώς θα προέβαινε σε αντίποινα, όπως έχει αποδειχθεί σε ανάλογες περιπτώσεις στο παρελθόν.

Η συνολική στάση της Τουρκίας στο Ουκρανικό ζήτημα μπορεί να ερμηνευθεί, αφενός, υπό το πρίσμα της στενής συνεργασίας που έχει αναπτυχθεί με το Κίεβο στους τομείς της αμυντικής βιομηχανίας και της στρατιωτικής τεχνολογίας, και αφετέρου, στο πλαίσιο της προσπάθειας αναθέρμανσης των σχέσεων με τις Η.Π.Α. και τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Πιο συγκεκριμένα, υπό το φως της ρωσικής στάσης στα ουκρανικά σύνορα, το σύνολο της Δύσης εξέφρασε την πλήρη στήριξή του προς την Ουκρανία, και την πρόθεση ανάσχεσης των ρωσικών επιδιώξεων. Αυτό το πλαίσιο προσέφερε στην Τουρκία μια πρώτης τάξεως ευκαιρία να αποδείξει το βαθμό δέσμευσής της στις αρχές και τους σκοπούς του ΝΑΤΟ, και ταυτόχρονα να υπενθυμίσει στους συμμάχους της τη γεωγραφική της

³⁵³ *Lenta.ru*, “Стало известно о прибытии турецких военных в Донбасс”, 15 Απριλίου 2021, https://m.lenta.ru/news/2021/04/15/turkey/?utm_source=smi2&utm_medium=exchange&utm_campaign=smi2&fbclid=IwAR0glWEI16Zwwj82zvGSsW6v8G0hjRJoedLJ4K4DaxgBfNKq0Hz7S4PugLA

³⁵⁴ *The Syrian Observer*, “Turkish Intelligence Asked Mercenaries to Prepare to Fight in Ukraine”, 7 Απριλίου 2021, <https://syrianobserver.com/news/65223/turkish-intelligence-asked-syrian-mercenaries-to-prepare-to-fight-in-ukraine.html>

³⁵⁵ *Reuters*, “Turkey says it is not picking sides in Ukraine-Russia conflict”, 15 Απριλίου 2021, <https://www.reuters.com/world/europe/turkey-says-not-picking-side-ukraine-russia-conflict-turkish-formin-2021-04-15/>

³⁵⁶ *Daily Sabah*, “Turkey wants Ukraine-Russia tensions to end: Defense Minister Akar”, 13 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-wants-ukraine-russia-tensions-to-end-defense-minister-akar>

σημασία. Γι' αυτό και η Άγκυρα επέλεξε να δείξει επιπρόσθετο ζήλο στη στήριξη της Ουκρανίας απέναντι στις ρωσικές κινήσεις.

Η επικείμενη επίσκεψη του Ουκρανού Προέδρου στην Κωνσταντινούπολη στις 10 Απριλίου σε αναζήτηση στήριξης από την Τουρκία, σε συνδυασμό με την ενημέρωση από την Τουρκία για επικείμενη διέλευση δύο αμερικανικών πολεμικών πλοίων μέσω των Στενών προς τη Μαύρη Θάλασσα,³⁵⁷ θορύβησαν ιδιαίτερα τη Μόσχα. Μια ημέρα πριν την προγραμματισμένη επίσκεψη Ζελένσκι, ο Πρόεδρος Πούτιν επικοινωνήσε με τον Έρντογαν για μια συζήτηση εφ' όλης της ύλης, στην οποία αναφέρθηκε και στην ουκρανική κρίση, υπογραμμίζοντας τη ρωσική στήριξη προς τις Συμφωνίες του Μίνσκ ως το μοναδικό πλαίσιο επίλυσης. Βρήκε επίσης την ευκαιρία να κατηγορήσει το Κίεβο ότι υιοθετεί προκλητική στάση και θέλει να αποδεσμευτεί από αυτές.³⁵⁸ Παράλληλα, ο Πούτιν τόνισε και τη σημασία της διατήρησης της Συνθήκης του Μοντρέ, υπό το φως των πρόσφατων αναφορών περί αναθεώρησής της που ανησυχούν τη Ρωσία.³⁵⁹

Η έκφραση απόλυτης στήριξης προς την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία του Κιέβου από τον Πρόεδρο Έρντογαν οδήγησαν το Κρεμλίνο να λάβει προειδοποιητικά μέτρα. Εν είδει άσκησης πίεσης στην Άγκυρα η Ρωσία ανακοίνωσε την αναστολή των περισσότερων τακτικών και έκτακτων (τσάρτερ) πτήσεων μεταξύ των δύο χωρών ως την 1^η Ιουνίου.³⁶⁰ Επισημώς το Κρεμλίνο ισχυρίστηκε ότι η απόφαση ήταν επιβεβλημένη εξαιτίας της κακής

³⁵⁷ TASS, "Turkey notifies Russia of US warships' transit to Black Sea", 9 Απριλίου 2021, <https://tass.com/politics/1276195>

³⁵⁸ *Επίσημη Ιστοσελίδα του Ρώσου Προέδρου*, "Telephone conversation with President of Turkey Recep Tayyip Erdogan", 9 Απριλίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/65338>

³⁵⁹ Οι αυστηροί προβλεπόμενοι όροι για πολεμικά πλοία που δεν φέρουν σημαία παράκτιου κράτους της Μαύρης Θάλασσας ευνοούν τη Ρωσία, ενώ αντιθέτως μια πιθανή αναθεώρηση θα ωφελούσε κράτη-μέλη του NATO. Παράλληλα όμως ο εξισορροπητικός ρόλος της Τουρκίας θα ετίθετο υπό αμφισβήτηση. Βλ. Fehim Tastekin, "Who benefits if Turkey scraps key maritime treaty", *Al-monitor*, 9 Απριλίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/who-benefits-if-erdogan-scraps-key-maritime-treaty>

³⁶⁰ Elena Teslova, "Russia suspends flights with Turkey until June 1", *Πρακτορείο Ανατολού*, 12 Απριλίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/europe/russia-suspends-flights-with-turkey-until-june-1/2206559>

επιδημιολογικής κατάστασης στην χώρα,³⁶¹ τονίζοντας ότι δεν συνδέεται με πολιτικά κίνητρα.³⁶² Ωστόσο, ο πολιτικός στόχος ήταν να σταλεί στην Άγκυρα η προειδοποίηση ότι η παροχή στήριξης στην Ουκρανία θα έχει επιπτώσεις. Η μεγάλη σημασία των τουριστικών ροών για την τουρκική οικονομία³⁶³ γίνεται αντιληπτή από τη Μόσχα και γι' αυτό έχει συχνά αξιοποιηθεί ως διαπραγματευτικό εργαλείο για άσκηση πίεσης σε περιόδους τεταμένων διπλωματικών σχέσεων, όπως αυτή που ακολούθησε της κατάρριψης του ρωσικού αεροσκάφους το Νοέμβριο του 2015.

Από την πλευρά της, η Τουρκία έσπευσε να απορρίψει την ύπαρξη πολιτικών κινήτρων γύρω από την απόφαση, προκειμένου να μη διαταράξει περαιτέρω τις σχέσεις με τη Μόσχα, προτείνοντας την εύρεση εναλλακτικών λύσεων.³⁶⁴ Παρά τις τουρκικές προσπάθειες, βέβαια, η Ρωσία δεν προβλέπεται να υποχωρήσει ούτε και μετά τη μείωση της έντασης με την Ουκρανία, καθώς μέσω της τακτικής αυτής επιδιώκει να καταστήσει σαφή τη δυσαρέσκειά της απέναντι στην εντεινόμενη συνεργασία Άγκυρας-Κιέβου στον αμυντικό και στρατιωτικό-τεχνικό τομέα. Στο απόγειο της έντασης, ο Σεργκέι Λαβρόφ απηύθυνε σαφή προειδοποίηση προς την Άγκυρα *«να μην υποδαυλίζει τις μιλιταριστικές διαθέσεις του Κιέβου»*³⁶⁵.

³⁶¹ Για τον ίδιο λόγο ανεστάλησαν και οι πτήσεις προς την Τανζανία. Παρότι η επιδημιολογική κατάσταση στην Τουρκία ήταν ιδιαίτερα ανησυχητική και άλλες χώρες (Ιράν, Καζακστάν) επίσης διέκοψαν προσωρινά τις συνδέσεις τους, στην περίπτωση της Ρωσίας τα κίνητρα ήταν κατά βάση πολιτικά.

³⁶² TASS, “Kremlin denies political context behind Russia’s decision to restrict flights to Turkey”, 13 Απριλίου 2021, <https://tass.com/politics/1277231>

³⁶³ Οι ακυρώσεις ξεπέρασαν τις 500.000, ενώ οι απώλειες του τουρκικού τουριστικού κλάδου θα συνεχίσουν να γίνονται αισθητές το επόμενο διάστημα. Βλ. *The Moscow Times*, “Half a Million Russians Shut Out of Turkey After Virus Restricts Travel Again”, 13 Απριλίου 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/13/half-a-million-russians-shut-out-of-turkey-after-virus-restricts-travel-again-a73571>

³⁶⁴ *Hurriyet Daily News*, “Turkey to prepare new proposals for Russia to resume flights”, 14 Απριλίου 2021, <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-to-prepare-new-proposals-for-russia-to-resume-flights-163938>

³⁶⁵ *Sputnik*, “Russia’s Lavrov Warns Turkey and Other Countries Not to Support Kiev’s Militaristic Sentiments”, 12 Απριλίου 2021, <https://sputniknews.com/world/202104121082606133-russias-lavrov-warns-turkey-and-other-countries-not-to-support-kievs-militarism/>

Η τουρκική στήριξη στις θέσεις του Κιέβου ήταν ήδη γνωστή στη Ρωσία προ της πρόσφατης ουκρανικής κρίσης. Άλλωστε, η Τουρκία αρνείται να αναγνωρίσει την προσάρτηση της Κριμαίας, διότι μεταξύ άλλων αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της ισορροπίας δυνάμεων που επί δεκαετίες ίσχυε στη Μαύρη Θάλασσα, επηρεάζοντας και τον εξισορροπητικό ρόλο της Άγκυρας. Όμως, η Μόσχα δεν είναι διατεθειμένη να δεχθεί την αμυντική-στρατιωτική συνεργασία Άγκυρας-Κιέβου που έχει ως αποτέλεσμα την παρουσία τουρκικού εξοπλισμού στα σύνορά της και εντείνει το δίλημμα ασφαλείας της. Ενδεικτικά, το Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του για τις αναφορές περί χρήσης των τουρκικών Μ.Ε.Α. που έχει προμηθευθεί η Ουκρανία σε ασκήσεις στα ανατολικά της χώρας. Ο Τσαβούσογλου απάντησε στις ρωσικές κατηγορίες ότι «η Τουρκία πουλά τα Μ.Ε.Α. της σε όσους τα χρειάζονται» και ότι η συμφωνία με την Ουκρανία δεν στρέφεται κατά της Ρωσίας,³⁶⁶ ενώ υποστήριξε, ακόμη, ότι η ίδια η Ρωσία μπορεί, αν το επιθυμεί, να αγοράσει αντίστοιχο εξοπλισμό «όπως η Τουρκία αγόρασε τους S-400». Μέσω αυτών των δηλώσεων η Τουρκία επιχειρεί να υπενθυμίσει στο Κρεμλίνο ότι εξακολουθεί να τους συνδέει ένα προηγούμενο συνεργασίας, το οποίο είναι προς όφελος αμφοτέρων των πλευρών να διαφυλαχθεί. Ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο η τακτική αυτή δεν απέδωσε και ο Ρώσος αναπληρωτής πρωθυπουργός δεν δίστασε να απειλήσει με «*αναθεώρηση της στρατιωτικής και τεχνολογικής συνεργασίας με την Τουρκία*», δείχνοντας ότι η Ρωσία είναι αυτή που διατηρεί το συγκριτικό πλεονέκτημα στις διμερείς σχέσεις και δεν θα διστάσει να το χρησιμοποιήσει.³⁶⁷

Συνολικά, στην τρέχουσα συγκυρία, μπορεί να υποστηριχθεί ότι στις περισσότερες περιπτώσεις Άγκυρα και Μόσχα επιλέγουν να τονίζουν το συνεργατικό σκέλος των επαφών τους, προβάλλοντας την εικόνα μιας ομαλής εταιρικής σχέσης, συχνά αγνοώντας ή παραβλέποντας τα στοιχεία

³⁶⁶ TASS, “Russia can buy Turkish military equipment if it needs it – top diplomat”, 21 Απριλίου 2021, <https://tass.com/defense/1280693>

³⁶⁷ TASS, “Russia to scrutinize military cooperation with Turkey, if it supplies drones to Ukraine”, 21 Απριλίου 2021, <https://tass.com/politics/1281075>

ανταγωνισμού.³⁶⁸ Ωστόσο, παρά την έμφαση στη φιλελεύθερη αυτή προσέγγιση στις διμερείς σχέσεις που τους ωθεί να επικεντρώνονται στα απόλυτα οφέλη που αποκομίζουν, η απουσία ευθυγραμμισμένων στρατηγικών συμφερόντων δεν θα επιτρέψει στη συνεργασία περιστασιακού χαρακτήρα να μετεξελιχθεί σε μια μόνιμη συμμαχία σε μακροπρόθεσμο διάστημα, στο οποίο θα καταστεί δυσχερής ο παραγκωνισμός όλων των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων. Η περίπτωση της Ανατολικής Ουκρανίας συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς εκεί τα ζωτικής σημασίας συμφέροντα στο εγγύς εξωτερικό της Ρωσίας δεν θα επιτρέψουν οποιαδήποτε συνδιαχείριση της κατάστασης με την Τουρκία, όπως συνέβη στις περιπτώσεις της Λιβύης, της Συρίας και σε μικρότερο βαθμό του Ορεινού Καραμπάχ. Ωστόσο, καμία από τις δύο χώρες δεν είναι διατεθειμένη να διακινδυνεύσει να απωλέσει τα αμοιβαία οφέλη που απορρέουν από τη συνεργασία που έχει εδραιωθεί στους τομείς της οικονομίας και της ενέργειας και γι' αυτό εκτιμάται ότι ακόμη και σε περίπτωση ρήξης μεταξύ τους, αυτά δεν θα διαταραχθούν. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και σε περιόδους έντασης όπως στον απόηχο της κρίσης στην Ανατολική Ουκρανία, οι δύο χώρες εμφανίζονται αποφασισμένες να προχωρήσουν σε αμοιβαία επωφελείς συνεργασίες, όπως οι πρόσφατες συμφωνίες για αγορά 50 εκατομμυρίων δόσεων του ρωσικού εμβολίου *Sputnik V*³⁶⁹ και για παραγωγή του εμβολίου στην Τουρκία τους επόμενους μήνες.³⁷⁰

³⁶⁸ TASS, "Russia, Turkey can negotiate despite disagreements, says Lavrov", 31 Μαρτίου 2021, <https://tass.com/politics/1272595>

³⁶⁹ *Daily Sabah*, "Turkey to buy 50 million doses of Russia's Sputnik V vaccine", 28 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-to-buy-50-million-doses-of-russias-sputnik-v-vaccine/news>

³⁷⁰ Η συμφωνία υπεγράφη ανάμεσα στο Ρωσικό Ταμείο Άμεσων Επενδύσεων (RDIF) και στην τουρκική φαρμακευτική εταιρεία Viscoran İlaç. Βλ. *Hurriyet*, "Turkey to produce Russian virus vaccine Sputnik V", 26 Απριλίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-produce-russian-virus-vaccine-sputnik-v-164255>

3.6. Σχέσεις με την Ουκρανία

Οι σχέσεις της Άγκυρας με το Κίεβο παρουσιάζουν αξιόλογη πρόοδο το τελευταίο διάστημα. Υπό το φως της έντασης που εκδηλώθηκε προσφάτως μεταξύ Μόσχας και Κιέβου στην Ανατολική Ουκρανία, οι τουρκο-ουκρανικές σχέσεις αποκτούν επιπλέον σημασία.

3.6.1. Η επίσκεψη Ζελένσκι στην Κωνσταντινούπολη

Στις 10 Απριλίου, εν μέσω της κλιμακούμενης ρωσικής προκλητικότητας στα σύνορα με την Ουκρανία, έλαβε χώρα η επίσημη προγραμματισμένη επίσκεψη του Προέδρου Βολοντιμίρ Ζελένσκι στην Κωνσταντινούπολη, σε αναζήτηση διπλωματικής -ενδεχομένως και στρατιωτικής- στήριξης από την Τουρκία με την οποία το Κίεβο έχει καλλιεργήσει ισχυρούς δεσμούς.³⁷¹ Στο πλαίσιο της επίσκεψης συμπεριλήφθηκε η διεξαγωγή της 9^{ης} Συνόδου του *Συμβουλίου Υψηλού Επιπέδου Στρατηγικής Συνεργασίας* υπό τους Έρντογαν και Ζελένσκι, και συνακόλουθη συνάντηση των υπουργών Εθνικής Αμύνης των δύο κρατών.

Η Κοινή Διακήρυξη 20 σημείων που υπεγράφη, εστίασε στην ενίσχυση της συνεργασίας στους τομείς της οικονομίας, του εμπορίου, της άμυνας, της ασφάλειας, του τουρισμού, της βιομηχανίας, της επιστήμης και της εκπαίδευσης, και στην παροχή πολιτικής στήριξης προς το Κίεβο.³⁷² Πιο συγκεκριμένα, εκφράστηκε ρητώς η άνευ προϋποθέσεων τουρκική στήριξη στην εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία της Ουκρανίας εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων της, καθώς και η σαφής δέσμευση για συντονισμένες προσπάθειες προς τον τερματισμό της *«παράνομης και μη νομιμοποιημένης κατοχής της Κριμαίας»*, την προώθηση μιας διεθνούς Πλατφόρμας για την εύρεση πολιτικής λύσης, και τη διευθέτηση της διένεξης στις περιοχές Ντονμπάς και Λουγκάνσκ βάσει των Συμφωνιών του Μινσκ. Τέλος, εκφράστηκε η πλήρης στήριξη στην προοπτική

³⁷¹ *Middle East Monitor*, “Turkey and Ukraine could each be the foreign policy savior of the other”, 21 Απριλίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210421-turkey-and-ukraine-could-each-be-the-foreign-policy-saviour-of-the-other/>

³⁷² *Επίσημη Ιστοσελίδα του Ουκρανού Προέδρου*, “Joint Declaration of the 9th meeting of the High-Level Strategic Council between Ukraine and the Republic of Turkey”, 10 Απριλίου 2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/spilna-deklaraciya-devyatogo-zasidannya-strategichnoyi-radi-67909>

ένταξης της Ουκρανίας στο NATO, πρωτίστως μέσω της άμεσης προώθησης ενός Ενταξιακού Σχεδίου Δράσης.

Σημειώτέο ότι η Τουρκία τάσσεται σθεναρά υπέρ της ένταξης της Ουκρανίας αλλά και της Γεωργίας στη Βορειοατλαντική Συμμαχία, καθώς εκτιμά ότι η ίδια θα μπορούσε να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στις ενταξιακές προσπάθειες, γεγονός που θα ενίσχυε τη θέση της ενόπιον των δυτικών συμμάχων της και θα της προσέφερε στρατηγικό πλεονέκτημα απέναντι στη Ρωσία. Παρόλ' αυτά, η Άγκυρα αναγνωρίζει ότι το ενδεχόμενο ένταξης των εν λόγω κρατών στη Συμμαχία παραμένει απομακρυσμένο και γι' αυτό προτιμά να δραστηριοποιείται με άλλους τρόπους, για παράδειγμα προωθώντας το διάλογο με άλλα κράτη-μέλη του NATO. Επί παραδειγματι, στις 23 Απριλίου, η Τουρκία κάλεσε για πρώτη φορά τους υπουργούς Εξωτερικών της Γεωργίας και της Ουκρανίας να συμμετάσχουν σε τριμερή σύνοδο της Τουρκίας, της Πολωνίας και της Ρουμανίας, όπου τέθηκαν και ζητήματα όπως εκείνο της Ανατολικής Ουκρανίας και η στήριξη στην ενταξιακή προοπτική Κιέβου-Τιφλίδας.³⁷³ Με αυτό τον τρόπο επωφελείται η τουρκική διπλωματία και επιδιώκεται η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και της εικόνας της Τουρκίας στα μάτια των νατοϊκών εταίρων.

3.6.2. Συνεργασία στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα

Ιδιαίτερης σημασίας σκέλος των τουρκο-ουκρανικών σχέσεων αποτελεί η συνεργασία στον τομέα της άμυνας. Μετά την υπογραφή Συμφωνίας για την αγορά έξι Μ.Ε.Α. *Bayraktar* και τριών επίγειων συστημάτων ελέγχου το 2019, η αμυντική συνεργασία Άγκυρας-Κιέβου έχει αναβαθμιστεί σε στρατηγικής σημασίας και έχει επεκταθεί σε πλήθος τομέων της Αμυντικής Βιομηχανίας. Πλέον η Ουκρανία συνιστά τον κυριότερο εταίρο της Τουρκίας σε ζητήματα στρατιωτικής τεχνολογίας.³⁷⁴

³⁷³ Ουκρανικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Dmytro Kuleba: Countries of NATO’s Eastern Flank Support Ukraine and Our Euro-Atlantic Aspirations”, 23 Απριλίου 2021, <https://mfa.gov.ua/en/news/dmytro-kuleba-countries-eastern-flank-nato-support-ukraine-and-our-euro-atlantic-aspirations>

³⁷⁴ Συμπεριλαμβάνεται η τεχνολογία γύρω από πυραύλους, κινητήρες, ηλεκτρονικά συστήματα αεροσκαφών, ραντάρ και συστήματα επιτήρησης κ.ά.. Ακόμη, έχουν γίνει βήματα συνεργασίας

Από την πλευρά της, η Άγκυρα ενδιαφέρεται κυρίως για την απόκτηση πρόσβασης στην ουκρανική τεχνογνωσία γύρω από την παραγωγή κινητήρων, καθώς η ίδια αντιμετωπίζει προσκόμματα στις προσπάθειες να προμηθευθεί κινητήρες από δυτικούς συμμάχους της. Μεταξύ άλλων η Τουρκία αναζητά κινητήρα για το εγχώριο αεροσκάφος πέμπτης γενιάς που παρά τις τεράστιες δυσχέρειες οραματίζεται να υλοποιήσει εντός της επόμενης πενταετίας, καθώς επίσης και για το τουρκικό άρμα μάχης *ALTAY*³⁷⁵ και για τα ελικόπτερα *ATAK-II*. Ως προς τα τελευταία μάλιστα πρόσφατα ανακοινώθηκε η επιλογή ουκρανικού κινητήρα.³⁷⁶

Προκειμένου να αποκτήσει πρόσβαση στην ουκρανική τεχνογνωσία, η Τουρκία έχει ακολουθήσει κάποια συντονισμένα βήματα. Το 2020 η τουρκική κυβέρνηση χορήγησε \$35 εκατ. για την αγορά αμυντικού εξοπλισμού για τις ανάγκες των Ουκρανικών Ενόπλων Δυνάμεων και για τη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης στρατιωτικού προσωπικού σε τουρκικές εγκαταστάσεις για την επόμενη πενταετία.³⁷⁷ Μεταξύ άλλων τα τουρκικά κεφάλαια προβλεπόταν να αξιοποιηθούν και στην έρευνα και ανάπτυξη της τεχνολογίας των κινητήρων.³⁷⁸ Επιπλέον, η Άγκυρα έχει ήδη εξαγοράσει το 25% των μετοχών της ουκρανικής

στον τομέα της διαστημικής τεχνολογίας. Βλ. Metin Gurcan, “Turkey on course to strategic partnership with Ukraine”, *Al-monitor*, 21 Οκτωβρίου 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/10/turkey-russia-increasing-defense-cooperation-ankara-kiev.html>

³⁷⁵ Η Τουρκία μεταξύ άλλων στράφηκε προς τη Γερμανία σε αναζήτηση κινητήρα για το συγκεκριμένο άρμα, αλλά η συμφωνία δεν προχώρησε. Πρόσφατα έγιναν γνωστές συμφωνίες με δύο νοτιοκορεάτικες εταιρείες. Βλ. Burak Ege Bekdil, “At long last, Turkey’s Altay tank finds an engine from South Korea”, *Defense News*, <https://www.defensenews.com/industry/techwatch/2021/03/08/at-long-last-turkeys-altay-tank-finds-an-engine-from-south-korea/>

³⁷⁶ Ahmet Alemdar, “Ağır Sınıf Taarruz Helikopteri ATAK-II’nin motorları Ukrayna’dan gelecek”, *Defence Turk*, 14 Μαρτίου 2021, <https://www.defenceturk.net/agir-sinif-taarruz-helikopteri-atak-iinin-motorlari-ukraynadan-gelecek>

³⁷⁷ Ουκρανικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Turkey will finance the purchase of goods and services to meet the needs of the Armed Forces of Ukraine for more than 200 million liras”, <https://www.mil.gov.ua/en/news/2020/06/25/turkey-will-finance-the-purchase-of-goods-and-services-to-meet-the-needs-of-the-armed-forces-of-ukraine-for-more-than-200-million-turkish-liras/>

³⁷⁸ Sebati Koç, “Türkiye’den Ukrayna’ya askeri tedarik için 200 milyon liralık mali destek”, *Defence Turk*, 3 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.defenceturk.net/turkiyeden-ukraynaya-askeri-tedarik-icin-200-milyon-liralik-mali-destek>

εταιρείας παραγωγής κινητήρων *Motor Sich* και πλέον συζητά τη μεταβίβαση του 50% των μετοχών της προς την Τουρκία.³⁷⁹ Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν τις τουρκικές βλέψεις για μια μακροχρόνια αμυντική συνεργασία με το Κίεβο, καθώς η Άγκυρα αναμένει ότι μέσω των οφελών που θα προκύψουν για την ίδια θα αποσβέσει τις επενδύσεις που υλοποιεί στον στρατιωτικό και τεχνολογικό τομέα της Ουκρανίας.

Από τη δική του πλευρά, το Κίεβο επιδιώκει να επωφεληθεί κυρίως από την τουρκική τεχνογνωσία γύρω από τον ηλεκτρονικό πόλεμο προκειμένου να αντιμετωπίσει τις υβριδικές απειλές που δέχεται από τη Μόσχα και ως εκ τούτου επιδεικνύει μεγάλο ενδιαφέρον για συστήματα ελέγχου, επικοινωνιών, τεχνολογία ραντάρ, κτλ.. Παράλληλα, τον περασμένο Δεκέμβριο η Ουκρανία υπέγραψε Συμφωνία με τουρκικές εταιρείες παραγωγής αμυντικού εξοπλισμού για την παραγωγή Μ.Ε.Α. και κορβέτων στο έδαφός της, αξιοποιώντας την τουρκική τεχνογνωσία, ενώ εντός του 2021 πρόκειται να παραλάβει επιπλέον έτοιμα Μ.Ε.Α..³⁸⁰ Οι τουρκικές επενδύσεις στην ενίσχυση των Ουκρανικών Ενόπλων Δυνάμεων είναι ευπρόσδεκτες στο Κίεβο, καθώς η ουκρανική ηγεσία επίσης αποβλέπει σε μια μακροχρόνια συνεργασία στρατηγικού χαρακτήρα που θα περιορίσει το αίσθημα ανασφάλειας που του δημιουργεί η ρωσική προκλητικότητα. Άλλωστε, όπως κατέδειξε η πρόσφατη κρίση, ο τουρκικός αμυντικός εξοπλισμός που έχει προμηθευθεί το Κίεβο, και ιδιαίτερα τα Μ.Ε.Α. Bayraktar, συνιστούν τη βάση της ουκρανικής αποτρεπτικής στρατηγικής απέναντι στη Ρωσία.

3.6.3. Η οικονομική συνεργασία

Οι οικονομικές σχέσεις με το Κίεβο επίσης αποτέλεσαν αντικείμενο των επαφών στο πλαίσιο της επίσκεψης της ουκρανικής αντιπροσωπείας στην Τουρκία.

³⁷⁹ *Daily Sabah*, “Ukraine may sell 50% stake in Motor Sich to Turkish firm: Report”, 13 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/ukraine-may-sell-50-stake-in-motor-sich-to-turkish-firm-report>

³⁸⁰ *Defense Turkey*, “Ukraine Orders Corvettes and UCAVs from Turkey”, 17 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.defenceturkey.com/en/content/ukraine-orders-corvettes-and-ucavs-from-turkey-4315>

Συγκεκριμένα, δόθηκε έμφαση στην οριστικοποίηση των διαπραγματεύσεων για την υπογραφή μιας *Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου*, οι οποίες είχαν ξεκινήσει το 2012, με το φιλόδοξο στόχο του διπλασιασμού της αξίας του όγκου εμπορικών συναλλαγών, που δεν έχει ως τώρα ξεπεράσει τα \$5 δις.

Η Τουρκία ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την επέκταση του κατασκευαστικού της κλάδου, ο οποίος βρίσκεται αντιμέτωπος με συνθήκες κορεσμού στο εσωτερικό της χώρας,³⁸¹ αλλά και για επενδύσεις στους τομείς της βιομηχανίας, των υποδομών και του εμπορίου. Γι' αυτό και θα επιδιώξει να επωφεληθεί από τις ιδιωτικοποιήσεις που προωθεί η κυβέρνηση Ζελένσκι σε ουκρανικά λιμάνια, αλλά και από την κατασκευή δρόμων και αεροδρομίων που έχουν οριστεί ως τομείς προτεραιότητας στο επενδυτικό πλάνο της ουκρανικής κυβέρνησης ως το 2023.³⁸² Στο μέλλον δεν είναι απίθανο η Άγκυρα να επιδιώξει και την ανάληψη έργων κατασκευής στην περιοχή του Ντονμπάς εφόσον ομαλοποιηθεί η κατάσταση και γι' αυτό τρέφει ένα επιπλέον ενδιαφέρον για την περιοχή. Σημαντικός για την Άγκυρα είναι και ο κλάδος του τουρισμού, καθώς πάνω από 1,5 εκατομμύρια Ουκρανοί επισκέπτονται την Τουρκία σε ετήσια βάση.³⁸³ Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά την αναστολή των πτήσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας ο Ζελένσκι απηύθυνε έκκληση στους Ουκρανούς να προτιμήσουν την Τουρκία για τις διακοπές τους και προτάθηκε η αύξηση των πτήσεων μεταξύ των δύο κρατών, προς υποστήριξη της τουρκικής οικονομίας που αναμένεται να πληγεί από την απουσία των Ρώσων τουριστών.³⁸⁴

³⁸¹ Η αξία των επενδύσεων του τουρκικού κατασκευαστικού κλάδου στην Ουκρανία έχει υπολογιστεί στα \$6.28 δις. Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, "Relations between Turkey and Ukraine", δ.η., <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa>

³⁸² *Επίσημη ιστοσελίδα του Ουκρανού Προέδρου*, "Strategic partnership between Ukraine and Turkey is backed by real actions and victories – Volodymyr Zelenskyy", 10 Απριλίου 2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/strategichne-partnerstvo-ukrayini-j-turechchini-pidkriplene-67925>

³⁸³ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, "Relations between Turkey and Ukraine", ό.π.

³⁸⁴ *Daily Sabah*, "Ukraine urges citizens to visit Turkey amid Russia's flight restriction", 16 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/tourism/ukraine-urges-citizens-to-visit-turkey-amid-russias-flight-restriction>

3.6.4. Το ζήτημα της Κριμαίας και των Τατάρων

Στην περίπτωση της Κριμαίας πρέπει να σημειωθεί ότι στην Κοινή Διακήρυξη επιφυλάχθηκε ιδιαίτερη αναφορά στην ανάγκη προστασίας και βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης της μουσουλμανικής μειονότητας των Τατάρων.³⁸⁵

Όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις άλλων μουσουλμανικών πληθυσμών στην περιφέρεια της Τουρκίας, η εξωτερική πολιτική του Κ.Δ.Α. υπό το πρίσμα του νέο-οθωμανικού οράματος της ισλαμικής ηγεσίας, έχει επιδείξει μεγάλο ενδιαφέρον και για τους Τουρκοτατάρους. Σε αυτό το πλαίσιο, κατά την επίσκεψη Ζελένσκι υπεγράφη Συμφωνία βάσει της οποίας η *Προεδρία Στέγασης της Τουρκίας* (ΤΟΚΙ) θα κατασκευάσει 500 κατοικίες για εκτοπισμένους Τατάρους της Κριμαίας υπό τη μορφή μη επιστρεπτέας βοήθειας προς την Ουκρανία.³⁸⁶ Για τη συγκεκριμένη πρωτοβουλία αλλά και για τη συνολική στήριξη προς την ταταρική κοινότητα, ο εξόριστος πρόεδρος του ανώτατου εκτελεστικού σώματος των Τατάρων Ρεφάτ Τσουμπάροφ, εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του προς τον Τούρκο Πρόεδρο.³⁸⁷ Σημειώνεται ότι το Κ.Δ.Α. διατηρεί στενούς δεσμούς με ηγετικά πρόσωπα των Τατάρων, ενώ στο παρελθόν ο Έρντογαν έχει μεσολαβήσει υπέρ της απελευθέρωσης ορισμένων εξ αυτών που είχαν φυλακιστεί από τη Ρωσία.³⁸⁸ Η Τουρκία έχει προσφέρει καταφύγιο σε πλήθος Τατάρων ακτιβιστών, εκτιμώντας ότι η τακτική αυτή μπορεί να αποβεί εξαιρετικά χρήσιμο διαπραγματευτικό εργαλείο

³⁸⁵ Ο πληθυσμός της μειονότητας εντός της Κριμαίας υπολογίζεται σε περίπου 300.000, και μετά την προσάρτηση το 2014 υφίσταται εκ νέου συστηματικές διώξεις. Η Εθνοσυνέλευση των Τατάρων τέθηκε εκτός νόμου από τη Ρωσία και σε πολλά μέλη της απαγορεύθηκε η είσοδος στην Κριμαία ως το 2034. Μεγάλο μέρος της ταταρικής διασποράς έχει καταφύγει στην Τουρκία. Βλ. *Πρακτορείο Ανατολού*, “Russia extends Crimean Tatar leader’s ban to 2034”, 6 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/russia-extends-crimean-tatar-leader-s-ban-to-2034/2166513>

³⁸⁶ *Επίσημη ιστοσελίδα του Ουκρανού Προέδρου*, “A number of bilateral documents were signed during Volodymyr Zelenskyy’s working visit to Turkey”, 10 Απριλίου 2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/u-mezhah-robochogo-vizitu-volodimira-zelenskogo-do-turechchi-67921>

³⁸⁷ *UkrInform*, “Chubarov thanks Erdogan for supporting Ukraine’s sovereignty, protecting Crimean Tatars”, 15 Απριλίου 2021, <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3228203-chubarov-thanks-erdogan-for-supporting-ukraines-sovereignty-protecting-crimean-tatars.html>

³⁸⁸ Matthew Kupfer, “Turkey: Erdogan Negotiates Release of Crimean Tatar Leaders Imprisoned by Russia”, *Eurasianet*, 28 Οκτωβρίου 2017, <https://eurasianet.org/turkey-erdogan-negotiates-release-of-crimean-tatar-leaders-imprisoned-by-russia>

απέναντι στη Μόσχα, αλλά και μέσο για προώθηση των συμφερόντων της στην Ουκρανία. Συνιστά άλλωστε συνήθη πρακτική της Άγκυρας η παροχή «καταφυγίου» σε διωκόμενους επικεφαλής αυτονομιστικών κινημάτων, αντιπολιτευόμενων ομάδων ή οργανώσεων (όπως των Ουιγούρων ή της Χαμάς) που δρουν σε κράτη με τα οποία η Τουρκία συχνά έχει τεταμένες σχέσεις, προκειμένου να αξιοποιηθεί ως μοχλός πίεσης.

Η ανάγκη της ουκρανικής κυβέρνησης για διεθνή υποστήριξη στο ζήτημα της κατοχής της Κριμαίας ως ένα μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης της ρωσικής απειλής και η απουσία διεθνούς ενδιαφέροντος σχετικά με το μέλλον των Τατάρων, έχουν επιτρέψει στην Άγκυρα να διεισδύσει στο εσωτερικό της Ουκρανίας με το πρόσχημα της υπεράσπισης της διωκόμενης μειονότητας. Όσο οι συνθήκες κατοχής διαιωνίζονται και το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για τέτοιες μειονότητες παραμένει περιορισμένο τόσο θα αυξάνεται η κινητικότητα της Τουρκίας, η οποία βρίσκει πρόσφορο έδαφος να εκδηλώσει πατερναλιστικές τάσεις απέναντι σε τουρανικούς και μουσουλμανικούς πληθυσμούς που κρίνει ότι χρήζουν διεθνούς προστασίας. Η εν λόγω τακτική συμβάλλει στην οικοδόμηση του γενικότερου αφηγήματος της προστάτιδος νέο-οθωμανικής ηγεσίας.

Συνολικά, η καλλιέργεια στενών σχέσεων με το Κίεβο μπορεί να αποβεί ωφέλιμη για την Άγκυρα κυρίως με δύο τρόπους. Αφενός, διανοίγονται νέες προοπτικές και δημιουργείται ευνοϊκό κλίμα για πραγματοποίηση επενδύσεων, για οικονομική διείσδυση τουρκικών εταιρειών, καθώς επίσης και για πώληση στρατιωτικών εξοπλισμών της τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας. Αφετέρου, οι στενές σχέσεις με μια χώρα στην άμεση περιφέρεια της Ρωσίας μπορούν να προσφέρουν στην Άγκυρα πλεονέκτημα στο διεθνή ανταγωνισμό, καθώς η άσκηση τουρκικής επιρροής στην Ουκρανία μπορεί να χρησιμεύσει ως μοχλός πίεσης και διαπραγματευτικό εργαλείο στις ρωσοτουρκικές «συναλλαγές» σε Συρία, Λιβύη, Καραμπάχ, κ.ο.κ.. Ωστόσο, όπως καθίσταται εμφανές από τις πρόσφατες εντάσεις στην Ανατολική Ουκρανία, η ανάπτυξη στενών στρατηγικών δεσμών με το Κίεβο και οι τουρκικές προσπάθειες προβολής ισχύος στη χώρα που αποτελεί το «Εγγύς Εξωτερικό», υψίστης γεωστρατηγικής σημασίας για τη Ρωσία, δύνανται να

επιφέρουν τριγμούς στις ρωσοτουρκικές σχέσεις και κατά πάσα πιθανότητα θα αποβούν σε βάρος της Τουρκίας.

3.7. Σχέσεις με Η.Π.Α., Καναδά και Ηνωμένο Βασίλειο

3.7.1. Σχέσεις με Η.Π.Α.

3.7.1.1. Δηλώσεις Μπάιντεν για Πούτιν

Στις 17 Μαρτίου, σε συνέντευξη που παραχώρησε στο δίκτυο ABC, ο Αμερικανός Πρόεδρος Τζο Μπάιντεν απάντησε καταφατικά σε ερώτηση του δημοσιογράφου για το αν θεωρεί το Ρώσο Πρόεδρο Πούτιν ως «φονιά». ³⁸⁹ Παράλληλα, τον προειδοποίησε πως θα «πληρώσει το τίμημα» για τις ρωσικές προσπάθειες παρέμβασης στο εκλογικό αποτέλεσμα των αμερικανικών εκλογών του 2020 υπέρ του απελθόντος προέδρου των Η.Π.Α. Ντόναλντ Τραμπ. Ο Ρώσος ηγέτης αντέκρουσε την κριτική ισχυριζόμενος πως «τείνουμε να βλέπουμε στους άλλους δικές μας αξίες και να νομίζουμε πως είναι σαν εμάς». ³⁹⁰ Ο πολιτικός στόχος της αρχικής δήλωσης του Τζο Μπάιντεν ήταν να καταδείξει ότι η προσέγγιση της νέας αμερικανικής ηγεσίας απέναντι στη Μόσχα θα διαφέρει πλήρως από αυτή που ακολουθείτο μέχρι πρότινος. Το μήνυμα αυτό απευθυνόταν κυρίως στους συμμάχους των Η.Π.Α. που στο εξής όφειλαν να υιοθετήσουν μια παρόμοια, περισσότερο αυστηρή γραμμή στην εξωτερική τους πολιτική απέναντι στη Ρωσία.

Τις δηλώσεις αυτές σχολίασε ο Τούρκος Πρόεδρος, ο οποίος τάχθηκε στο πλευρό του Προέδρου της Ρωσίας, ισχυριζόμενος πως οι δηλώσεις του Αμερικανού Προέδρου «είναι απαράδεκτες» και «δεν αρμόζουν σε ηγέτη κράτους». Παράλληλα, προσπάθησε να κολακεύσει το Ρώσο Πρόεδρο θεωρώντας ότι «έδωσε μια πολύ έξυπνη

³⁸⁹ Gotev Georgi, “Biden calls Putin ‘a killer’ and says will pay a price”, *Euractiv*, 17 Μαρτίου 2021. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/biden-calls-putin-a-killer-and-says-will-pay-a-price/>

³⁹⁰ *Daily Sabah*, “‘Takes one to know one’: Putin fires back at ‘killer’ Biden|”, 18 Μαρτίου 2021. <https://www.dailysabah.com/world/americas/takes-one-to-know-one-putin-fires-back-at-killer-biden>

και εκλεπτυσμένη απάντηση».³⁹¹ Η στάση του Έρντογαν ήρθε σε μια περίοδο που οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις είναι τεταμένες, ελέω των διαφωνιών τους σε μια σειρά από ζητήματα, όπως η απόκτηση των ρωσικών πυραύλων S-400, το εξοπλιστικό πρόγραμμα F-35, η αμερικανική στάση απέναντι στους Κούρδους της Συρίας και η αμερικανική κριτική για τη διολίσθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη γείτονα χώρα. Οι δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου είχαν ως στόχο να μειώσουν τη ρητορική των Η.Π.Α., οι οποίες επί προεδρίας Μπάιντεν δείχνουν να τηρούν αυστηρή στάση απέναντι σε αυταρχικά καθεστώτα. Παράλληλα, επιδίωξη των δηλώσεων ήταν η ανάδειξη της θετικής πτυχής των ρωσοτουρκικών σχέσεων, για την ενίσχυση του ρόλου της Ρωσίας ως εναλλακτικό διπλωματικό χαρτί της Άγκυρας απέναντι στην αυστηρή στάση των Η.Π.Α.. Μέσω της εμπλοκής του στο επικοινωνιακό παίγνιο που εκτυλίχθηκε μεταξύ του Ρώσου και του Αμερικανού Προέδρου, ο Έρντογαν επιχείρησε να στείλει το μήνυμα στην Ουάσιγκτον ότι η Τουρκία χαράσσει και ακολουθεί μια ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική και συνεπώς δεν προτίθεται να δεσμευθεί από τις απόψεις που υιοθετεί η αμερικανική ηγεσία για τρίτα κράτη. Απεναντίας, έτσι επιβεβαιώνει την απομάκρυνση της Άγκυρας από τη Δύση, αφού η στάση της διαφοροποιείται από εκείνη που αναμένουν οι Η.Π.Α. να υιοθετηθεί από τους συμμάχους τους.

3.7.1.2. Αποκλεισμός από το πρόγραμμα F-35 και οι πύραυλοι S-400

Το κρατικό Πρακτορείο Αναντολού, επικαλούμενο πηγές από το Πεντάγωνο, αναφέρει πως οι Η.Π.Α. ενημέρωσαν επίσημα την Τουρκία για τον αποκλεισμό της από το πρόγραμμα των αεροσκαφών F-35 και πως δεν περιλαμβάνεται η Άγκυρα στο νέο Μνημόνιο Συνεργασίας (Memorandum of Understanding – MoU) που υπέγραψε η Ουάσιγκτον με άλλες οκτώ αντισυμβαλλόμενες χώρες.³⁹² Η Τζέσικα Μάξουελ, εκπρόσωπος του Πενταγώνου δεν επιβεβαίωσε την είδηση, αλλά επανέλαβε την

³⁹¹ *Daily Sabah*, “Biden's 'killer' remarks for Putin 'unacceptable': Erdoğan”, 19 Μαρτίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/bidens-killer-remarks-for-putin-unacceptable-erdogan>

³⁹² Duvar English, “US officially notifies Turkey of removal from F-35 program”, 21 Απριλίου 2021. <https://www.duvarenglish.com/us-officially-notifies-turkey-of-removal-from-f-35-program-news-57182>

αυστηρή στάση που προτίθεται να τηρήσουν οι Η.Π.Α. απέναντι στην Τουρκία στο θέμα των F-35 και των S-400 και πως προχωρούν κανονικά στον αποκλεισμό της δεύτερης από το πρόγραμμα των F-35.³⁹³

Η συγκεκριμένη ειδησεογραφία έρχεται σε μια περίοδο που οι σχέσεις των δύο πλευρών βρίσκονται σε ψυχρό κλίμα. Παράλληλα, η Τουρκία επιχειρεί να βρει τρόπους να κάμψει την αντίσταση της Ουάσινγκτον θέτοντας συνεχώς νέες προτάσεις για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων και την επίλυση των μεταξύ τους διχογνωμιών. Σε συνέντευξή του στις 2 Μαρτίου 2021, ο εκπρόσωπος της Τουρκικής Προεδρίας Ιμπραήμ Καλίν ανέφερε πως έχει προταθεί στις Η.Π.Α. ο σχηματισμός μιας ομάδας ελέγχου, η οποία θα λειτουργεί ως μηχανισμός διασφάλισης των αναγκών ασφάλειας των Η.Π.Α., αναφορικά με τη χρήση των S-400.³⁹⁴ Η συγκεκριμένη πρόταση παραπέμπει στο αντίστοιχο μοντέλο που υιοθετούν οι Η.Π.Α. στο Πακιστάν και τη χρήση των αεροσκαφών F-16 από το τελευταίο, όπου υφίσταται ένα κοινό γραφείο ελέγχου που διασφαλίζει καθήκοντα επίβλεψης στην Ουάσινγκτον.³⁹⁵ Ταυτόχρονα, ο Καλίν προσπάθησε να υποβαθμίσει την προηγούμενη πρόταση του Χουλουσί Ακάρ για «μοντέλο Κρήτης» όσον αφορά τους S-400, με την πρόφαση πως οι δηλώσεις του Τούρκου υπουργού Αμύνης παρερμηνεύτηκαν από τα Μέσα Ενημέρωσης. Αυτή η απόπειρα υποβάθμισης της συγκεκριμένης πρότασης προκύπτει κατόπιν της απόρριψής της από την αμερικανική πλευρά, η οποία παραμένει ανυποχώρητη ως προς τη στάση της στο ζήτημα.

3.7.1.3. Αναγνώριση Αρμενικής γενοκτονίας

Στις 24 Απριλίου, ημέρα μνήμης των θυμάτων της Γενοκτονίας των Αρμενίων, ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. προχώρησε στην επίσημη αναγνώριση της γενοκτονίας των

³⁹³ *Ahval*, “Washington notifies Ankara of Turkey's removal from F-35 fighter jet programme”, 21 Απριλίου 2021. <https://ahvalnews.com/f-35-programme/washington-notifies-ankara-turkeys-removal-f-35-fighter-jet-programme>

³⁹⁴ Hasan Ay, “Son dakika | İbrahim Kalın SABAH'a konuştu: Biden gözden geçirmeli”, *Sabah*, 2 Μαρτίου 2021. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/03/02/son-dakika-ibrahim-kalin-sabaha-konustu-biden-gozden-gecirmeli>

³⁹⁵ Metin Gurcan, “Is Ankara on mission impossible over S-400 conundrum?”, *Al Monitor*, 8 Μαρτίου 2021. https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/turkey-united-states-russia-s400-crisis-possible-scenarios.html?fbclid=IwAR0tysZXhRYP29-hXPrUiTXdX_0Q7N-fQH6tOIovTeOmHShVCwBjHVz8YZ0

Αρμενίων. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που ένας Αμερικανός Πρόεδρος χρησιμοποίησε τον όρο «γενοκτονία» για να περιγράψει όσα τραγικά συνέβησαν το 1915 σε βάρος 1,5 εκατομμυρίων Αρμένιων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το καθεστώς των Νεοτούρκων που βρισκόταν στην εξουσία.³⁹⁶

Η τουρκική ηγεσία προχώρησε σε μια σειρά από δηλώσεις καταδικάζοντας την αμερικανική αναγνώριση της γενοκτονίας, ενώ, παράλληλα, το Υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε τον Αμερικανό πρέσβη στην Τουρκία για να εκφράσει την αντίρρηση της Τουρκίας στην απόφαση των Η.Π.Α.³⁹⁷ Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Τσαβούσογλου, με ανάρτησή του στον επίσημο λογαριασμό του στο *Twitter*, ισχυρίστηκε πως «οι λέξεις δεν μπορούν να αλλάξουν ή να ξαναγράψουν την ιστορία» και πως «ο πολιτικός οπορτουνισμός είναι η μεγαλύτερη προδοσία στην ειρήνη και την δικαιοσύνη».³⁹⁸ Στο ίδιο μήκος κύματος κυμάνθηκαν και οι δηλώσεις του Διευθυντή Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας Φαχρετίν Αλτούν, ο οποίος κατηγόρησε τις Η.Π.Α. πως υπέκυψαν στις πιέσεις των λόμπι αγνοώντας την ιστορία.³⁹⁹ Παράλληλα, ο Αλτούν ισχυρίστηκε πως αυτή η εξέλιξη θα βλάψει σημαντικά τις αμερικανοτουρκικές σχέσεις, καθώς αποτελεί «επίθεση στην κουλτούρα και τη συνύπαρξη» που έχει οικοδομήσει η Τουρκία με αλλοεθνείς λαούς, όπως εκείνος ισχυρίστηκε.⁴⁰⁰ Σε θεσμικό επίπεδο, το τουρκικό Υπουργείο

³⁹⁶ *Επίσημη Ιστοσελίδα Λευκού Οίκου*, «Statement by President Joe Biden on Armenian Remembrance Day», Statement, 24 Απριλίου 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance-day/>

³⁹⁷ *Al Jazeera*, “Turkey summons US ambassador after Armenian ‘genocide’ statement”, 25 Απριλίου 2021. https://www.aljazeera.com/news/2021/4/25/turkey-summons-us-ambassador-after-armenian-genocide-statement?fbclid=IwAR2TKAMXdDfaf7GIKLdJ8CbJFYtlg9TdPRHtMPYjqYoO_dyMvaePKoyKOUg

³⁹⁸ *Επίσημος λογαριασμός Mevlüt Çavuşoğlu στο Twitter*, 24 Απριλίου 2021. <https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/1385988990080360448>

³⁹⁹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “US remarks on 1915 kowtowed to lobbyists' demands”, 24 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/us-remarks-on-1915-kowtowed-to-lobbyists-demands/2219532>

⁴⁰⁰ *Διεύθυνση Επικοινωνιών Τουρκικής Προεδρίας*, “Director of Communications Altun: “Populist discourses that lack historical reality, such as the so-called ‘genocide’ allegations, are an attack on our culture of coexistence””, 26 Απριλίου 2021. <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/director-of-communications-altun-populist-discourses-that-lack-historical-reality-such-as-the-so-called-genocide-allegations-are-an-attack-on-our-culture-of-coexistence>

Εξωτερικών εξέδωσε δελτίο Τύπου όπου συνέχισε την επιχειρηματολογία των Τσαβούσογλου και Αλτούν, κατηγορώντας την απόφαση των Η.Π.Α. πως ελήφθη «υπό την πίεση αρμενικών και αντι-τουρκικών κύκλων», πως «δεν έχει ακαδημαϊκή και νομική βάση», «δεν έχει καμία αξία», καθώς και τον Αμερικανό Πρόεδρο πως δεν έχει τη νομική ούτε και την ηθική δικαιοδοσία για να κρίνει ιστορικά ζητήματα. Παράλληλα, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών επανέλαβε την πρόταση για τη σύσταση από κοινού επιτροπής με την Αρμενία για την αξιολόγηση των γεγονότων του 1915, πρόταση που επαναλαμβάνει από το 2005.⁴⁰¹ Ο Τούρκος Πρόεδρος αντέδρασε σε ήπιους τόνους, δίχως να υιοθετήσει ιδιαίτερα σκληρή γλώσσα, χαρακτηρίζοντας την απόφαση ως «πληγή» για τις διμερείς σχέσεις, καλώντας τον Αμερικανό Πρόεδρο να ανακαλέσει το συντομότερο δυνατό και να «κοιτάξει στον καθρέπτη», κάνοντας αναφορές και στους ιθαγενείς πληθυσμούς της Αμερικής και την κακομεταχείριση που έλαβαν από τους Ευρωπαίους αποίκους.⁴⁰² Ήπια γλώσσα υιοθέτησε και η ανακοίνωση της Τουρκικής Βουλής, η οποία στις 27 Απριλίου καταδίκασε τις δηλώσεις του Αμερικανού Προέδρου.⁴⁰³

Η τουρκική στάση στην αμερικανική αναγνώριση της γενοκτονίας αποτελεί μια συνέχεια της διαχρονικής πολιτικής που υιοθετεί η Τουρκία στο ζήτημα της αναγνώρισης της γενοκτονίας από ξένα κράτη, πράξη που η τουρκική ηγεσία αντιλαμβάνεται ως προσπάθεια πολιτικής εμπλοκής τρίτων στο εσωτερικό της Τουρκίας. Πλαισιώνοντας το ζήτημα με όρους ηθικής και διεθνούς δικαίου, η τουρκική πλευρά επιχειρεί να υπονομεύσει και να απαξιώσει την αναγνώριση. Δεδομένου, όμως, ότι η ίδια δεν τηρεί ηθικές αρχές και κανόνες διεθνούς δικαίου, καθιστά τα επιχειρήματά της ακόμη πιο αναξιόπιστα. Η αναγνώριση των Η.Π.Α.

⁴⁰¹ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, “No: 160, 24 April 2021, Press Release on 24 April”, 24 Απριλίου 2021. https://www.mfa.gov.tr/no_-160_-24-nisan-hk.en.mfa

⁴⁰² CBS, “Erdogan calls on Biden to reverse calling mass killings of Armenians a genocide”, 26 Απριλίου 2021. <https://www.nbcnews.com/news/world/erdogan-calls-biden-reverse-calling-mass-killings-armenians-genocide-n1265408>

⁴⁰³ Πρακτορείο Ανατολού, “Turkish parliament condemns Biden's remarks on 1915 events”, 27 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/americas/turkish-parliament-condemns-bidens-remarks-on-1915-events/2222397>

πραγματοποιείται σε μια περίοδο που οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις είναι τεταμένες εξ αιτίας μιας σειράς από ζητήματα, όπως τα εξοπλιστικά προγράμματα των F-35, οι ρωσικοί πύραυλοι S-400 και η αμερικανική υποστήριξη προς τους Κούρδους. Παρόλα αυτά, η δυσχερής κατάσταση της τουρκικής οικονομίας και η διαφορά στη σχετική ισχύ των δύο κρατών, περιορίζουν τα μέσα που έχει στη διάθεσή της η Άγκυρα για να αντιδράσει. Ταυτόχρονα, τονίζουν την ανάγκη που έχει η Άγκυρα για τη Δύση. Από την άλλη πλευρά, η αμερικανική ηγεσία με τη στάση της επιβεβαιώνει πρακτικά την αντίθεσή της στην τουρκική συμπεριφορά και στέλνει ένα ξεκάθαρο μήνυμα προς την Άγκυρα πως δεν είναι διατεθειμένη να ανεχθεί συμπεριφορές που δεν εγκρίνει.

Η αναγνώριση της γενοκτονίας των Αρμενίων και οι αντιδράσεις της Τουρκίας επισκίασαν, όπως ήταν φυσικό, την πρώτη συνομιλία μεταξύ του Προέδρου Μπάιντεν με τον Έρντογαν στις 23 Απριλίου. Σύμφωνα με τη λιτή ανακοίνωση του Λευκού Οίκου, οι δύο ηγέτες δεσμεύτηκαν να πραγματοποιήσουν μια διμερή συνάντηση τον προσεχή Ιούνιο στο πλαίσιο της Συνόδου του ΝΑΤΟ.⁴⁰⁴

3.7.2. Σχέσεις με Καναδά: Ακύρωση εξαγωγικών αδειών καναδικού εξοπλισμού προς την Τουρκία

Στις 12 Απριλίου ανακοινώθηκε η ακύρωση όλων των αδειών εξαγωγής καναδικού αμυντικού εξοπλισμού και τεχνολογίας προς την Τουρκία, οι οποίες είχαν ανασταλεί το προηγούμενο φθινόπωρο.⁴⁰⁵ Η απόφαση ελήφθη ως αποτέλεσμα έρευνας της καναδικής κυβέρνησης, με στόχο να εξακριβωθούν οι αναφορές περί εντοπισμού τμημάτων καναδικού εξοπλισμού στα τουρκικής κατασκευής Μ.Ε.Α. (UAVs) που χρησιμοποίησε το Αζερμπαϊτζάν στον πόλεμο του Καραμπάχ.

⁴⁰⁴ Επίσημη Ιστοσελίδα Λευκού Οίκου, “Readout of President Joseph R. Biden, Jr. Call with President Recep Tayyip Erdogan of Turkey”, 23 Απριλίου 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/23/readout-of-president-joseph-r-biden-jr-call-with-president-recep-tayyip-erdogan-of-turkey/>

⁴⁰⁵ Επίσημη ιστοσελίδα της Καναδικής Κυβέρνησης, “Statement from Minister Garneau to announce the cancellation of export permits to Turkey”, 12 Απριλίου 2021, <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2021/04/statement-fromminister-garneauto-announce-the-cancellation-of-export-permits-to-turkey.html>

Η τουρκική πλευρά επιδίωξε να υποβαθμίσει το συμβάν και ταυτόχρονα να αναδείξει το αναπτυγμένο επίπεδο της εθνικής αμυντικής βιομηχανίας. Χαρακτηριστικές ήταν οι δηλώσεις του Προέδρου της Προεδρίας Αμυντικών Βιομηχανιών (SSB) Ισμαήλ Ντεμίρ, ο οποίος ανέφερε πως «τα εμπάργγο δε θα αναστατώσουν την παραγωγή των τουρκικών προϊόντων», αλλά αντιθέτως θα συμβάλλουν στην περαιτέρω εθνικοποίηση της συνολικής παραγωγικής διαδικασίας, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην απεξάρτηση της χώρας από τις εισαγωγές.⁴⁰⁶ Ο Ισμαήλ Ντεμίρ είχε επαναλάβει και το Μάρτιο το ίδιο επιχείρημα περί περιορισμένων επιπτώσεων από την επιβολή κυρώσεων αναφερόμενος στις κυρώσεις που έχουν επιβάλει οι Η.Π.Α. στο πλαίσιο του Νόμου για την Αντιμετώπιση των Αντιπάλων της Αμερικής διά Κυρώσεων (CAATSA).⁴⁰⁷

Παρόμοια ήταν η αντίδραση των ανώτατων στελεχών της SSB και τον Οκτώβριο του 2020, όταν η καναδική κυβέρνηση είχε ξεκινήσει τις ερευνητικές διαδικασίες για τη χρήση καναδικού εξοπλισμού σε ενέργειες που παραβιάζουν το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο.⁴⁰⁸ Παρά τη γρήγορη αντίδραση της τουρκικής πλευράς στην υποβάθμιση των κυρώσεων, αυτή η αισιοδοξία αντιβαίνει στην ενόχληση που έχει εκδηλώσει τον Ιανουάριο ο Έρντογαν, ο οποίος ασκούσε κριτική προς τους συμμάχους της Τουρκίας στο NATO, διότι «δεν τους πωλούν κάμερες» για τα UAVs.⁴⁰⁹

Η στάση του Καναδά χρήζει περαιτέρω διερεύνησης και για 2 ακόμα λόγους. Πρώτον, σύμφωνα με κυβερνητικά έγγραφα που είχαν κοινοποιηθεί στην

⁴⁰⁶ *Daily Sabah*, “Embargoes don't disrupt but help Turkey nationalize defense products”, 14 Απριλίου 2021. <https://www.dailysabah.com/business/defense/embargoes-dont-disrupt-but-help-turkey-nationalize-defense-products>

⁴⁰⁷ *Ahval*, “Turkey sees little consequence of U.S. sanctions for purchasing S-400s – TASS”, 4 Μαρτίου 2021. <https://ahvalnews.com/s-400/turkey-sees-little-consequence-us-sanctions-purchasing-s-400s-tass>

⁴⁰⁸ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish defense industry moving on despite embargoes”, 6 Οκτωβρίου 2020. <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/turkish-defense-industry-moving-on-despite-embargoes/1997685>

⁴⁰⁹ *Duvar English*, “Erdoğan furious at NATO allies for not selling Turkey drone cameras”, 23 Ιανουαρίου 2021. <https://www.duvarenglish.com/turkeys-erdogan-furious-at-nato-allies-for-not-selling-turkey-drone-cameras-news-55977>

Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Καναδικού Κοινοβουλίου, εντός του 2020 επιτράπη η εξαγωγή εξοπλισμού, κατά παράκαμψη της αναστολής χορήγησης αδειών που είχε ήδη επιβληθεί στον απόηχο της τουρκικής στρατιωτικής επιχείρησης στη Βορειοανατολική Συρία τον Οκτώβριο του 2019.⁴¹⁰ Πιο συγκεκριμένα, τον Μάιο του 2020 προτάθηκε στον τότε υπουργό Εξωτερικών να επιτρέψει την εξαγωγή εξοπλισμού της εταιρείας *L-3 Wescam Inc.* «για ανθρωπιστικούς λόγους» που συνιστούσαν εξαιρετική συνθήκη. Συνολικά η εταιρεία είχε εξάγει 7 συστήματα *L3 Harris Webcam* στην Τουρκία.⁴¹¹ Αντίστοιχα, τον Ιούλιο εξήχθησαν στην Τουρκία τμήματα ηλεκτρονικού εξοπλισμού της *Telemus Warfare Inc.*⁴¹²

Δεύτερον, οι κυρώσεις του Καναδά αποτελούν μια συνέχεια άρνησης πώλησης στρατιωτικού υλικού από πλευράς νατοϊκών δυνάμεων προς την αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας και ιδίως για τις ανάγκες των τουρκικών UAVs,. Υπενθυμίζονται οι κυρώσεις των Η.Π.Α., που επιβλήθησαν στην Τουρκία το Δεκέμβριο του 2020 και η άρνηση της βρετανικής εταιρείας *Aldair Ltd*, τον Ιανουάριο, να συνεχίσει την πώληση στρατιωτικού εξοπλισμού στην Τουρκία για την παραγωγή τουρκικών UAVs, λόγω του ρόλου που έπαιξε η Τουρκία στον πόλεμο Αρμενίας – Αζερμπαϊτζάν⁴¹³.

Από τα προαναφερθέντα μπορούν να εξαχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα. Πρώτον, ο τουρκικός μηχανισμός έχει αναπτύξει μια

⁴¹⁰ Siranush Ghazanchyan, “Turkey pressed Canada to approve export of air-strike gear later used in Armenian-Azerbaijani conflict”, *Public Radio of Armenia*, 13 Μαρτίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/03/13/turkey-pressed-canada-to-approve-export-of-air-strike-gear-later-used-in-armenia-azerbaijani-conflict/>

⁴¹¹ *Ahval*, “Canada to probe reports of its technology used by Azeri forces”. 3 Οκτωβρίου 2020. <https://ahvalnews.com/nagorno-karabakh/canada-probe-reports-its-technology-used-azeri-forces>

⁴¹² Siranush Ghazanchyan, “Canada permitted shipment of electronic receiver components to Turkey in 2020”, *Public Radio of Armenia*, 22 Μαρτίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/03/22/canada-permitted-shipment-of-electronic-receiver-components-to-turkey-in-2020/>

⁴¹³ *Ahval*, “U.K. company stops export of parts for Baykar drones used in Nagorno-Karabakh”, 14 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-drones/uk-company-stops-export-parts-baykar-drones-used-nagorno-karabakh>

συγκεκριμένη νοοτροπία αντίδρασης στην κριτική που δέχεται και τις κυρώσεις που επιβάλλονται στη χώρα, σύμφωνα με την οποία υπονομεύει τις δυνητικές επιπτώσεις και τις μετουσιώνει σε ευκαιρία προβολής της εθνικών μέσων που διαθέτει, εν προκειμένω την αμυντική βιομηχανία. Δεύτερον, η στάση ορισμένων κρατών-μελών του ΝΑΤΟ δείχνει μια αρχική αποστροφή προς τη συμπεριφορά της Τουρκίας στη διεθνή αρένα και, παρά την αισιοδοξία που προβάλλει σε πρώτη φάση, η τουρκική πλευρά ενοχλείται. Τρίτον, φαίνεται ότι η διπλωματική πίεση που ασκεί είτε η ίδια η Άγκυρα είτε δρώντες που συνδέονται με αυτήν, όπως λόμπι που δραστηριοποιούνται σε τρίτες χώρες, δύναται να επιτύχει την παράκαμψη υφιστάμενων περιορισμών, ακόμη και σε περιπτώσεις κρατών όπως ο Καναδάς, τα οποία υιοθετούν περισσότερο αυστηρή στάση έναντι της Τουρκίας, όταν τίγονται ζητήματα παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

3.7.3. Σχέσεις με Ηνωμένο Βασίλειο: Συνομιλία Έρντογαν – Τζόνσον

Ο Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου Μπόρις Τζόνσον και ο Τούρκος Πρόεδρος είχαν τηλεφωνική συνομιλία στις 8 Μαρτίου. Τα θέματα προς συζήτηση ήταν: α) οι διμερείς εμπορικές σχέσεις, όπου εκφράστηκαν εκατέρωθεν επιθυμίες για αύξηση του διμερούς όγκου εμπορίου στο ύψος των \$20 εκατ., β) το Κυπριακό, στο οποίο ο Έρντογαν επανέλαβε τη θέση της Τουρκίας υπέρ μιας λύσης δύο κρατών, ενόψει της διάσκεψης 5+1 στη Γενεύη, ενώ ο Βρετανός πρωθυπουργός τάχθηκε υπέρ της διεθνώς αποδεκτής λύσης της Διζωνικής Δικαιοδικής Ομοσπονδίας (Δ.Δ.Ο.), γ) ο τουρισμός, με τον Τούρκο Πρόεδρο να εκφράζει την επιθυμία του ώστε το άνοιγμα των τουρκικών συνόρων για τους βρετανούς τουρίστες να καταστεί εφικτό τη φετινή σεζόν, δίχως περιορισμούς.⁴¹⁴ Παράλληλα, ο Τζόνσον εξέφρασε τη σημασία της διατήρησης της σταθερότητας στη Λιβύη και καταδίκασε τις επιθέσεις του Ε.Κ.Κ. κατά των Τούρκων πολιτών στις 14 Φεβρουαρίου, ενώ οι δύο ηγέτες συμφώνησαν στη σημασία της ανανέωσης του

⁴¹⁴ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish president, British premier speak over phone”, 8 Μαρτίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-president-british-premier-speak-over-phone/2168870>

ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε. για την πρόσβαση ανθρωπιστικής βοήθειας στη βόρεια Συρία.⁴¹⁵

Η συνομιλία μεταξύ των δύο ηγετών δεν είχε ευδιάκριτα αποτελέσματα σε πρακτικό επίπεδο. Παρόλα αυτά, είναι ενδεικτικά των προτεραιοτήτων που θέτει η Άγκυρα στη σχέση της με τη Μεγάλη Βρετανία. Σε μια περίοδο που η οικονομική κατάσταση της Τουρκίας βρίσκεται σε δυσχερή θέση, μία αύξηση των κεφαλαιακών εισροών που δύναται να προσέλθουν στην Τουρκία μέσω των Βρετανών τουριστών θα έδινε μια σημαντική ανάταση στον τομέα του τουρισμού και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της Τουρκίας που βασίζονται σε αυτόν. Επιπρόσθετα, τονίζεται η σημασία που προσδίδει η τουρκική ηγεσία στο διμερές εμπόριο, ως ένα μηχανισμό σύσφιξης των διμερών σχέσεων με άλλους κρατικούς δρώντες. Παράλληλα, επαναλήφθηκε και η διάσταση απόψεων ως προς το ζήτημα του Κυπριακού, καθώς η Τουρκία εμμένει σε μια λύση που αντιβαίνει στα ψηφίσματα του Ο.Η.Ε..

⁴¹⁵ *Πρακτορείο Ανατολού*, “UK premier condemns terrorist PKK to Turkish president”, 8 Μαρτίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/europe/uk-premier-condemns-terrorist-pkk-to-turkish-president/2169018>

3.8. Σχέσεις με Ε.Ε. και κράτη μέλη

3.8.1. Η «Έκθεση Μπορέλ» και η Σύνοδος Κορυφής της 25^{ης} Μαρτίου

Στις 22 Μαρτίου ο Υπάτος Εκπρόσωπος για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ε.Ε. Ζοσέπ Μπορέλ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κοινοποίησαν μια έκθεση με θέμα τις ευρωτουρκικές σχέσεις, τις συνθήκες στην Ανατολική Μεσόγειο και τις προοπτικές συνεργασίας. Αυτή η έκθεση είναι προϊόν αιτήματος της Συνόδου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δεκεμβρίου 2020. Η έκθεση κάνει αναφορά:

- Στα γεγονότα που έλαβαν χώρα στα σύνορα της Ελλάδας στον Έβρο τον Φεβρουαρίου 2020, στην οποία αναγνωρίζεται η ενθάρρυνση των μεταναστών από τουρκικούς δρώντες για να διαπεράσουν τα ελληνοτουρκικά και, κατά επέκταση ευρωτουρκικά, σύνορα.
- Στις προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο (με περιγραφή).
- Στο παράνομο τουρκολιβικό Μνημόνιο Συνεργασίας για την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών, το οποίο αγνοεί τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος.
- Στην οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών στη βάση του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένης της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS).
- Στις μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας στα Βαρώσια της Κύπρου.
- Στην πρόταση για τη διεξαγωγή Πολυμερούς Συνεδρίου για την Ανατολική Μεσόγειο.
- Στη μη συμμόρφωση της Τουρκίας σε μια σειρά από αποφάσεις και διακηρύξεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σε από θέματα όπως η Ρωσία, η Λιβύη, η Βενεζουέλα, η Συρία και το Ναγκόρνο-Καραμπάχ.
- Στην έλλειψη συνεργασίας της Τουρκίας με την επιχείρηση IRINI στη Λιβύη.
- Στην τουρκική στρατιωτική επέμβαση στη Συρία, που παραβλέπει τα συμφέροντα της Ε.Ε..
- Στον αμφιλεγόμενο ρόλο της Τουρκίας στον αρμενό-αζερικό πόλεμο του 2020.
- Στη σημαντική οπισθοδρόμηση της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας.
- Στον πολιτικό παρεμβατισμό στη δικαστική εξουσία της Τουρκίας.
- Στην προώθηση μιας θετικής ατζέντας που θα περιλαμβάνει:

- Άμεση επανέναρξη της διαδικασίας επιστροφής μεταναστών προς την Τουρκία από τα ελληνικά νησιά.
- Επιτάχυνση της διαδικασίας επανεγκατάστασης Σύρων προσφύγων από την Τουρκία στα κράτη-μέλη της Ε.Ε..
- Ενδυνάμωση οικονομικών σχέσεων δια της ανανέωσης της Τελωνειακής Ένωσης με την Τουρκία.
- Επανασύσταση των μηχανισμών Διαλόγου Υψηλού επιπέδου με την Τουρκία.
- Ενίσχυση της συνεργασίας δια των επαφών σε ατομικό επίπεδο (person to person contacts) και κινητοποίησης, μέσω της συμμετοχής της Τουρκίας σε προγράμματα όπως το Erasmus+ κ.α..
- Στην παρουσίαση μιας λίστας δυνητικών κλιμακούμενων περιοριστικών μέτρων/κυρώσεων, σε περίπτωση που η Τουρκία δε συμμορφωθεί. Η λίστα προβλέπει:
 - Υιοθέτηση επιπρόσθετων λίστεων, συγκριτικά με τις ήδη υπάρχουσες.
 - Ενίσχυση του υπάρχοντος πλαισίου κυρώσεων, έτσι ώστε να περικλείει και νομικές οντότητες.
 - Περαιτέρω περιορισμούς στην ευρωτουρκική οικονομική συνεργασία.
 - Στοχοποίηση σημαντικών τομέων της τουρκικής οικονομίας.
 - Μέτρα κατά του τομέα ενέργειας και των σχετιζόμενων με αυτόν.
- Προετοιμασία προτάσεων για την περαιτέρω χρηματοδότηση των προσφύγων και των κοινοτήτων υποδοχής στην Τουρκία.⁴¹⁶

Επιπρόσθετα, στις 25 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε η Σύνοδος Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μεταξύ των ηγετών των κρατών μελών της Ε.Ε.. Ένα εκ των θεμάτων συζήτησης υπήρξε οι εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και η στάση που πρέπει να τηρήσει η Ε.Ε. απέναντι στον αναθεωρητισμό και τις παράνομες ενέργειες της Τουρκίας στην περιοχή. Σύμφωνα με το Κοινό Ανακοινωθέν, τα κράτη-μέλη:

- Καλωσόρισαν την έκθεση του Υπατου Εκπρόσωπου της Ε.Ε. και της Επιτροπής,
- καλωσόρισαν την αποκλιμάκωση των τελευταίων μηνών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου,
- κάλεσαν την Τουρκία να απέχει από προκλητικές ενέργειες,

⁴¹⁶ *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, “State of play of EU-Turkey political, economic and trade relations”, Joint Communication to the European Council, JOIN(2021) 8 final/2, 22 Μαρτίου 2021.

- συμφώνησαν να ενισχύσουν τη συνεργασία και να παρέχουν στήριξη προς την Τουρκία στο ζήτημα της μεταναστευτικής διαχείρισης,
- κάλεσαν τον Ύπατο Εκπρόσωπο να συστήσει μια πρόταση για τη διεξαγωγή ενός Πολυμερούς Συνέδριου για την Ανατολική Μεσόγειο,
- τόνισαν την κεντρική σημασία της βελτίωσης των συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία,
- ανέβαλλαν για τη Σύνοδο του Ιουνίου τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το θέμα της ανανέωσης της Τελωνειακής Ένωσης, για το οποίο κάλεσαν την Επιτροπή να εντείνει το διάλογο με την Τουρκία για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες,
- εξέφρασαν την πρόθεσή τους για επανασύσταση των μηχανισμών Διαλόγου Υψηλού επιπέδου με την Τουρκία,
- απηύθυναν έκκληση προς την Επιτροπή να εξερευνήσει την ενίσχυση της συνεργασίας με την Τουρκία δια των επαφών σε ατομικό επίπεδο (person to person contacts) και κινητοποίησης,
- δεσμεύτηκαν να επανέλθουν και να επαναξιολογήσουν την κατάσταση στη Σύνοδο Κορυφής του Ιουνίου.⁴¹⁷

Η αντίδραση της τουρκικής ηγεσίας στις εξελίξεις υπήρξε ηπιώς θετική. Σε ανακοίνωσή του, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών καλωσόρισε το Ανακοινωθέν του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, εστιάζοντας σε μεγάλο βαθμό στη θετική ατζέντα που προκρίνεται και την ευρωτουρκική συνεργασία σε μια σειρά θεμάτων που τα συμφέροντα συγκλίνουν, όπως η διαχείριση του μεταναστευτικού-προσφυγικού ζητήματος. Παρόλα αυτά, η ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών φανέρωσε και στοιχεία δυσαρέσκειας. Πιο συγκεκριμένα, αυτά ήταν:

- Η «μονόπλευρη οπτική γωνία», όπως τη χαρακτηρίζει, της έκθεσης Μπορέλ, που επηρεάστηκε από συγκεκριμένα κράτη-μέλη.
- Η απουσία αναφοράς της Τουρκίας ως έχουσα την ιδιότητα κράτους προς ένταξη, κάτι που αναδεικνύεται τόσο από τα αιτήματα της για άνοιγμα των κεφαλαίων 23 (δικαστικά και θεμελιώδη δικαιώματα) και 24 (δικαιοσύνη, ελευθερία και ασφάλεια), τα οποία αντιπαραβάλλει με την πρόταση της Δήλωσης για απλή ενίσχυση του Διαλόγου, όσο και από την υπενθύμιση αυτής της ιδιότητας δις εντός της ανακοίνωσης.

⁴¹⁷ *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο*, “Statement of the Members of the European Council”, SN 18/21, 25 Μαρτίου 2021, σελίδες 5-7.

- Οι κατηγορίες της προς την Ελλάδα και την Κύπρο, κράτη-μέλη της Ε.Ε., περί μαξιμαλιστικών θέσεων και οι ισχυρισμοί για μεροληπτική στάση στο Κυπριακό.
- Ισχυρισμοί περί «ασαφούς γλώσσας» στο Ανακοινωθέν.⁴¹⁸

Τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από τις προαναφερθείσες εξελίξεις είναι τα ακόλουθα: α) Η Ε.Ε. αποφασίζει να υιοθετήσει μια στρατηγική «καρότου και μαστιγίου» στη σχέση της με την Τουρκία. Το «καρότο» αποτελείται από τα κίνητρα της θετικής ατζέντας με σκοπό τη συμμόρφωση της Τουρκίας. Το «μαστίγιο» απαρτίζεται από την ξεκάθαρη πρόβλεψη των κυρώσεων που δύναται να λάβει η Ε.Ε. σε βάρος της Άγκυρας, σε περίπτωση που η τελευταία προχωρήσει σε παράνομες ενέργειες. β) Η αντιμετώπιση της Ε.Ε. προς την Τουρκία παραπέμπει περισσότερο στην αντιμετώπιση μιας τρίτης χώρας, με την οποία η ένωση έχει κάποια συγκλίνοντα συμφέροντα, παρά μιας χώρα υπό καθεστώς ένταξης, ελέω της καταβάρθρωσης των τουρκικών προσπαθειών για σύγκλιση της χώρας με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Σε αυτήν τη στάση συνηγορούν και φωνές όπως του Γάλλου υπουργού Ευρωπαϊκών Υποθέσεων Clement Beaune, ο οποίος ισχυρίστηκε πως η Τουρκία δεν έχει την προοπτική να ενταχθεί στην Ε.Ε..⁴¹⁹ γ) Τόσο από την έκθεση, όσο και από το Κοινό Ανακοινωθέν του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, απουσιάζει κάποια αναφορά στην παράνομη κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου. δ) Το ζήτημα του μεταναστευτικού αναδύεται σε κινητήριο μοχλό για την προώθηση της θετικής ατζέντας, καθώς με αυτό τον τρόπο δύναται να επιτύχουν τους στόχους τους αμφότερες οι πλευρές: Η Ε.Ε. επιδίδεται σε μια εξωτερική ανάθεση (outsourcing) της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών, ενώ η Τουρκία αναμένεται να λάβει επιπρόσθετους οικονομικούς πόρους, πέραν από τους ήδη συμφωνηθέντες από την Συμφωνία του 2016. ε) Τη σύγκληση μιας Συνόδου για την Ανατολική Μεσόγειο δείχνει να είναι μια αμοιβαία επιθυμητή

⁴¹⁸ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, “No: 120, 25 March 2021, Press Release Regarding the Conclusions of the EU Council Meeting of March 2021”, 25 Μαρτίου 2021. https://www.mfa.gov.tr/no_-120_-ab-devlet-ve-hukumet-baskanlari-mart-zirvesi-sonuclari-hk.en.mfa

⁴¹⁹ *News.am*, “French MFA: Turkey has no prospects of joining the European Union so far”, 15 Απριλίου 2021. <https://news.am/eng/news/638990.html>

επιλογή και για τις δύο πλευρές. Παρ' όλα αυτά, οι όροι και οι συνθήκες υπό τις οποίες θα μπορούσε να διεξαχθεί, χρήζουν προσοχής. Η δημιουργία μιας αντίστοιχης Συνόδου αποτελεί μια πρόταση που επαναλαμβάνει συχνά η τουρκική ηγεσία, η οποία, όμως έχει εκφράσει ως όρους είτε την ισότιμη συμμετοχή του ψευδοκράτους, είτε τη μη συμμετοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας.⁴²⁰ Κάτι τέτοιο, θα αποτελούσε είτε μια *de facto* αναγνώριση των κατεχόμενων ως οντότητα έχουσα τα στοιχεία ανεξάρτητου κράτους που συμμετέχει επί ίσοις όροις σε συνόδους με άλλες διεθνώς αναγνωρισμένες κρατικές οντότητες είτε θα υπονόμει τη διεθνή θέση της Κύπρου.

3.8.2. Επίσκεψη Φον Ντερ Λάιεν και Μισέλ στην Άγκυρα

Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Σαρλ Μισέλ και η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα Φον Ντερ Λάιεν επισκέφτηκαν τον Τούρκο Πρόεδρο στην Άγκυρα στις 6 Απριλίου, στο πλαίσιο της περαιτέρω συζήτησης επί των θεμάτων αμοιβαίου συμφέροντος και συνεργασίας.⁴²¹ Στην αίθουσα συσκέψεων του προεδρικού μεγάρου δεν προσφέρθηκε πολυθρόνα στην Πρόεδρο της Επιτροπής, όπως έγινε με τον Σαρλ Μισέλ κι εκείνη κατέληξε στο να καθίσει στον καναπέ απέναντι από τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου. Αυτή την κίνηση η ευρωπαϊκή πλευρά την εξέλαβε ως υποτιμητική απέναντι στην Φον ντερ Λάιεν, τόσο προς την ιδιότητά της ως Πρόεδρος Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όσο και ως γυναίκα. Έκτοτε οι δύο πλευρές επιδόθηκαν σε ένα παίγνιο απόδοσης κατηγοριών (blame game). Ο Τσαβούσογλου ισχυρίζεται πως «ακολουθήθηκαν οι κανόνες του διεθνούς πρωτοκόλλου και της τουρκικής φιλοξενίας» και πως οι πολυθρόνες τοποθετήθηκαν κατόπιν των «ευρωπαϊκών αιτημάτων», υπογραμμίζοντας πως η κριτική που δέχεται η

⁴²⁰ *Daily Sabah*, “Turkey proposes regional conference on East Med disputes, Erdoğan says”, 22 Σεπτεμβρίου 2020. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-proposes-regional-conference-on-east-med-disputes-erdogan-says>

⁴²¹ *Επίσημη Ιστοσελίδα Προεδρίας της Τουρκίας*, “President Erdoğan receives EU Council President Michel and EU Commission President von der Leyen”, 6 Απριλίου 2021. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/126473/president-erdogan-receives-eu-council-president-michel-and-eu-commission-president-von-der-leyen>

Άγκυρα είναι «άδικη».⁴²² Η ευρωπαϊκή πλευρά ισχυρίστηκε πως δεν είχε δοθεί πρόσβαση στον εκπρόσωπο της ευρωπαϊκής αποστολής στο δωμάτιο συσκέψεων.⁴²³ Ο Γάλλος υπουργός Ευρωπαϊκών Υποθέσεων Clement Beaune κατηγόρησε την Άγκυρα πως το συμβάν ήταν εσκεμμένο.⁴²⁴ Η επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στις 26 Απριλίου, ισχυρίστηκε πως αυτό το συμβάν οφείλεται στο ότι είναι γυναίκα και τόνισε τη σημασία που προσδίδει η ίδια και η Ε.Ε. στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, από την οποία αποχώρησε η Τουρκία, για την προστασία των γυναικών.⁴²⁵

Οι εξελίξεις επί του συμβάντος ανέδειξαν δύο σημαντικά ζητήματα, έστω και σε συμβολικό επίπεδο: α) τη σταδιακή απομάκρυνση της Τουρκίας από τις αξίες της Ε.Ε., καθώς η θέση της γυναίκας στη σύγχρονη Τουρκία υποβαθμίζεται. β) το έλλειμμα ηγεσίας στα υψηλά κλιμάκια των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, που αδυνατούν τόσο να κάνουν κατάλληλη ανάγνωση της αντισυμβαλλόμενης πλευράς, όσο και να υπερασπιστούν εαυτούς και τις αξίες της Ε.Ε. υπό το φως μιας εν εξελίξει πρόκλησης.

3.8.3. Τηλεδιάσκεψη Εμανουέλ Μακρόν – Έρντογαν και δηλώσεις Μακρόν
Στις 2 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε τηλεδιάσκεψη μεταξύ του Έρντογαν και του Γάλλου Προέδρου Μακρόν. Η συνομιλία μεταξύ των 2 πραγματοποιήθηκε σε θετικό κλίμα και αμφότεροι δεσμεύτηκαν να προσπαθήσουν για την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων. Ο Τούρκος Πρόεδρος χαρακτηριστικά υποστήριξε πως η σημασία της ηγεσίας στις διμερείς γαλλοτουρκικές σχέσεις υπήρξε καθοριστική από τις απαρχές της αλληλεπίδρασης των δύο λαών και πως η γαλλοτουρκική

⁴²² *Daily Sabah*, “EU protocol responsible for von der Leyen ‘Sofa Gate,’ sources say”, 8 Απριλίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/eu-affairs/eu-protocol-responsible-for-von-der-leyen-sofa-gate-sources-say>

⁴²³ *Arab News*, “Turkey and EU blame each other in ‘sofagate’ scandal”, 8 Απριλίου 2021. <https://arab.news/nrmpz>

⁴²⁴ *RFI*, “France says Turkey snubbed EU Commission chief ‘deliberately’”, 11 Απριλίου 2021. <https://www.rfi.fr/en/europe/20210411-france-says-turkey-snubbed-eu-commission-chief-deliberately>

⁴²⁵ *Επίσημη Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής*, “Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the conclusions of the European Council meeting of 25-26 March 2021 and the outcome of the high-level meeting between the EU and Turkey”, 26 Απριλίου 2021. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_21_1965

«φιλία» έχει ξεπεράσει πολλά εμπόδια κατά το παρελθόν. Επιπρόσθετα, ο Έρντογαν ανέφερε πως «ως 2 ισχυροί σύμμαχοι εντός του ΝΑΤΟ», οι δύο χώρες δύνανται να παρέχουν «σημαντικές συνεισφορές για την ασφάλεια, σταθερότητα και ειρήνη σε μια γεωγραφία που εκτείνεται από την Ευρώπη ως τον Καύκασο κι από την Ανατολή ως την Αφρική».⁴²⁶

Οι ισχυρισμοί του Έρντογαν εκφέρουν ένα διπλό νόημα. Αφενός, επιδίωκαν τη βελτίωση της εικόνας της Τουρκίας προς την Ε.Ε. και την εξομάλυνση των σχέσεων της με τη Γαλλία. Αυτό εκφράστηκε και σε μια κίνηση καλής θελήσεως από την Τουρκία μία εβδομάδα αργότερα, όταν επεκτάθηκε η άδεια εργασίας των Γάλλων καθηγητών του γαλλόγλωσσου πανεπιστημίου του Γαλατάσαραϊ.⁴²⁷ Αφετέρου, ο Τούρκος Πρόεδρος επιχειρεί να εξισώσει την ισχύ και τη βαρύτητα της Τουρκίας με εκείνη της Γαλλίας, μιας παραδοσιακής μεγάλης δύναμης του διεθνούς συστήματος. Υπενθυμίζεται ότι η αναρρίχηση της Τουρκίας στη διεθνή ισορροπία ισχύος και η αναγνώρισή της ως μεγάλης δύναμης αποτελεί έναν εκ των στόχων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Παρά τη συστηματική προσπάθεια της τουρκικής ηγεσίας να βελτιώσει την εικόνα της στα μάτια της Δύσης, τα γεγονότα με την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις αρχές Απριλίου τις επισκίασαν. Επιπρόσθετα, παρά τις προσπάθειες εξομάλυνσης των γαλλοτουρκικών σχέσεων στις αρχές Μαρτίου, οι δύο πλευρές δεν κατάφεραν να αποβάλουν την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Χαρακτηριστικές υπήρξαν οι δηλώσεις του Εμμανουέλ Μακρόν, ο οποίος ανέφερε πως τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης παραποίησαν τους ισχυρισμούς του για το Ισλάμ τον Οκτώβριο του 2020, καθώς και πως ενόψει των επόμενων γαλλικών προεδρικών εκλογών του 2022 υπάρχει υπαρκτός κίνδυνος τουρκικής

⁴²⁶ Διεύθυνση Επικοινωνιών Τουρκικής Προεδρίας, “President Erdoğan holds video conference with President Macron of France”, 3 Μαρτίου 2021. <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/president-erdogan-holds-video-conference-with-president-macron-of-france>

⁴²⁷ *Ahval*, “Turkey extends French academics' work permits following Erdoğan, Macron call”, 9 Μαρτίου 2021. <https://ahvalnews.com/galatasaray-university/turkey-extends-french-academics-work-permits-following-erdogan-macron-call>

εμπλοκής μέσω της διατάραξης της γαλλικής κοινής γνώμης.⁴²⁸ Η Τουρκία αντέδρασε αρχικά διά του εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών Ακσόϋ, ο οποίος απέρριπτε τους ισχυρισμούς του Γάλλου Προέδρου ως «απαράδεκτους», ισχυριζόμενος πως οι δηλώσεις του Μακρόν είναι «επικίνδυνες» για την «τουρκική κοινότητα των περίπου 800.000 ατόμων που ζει εκεί».⁴²⁹ Ο Μακρόν συνέχισε να εκφράζει την πιθανότητα τουρκικής εμπλοκής στις γαλλικές εκλογές δια των «οργάνων προπαγάνδας» της Τουρκίας, όπως οι διάφορες κυβερνητικές οργανώσεις, κατηγορίες, που, επίσης, απέρριψε η τουρκική ηγεσία.⁴³⁰

Η συγκεκριμένη διαμάχη μεταξύ γαλλικής και τουρκικής πολιτικής ηγεσίας αναδεικνύει τόσο τις ανησυχίες της γαλλικής πλευράς, όσο και τα εργαλεία που δύναται να χρησιμοποιήσει η Άγκυρα για την άσκηση μιας μορφής υβριδικού πολέμου με κομβικούς άξονες τα μέσα ενημέρωσης και τις τουρκικές ανθρωπιστικές οργανώσεις. Υπενθυμίζεται πως το Νοέμβριο του 2020 ο Γάλλος υπουργός Εσωτερικών Gerald Darmanin είχε προχωρήσει στην απαγόρευση της λειτουργίας των Γκρίζων Λύκων, της οργάνωσης Τούρκων υπερ-εθνικιστών με ισχυρούς δεσμούς με το συμπολιτευόμενο Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης της Τουρκίας.⁴³¹

3.8.4. Δηλώσεις Μάριο Ντράγκι

Στις 8 Απριλίου, ο Ιταλός πρωθυπουργός Μάριο Ντράγκι, ως συνέπεια του περιστατικού της επίσκεψης των Ευρωπαίων υψηλόβαθμων αξιωματούχων

⁴²⁸ *Al Jazeera*, “Macron warns Turkey against election meddling, renewing row”, 24 Μαρτίου 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/24/macron-warns-against-turkish-interference-in-french-polls>

⁴²⁹ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “QA-13, 24 March 2021, Statement of the Spokesperson of Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding French President Macron’s Statements in an Interview on a French TV Channel”, 24 Μαρτίου 2021. <https://www.mfa.gov.tr/sc-13-fransa-cumhurbaskani-emmanuel-macron-un-bir-fransiz-televizyon-kanalina-verdigi-mulakattaki-ifadeleri-hk-sc.en.mfa>

⁴³⁰ *Daily Sabah*, “Macron reiterates claim Turkey attempting to interfere in French elections”, 27 Μαρτίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/macron-reiterates-claim-turkey-attempting-to-interfere-in-french-elections>

⁴³¹ *Arab News*, “France bans Turkish ultra-nationalists: Who are the ‘Grey Wolves’?”, 4 Νοεμβρίου 2020. <https://www.arabnews.com/node/1758216/world>

Ούρσουλα Φον Ντερ Λάιεν και Σαρλ Μισέλ στην Άγκυρα, αναφερόμενος στον Έρντογαν είσε πως «πρέπει να είμαστε ειλικρινείς με τους δικτάτορες».⁴³²

Η αντίδραση του τουρκικού κρατικού μηχανισμού υπήρξε ταχύτατη στις δηλώσεις του Ιταλού πρωθυπουργού. Εντός της ίδιας ημέρας, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε τον Ιταλό πρέσβη στην Άγκυρα για να εκφράσει την έντονη δυσaréσκεια της Τουρκίας. Ταυτόχρονα, εκδόθηκε δελτίο Τύπου με το οποίο χαρακτηρίστηκαν ως «απαράδεκτες» και καταδικάστηκαν οι δηλώσεις του Ιταλού πρωθυπουργού. Το δελτίο Τύπου, παράλληλα, εκθείασε τη δημοκρατική πλευρά του Τούρκου Προέδρου, καθώς τόνισε ότι έλαβε «το υψηλότερο ποσοστό λαϊκής ψήφου στην Ευρώπη», υπονοώντας ότι ο Ιταλός πρωθυπουργός είναι διορισμένος και όχι εκλεγμένος. Έκανε, ακόμη, έκκληση στην ιταλική πλευρά για απόσυρση των χαρακτηρισμών.⁴³³ Ο Τσαβούσογλου κατέκρινε, επίσης, τους ισχυρισμούς ως «απαράδεκτη λαϊκίστικη ρητορική».⁴³⁴ Ο Διευθυντής Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας Αλτούν, σε ανάρτησή του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανέφερε πως ο «Ιταλός πρωθυπουργός ξεπέρασε τα όρια». Προσπάθησε, ακόμη, να επαναλάβει το δημοκρατικό χαρακτήρα του Τούρκου Προέδρου δια της αναφοράς του σε «52%» ως ποσοστού εκλογικής ψήφου με την οποία ανέλαβε τα καθήκοντά του. Τέλος, ανέφερε πως «αν ο κ. Ντράγκι ψάχνει έναν δικτάτορα, τότε μπορεί να τον αναζητήσει στην ιστορία της Ιταλίας».⁴³⁵ Στο ίδιο μήκος κύματος κυμάνθηκαν και οι δηλώσεις από σωρεία Τούρκων υπουργών

⁴³² *Η Καθημερινή*, «Έρντογάν – Ντράγκι: Ιταλοτουρκική κρίση για το #sofagate», 10 Απριλίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/world/561325468/erntogan-ntragki-italotoyrikiki-krisi-gia-to-sofagate/>

⁴³³ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “No: 141, 8 April 2021, Press Release Regarding the Summoning of Italian Ambassador to the Ministry Over Italian Prime Minister’s Statements”, 8 Απριλίου 2021. https://www.mfa.gov.tr/no_-141_-italya-buyukelcisinin-bakanliga-cagirilmasi-hk.en.mfa

⁴³⁴ *Defense World*, “Turkey Blocks Leonardo Helicopter Purchase after Italian PM Calls Erdogan a “Dictator”, 12 Απριλίου 2021. https://www.defenseworld.net/news/29319/Turkey_Blocks_Leonardo_Helicopter_Purchase_after_Italian_PM_Calls_Erdogan_a_Dictator

⁴³⁵ *Διεύθυνση Επικοινωνιών Τουρκικής Προεδρίας*, “Director of Communications Altun: “We strongly condemn this rhetoric that has no place in diplomacy”, 9 Απριλίου 2021. <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/director-of-communications-altun-we-strongly-condemn-this-rhetoric-that-has-no-place-in-diplomacy>

που έσπευσαν να υπερασπιστούν το δημοκρατικό χαρακτήρα του Τούρκου Προέδρου, εξαπολύοντας επιθέσεις προς τον Ιταλό Πρωθυπουργό και την ίδια την Ιταλία και την ιστορία της.⁴³⁶

Παρά την αντίδραση της Τουρκίας, η ιταλική πλευρά δεν ανακάλεσε το χαρακτηρισμό. Αυτό είχε ως συνέπεια ένα δεύτερο γύρο αντιδράσεων από την Τουρκία. Η Τουρκία πάγωσε την αγορά 10 ελικοπτέρων AW169 του ιταλικού κρατικού ομίλου *Leonardo*, συμφωνία ύψους 70 εκατομμυρίων ευρώ. Σύμφωνα με δημοσίευμα της *La Repubblica*, η Άγκυρα φαινόταν διατεθειμένη να προχωρήσει και σε περαιτέρω «αντίποινα», όπως, π.χ., κατά της ιταλικής εταιρείας ενέργειας *Ansaldo Energia* που δραστηριοποιείται στην Τουρκία, σε περίπτωση που η Ρώμη δεν προχωρήσει σε επίσημη απολογία.⁴³⁷ Στις 15 Απριλίου, ο Τούρκος Πρόεδρος προχώρησε στην «αντεπίθεση» ισχυριζόμενος πως ο Ιταλός πρωθυπουργός «έπραξε με ασέβεια» και «πως δεν έχει τη δημοκρατική νομιμοποίηση για να προβεί σε τέτοια επικριτικά σχόλια», ενώ τόνισε ότι «πλήττει τις σχέσεις Τουρκίας-Ιταλίας».⁴³⁸

Τα συμπεράσματα που μπορούν να αντληθούν από τις συγκεκριμένες εξελίξεις είναι τα εξής. α) Οι δηλώσεις του Ιταλού πρωθυπουργού πλήγωσαν το κύρος της τουρκικής ηγεσίας και κατ' επέκταση της Τουρκίας. Το κύρος μιας χώρας είναι σημαντικό στη διεθνή πολιτική, διότι επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή της εικόνα, καθώς επίσης τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή από τους υπόλοιπους δρώντες του διεθνούς συστήματος, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο της συμπεριφέρονται. Σε μια περίοδο όπου οι συνθήκες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη γείτονα διολισθαίνουν και ο αυταρχισμός παρουσιάζει

⁴³⁶ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish ministers condemn Draghi's remarks on Erdogan”, 9 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-ministers-condemn-draghis-remarks-on-erdogan/2203580>

⁴³⁷ *Middle East Monitor*, “Turkey freezes helicopter deal with Italy over accusation of dictatorship”, 12 Απριλίου 2021. <https://www.middleeastmonitor.com/20210412-turkey-freezes-helicopter-deal-with-italy-over-accusation-of-dictatorship/>

⁴³⁸ *Duvar English*, “Erdoğan accuses Italian PM of behaving with 'impertinence, disrespect' over 'dictator' comment”, 15 Απριλίου 2021. <https://www.duvarenglish.com/erdogan-accuses-italian-pm-of-behaving-with-impertinence-disrespect-over-dictator-comment-news-57099>

αυξάνουσα πορεία, οι ιταλικοί χαρακτηρισμοί επιφέρουν πλήγμα στις τουρκικές προσπάθειες βελτίωσης της εικόνας τους προς την Ε.Ε.. β) Ο τουρκικός κρατικός μηχανισμός επέδειξε για άλλη μια φορά ταχέα αντανάκλαστα, καθώς προχώρησε γρήγορα σε μια μαζική προσπάθεια υπεράσπισης του πληγωμένου κύρους που προκάλεσαν τα σχόλια του Μάριο Ντράγκι, πλαισιώνοντας τη ρητορική υπεράσπισης του κύρους της με πράξεις. γ) Η τουρκική αντίδραση επιδίωξε να υπονομεύσει τόσο τον Ιταλό πρωθυπουργό σε προσωπικό επίπεδο, τονίζοντας ότι ανέλαβε την εξουσία κατόπιν διορισμού του και όχι εκλογικής διαδικασίας, όσο και την Ιταλία δια της ανάδειξης του φασιστικού της παρελθόντος. Αυτός ο τρόπος αντίδρασης τονίζει την αντίληψη της τουρκικής ηγεσίας για τη δημοκρατική διάσταση ενός πολιτεύματος, το οποίο περιορίζει αποκλειστικά στην εκλογική διαδικασία, παραβλέποντας τον εκδημοκρατισμό μιας χώρας δια των θεσμικών της οργάνων και της αντιμετώπισης προς τους πολίτες της. δ) Η τουρκική αντίδραση, με την ακύρωση της συμφωνίας για τα ελικόπτερα της Leonardo και τα μηνύματα για περαιτέρω αντίποινα έναντι της Ansaldo Energia, ανέδειξε και τον τρόπο διαχείρισης του πληγωμένου της κύρους από έναν κρατικό δρώντα στα «κυβικά» της Τουρκίας, όπως η Ιταλία, προχωρώντας σε κινήσεις και απειλές σε στοχευμένους τομείς. ε) Η τουρκική ηγεσία άδραξε την ευκαιρία για να συσπειρώσει την τουρκική κοινή γνώμη γύρω από τον Πρόεδρο, επιχειρώντας, αφενός, να πετύχει τον αποπροσανατολισμό της από τα ζωτικής σημασίας οικονομικά προβλήματα της χώρας, και αφετέρου, να περιορίσει τη διολίσθηση της δημοτικότητάς του.

Η αντιπαράθεση μεταξύ Ντράγκι-Ερντογαν δεν είναι άμοιρη στρατηγικών σχεδιασμών. Όλα δείχνουν ότι η ιταλική ηγεσία είναι ενοχλημένη από τις κινήσεις της Τουρκίας στη Λιβύη, στην οποία η Ρώμη έχει ζωτικά συμφέροντα. Η επιμονή της Άγκυρας να αγνοήσει τις υποδείξεις διεθνών οργανισμών, όπως ο Ο.Η.Ε., για την μη παρέμβαση στην εν λόγω χώρα και άμεση απόσυρση των ξένων μισθοφόρων, όχι μόνο θέτει σε κίνδυνο τα ιταλικά συμφέροντα, αλλά αυξάνει το κόστος και της εγκαθίδρυσης δημοκρατικών και φιλελεύθερων θεσμών ικανών να εγγυηθούν την ειρήνη και την ασφάλεια στη Λιβύη.

3.9. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο

3.9.1. 62^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών και πολιτικές διαβουλεύσεις

Στις 16 Μαρτίου διεξήχθη στην Αθήνα ο 62^{ος} γύρος διερευνητικών επαφών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενώ την επόμενη ημέρα πραγματοποιήθηκαν πολιτικές διαβουλεύσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Η τουρκική πλευρά επέδειξε για άλλη μια φορά τις μαξιμαλιστικές της διαθέσεις κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, στις οποίες επεδίωξε να προσδώσει μεγαλύτερο κύρος από αυτό των απλών συνομιλιών, κατονομάζοντας τις ως διαβουλεύσεις (consultative talks).⁴³⁹ Κατά τη διεξαγωγή των συνομιλιών, η Τουρκία υιοθέτησε μια πιο απαιτητική στάση συγκριτικά με τις αντίστοιχες συνομιλίες του 61^{ου} γύρου τον περασμένο Ιανουάριο. Κατά τη διάρκεια του διημέρου, η τουρκική αντιπροσωπεία δεν δίστασε να θέσει το ζήτημα της αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του Αιγαίου, να αμφισβητήσει την κυριαρχία των ελληνικών νησιών, να θέσει ζήτημα για τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη και να κατηγορήσει την Ελλάδα για υπόθαλψη τρομοκρατών.⁴⁴⁰ Τα ζητήματα που έθεσε στο τραπέζι η τουρκική αντιπροσωπεία μόνο τυχαία δεν ήταν, καθώς, πέραν του ότι είναι πάγιες οι μαξιμαλιστικές θέσεις της Άγκυρας, παρατηρήθηκε ότι τα συγκεκριμένα ζητήματα η Τουρκία τα επανέφερε στην επικαιρότητα και καθ'όλη τη διάρκεια του διμήνου Μαρτίου-Απριλίου.

Το ζήτημα της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη επανήλθε στην επικαιρότητα αρχικά με τους ισχυρισμούς του Τσαβούσογλου κατά τη διάρκεια της κοινής του συνέντευξης Τύπου με τον Έλληνα ομόλογό του Νίκο Δένδια, που την αποκάλεσε ως «τουρκική», αλλά αργότερα κυρίως με τις κατηγορίες του Έρντογαν προς την Ελλάδα στις 17 Απριλίου 2021. Ο Τούρκος Πρόεδρος

⁴³⁹ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, “No: 91, 10 March 2021, Press Release Regarding Consultative Talks and Political Consultations Between Turkey and Greece”, 10 Μαρτίου 2021. https://www.mfa.gov.tr/no_-91_-turkiye-ile-yunanistan-arasinda-istisari-gorusmeler-ve-siyasi-istisareler-hk.en.mfa

⁴⁴⁰ Νέδος Βασιλείος, «Με δύο πρόσωπα εμφανίζεται η Άγκυρα», *Η Καθημερινή*, 22 Μαρτίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561301726/me-dyo-prosopa-emfanizetai-i-agkyra/>

ιοχυρίστηκε ότι «η Ελλάδα δεν έχει το δικαίωμα να διορίζει τον αρχιμουφτή στη Δυτική Θράκη» και πως η Ελλάδα «δε δείχνει σεβασμό» στους «τούρκους πολίτες» της περιοχής, που απαριθμούν «150000» κατά τα λεγόμενά του.⁴⁴¹ Οι κινήσεις της τουρκικής ηγεσίας αναδεικνύουν την ιστορική συνέχεια της στάσης της Άγκυρας στο θέμα των μειονοτήτων, στο οποίο προσπαθεί να ενδυναμώσει την εμπλοκή της στην περιοχή της Θράκης. Ανεξάρτητα από τον ιδεολογικό προσανατολισμό των πολιτικών ηγεσιών, κεμαλιστών ή ισλαμιστών, η Άγκυρα εξακολουθεί να εγείρει αξιώσεις αναφορικά με την μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης στην Ελλάδα. Έτσι, μια ισλαμική κυβέρνηση, η οποία έδωσε αγώνα κατά των εθνικιστών και κεμαλιστών στην εσωτερική πολιτική σκηνή, επιχειρεί να προωθήσει τον εθνικό χαρακτήρα της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη.

Οι κατηγορίες για υπόθαλψη τρομοκρατών έγιναν με αφορμή εκδήλωση στις 11 Μαρτίου στην Αθήνα, για την παρουσίαση βιβλίου σχετικά με τον Φετουλάχ Γκιουλέν. Ο Γκιουλέν, σε βίντεο που απέστειλε για τους σκοπούς της εκδήλωσης, ήταν αρκετά εγκάρδιος στις αναφορές του προς την Ελλάδα.⁴⁴² Η αντίδραση της Τουρκίας ήταν άμεση, καθώς ο εκπρόσωπος του Υπουργείου Εξωτερικών Ακσόι κατηγορήσε την Ελλάδα πως λειτουργεί ως «ασφαλές καταφύγιο» για τα μέλη του κινήματος Γκιουλέν, επιτρέποντας σε οργανώσεις που η Τουρκία αναγνωρίζει ως τρομοκρατικές (κίνημα Γκιουλέν, PKK/PYD/YPG) να πραγματοποιούν τις δραστηριότητες τους σε ελληνικό έδαφος. Στην ίδια δήλωση, ο Ακσόι έκανε υποδείξεις προς την ελληνική πλευρά για τις κυρώσεις που θα έπρεπε να επιβάλει προς τα μέλη του κινήματος Γκιουλέν.⁴⁴³ Η κίνηση της

⁴⁴¹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Greece does not show Turkish descendants respect”, 17 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/europe/greece-does-not-show-turkish-descendants-respect/2212065>

⁴⁴² *In.gr*, «Φετουλάχ Γκιουλέν: Το μήνυμα του ορκισμένου εχθρού του Ερντογάν στην Ελλάδα», 11 Μαρτίου 2021. https://www.in.gr/2021/03/11/politics/diplomatia/fetoulax-gkioulen-minyma-tou-orkismenou-exthrou-tou-erntogan-stin-ellada/amp/?_twitter_impression=true&fbclid=IwAR3gstkJTMOfdXVWIEofmx5RCIa0aYLnbo7rrpBeRjsJBjvqxYWI7XLRaF4

⁴⁴³ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “QA-12, 12 March 2021, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the FETO Propaganda in Greece”, 12 Μαρτίου 2021. https://www.mfa.gov.tr/sc_-12_--yunanistan-da-feto-propagandasi-yapilmasi-hk-sc.en.mfa

Τουρκίας αποτελεί μια ακόμη προσπάθεια δυσφήμισης της διεθνούς εικόνας της Ελλάδας. Παράλληλα, οι υποδείξεις σε τρίτα μέρη για το πώς οφείλουν να αντιμετωπίζουν το κίνημα Γκιουλέν είναι πάγια τακτική της Άγκυρας για την αποδυνάμωση των δικτύων που έχει αναπτύξει το κίνημα.

3.9.2. Επίσκεψη Δένδια στην Άγκυρα

Στις 15 Απριλίου ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών επισκέφθηκε την Άγκυρα, όπου και συναντήθηκε με τον Τούρκο ομόλογό του, αλλά και με τον Τούρκο Πρόεδρο, κατόπιν αιτήματος της τουρκικής πλευράς. Κατά τη διάρκεια της κοινής συνέντευξης Τύπου οι δύο υπουργοί ενεπλάκησαν σε μια αμοιβαία ανταλλαγή επιχειρημάτων και κατηγοριών προς την άλλη πλευρά, με τον Έλληνα υπουργό να θέτει για πρώτη φορά μετά από καιρό τις θέσεις της Ελλάδας ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης και στις σωστές τους διαστάσεις.⁴⁴⁴

Η τουρκική πλευρά και ο τουρκικός Τύπος δεν υποδέχθηκαν με θετική διάθεση τη στάση του Έλληνα υπουργού. Μετά τη συνέντευξη Τύπου, ο Ομέρ Τσελικ, με αναρτήσεις του στον επίσημο λογαριασμό του στο twitter, αναφέρθηκε σε «ψέματα», «ασέβεια» και «φανατισμό» από μεριάς Νίκου Δένδια.⁴⁴⁵ Ο τουρκικός Τύπος ακολούθησε παρόμοια γραμμή προς το συμβάν, με κυρίαρχα επιχειρήματα πως ο Έλληνας υπουργός ήταν προκλητικός,⁴⁴⁶ ενώ δε δίστασε να αντιστρέψει και την εικόνα, ισχυριζόμενος πως ο Τσαβούσογλου απάντησε κατάλληλα στις «προκλήσεις» που δέχτηκε.⁴⁴⁷ Στο συμβάν, παρόλα αυτά, ο

⁴⁴⁴ *Reuters*, “Turkish, Greek foreign ministers trade accusations at news conference”, 15 Απριλίου 2021. <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-says-all-issues-with-greece-be-discussed-meeting-thursday-2021-04-15/>

⁴⁴⁵ *Επίσημος λογαριασμός Ομέρ Τσελικ στο Twitter*, 16 Απριλίου 2021. <https://twitter.com/omerrcelik/status/1382802490241003526?s=20>

⁴⁴⁶ *Daily Sabah*, “Greece fuels tension with Turkey despite attempts to pursue dialogue”, 18 Απριλίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/greece-fuels-tension-with-turkey-despite-attempts-to-pursue-dialogue/news>

⁴⁴⁷ *Milliyet*, “Son dakika: Son dakika: Dostça başlayan toplantıya Yunan Bakan skandalı damga vurdu! Bakan Çavuşoğlu yüzüne bakıp söyledi”, 15 Απριλίου 2021. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/son-dakika-son-dakika-dostca-baslayan-toplantiya-yunan-bakan-skandalı-damga-vurdu-bakan-cavusoglu-yuzune-bakip-soyledi-6482743>

Τούρκος Πρόεδρος δε θέλησε να δώσει περαιτέρω διάσταση, υποστηρίζοντας πως ο Τσαβούσογλου υπέδειξε στο Δένδια τα όρια του.⁴⁴⁸

Το περιστατικό με τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών ενόχλησε την τουρκική πλευρά, η οποία δέχτηκε πλήγμα κυρίως σε επικοινωνιακό επίπεδο. Η Τουρκία είδε έναν ξένο υψηλόβαθμο αξιωματούχο να αντικρούει τα αφηγήματα της τουρκικής ηγεσίας ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης σε ζωντανή μετάδοση. Έτσι, ο Έλληνας υπουργός παρουσίασε ξεκάθαρα την ελληνική οπτική για τη συμπεριφορά της Άγκυρας και τις θέσεις της Αθήνας στον τουρκικό λαό, του οποίου η κύρια προσλαμβάνουσα εικόνα για την Ελλάδα προέρχεται μέσα από το φιλτράρισμα του τουρκικού Τύπου. Επιπρόσθετα, η ελληνική ηγεσία απέστειλε το αυτονόητο μήνυμα προς την τουρκική ηγεσία πως είναι διατεθειμένη να απαντήσει στις τουρκικές προκλήσεις. Παράλληλα, η Αθήνα, με αυτή της τη στάση αντικρούει τις συστηματικές ψυχολογικές επιχειρήσεις της Άγκυρας, οι οποίες υιοθετούν μια ρητορική υποβάθμισης της ελληνικής εσωτερικής ενδυνάμωσης στα θέματα των αμυντικών εξοπλισμών. Επιχειρήματα σαν του Ακάρ πως «τα εξοπλιστικά προγράμματα προκαλούν μεγάλη ζημιά στον ελληνικό λαό και δαπανούν άδικα τους πόρους του ελληνικού λαού»⁴⁴⁹ επιδιώκουν να πλήξουν το ηθικό της ελληνικής κοινής γνώμης και κατ'επέκταση να αποδυναμώσουν τις δυνατότητες της ελληνικής αποτροπής.

3.9.3. Συμφωνία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, ωκεανογραφικό «L'Atalante»

Κατά τη διάρκεια του διμήνου, η Τουρκία επιχείρησε να υπονομεύσει τα θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας και όχι μόνο, σε μια σειρά από τομείς. Καταρχάς, στις 8 Μαρτίου Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ υπέγραψαν ένα μνημόνιο κατανόησης για την ηλεκτρική

⁴⁴⁸ TRT Haber, «Cumhurbaşkanı Erdoğan: Dışişleri Bakanımız Dendias'a haddini bildirdi», 16 Απριλίου 2021. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-disisleri-bakanimiz-dendiasa-haddini-bildirdi-573373.html>

⁴⁴⁹ Κωστίδης Μανώλης, «Ακάρ: Η Αίγυπτος σεβάστηκε την υφαλοκρηπίδα μας», *Η Καθημερινή*, 6 Μαρτίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561287488/akar-i-aigyptos-sevastike-tin-yfalokripida-mas/>

διασύνδεση των τριών κρατών μέσω του καλωδίου *EuroAsia Interconnector*.⁴⁵⁰ Η αντίδραση της Άγκυρας ήταν η αποστολή διπλωματικού σημειώματος στις πρεσβείες Ελλάδας και Ισραήλ και την αντιπροσωπεία της Ε.Ε. στην Τουρκία για να εκφράσει τις αντιρρήσεις της. Σύμφωνα με δημοσίευμα του *Πρακτορείου Ανατολού*, η Τουρκία ισχυρίστηκε πως το καλώδιο περνάει από δικά της ύδατα και πως οποιαδήποτε δραστηριότητα στην περιοχή οφείλει να έχει τη δική της έγκριση.⁴⁵¹ Η στάση της Τουρκίας υποδεικνύει πως προσπαθεί: α) να αμφισβητήσει τα χωρικά ύδατα Ελλάδας και Κύπρου, β) να αποτρέψει την υλοποίηση κάθε προσπάθειας, στην οποία δε δύναται να επιβάλλει τους όρους της και η οποία θα μπορούσε να συμβάλλει στην αύξηση της σχετικής ισχύος των υπόλοιπων κρατών έναντι της Τουρκίας, και γ) να υποβαθμίσει τις διπλωματικές προσπάθειες των κρατών της περιοχής να αντισταθμίσουν την τουρκική απειλή, ορμώμενη από το σύνδρομο περικύκλωσης που διακατέχεται και οδηγείται σε περιφερειακή απομόνωση στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η αμφισβήτηση των ελληνικών υδάτων συνεχίστηκε και στα μέσα Απριλίου, όταν αρχικά η Άγκυρα εξέδωσε NAVTEX στις 16 Απριλίου, επιδιώκοντας να ακυρώσει την αντίστοιχη ελληνική που είχε εκδοθεί μια μέρα πριν για έρευνες στις 15-18 Απριλίου νοτιοανατολικά της Κρήτης.⁴⁵² Σύμφωνα με δημοσιεύματα, στις 17 Απριλίου, τουρκική φρεγάτα παρενόχλησε και απώθησε το γαλλικό ωκεανογραφικό *L'Atalante*, που συνοδευόταν από την ελληνική φρεγάτα *Έλλη*,⁴⁵³ με τους τουρκικούς

⁴⁵⁰ Επίσημη ιστοσελίδα EuroAsia Interconnector, “Cyprus, Israel, Greece Energy Ministers sign historic cooperation MoU for EuroAsia Interconnector”, 9 Μαρτίου 2021. <https://euroasia-interconnector.com/signhistoriccooperation/>

⁴⁵¹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkey demands its approval in EU's East Med project”, 15 Μαρτίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-demands-its-approval-in-eus-east-med-project/2176925>

⁴⁵² Ναυτεμπορική, «Τουρκική αντι - navtex αμφισβητεί την χάραξη της ΑΟΖ Ελλάδας-Αιγύπτου», 16 Απριλίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1715455/tourkiki-anti-navtex-amfisbitei-tin-xaraksi-tis-aoz-elladas-aiguptou>

⁴⁵³ Νέδος Βασίλειος, «Τουρκία: Το παρασκήνιο με το ωκεανογραφικό πλοίο «L'Atalante»», *Η Καθημερινή*, 22 Απριλίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561339664/toyrkia-to-paraskinio-me-to-oceanografiko-ploio-l-atalante/>

ισχυρισμούς να κάνουν λόγο για «είσοδο στην τουρκική υφαλοκρυπίδα».⁴⁵⁴ Αυτές οι ενέργειες της Τουρκίας ήταν μια ακόμα προσπάθεια της Άγκυρας να αμφισβητήσει τα ελληνικά ύδατα και την Α.Ο.Ζ. Ελλάδας-Αιγύπτου, εντός της οποίας κατευθυνόταν το γαλλικό ωκεανογραφικό.

3.9.4. Μεταναστευτικό

Στις 2 Απριλίου ο Έλληνας υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου Νότης Μητράκης κατηγόρησε την τουρκική ακτοφυλακή και το τουρκικό ναυτικό πως «συνοδεύουν τις βάρκες μεταφοράς μεταναστών προς τα σύνορα της Ευρώπης σε μια προσπάθεια να προκληθεί κλιμάκωση με την Ελλάδα» και έκανε έκκληση προς τις τουρκικές αρχές «να σεβαστούν τη Συμφωνία του Μαρτίου 2016».⁴⁵⁵ Η αντίδραση της Τουρκίας προήλθε αρχικά από τον αναπληρωτή υπουργό Εσωτερικών Ισμαήλ Τσατακλί, ο οποίος σε ανάρτησή του στο *Twitter* ισχυρίστηκε πως ο Έλληνας υπουργός «παραποιεί τα γεγονότα και λέει ψέματα για ανθρώπους» που οι ελληνικές αρχές «έσπρωξαν προς το θάνατο».⁴⁵⁶ Μερικές εβδομάδες αργότερα, οι κατηγορίες της τουρκικής πλευράς περί «παράνομων επαναπροωθήσεων» συνεχίστηκαν, όταν στις 17 Απριλίου η Διοίκηση της Τουρκικής Ακτοφυλακής ανακοίνωσε πως διέσωσε 41 μετανάστες, που είχαν εκδιωχθεί από την ελληνική ακτοφυλακή, στα ανοιχτά του Τσεσμέ, εκ των οποίων ο ένας έφερε εγκαύματα στο πόδι.⁴⁵⁷ Διάσταση στο θέμα έδωσε ο Τούρκος υπουργός Εσωτερικών Σουϋλού, κοινοποιώντας βίντεο στο οποίο δήθεν οι ελληνικές αρχές επαναπροωθούν τις βάρκες των μεταναστών, ενώ κάποιοι από τους

⁴⁵⁴ *Hurriyet Daily News*, “Turkey pushes back French, Greek vessels out of its continental shelf”, 19 Απριλίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-pushes-back-french-greek-vessels-out-of-its-continental-shelf-164062>

⁴⁵⁵ *Reuters*, “Greece accuses Turkey of trying to provoke it with migrant boats”, 3 Απριλίου 2021. <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-greece-turkey/greece-accuses-turkey-of-trying-to-provoke-it-with-migrant-boats-idUSKBN2BP137?rpc=401&>

⁴⁵⁶ *Ahval*, “Greece and Turkey trade accusations over migrant boat push backs”, 3 Απριλίου 2021. <https://ahvalnews.com/migrants/greece-and-turkey-trade-accusations-over-migrant-boat-push-backs>

⁴⁵⁷ *Διοίκηση Τουρκικής Ακτοφυλακής*, “İzmir ili Çeşme ilçesi önlerinde 41 Düzensiz Göçmen Kurtarılmıştır”, 17 Απριλίου 2021. <https://www.sg.gov.tr/izmir-ili-cesme-ilcesi-onlerinde-41-duzensiz-gocmen-kurtarilmistir-17-04-2021>

μετανάστες δήλωσαν για το περιστατικό πως οι ελληνικές αρχές τους κατέβρεξαν με πετρέλαιο και τους έβαλαν φωτιά.⁴⁵⁸ Ο Σοϋλού επανέλαβε τις κατηγορίες πως «οι ελληνικές αρχές θέλουν να κάψουν τους μετανάστες, βάζοντας τους βενζίνη, τελώντας ένα μακελειό υπό το βλέμμα της Ευρώπης»,⁴⁵⁹ ασκώντας, παράλληλα, κριτική προς την Ε.Ε. και ισχυριζόμενος πως «η Ευρώπη θα περάσει στην ιστορία ως ο υποκινητής αυτής της κακοήθειας, κακομαθαίνοντας την Ελλάδα και αποσιωπώντας για το τι συμβαίνει».⁴⁶⁰

Στο ζήτημα των μεταναστευτικών ροών, η Τουρκία επιδιώκει τόσο να αμφισβητήσει την ελληνική κυριαρχία, προσπαθώντας να κατοχυρώσει δικαιώματα έρευνας και διάσωσης, όσο και να προκαλέσει πλήγμα στη διεθνή εικόνα της Ελλάδας και της Ε.Ε.. Παράλληλα, η διατήρηση του συγκεκριμένου ζητήματος στην επικαιρότητα συνδράμει και στις τουρκικές προσπάθειες να τονίσουν τον αναγκαίο ρόλο που θεωρούν πως έχει η Τουρκία για την Ευρώπη και να πιέσουν για όσο το δυνατόν μεγαλύτερες απολαβές στην επικαιροποίηση της συμφωνίας του Μαρτίου 2016.

3.9.5. Συμφωνία Τουρκίας και ψευδοκράτους

Στις 4 Μαρτίου η Τουρκία και το ψευδοκράτος υπέγραψαν συμφωνία οικονομικής και νομιμοποιητικής συνεργασίας. Η συμφωνία αναμένεται να καλύψει την ενίσχυση υποδομών σε τομείς όπως οι μεταφορές, οι επικοινωνίες, το εμπόριο, η βιομηχανία, ο αθλητισμός, η υγεία και η τοπική αυτοδιοίκηση.⁴⁶¹ Επιπρόσθετα, στη συμφωνία προβλέπεται η εγκαθίδρυση μιας νέας βιομηχανικής ζώνης στο

⁴⁵⁸ Faruk Zorlu, “Greek Coast Guard attempts to set asylum seeker on fire”, *Πρακτορείο Ανατολού*, 18 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/europe/greek-coast-guard-attempts-to-set-asylum-seeker-on-fire/2212413>

⁴⁵⁹ *Daily Sabah*, “Greek forces seek to burn migrants, pour gasoline on them: Soyly”, 18 Απριλίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/eu-affairs/greek-forces-seek-to-burn-migrants-pour-gasoline-on-them-soyly>

⁴⁶⁰ Ο.π.

⁴⁶¹ *Hurriyet Daily News*, “Turkey, Turkish Cyprus sign financial cooperation pact”, 4 Μαρτίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-turkish-cyprus-sign-financial-cooperation-pact-162857>

χωριό της Αχερίτου⁴⁶² και η οικοδόμηση ενός νέου προεδρικού παλατιού στην περιοχή, το οποίο θα κοστίζει 14 εκατ. τουρκικές λίρες⁴⁶³ και θα ξεκινήσει να οικοδομείται εντός του 2021.⁴⁶⁴ Όπως δήλωσε ο Τούρκος αντιπρόεδρος Οκτάι, στόχος είναι οι «τουρκοκύπριοι να σταθούν στα πόδια τους».⁴⁶⁵

1.3.9.6. Άτυπη Διάσκεψη 5+1 στη Γενεύη

Στις 27-29 Απριλίου διεξήχθη η άτυπη διάσκεψη στη Γενεύη για το Κυπριακό. Στη διάσκεψη συμμετείχαν ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκος Αναστασιάδης, ο ηγέτης του ψευδοκράτους Ερσίν Τατάρ, οι υπουργοί Εξωτερικών των τριών εγγυητριών χωρών Νίκος Δένδιας, Μεβλούτ Τσαβούσογλου και Ντομινίκ Ράαμπ, υπό το γενικό γραμματέα του Ο.Η.Ε. Αντόνιο Γκουτέρες. Σύμφωνα με το γ.γ. του Ο.Η.Ε. ο σκοπός των συνομιλιών ήταν η εξεύρεση κοινού εδάφους για την επανέναρξη διαπραγματεύσεων στο μέλλον.⁴⁶⁶

Το αποτέλεσμα της άτυπης πενταμερούς διάσκεψης εξελίχθηκε όπως αναμενόταν, καθώς όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές είχαν αποκαλύψει προ πολλού τις εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις τους για την «επίλυση» του Κυπριακού. Η ελληνική πλευρά, μαζί με την Κύπρο, τη Βρετανία και το γ.γ. του Ο.Η.Ε. έθεταν ως μοναδική λύση αυτήν της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας σε ένα ενιαίο κράτος, καθώς αυτή αποτελεί τη μοναδική νόμιμη λύση που προβλέπουν τα ψηφίσματα του Συμβουλίου του Ο.Η.Ε.. Από την άλλη πλευρά, η Άγκυρα και το ψευδοκράτος έθεταν ζήτημα «δύο κρατών», στη βάση κυριαρχικής ισότητας, για

⁴⁶² *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkey wants a Cyprus that stands on its own feet”, 1 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/-turkey-wants-a-cyprus-that-stands-on-its-own-feet-/2195761>

⁴⁶³ *Ahval*, “Turkey’s presidential palace project for TRNC to cost millions”, 5 Μαρτίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-trnc/turkeys-presidential-palace-project-trnc-cost-millions>

⁴⁶⁴ *Yeni Düzen*, “Protokolden ‘Saray’ çıktı!”, 5 Μαρτίου 2021. <https://www.yeniduzen.com/protokolden-saray-cikti-137719h.htm>

⁴⁶⁵ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkey wants a Cyprus that stands on its own feet”, 1 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/-turkey-wants-a-cyprus-that-stands-on-its-own-feet-/2195761>

⁴⁶⁶ *UN News*, “UN chief ‘realistic’ at start of fresh bid to resolve Cyprus stalemate”, 27 Απριλίου 2021. <https://news.un.org/en/story/2021/04/1090722>

μια *de jure* διχοτομημένη Κύπρο.⁴⁶⁷ Με αυτό τον τρόπο συνέχισαν να αντιβαίνουν στη διεθνή νομιμότητα και να τάσσονται ενάντια στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε., όπως προκύπτει και από το ψήφισμα 2561 στις 29 Ιανουαρίου 2021.⁴⁶⁸ Όπως αναμενόταν, ο γ.γ. Γκουτέρες μετά το πέρας της πενταμερούς ανακοίνωσε πως «δε βρέθηκε αρκετό κοινό έδαφος» για να προχωρήσει η επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, ενώ ανέφερε πως οι συνομιλίες αναμένεται να συνεχίσουν μετά από 2-3 μήνες.⁴⁶⁹ Μετά το τέλος των συνομιλιών, ο Τούρκος Πρόεδρος κατηγόρησε την κυπριακή πλευρά για έλλειψη ειλικρίνειας και πως η διάσκεψη που αναμένεται τους επόμενους μήνες δε θα αποφέρει αποτελέσματα για τον ίδιο λόγο.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus*, “Transcript of Press Conference by the United Nations Secretary-General António Guterres on the Informal 5+ 1 Meeting on Cyprus”, 29 Απριλίου 2021. <https://unficyp.unmissions.org/transcript-press-conference-united-nations-secretary-general-ant%C3%B3nio-guterres-informal-5-1-meeting>

⁴⁶⁸ *United Nations Security Council*, “Resolution 2561 (2021)”, S/RES/2561 (2021), 29 Ιανουαρίου 2021. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2561.pdf

⁴⁶⁹ *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus*, “Transcript of Press Conference by the United Nations Secretary-General António Guterres on the Informal 5+ 1 Meeting on Cyprus”, 29 Απριλίου 2021. <https://unficyp.unmissions.org/transcript-press-conference-united-nations-secretary-general-ant%C3%B3nio-guterres-informal-5-1-meeting>

⁴⁷⁰ *Daily Sabah*, “Greek Cypriot administration has never been honest: Erdoğan”, 30 Απριλίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/greek-cypriot-administration-has-never-been-honest-erdogan>

3.10. Σχέσεις με τα Βαλκάνια

3.10.1. Βοσνία-Ερζεγοβίνη

3.10.1.1. Επίσκεψη Βόσνιου υπουργού Άμυνας στην Άγκυρα

Στις αρχές Μαρτίου ο Τούρκος υπουργός Εθνικής Αμύνης Ακάρ υποδέχτηκε τον Βόσνιο ομόλογό του Σιφέτ Πόντζιτς, στην Άγκυρα. Κατά τις κατ' ιδίαν συζητήσεις οι δύο άνδρες αντάλλαξαν απόψεις γύρω από θέματα συνεργασίας σε διμερές και περιφερειακό επίπεδο, καθώς και για ζητήματα συνεργασίας στην εκπαίδευση και την αμυντική βιομηχανία. Τέλος, οι δύο υπουργοί υπέγραψαν Στρατιωτική Συμφωνία οικονομικού χαρακτήρα, καθώς επίσης και Πρωτόκολλο Οικονομικής Βοήθειας.⁴⁷¹

Η Τουρκία δεν κρύβει το ενδιαφέρον της για την Βοσνία και επιχειρεί να καλλιεργήσει τις σχέσεις της με αυτή την πρώην οθωμανική κτήση, πολύ κοντά στην καρδιά της Κεντρικής Ευρώπης, με κάθε ευκαιρία. Τα κίνητρά της είναι, αφενός, πολιτικά και στρατιωτικά, αφετέρου, οικονομικά. Ισχυροί πολιτισμικοί και ιστορικοί δεσμοί ευνοούν την ανάπτυξη στενών δεσμών. Η ανάγκη ενίσχυσης της τουρκικής οικονομίας, προσφέρει προοπτικές συναλλαγών στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, ενώ συζητείται και η συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης. Δεδομένης της πολιτικής και στρατιωτικής αδυναμίας του Σεράγεβου, η Άγκυρα προσφέρεται να παίξει το ρόλο του κηδεμόνα με την προοπτική να αναπτύξει ακόμη στενότερες σχέσεις.

3.10.1.2. Επίσκεψη της Προεδρίας της Βοσνίας στην Τουρκία

Στις 16 Μαρτίου 2021 τα μέλη της Προεδρίας της Βοσνίας Ερζεγοβίνης πραγματοποίησαν επίσκεψη στην Τουρκία. Κατά την επίσκεψή τους συναντήθηκαν με τον Τούρκο Πρόεδρο Έρντογαν, στην Άγκυρα. Στην κοινή συνέντευξη Τύπου που ακολούθησε τις συνομιλίες, ο Τούρκος Πρόεδρος εξέφρασε

⁴⁷¹ TRT Haber, “Türkiye-Bosna Hersek arasında Askeri Mali İşbirliği Anlaşması», 3 Μαρτίου 2021, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-bosna-hersek-arasinda-askeri-mali-isbirligi-anlasmasi-561303.html>

το ενδιαφέρον του για στενότερη συνεργασία με τη Βοσνία και ανέφερε ότι είναι διατεθειμένος να παρέχει ενέργεια στη Βοσνία μέσω του TurkStream υπό τον όρο της συγκατάθεσης της Ρωσίας. Υποσχέθηκε ακόμη να σταλούν το προσεχές διάστημα 30,000 εμβόλια στη Βοσνία προκειμένου να ανταπεξέλθει στην αντιμετώπιση της πανδημίας Covid-19. Στη συνέχεια αρμόδιοι υπέγραψαν διμερείς συμφωνίες συνεργασίας στον τομέα των επενδύσεων, των υποδομών και των κατασκευών, καθώς και σ' εκείνον της αναγνώρισης των διπλωμάτων οδήγησης.⁴⁷²

Η νέο-οθωμανική ηγεσία της Τουρκίας αντιλαμβάνεται τον βοσνιακό λαό ως έναν φυσικό σύμμαχο στην περιοχή με τον οποίο μπορεί να αναπτύξει στρατηγικές σχέσεις. Μολονότι ο ομοσπονδιακός χαρακτήρας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης δεν προσφέρεται για τόσο στενή συνεργασία, δεν παύει η Άγκυρα να επιχειρεί να διατηρήσει την επιρροή της σε αυτή τη χώρα των Βαλκανίων. Οι στενές αυτές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Βοσνίας αναμένεται να συνεχιστούν, προσφέροντας μαζί με την Αλβανία και το Κοσσυφοπέδιο πιο στέρεες βάσεις για διείσδυση στην Βαλκανική.

3.10.3. Σχέσεις με Κοσσυφοπέδιο

Στα μέσα Μαρτίου το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ανακοίνωση με την οποία καταδίκασε την απόφαση του Κοσσυφοπεδίου να ανοίξει Πρεσβεία στην Ιερουσαλήμ.⁴⁷³ Η Άγκυρα έκρινε ότι η απόφαση της Πρίστινα ήταν ατυχής, καθώς έτσι αγνοείται «ο αγώνας των Παλαιστινίων που ζουν για δεκαετίες υπό κατοχή». Η ανακοίνωση της Τουρκίας σημειώνει ακόμη ότι έτσι υπονομεύεται η ειρηνευτική διαδικασία στην περιοχή και η προοπτική της λύσης των δύο κρατών.

⁴⁷² Προεδρία Επικοινωνίας της Τουρκικής Δημοκρατίας, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Türkiye olarak Bosna Hersek’in huzur ve istikrarına çok büyük önem veriyoruz””, 16 Μαρτίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-bosna-hersekin-huzur-ve-istikrarina-cok-buyuk-onem-veriyoruz>

⁴⁷³ *Hurriyet Daily News*, “Turkey condemns Kosovo's opening embassy in Jerusalem”, 15 Μαρτίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-condemns-kosovos-opening-embassy-in-jerusalem-163145>

Η Τουρκία παρείχε στήριξη από πολύ νωρίς στο Κοσσυφοπέδιο με αποτέλεσμα να το θεωρεί πολύ στενό σύμμαχο στα Βαλκάνια. Το γεγονός ότι είναι ένας μουσουλμανικός λαός της Βαλκανικής με τον οποίο η Άγκυρα έχει στενούς ιστορικούς δεσμούς, συμβάλει στην καλύτερη ένταξή του στο νέο-οθωμανικό σχέδιο ανάπτυξης στην περιοχή. Ως εκ τούτου, η τουρκική ηγεσία θεωρεί ότι οι ειδικές αυτές πολιτισμικές και ιστορικές σχέσεις θα πρέπει να καθοδηγούν τις αλληλεπιδράσεις τους. Αν αναλογιστεί κανείς και την προσπάθεια που καταβάλλει η Άγκυρα να ηγηθεί του ισλαμικού κόσμου, καταλαβαίνει καλύτερα την συμβολική σημασία των Ιεροσολύμων για τον μουσουλμανικό κόσμο. Η απόφαση του Κοσσυφοπεδίου να μεταφέρει την πρεσβεία του στην Ιερουσαλήμ υπονομεύει ακριβώς αυτή την προσπάθεια της Άγκυρας να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο Παλαιστινιακό.

3.11. Σχέσεις με την Αφρική

3.11.1. Αγορά τουρκικών UAVs από το Μαρόκο

Στις 21 Απριλίου οι Ένοπλες Δυνάμεις του Μαρόκου προχώρησαν στην υπογραφή συμβολαίου ύψους \$70 εκατ. για την αγορά 13 UAVs μάχης *Bayraktar TB2*. Η συμφωνία περιλαμβάνει επίσης: την παροχή υποστήριξης τεχνικής και διοικητικής φύσεως, 4 σταθμούς εδάφους κινητού ελέγχου, ένα σύστημα προσομοίωσης για τη λειτουργία των drones και ένα ψηφιακό σύστημα εντοπισμού και καταχώρησης πληροφοριών.⁴⁷⁴

Η συγκεκριμένη συμφωνία αποτελεί μια συνέχεια των τουρκικών προσπαθειών εξεύρεσης νέων αγορών για την πώληση των προϊόντων της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας και σύστασης νέων σφαιρών επιρροής. Υπενθυμίζεται πως σε εκκρεμότητα βρίσκονται οι εξαγωγές 12 τεθωρακισμένων οχημάτων *Kirpi* σε Τυνησία, για τα οποία η συμφωνία υπεγράφη τον Ιανουάριο

⁴⁷⁴ *Middle East Monitor*, “Morocco to acquire Turkey's Bayraktar drones”, 21 Απριλίου 2021. <https://www.middleeastmonitor.com/20210421-morocco-to-acquire-turkeys-bayraktar-drones/>

του 2020,⁴⁷⁵ και 118 οχημάτων *HIZIR* προς την Κένυα, έπειτα από τη συμφωνία του Ιανουαρίου 2021.⁴⁷⁶

3.11.2. Αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας σε Ν. Σουδάν και Αιθιοπία

Η Τουρκία, μέσω μιας σειράς από κρατικές υπηρεσίες και Μ.Κ.Ο., ξεκίνησε την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας, με τη μορφή τροφίμων και ρουχιισμού για τη μουσουλμανική εορτή του *Eid al-Fitr*, σε 75 χώρες διεθνώς, με αφορμή την έναρξη του ραμαζανίου.⁴⁷⁷ Ορισμένες εξ αυτών των χωρών είναι το Νότιο Σουδάν⁴⁷⁸ και η Αιθιοπία.⁴⁷⁹

Οι κινήσεις της Τουρκίας επιδιώκουν δύο βασικούς στόχους. Πρώτον, τη βελτίωση της διεθνούς της εικόνας στο εξωτερικό και ιδίως του μουσουλμανικού πληθυσμού, μέσω της ανάδειξης του προφίλ της χώρας ως μιας χώρας φιλόνητης που φροντίζει για τις ανάγκες των μουσουλμάνων. Δεύτερον, την τόνωση των ισλαμικών στοιχείων στα χριστιανικά κράτη της περιοχής και τη σύσφιξη των σχέσεων με τα εν λόγω στοιχεία. Αυτές οι ενέργειες αποτελούν συνέχεια της τουρκικής στρατηγικής για διείσδυση στην αφρικανική ήπειρο, εντός της οποίας η αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας ενέχει κεντρικό ρόλο. Προς το παρόν, η τουρκική διείσδυση στην Αφρική παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, συγκριτικά με παραδοσιακές

⁴⁷⁵ *DefenceWeb*, “Tunisia orders armoured vehicles from Turkey’s BMC, UAVs from Aerovironment”, 20 Ιανουαρίου 2020. <https://www.defenceweb.co.za/featured/tunisia-orders-armoured-vehicles-from-turkeys-bmc-uavs-from-aerovironment/>

⁴⁷⁶ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Kenya to purchase 118 military vehicles from Turkey”, 26 Ιανουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/kenya-to-purchase-118-military-vehicles-from-turkey/2123447>

⁴⁷⁷ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish charity to deliver Ramadan aid to 75 countries”, 7 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-charity-to-deliver-ramadan-aid-to-75-countries/2200958>

⁴⁷⁸ *Πρακτορείο Ανατολού*, “ Turkish Red Crescent gives Ramadan aid in South Sudan”, 25 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-red-crescent-gives-ramadan-aid-in-south-sudan/2219988>

⁴⁷⁹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Ethiopia: Orphans get Eid gifts from Turkish charity”, 17 Απριλίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/ethiopia-orphans-get-eid-gifts-from-turkish-charity/2212198>

μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, αναδεικνύει τις προθέσεις της Άγκυρας να μετουσιωθεί σε σημαντικό δρόμο στην περιοχή και να μεγεθύνει τις σφαίρες επιρροής της.

3.11.3. Η κρίση στη Σομαλία

Στις 14 Απριλίου ο Σομαλός Πρόεδρος Μοχάμεντ Αμπντουλαχί Μοχάμεντ προχώρησε στην επέκταση της θητείας του κατά δύο έτη, κατόπιν σχετικής απόφασης του κοινοβουλίου της χώρας στις 12 Απριλίου. Η θητεία του Σομαλού Προέδρου, γνωστού και με το όνομα Φαρμάζο (Farmajo), είχε λήξει στις 8 Φεβρουαρίου. Παρόλα αυτά, εκείνος δεν παρέδωσε την εξουσία, με πρόσχημα την πιθανότητα κενού εξουσίας λόγω της μη διεξαγωγής εκλογών.⁴⁸⁰ Αυτή του η απόφαση είχε ως αποτέλεσμα το ξέσπασμα συγκρούσεων ανάμεσα στις κρατικές ένοπλες δυνάμεις και την αντιπολίτευση. Οι ενέργειες του Προέδρου της Σομαλίας έχουν επικριθεί έντονα και από τις Η.Π.Α..⁴⁸¹

Σε αυτή την κατάσταση η Τουρκία, ενώ το Φεβρουάριο είχε κάνει εκκλήσεις προς αμφότερες τις εμπλεκόμενες πλευρές για κατάπαυση των συγκρούσεων, επιδεικνύοντας μια ουδέτερη στάση, εντός του Μαρτίου συνέχισε κανονικά τις συνδιαλλαγές της με την υπάρχουσα κυβέρνηση. Πιο συγκεκριμένα, στις 6 Μαρτίου το τουρκικό Υπουργείο Αμύνης ανακοίνωσε την παραχώρηση νέων στρατώνων στο Μογκαντίσου προς τις Σομαλικές Ένοπλες Δυνάμεις.⁴⁸² Στις 9 Μαρτίου, τουρκικό στρατιωτικό αεροσκάφος μετέφερε Σομαλούς κομάντο, που είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους στην Τουρκία. Οι συγκεκριμένοι Σομαλοί κομάντο αναμένεται να ενταχθούν στο στρατιωτικό σώμα ονόματι «Gorgor», που

⁴⁸⁰ Reuters, “Somali president, under pressure to quit, gets backing from official in rival camp”, 24 Μαρτίου 2021. <https://www.reuters.com/article/uk-somalia-politics-idUSKBN2BG2DH>

⁴⁸¹ Declan Walsh, “Somalia’s President Extends Term by Two Years, Drawing Condemnation”, *New York Times*, 14 Μαρτίου 2021. <https://www.nytimes.com/2021/04/14/world/africa/somalia-president.html>

⁴⁸² *Yeni Safak*, “Turkey hands over military barracks to Somalia”, 6 Μαρτίου 2021. <https://www.yenisafak.com/en/news/turkey-hands-over-military-barracks-to-somalia-3562134>

λαμβάνει τουρκική εκπαίδευση⁴⁸³ και το οποίο έχει δεχτεί την κριτική από την αντιπολίτευση για την πολιτική χρήση του από την κυβέρνηση.⁴⁸⁴ Η αντιπολίτευση έχει κάνει εκκλήσεις προς την Τουρκία να αναθεωρήσει την υποστήριξη και χρηματοδότησή της προς τα στρατιωτικά σώματα που χρησιμοποιεί η κυβέρνηση, δίχως αποτέλεσμα.⁴⁸⁵ Αντ'αυτού, η Τουρκία προχώρησε στην αποστολή στρατιωτικών οχημάτων και οπλισμού προς τις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας.⁴⁸⁶

Η Τουρκία φαίνεται πως επιδιώκει να μετουσιώσει τη στήριξη προς τη σομαλική κυβέρνηση σε διασφάλιση του ενεργού της ρόλου και σε ενδυνάμωση της επιρροής της στη χώρα.

* * * * *

⁴⁸³ *Daily Sabah*, “Somali commandos complete military training in Turkey”, 9 Μαρτίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/somali-commandos-complete-military-training-in-turkey>

⁴⁸⁴ *Mena FN*, “Somalia: Turkey Jets in More Armaments to Farmajo Compromising Expected Political Settlement”, 22 Μαρτίου 2021. <https://menafn.com/1101793898/Somalia-Turkey-Jets-in-More-Armaments-to-Farmajo-Compromising-Expected-Political-Settlement>

⁴⁸⁵ *Garowe Online*, “Turkey under pressure to stop funding troops involved in Somalia violence”, 5 Μαρτίου 2021. <https://www.garoweonline.com/en/news/somalia/turkey-under-pressure-to-stop-funding-troops-involved-in-somalia-violence>

⁴⁸⁶ *Mena FN*, “Somalia: Turkey Jets in More Armaments to Farmajo Compromising Expected Political Settlement”, 22 Μαρτίου 2021. <https://menafn.com/1101793898/Somalia-Turkey-Jets-in-More-Armaments-to-Farmajo-Compromising-Expected-Political-Settlement>